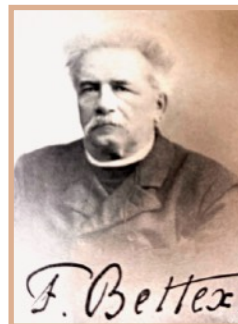

DE BIJBEL GODS WOORD

DOOR F. BETTEX

OPNIEUW UIT HET DUIJS VERTAALD DOOR ELISABETH FREIJSTADT

DERDE DRUK - Kampen - J.H. Kok - 1909

Toen verleden jaar een vertaling verscheen van het boek van Bettex: "De Bijbel Gods Woord", heb ik dit werk met onuitsprekelijk genot en verkwikking voor mijn ziel gelezen. Zo lang God nog mannen verwekt, dacht ik, die zulke boeken schrijven, en zo lang er nog mensen gevonden worden, die ze lezen en waarderen, heeft Hij de wereld nog niet verlaten, of aan het ongeloof prijs gegeven. Nu, dat dit boek gelezen en gewaardeerd wordt, bewijst de 3e druk, die er voor nodig was in Duitsland, en nu onlangs ook verschenen is.

Voor die 3e druk heeft de schrijver zijn werk enigszins omgewerkt en zeer vermeerderd, zodat het ongeveer een vierde in omvang is toegenomen. De lezer, die de eerste uitgave bezit, en ze met deze vergelijkt, zal bemerken, dat het bijgevoegde van het uiterste belang is.

Ook in ons land was de waardering niet minder groot. Immers na korten tijd was reeds een 2e druk nodig. De uitgever besloot om dezen 2e druk niet maar een gewone herdruk van de 1e te doen zijn, maar zich liever de kosten te getroosten van een geheel nieuwe bewerking naar de laatste Duitse uitgave. Bovendien was de schrijver zo welwillend om voor deze Hollandse editie nog verschillende aanvullingen aan de Heer Kok af te staan, die alreeds gereed lagen voor een eventuele nieuwe Duitse uitgave, zodat het eigenaardige geval zich voordoet, dat deze herdruk nog ietwat vollediger is dan de laatste editie in de oorspronkelijke taal.

De Heer Hana, die de vertaling voor de 1e druk had geleverd, had de arbeid der omwerking op zich genomen, maar nauwelijks was hij met de eerste drie vellen gereed, toen zijn Heere en Zaligmaker hem plotseling tot zich nam.

Nu kwam de Heer Kok tot mij met de vraag of ik dien arbeid op mij wilde nemen. Ik huiverde voor die taak om verschillende redenen, o.a. omdat ik er tegen opzag in eens anders werk te komen. Maar van de andere kant was er in die arbeid zo veel aantrekkelijks voor mij, het boek is mij zo sympathiek, en het is mij zulk een blijdschap, dat het in ons land, waar het even nodig is als in Duitsland, wordt gelezen, dat ik het een voorrecht achtte, mij door God geschonken, om er aan te mogen meewerken. En zo heb ik dan die arbeid onder Gods zegen ten einde gebracht. Moge de lectuur van dit uitnemende boek nog velen ten zegen zijn.

Elisabeth Freijstadt

Utrecht, 1904

1. WETEN EN GELOVEN

"Dit is het einde der wijsbegeerte: te weten, dat wij geloven moeten."

GEIBEL

Wat weten wij?

Zonder ons weten en ons willen in deze raadselachtige wereld geworpen: een prooi der natuurkrachten, speelbal van de omstandigheden en van onze medemensen, allen ter dood veroordeeld, en steeds onzeker wanneer, waar en hoe de doodstraf aan ons voltrokken zal worden, zijn wij - hoezeer wij het ook voor onszelf en voor anderen zouden willen verbergen - in de grond der zaak onuitsprekelijk ellendig en "dienstknechten door de vreze des doods." (Hebreeën 2 : 15)

Wij vinden daarbij in onszelf niet alleen een onbedwingbaar verlangen naar geluk en vrede, naar leven en macht, maar ook naar kennen en weten. Reeds bij het kind ziet de ziel met verbazing en bewondering in deze wereld rond, en door de krachtige prikkel der weetgierigheid gedreven, vraagt zij onophoudelijk: wat is dit? wat is dat? Want dát voelt zij onbewust: door weten wordt zij groter; zij eigent zich van buitenaf iets toe, vereenzelvigd zich met de haar omringende schepping, maakt haar aan zich dienstbaar, en beheerst haar. Deze onweerstaanbare ingeschapen aandrang der menselijke ziel kende Satan maar al te goed, en daarom lokte hij haar eenmaal met de belofte: "Gij zult zijn als God, kennende het goed en het kwaad."

Wát weten wij? - Veel. Welk een onmetelijke schat van kennen en weten hebben miljoenen mensen sedert 6000 jaren bijeengebracht, waarvan slechts het allerkleinste gedeelte door middel van het schrift ten minste gedurende enige tijd wordt vastgehouden! Want al kenden wij ook ál de boeken en handschriften, die er in alle eeuwen ontstaan zijn, dan zouden wij daarin toch nog niet de geschiedenis hebben van de honderden volken en volksstammen met hun talen, zeden en gewoonten, wetten, wereld- en natuurbeschouwingen, met hun beschaving en hun kunst. Want immers, in de dagen van Cortez en Pizarro waren noch de Peruanen, noch de ontwikkelde Mexicanen met de schrijfkunst bekend; de eerstgenoemden behielpen zich met een knopentaal, de anderen met een figuurschrift. En denkt men bovendien nog aan de dikwijls verbazingwekkende natuurkennis, die zelfs bij wilde vissers- en jagersstammen wordt aangetroffen, en aan de miljoenen waarnemingen der Indianen en der Samoeden, van de Bosjesman en de Tartaar, op het gebied van het dieren- en plantenleven, waarvan hun bestaan geheel afhangt, dan verbaast men zich over de massa van het kennen en het weten der mensheid.

Tóch blijkt er bij nauwkeuriger onderzoek terstond een verschil te bestaan tussen weten en wijsheid: tussen het enkele kennen van verschijnselen en feiten en de kennis van hun onderling verband, hun oorzaken, hun betekenis en hun waarde. Reeds hier lopen de meningen omtrent het veel of weinig van het weten der mensheid uiteen. Zo riep een Socrates als kort begrip van zijn weten ironisch uit: "Ik weet, dat ik niets weet!" En een wijze Salomo, wel ervaren in de natuurwetenschap (1 Koningen 5 : 12), is van oordeel: "Ik begaf mijn hart om met wijsheid te onderzoeken, en na te speuren al wat er

geschiedt onder de hemel. Deze moeilijke bezigheid heeft God de kinderen der mensen gegeven, om zich daarin te bekommeren." "Ik zeide: ik zal wijsheid bekomen, maar zij was nog verre van mij. Hetgeen verre af is, en zeer diep, wie zal het vinden?" (Prediker 1 en 7) En ook een Göthe zucht als Faust: "Ik zie, dat wij niets weten kunnen; dat doet mijn hart bijna de dood aan!"

Intussen waren dat oude lieden uit de ouden tijd van bijna naïeve bescheidenheid, die dadelijk met de bekentenis gereed stonden: "Ik weet het niet!" Zulke verklaringen komen niet meer te pas voor ons, moderneren, in een tijd die overvloedig van weten en wijsheid. Want dag aan dag krijgen wij te horen: "Pas sedert dertig jaren weten wij wat ziekte is." "Voor de wetenschap is niets meer onnaspeurlijk." Of zoals een Franse geleerde onlangs uitriep: "*Il n'y a plus de mystère!*" (Er zijn geen geheimen meer!) Dergelijke uitspraken in de dagbladders, naast lofliederen over ons weten en ons kunnen, bevallen de grote menigte, worden door velen beschouwd als klinkklare waarheden, die slechts geloofend kunnen worden door reactionairen en duisterlingen, wier doel het is, het volk dom en onwetend te houden. Doch de ware "wetenden" spreken niet aldus. Zij allen herhalen de woorden van een der eersten uit hun midden: Wat wij weten, is weinig; wat wij niet weten, is zeer veel!"

Vanwaar hebben wij ons weten? Hoe komen wij er aan? Komen wij in de wereld, dan plaatsen wij onszelf onbewust bij voorbaat als een iets, een ik, dat er nu eenmaal is, dat het recht heeft om er te zijn, en dat is wat het is. Op dat geloof, op dat identiteitsbeginsel: $A = A$, $1 = 1$, en Ik ben, die ik ben, berust voor mij de wereld. Hier smelten aanschouwen en geloven samen tot één. Doch daaruit spruit voor ons toch slechts een bewustzijn, een intuïtie voort. Dat ik ben, is voor mijzelf niet te bewijzen, evenals alle filosofen ter wereld nog niet de oorspronkelijke zin en de betekenis van deze twee woordjes doorgrond hebben, en heel onze wijsheid ons niet zegt, wat "ik" en wat "zijn" is. Ook de bekende stelling, waarvan Cartesius in zijn filosofie uitgaat: Ik denk, dus ben ik," wil eigenlijk niets anders zeggen, dan: "Ik ben, want ik ben". "Ik ben, en ik ben, die ik ben!" is juist het axioma, de rotsvaste aanneming en overtuiging, waarbuiten alle denken ophoudt. Onzinnig is het, daaraan te twijfelen, een onmogelijkheid zou het zijn, het de ongelukkige, die daaraan niet meer gelooft en wiens verstand wankelt, te bewijzen.

De mens beschouwt zichzelf als iets eenmaal bestaands, en als subject vat hij de wereld op als object. Zonder dat fundamentele geloven bestaat er voor de mens geen weten. Ja, leven, levensvreugde, is zo sterk mogelijk subject zijn, om het niet-ik als object te beheersen: een navolging van God, het hoogste en absolute Ik, voor Wie het Al slechts object is; lijden daarentegen is het, zich door deze wereld, het niet-ik, als object te voelen behandelen.

Vraagt men nu waarop het verdere kennen en weten van de mens berust, dan luidt het eenvoudige antwoord: op onze zintuigen en op het geloof aan hetgeen zij ons zeggen. Reeds de ouden erkenden het: Er is niets in de geest, dat niet door de zintuigen heen gaat. Wat zou een mens zonder een enkel zintuig, gesteld dat er zulk een denkbaar ware, van zichzelf en van de schepping kunnen weten? Treedt het kind de wereld binnen, dan opent het zijn ogen, hoort met de oren, grijpt met de hand, en gelooft wat zijn zintuigen

hem van de wereld des lichts, der klanken en des stofs verhalen. Het gelooft: de boom is groen, de hemel is blauw, de steen hard, het vierkant heeft vier hoeken, de driehoek heeft er drie, en $1 + 1$ is 2. De mens gelooft dat, want nooit kan hij begrijpen, noch kan zijn oog hem zeggen, waarom en hoe het ziet, zijn oor, hoe het hoort, of zijn hand, hoe zij tast. Op dat geloof aan hetgeen het ziet, hoort en grijpt, bouwt langzamerhand het kind (en evenzo later de mens) zijn wereldbeschouwing. Kennen begint met aanschouwen, en houdt met aanschouwen op. "Zij zullen God zien." Dat wij onze voorstelling van de wereld, ons wereldbeeld, door middel van allerlei vernuftige toestellen en de daarmee gedane waarnemingen trachten te volmaken, verandert niets aan dit feit; want deze toestellen kunnen wij slechts met onze zintuigen gebruiken. Wat baat de dove een telefoon of de blinde een spectroscop?

Maar - brengt menigeen hiertegen in - weet ik dan, of de dingen werkelijk zo zijn, als ik ze waarneem? Toveren mijn zintuigen mij misschien niet een wereld van illusie voor, die weinig of in 't geheel niet met de werkelijke wereld overeenkomt? Dat onze zintuigen beperkt zijn, behoeft niet vooraf bewezen te worden. Dat zij ons van de warmte, de elektriciteit, de aantrekkingskracht en de andere krachten slechts het ander, maar niet álles te zien geven, behoort ieder beschaafd en ontwikkeld mens te weten. Maar een beperking is geen ontkenning. Het zwakste licht is óók een licht; dat ons liefhebben en ons hopen zo zwak is, bewijst niet dat er geen liefhebben en geen hopen bestaat. Aannemen dat de wereld der verschijnselen, en vervolgens onze daarop gebouwde taal en heel ons denken, zoals wanneer wij over warme liefde, heldere kennis, grote en kleine kracht spreken, ons een totaal onjuiste voorstelling van de ware wereld geeft, wil zeggen: aannemen dat de Schepper Zijn schepselen opzettelijk misleid heeft, en nog steeds misleidt; dat Hij een God, niet der waarheid, maar der leugen is, of dat ... er geen God bestaat en de wereld slechts een onsamenhangend werk van het toeval is, waarin logische uitkomsten en gevolgtrekkingen onmogelijk zijn.

Beide opvattingen komen bij de Christen niet in aanmerking. Er staat geschreven, Romeinen 1 : 20: "Want Gods onzienlijke dingen worden, van de schepping der wereld aan, uit de schepselen verstaan en doorzien, beide Zijne eeuwige kracht en Goddelijkheid, opdat zij (de mensen) niet te verontschuldigen zouden zijn". Hoe zou dat mogelijk zijn, hoe zouden zij Hem in deze Zijn schepping zoeken, of zij Hem immers tasten en vinden mochten, wanneer het slechts een schijn- en visioenwereld was? Voor de Christen is de zichtbare Kosmos een afspiegeling en een uitwerksel van de onzichtbare Kosmos, al weet hij ook dat de zintuigen-kennis door de zondeval in bedenkelijke mate verduisterd is geworden. Het is nog nooit één geleerde of natuuronderzoeker gelukt om te bewijzen, dat wij niet minstens één zijde der dingen waarnemen, of dat "het ding op zichzelf" niets met zijn verschijnselen gemeen heeft: een onwilsgerige opvatting, die bij voorbaat met de geest in tegenspraak is.

Ons gehele weten is dus gegrond op het geloof in deze onze zintuigen. Van het vuur kan ik nooit of nimmer iets af weten, dan doordat ik mij er eens aan brand, en van nat worden alleen door aanraking met het water; en is het niet wérkelijk waar dat het vuur brandt en dat het water nat maakt, dan heeft ál ons denken en weten een einde.

Waarover zal deze zinnelijke waarneming ons onderrichten? Blijkbaar alleen over het zinnelijk waarneembare. Mijne ogen zeggen mij: de boom is groen. Wáárom hij groen en niet blauw is, zeggen mij noch mijn zintuigen, noch al mijn toestellen. En zij zeggen mij bovenal niet - wat toch de hoofdzaak is - in hoeverre dat voor hem doelmatig is, en welke betekenis aan dát enkele feit voor het hele heelal toekomt. Onze zintuigen, die zelf een verschijnsel van ons onbekende krachten der ziel zijn, kunnen ons slechts omtrent de verschijnselen der schepping onderrichten, maar zij strekken zich niet uit tot het gebied der beginselen en der oorzaken, of wat hetzelfde is: zij kunnen ons geen licht geven over het innerlijke wezen, het hoe en het waarom der dingen, en over onszelf. En zelfs in het zichtbare is hun gebied begrensd.

Veel schoons, veel prachtigs heeft het onderzoek der natuur ons getoond. Met hun twee ogen, het microscoop en de verrekijker, met grote vlijt en met onvermoeibare ijver dringen de natuurvorsers hoe langer hoe dieper in het kleine en het grote door. Duizenden sierlijke, smaakvolle en bevallige verven krijgen wij te zien in het rijk der diatomeeën, in deze kristallen schalen van de in talloze biljoenen, alle zeeën en stromen der aarde bewonende microscopische wezens. Met eerbied ziet de sterrenkundige door zijn reuzentelescoop witte, blauwe, purperen en groene zonnen, schijnbaar langzaam, maar in werkelijkheid met schrikwekkende snelheid rondom elkander draaien, en met elkander door de afgronden der wereldruimte vliegen. En uit de diepte van de Oceaan, uit het geheimzinnige, eeuwig koude, lichtloze, doods zwijgende abyssaal-gebied halen wij door middel van stoomkracht allerlei afzichtelijke, in hun eigen veelkleurig licht glinsterende wezens te voorschijn, waaronder zwarte met sterk vasthoudend gebit en dom glurende ogen, als larven uit de hel.

Maar ook te midden van deze natuur ziet de de zoon des stofs zich aan alle kanten omringd door diamanten muren, die hem het verder binnendringen beletten. Nooit zullen onze, zélf uit atomen bestaande ogen de wereld der atomen aanschouwen, noch onze instrumenten haar aanvatten. De stof kán zichzelf niet zien of grijpen. Van de sterrenkunde sprekende, riep Kant reeds uit: "Het gewichtigste er van is, dat zij ons een blik doet werpen in de afgrond onzer onwetendheid!" En dan nú vooral! Wat weten wij van de 500 miljoen zonnen, die men door de fotografische opname van het gehele uitspannel hoopt te kunnen fixeren, en die een menselijk oog - ook zelfs door de sterkste verrekijker - nooit aanschouwen zal? Wat al mogelijkheden van zijn en van worden, van bestaan, van leven, van stof en van geest! Klein, ongelooflijk klein, een van die werelden uit het onzichtbare plekje, is het gebied van het Al, dat wij overzien, onnoemelijk kleiner dan een zonnestofje in vergelijking van de gehele aarde. Met al ons weten en ons kunnen gelijken wij, van de bron des lichts en der kennis gescheiden mensen, op schipbreukelingen, die op een zelfvervaardigd vlot zonder kompas op een strandloos, ondoorgrondelijke oceaan rondrijven. En steekt de storm op, dan is het met ons gedaan!

Met de feiten en verschijnselen Zijner schepping gaat de Schepper dus te werk als een verstandig vader, die zijn zoontje niet een reeds geheel voltooid gebouw ten geschenke geeft, waaraan verder niets meer te doen is, maar losse bouwstenen, waarmee hij volgens zijn individualiteit een gebouw in dezen of genen stijl kan optrekken. Zo leidt de mens uit de hoe langer hoe meer zich ophopende, door zijn of door andere zintuigen waargenomen

feiten, bewust of onbewust, een opvatting van het heelal af, die zijn weten, zijn wetenschap is.

Deze opvatting zal hij onvermijdelijk met zijn begrip omtrent de oorzaken en de zedenwetten der wereld, dus met zijn opvatting van het goede en het kwade, verbinden. Hij kán nu eenmaal niet anders: hij moet aan het naakte feit en het op zichzelf staande verschijnsel een geestelijken achtergrond ter verklaring geven.

Deze verklaring zal zich altoos op het innerlijkste richten, dat in zijn ziel leeft en werkt: volgens haar hoge toestemming of ontkenning, volgens haar licht of haar duisternis, haar liefde of haar haat. Dezulken, die zoals A. Comte en zijn leerlingen, de Franse positivisten en de Engelse agnostieken, voorgaven zich met de kennis der naakte feiten tevreden te stellen, en die de mens wilden verbieden, naar de zedelijke waarde der verschijnselen te vragen, hebben altijd, zoals Comte zèlf, in de kortsten tijd bankroet gemaakt. "Het is namelijk tevergeefs," zegt Kant, "onverschilligheid te willen voorwenden ten aanzien van zulke nasporingen, welker voorwerp en doel voor de menselijke natuur niet onverschillig zijn kan. Ook vervallen die zogenaamde indifferentisten, voor zoverre zij ooit over iets denken, weer onvermijdelijk tot diezelfde metafysische beweringen, waarvoor zij zoveel verachting voorwendden." (Inleiding van de *"Kritik der reinen Vernunft"*.)

Intussen eist de moderne wetenschap herhaaldelijk, dat ik van mijn individualiteit afstand zal doen, en niet volgens mijn gevoel, maar volgens de thermometer zal beoordelen, of het koud of warm is; ik moet, onverschillig of een spijs mij al dan niet smaakt of versterkt, dagelijks zo- en zoveel procent eiwit en fosfaat in mij opnemen. En evenzo op geestelijk gebied. Aangezien God niet proefondervindelijk te bewijzen is, moet ik deze "hypothese", zoals Laplace de Gods-idee noemde, uit mijn wetenschap schrappen. Dewijl goed en kwaad evenmin scheikundig als natuurkundig te onderscheiden zijn, behoren - zeggen anderen - godsdienst noch zedelijkheid in de wetenschap thuis. Wij opereren slechts met en op feiten en getallen, met en op het onvoorwaardelijk zedelijke. Al het andere is particuliere zaak en wetenschappelijk waardeloos.

Dit is menigeen duidelijk. Maar in de eerste plaats nóch feiten, nóch getallen, d.w.z. onze opvatting, onze waardering, ons uitspreken daarvan, onvoorwaardelijk juist, zoals iedereen inziet, dat wij geen stuk metaal bijvoorbeeld absoluut meten of wegen kunnen. Reeds in zoverre is ons weten slechts betrekkelijk, nooit volstrekt waar. In de tweede plaats zou een wetenschap der blote feiten en getallen, gesteld al dat zij mogelijk ware, geestelijk waardeloos zijn; en een geesteloos en geloofloos natuuronderzoek ware louter werktuigelijk molengeklepper. Feiten getallen zijn op zichzelf evenmin wetenschap, als een woordenboek de taal is. Eerst de geestelijke achtergrond, de betekenis der feiten, de daaraan ten grondslag liggende idee - waaromtrent de grootste natuuronderzoekers bekend hebben dat zij bij hen vóór de waarneming der feiten ging - en de verbinding dezer ideeën tot een gebouw, maken de eigenlijke wetenschap uit. Alleen een natuurwetenschap en wereldfysica met de achtergrond van een door het geloof levende metafysica heeft een geestelijke waarde, en de mens is gelukkig zó hoog georganiseerd, dat een geloofloos weten hem niet voldoende is.

Steeds vraagt de onderzoeker: Waarom is het zo geworden? en vooronderstelt hij daarbij de oorzakelijkheid der dingen. Altijd en immer vorst hij: waartoe heeft de plant, de poliep of het infusiediertje deze of gene organen? en neemt hij de doelmatigheid van het Al en een wijsheid der oorzaak van alle oorzaken als gegeven aan. Altijd en immer tracht hij uit het stoffelijk verschijnsel een hogere oorzaak en een samenhang met het geheel af te leiden, en begeeft hij zich daarmee op het gebied van het individueel met de grondformule van zijn ziel en zijn ik samenhangend geloof. Ook zelfs de meest goddeloze natuuronderzoeker verwerkt in zijn wereldbeschouwing verbazend veel geloof; zoals Häckel ter verklaring van de erfelijkheid het dogma van het onbewuste geheugen (!) der moleculen stelt, en nu van ons verwacht, later op zijn gezag zo iets ondenkbaars te "geloven". Zo vindt men bij het onderzoeken van menig wetenschappelijk werk als grondslag een zó sterk geloof, als "zelfs in Israël niet werd gevonden". Zo geloven velen, dat de wereld indertijd vanzélft ontstaan is; en geloven zij dus, dat niets op eenmaal - hoe, waartoe en waarom weet geen mens - iets is geworden! En lieden, die zo iets geloven, roemen dan de exacte en positieve wetenschap tegenover de religieuze mythen en dogma's!

Ook hier zweeft en schommelt de mensheid altijd tussen twee uiterste polen. Na de inderdaad dikwijls gewaagde natuurfilosofie van een Schelling en een Oncken, geloofden gelijkvloerse geesten bij het natuuronderzoek de geest te kunnen missen, en riepen zij: vooral geen metafysica meer! Exacte natuurwetenschap alléén! Maar op welke onzekere basis dit exacte natuuronderzoek berust, blijkt door een weinig nadenken. "Een grondiger studie," zegt Dr. G. Portig in zijn hoogst belangrijk werk: *De wereldwet der kleinste krachtsinspanning*, "doet ons zien, dat de natuurwetenschap vol hypothesen is. De werkelijk iets betekende toongevers op dit gebied erkennen dit; alleen de grootheden van de tweede en de derde rang misleiden zichzelf en anderen, wanneer zij op staande voet voor wetenschappelijk waar uitventen wat slechts enkel en alleen vermoeden is." Van deze hypothesen schrijft Prof. Dr. Dreher: "Al de hypothesen der exacte natuurwetenschap zijn, voor ons denkers, op onaannemelijk schijnende veronderstellingen gegrond." (*De grondslag der exacte natuurwetenschap in het licht der kritiek.*) Zo o.a. bij het atoom, of bij de aantrekkingskracht, waarbij een lichaam werken moet, waar het niet is dat, naar men weet, ook zelfs door Newton onverklaarbaar werd gevonden; zo ook bij de lichtgolven-theorie enz. "Wat elektriciteit is, en waarom positieve elektriciteit geen negatieve is, weten wij niet," gaf een professor in de natuurkunde mij onlangs op een desbetreffende vraag ten antwoord. En weldra bleek ook deze "exacte" wetenschap hol en onvoldoende. Al het weten is voor de mens wat het tuig voor het schip is. Masten, ra's en zeilen moeten het schip vooruit helpen brengen, en bij gemis ervan is het levenloos; maar wat baten zij allen het vaartuig, wanneer de wind ontbreekt?

Zo klaagt reeds Socrates in zijn "*Phaedo*" er over, dat de natuuronderzoekers in die dagen uit vele feiten stelsels opbouwden, maar niet in staat waren om te zeggen, waarom het aldus goed was voor het individu, en in hoeverre het goede van het individu ook het goede van het geheel was. Alleen dát weten, dat zich in het goede laat omzetten, of zoals wij Christenen heden zeggen, dat als laddersport dient om tot God op te klimmen, heeft enige waarde. Hoeveel is er eigenlijk gelegen aan het strijden voor of tegen het Darwinisme? Als mij daarbij niet wordt aangetoond, wélke eeuwige winst of verlies de ziel

heeft bij het waar of niet waar zijn van het Darwinisme, dan kan zowel het ontstaan der soorten op zichzelf als de gehele wereld der verschijnselen mij totaal onverschillig zijn. Dat voelt met het hart ook de mens, die 't met het hoofd niet duidelijk begrijpt. Evenals in de kunst en de literatuur het louter naturalisme al spoedig voor een - zij het ook dikwijls ziekelijk - idealisme heeft plaatsgemaakt, keert nu het natuuronderzoek weer naar de natuurfilosofie terug. Men hore daarover R. Francé, Prof. Otto Lyon, G. Portig, Brunetière, Pasteur, of de scherpzinnige Ed. von Hartmann. Hij schrijft (in de voorrede van Schelling's "*Filosofisch Systeem*"): "Het tijdperk der exacte natuurwetenschap gaat zijn naderend einde tegemoet." "De in de laatsten mensenleeftijd beoefende kennis-theoretische, psychologische en ethische studies, hebben voor de metafysica krampachtig de ogen gesloten en ze daarom op een dood punt gebracht." "Er moet een natuurfilosofie of natuurwetenschappelijke metafysica herwonnen worden, die een brug legt over de thans bestaande kloof tussen de natuurwetenschap enerzijds en de moderne geestescultuur anderzijds."

Wij allen, de gehele mensheid, de wetenden en de ónwetenden, de kunst en de wetenschap, de idealisten en de realisten, geloven; geloven aan dingen, die wij nooit gezien hebben. De wiskunde gelooft aan axioma's; de scheikunde aan atomen en moleculen; de natuurkunde aan de wereldether en aan tegenstrijdige eigenschappen der lichamen; de sterrenkunde aan de onbegrijpelijke oneindigheid der ruimte; de gehele natuurwetenschap aan onzichtbare natuurkrachten en natuurwetten. Wij weten, roept zij uit, dat zij eeuwig zijn. Neen, wij geloven het slechts. Wij hebben er niet het minste of geringste bewijs voor, dat de lichamen elkaar van alle eeuwigheid af hebben aangetrokken, en dat zij het tot in alle eeuwigheid doen zullen. Maar aangezien wij ons niet kunnen voorstellen hoe het zijn zou wanneer zij het niet deden, bouwen wij tot onze geruststelling het geloofsleerstuk, het dogma, van hun eeuwige aantrekking op. En zo is het ook met veel andere dingen. Zo rust het schijnbaar sterk ineengevoegde gebouw van ons weten, evenals de paleizen van Venetië en Amsterdam, op de onderaardse wateren van het "geloven".

Ook als wij menen, tot op de bodem der zaak gekomen te zijn, vergissen wij ons. Zo bijvoorbeeld met het Darwinisme. Het gaat reeds weer heen, zoals het gekomen is, want al te sterk wordt er tegen getuigd door de geologie, de diepzee-fauna, de bestudering van het plankton, en met de dag vermeerdert het aantal natuuronderzoekers, die er afvallig van worden. Reeds treden er andere theorieën in de plaats op. Door Dr. H. de Bries en anderen, zoals Kölliker, werd op de vergadering van Duitse natuuronderzoekers te Hamburg in 1901 nadrukkelijk gewezen, zowel op "de bestendigheid der soorten" als op "hun sprongsgewijze ontstaan", en met toenadering tot Bijbel en geologie mutaties aangenomen, plotselinge "ontploffingsgewijze veranderingen der soorten", in één woord: "soortvermorzelingen". Maar zelfs aangenomen dat het Darwinisme met al zijn gevolgtrekkingen de waarheid aan zijn zijde heeft, hoeveel zouden wij daardoor dan gewonnen hebben? Zouden wij dan weten wat het leven is, of hoe het op de aarde is ontstaan? Hoe en wat het bewustzijn, of wat de stof en wat de geest is? Zouden wij dan eindelijk de brug tussen lichaam en ziel gevonden hebben, of wel hebben ingezien, hoe, waarom en waartoe het heelal is, en vanwaar het goede en het kwade komen?

Neen! Met recht verwondert Raoul Francé zich er over, in zijn geestig boek: "*De waarde der wetenschap*", dat aan een zo ondergeschikte kwestie als die der soortvorming zulk een reusachtig gewicht wordt toegekend. En laat ons er bijvoegen: dat veel ontwikkelden zich inbeelden, met een hoogst problematieke oplossing dezer kwestie achter de geheimen der schepping te zijn gekomen. Maar wij maken over 't algemeen niet duidelijk genoeg onderscheid tussen het waarnemen en beschrijven van een natuurproces en de verklaring daarvan. Wanneer "verklaren" wil zeggen: het eigenlijke wezen, het ware hoe en waarom der dingen te vinden en bloot te leggen, dan moeten wij met droefheid bekennen: de wetenschap heeft nog nooit iets verklaard!

Zo weten wij in de grond der zaak dus zo goed als niets. Want wij weten slechts het uitwendige en oppervlakkige, maar niet het inwendige, het blijvende; wij weten het verschijnsel en niet het beginsel, het relatieve en niet het absolute, het tijdelijke en niet het eeuwige. Hoe de mens er uitziet, en wat hij sedert duizenden jaren gedaan heeft, en thans nog doet, dáároveň kunnen wij talloze boeken schrijven. Maar wat deze mens eigenlijk is, wat ik ben, ja, dat is een vraag, die ik nooit kan beantwoorden; ik weet niet, wat mijn ziel is en wat mijn lichaam is, en hoe die beiden op elkander inwerken. Ik heb zintuigen, maar ik weet niet, wat zij zijn en hoe zij arbeiden, of hoe zij mij iets zeggen; kortom ik ben voor mijzelf een geheim, zoals trouwens reeds bewezen wordt door het eenvoudige feit dat ik niet in mijn binnenste kan zien, en niet weet welke organen ik in mij omdraag. En werkt de machine niet normaal, dan raden en gissen de dokters waar er wel een schroefje los zou zijn, en komen zij het tóch niet te weten.

En zie ik de mij omringende wereld aan, dan is mijne onwetendheid even groot! Wij weten niet, en zullen hier beneden nooit weten, wat de stof is; derhalve kunnen wij de stoffelijke wereld niet doorgronden. Wij weten niet, en zullen hier beneden nooit weten, wat de geest is. Derhalve kunnen wij de geestelijke wereld niet begrijpen. Om die reden zijn wij sedert 6000 jaar niets verder gekomen in de beantwoording der vragen: Hoe en waarom ben ik ontstaan? Waarom leef ik? Waarom moet ik? Waarheen ga ik? Dat weet geen mens, zeggen zij, die zich de verlichten en geleerden noemen. Zo schreef Alex. von Humboldt, de man wiens "Kosmos" met zoveel geestdrift als schitterende uiteenzetting en overzicht van heel het menselijk weten begroet werd, aan het einde van zijn leven: "Het ganse leven is de grootste onzin. Wanneer men tachtig jaren lang gezocht en gevorst heeft, dan moet men bij zichzelf eindelijk bekennen, dat men niets heeft gezocht en nagevorst. Als wij nu tenminste nog maar wisten, waartoe wij op de wereld zijn!" Achter ons het Niets; vóór ons de eeuwige Nacht; rondom ons heen een dichte Nevel! En tóch zouden zij zo gaarne willen weten. "Ik zie, dat wij niets weten kunnen; dat doet mijn hart bijna de dood aan."

Wetenschap en verstand! De twee ideeën, die tegenwoordig de gedachtenwereld van het beschaafde mensdom beheersen, zoals de Egyptenaars eertijds beheerst werden door de idee der eeuwigheid, de Grieken door de idee der fysieke en morele schoonheid, en de Romeinen door de idee van de kracht en van de Staat; maar met dit onderscheid tussen ons en deze ouden, dat zij hunne ideeën als evenbeelden van eeuwige dingen, als van boven neerstromende gaven der goden beschouwden. De schoonheid was voor hen de iets goddelijks. Kracht en macht en geluk werden verleend door de zalige goden. Wij geloven niet meer aan goden, en vereren in de wetenschap ons weten, in het verstand

onze wijsheid. Onze cultus van de wetenschap en het verstand is, op de keper beschouwd, een naïeve aanbidding van ons eigen kunnen, een cultus van het eigen ik. Ook hier leunt de mens op een gebroken rietstaf. Van zijn weten hebben wij gezien hoe en waarom het onvolkomen en onmachtig is. Maar het verstand! Werkelijk bestaat er een door God aan de ziel verleend verstand, een vermogen der ziel om met oordeel deze wereld te beschouwen, haar doelmatig voor zich te gebruiken, en er zich praktisch in te vestigen. Dit verstand heeft - dat weet iedereen - miljoenen verhinderd een onverstandig, en duizenden een óververstandig leven te leiden. Het is voor de alledaagse handel en wandel bijzonder - maar voor een hoger - geestelijk leven weinig of niet bruikbaar, want het is de geest niet; veeleer kunnen, o.a. bij de begaafden kunstenaar, verstand en geest zelden goed met elkaar over weg, en zijn zij maar al te zeer geneigd elkander over en weer te verachten. Dat hooggewaardeerde verstand is voorts niet alleen individueel, maar ook nationaal. Evenals het de sanguinische iets anders doet zien dan de flegmatische, wordt de Chinese mandarijn door zijn verstand iets anders gezegd dan de Engelse lord door het zijne. Het is ook een kind van zijn tijd. De doktoren te Salamanca bewezen heel verstandig aan Columbus, dat al wás de aarde ook rond - hij wél langs de ene kant naar beneden, maar niet weer langs de andere kant naar boven kon komen; en nog geen vijftig jaar geleden werden door verstandige mensen velen der hedendaagse "triumfen der wetenschap" als idee-fixes en hersenschimmen van een krankzinnige verworpen. Want het verstand werkt steeds met het weten van zijn tijd, en zijn oordeelvellingen hangen dus van dat weten af. Het brengt niets nieuws voort, maar verwerkt slechts het gegeven, het bestaande. Het kan - hoe naïef de uitspraak ook klinkt! - niets zeggen van wat het niet weet. Als er op de ganse aarde eens geen enkele boom was, dan zou het verstand van alle mensen samen hun niet kunnen zeggen, of er eigenlijk in het heelal wel bomen zijn, en hoe een boom is en zijn moet. Daarom behoort de bewering, dat het onverstandig is aan een bovenaardse wereld van engelen en geesten te geloven, tot de onverstandigsten, dus denkbaar domsten, die de mens ter sprake kan brengen.

Wat wij verstand noemen, is dus een samengesteld iets, een product, enerzijds van een vermogen onzer ziel, anderzijds van de ideeën onzes tijds en de omstandigheden, en ook van de hoeveelheid kennis, ja zelfs van de individualiteit en het temperament; derhalve een zich steeds veranderende en bij ieder verschillende grootheid. Want vanwaar de strijd op het gebied van kunst en wetenschap, van het openbare en het particuliere leven, de strijd over buitenlandse en binnenlandse politiek en staatsmanskunst, toltarieven en handelsverdragen, kiesrecht en belastingen, en dan zoveel andere dingen in de volksvertegenwoordigingen, aan de biertafel en in de pers, zo niet van de verscheidenheid der "verstande", waarvan er volgens de nieuwste berekeningen 1600 miljoen op aarde zijn. Welke van die allen moet ik vertrouwen? "Het mijne natuurlijk", zegt bescheiden ieder verstandsmens, en hij heeft in zoverre gelijk, als een ieder, juist omdat hij niet is als een ander, zowel met zijn verstand als met zijn smaak vrede moet trachten te houden. Doch komen zijn en mijn verstand in conflict, of - zoals dag aan dag te zien is - dat van de regeerder met dat van de geregeerde, dat van de werkgever met dat van de werkmán, of het verstand van de man met dat van de vrouw, en dat van de vader met dat van de zoon, - en altemaal zullen zij toch verstandige mensen zijn - dan ontstaat telkens weer de netelige vraag: wie beslist, waar het verstandiger verstand is? Waar is de scheidsrechter over al die verstande? Opgelost is het vraagstuk niet; en voorlopig stelt iedereen zich

tevreden met de grote hoofdgedachte, die hij meer of minder krachtdadig of zoetsappig aan zijn medemensen tracht op te dringen: Verstandig ben *ik*, en verstandig zijn ook zij, die het met mij eens zijn; ónverstandig, een domkop, is ieder, die dat niet inziet!

Menigeen vindt het een groots, vrijmoedig woord, wanneer Fr. Paulsen schrijft: "Ik ben innerlijk slechts door mijn verstand en mijn geweten gebonden, en niet door enigerlei menselijke aandrang buiten mij; dat is het *Magna Charta* van het Protestantisme."

(*Philosophia militans*) Maar verstand en geweten hadden ook de heidenen reeds: dáárvoor had het geen behoefte aan het Protestantisme. Zich vrij te wanen, omdat men enkel en alleen zijn verstand gelooft, is een zeer verspreid, maar zeer groot zelfbedrog; want zich alleen door zijn verstand gebonden te achten, en door geen anderen menselijken aandrang buiten zich, staat gelijk met aan zijn eigen, en alleen aan zijn eigen, onfeilbaarheid te geloven. Neen, dan is de Katholiek bescheidener, die aan de onfeilbaarheid van de Kerk en de Paus gelooft!

Deze vereerders van het verstand moeten toch toegeven dat het niet eens toereikend is om de ons omringende stoffelijke wereld te begrijpen. Zo bijvoorbeeld bij de eenvoudige vraag: Is deze wereld oneindig of eindig? Is zij oneindig, dan is zij mij te groot, en totaal ongeschikt om er mij een denkbeeld of een voorstelling van te maken; mijn verstand staat stil en begeeft mij! Is de wereld daarentegen eindig, dan is zij voor het verstand te klein en vraagt het onbevredigd en ongelovig: Wat is dan daar, waar de wereld ophoudt? Zo dobbert het in zake tijd en ruimte tussen een voor het verstand te kleine eindigheid en een te grote oneindigheid. Niet eens de stof kan het meester worden; en het atoom, dat postulaat der chemie, zonder hetwelk het niet verder denken kan, is een onverstandig en tegenstrijdig begrip. Een ondeelbare grootheid! een absolute eenheid, en tóch van een andere eenheid door allerlei eigenschappen verschillend! En deze twee volkomen onveranderlijke eenheden zouden zich met elkaar "verbinden"? Hoe gaat dat dan? Of brengen zij, enkel door aanraking en beweging rondom elkander, de eindeloze menigvuldigheid der lichamenwereld voort? Zijn dan alle stofverschillen slechts beweging? En hoe staat het in de eerste plaats met de wereldether, deze steeds onmisbaarder hypothese der natuur kunde, als "de eeuwige ontvanger en drager der kracht"? Hij zou er nu eens "als een volkomen onveerkrachtig lichaam", en dan weer "als een gasvormige vloeistof" uitzien (Helmholtz), en volgens W. Thomson uit oneindig kleine wentelingen ener wrijvingsloze vloeistof bestaan, Raadsel aan raadsel! Stof en kracht, geheimzinnige eenheden, onscheidbaar en toch niet in elkander oplosbaar; het allernodigste, dat de ziel ter open-baring behoeft; alledaagse dingen, waarmede de zuigeling speelt; offeranden van het denken, mysteries, waarbij het zelfs de hoogste geesten begint te duizelen!

Zo staat het verstand daar reeds tegenover deze wereld als een klein kind, dat zich vruchteloos inspant om met zijn handjes een loodzware kanonskogel te omvatten en op te tillen. En de arme ziel laat zich niet troosten, en hoopt en gelooft en twijfelt, en vertwijfelt aan eigen kunnen, en klaagt: Waartoe vleugelen, wanneer ik mij als een gevangen adelaar slechts tot bloedens toe stoot aan de tralies van mijn kooi, zodra ik mij omhoog wil heffen? Ja, dat is het onverstandige en tegenstrijdige in het leven, het onbegrijpelijke en verbazingwekkende en martelende van het bestaan, dat wij willen en

niet kunnen, verlangen en niet hebben, najagen en niet bereiken. Vanwaar en hoe komt er zulk een onnatuurlijke tegenstrijdigheid in de mens? Want anders wil toch ieder schepsel in de wereld juist alleen datgene, wat het kan! Het antwoord op die vraag weet de Heilige Schrift alleen, en hij verhaalt de zondeval. Wie hem loochent, reikt aan zichzelf en aan de mensheid een groot getuigenis der ook oorspronkelijke armoede en onmacht uit.

Wel heeft de ziel iets in zich, dat tot het goddelijke in staat is, zodat Tertulianus zeggen kon: De mensenziel is krachtens haar innerlijkste natuur een Christin, maar dit vermogen in haar, om het goddelijke als zodanig te kennen, of tenminste te gevoelen, is niet het verstand, maar de geest, waarvan het geweten de stem is. Niet met het verstand, maar met de geest bemint de moeder haar misschien gebrekkig, hulpeloos en nutteloos kind. Met de geest geeft de mens de voorkeur aan strijd en moeite en gevaar, teneinde hoge idealen te bereiken, boven het rustige en lustige leven in louter genot. Het verstand gaat alleen en uitsluitend te rade met de zelfzucht; daarom kan de Bijbel dan ook van "vijanden door het verstand in de boze werken" spreken.

Zo helpt ons verstand, onze rede, ons begripsvermogen, ons wel bij het praktisch gebruik van het zichtbare en vergankelijke voor het aards bestaan, maar dringen zij niet door tot de kennis van de ware en onvergankelijke inhoud der dingen. Hoe zullen zij ons dan aan de kennis van het onzichtbare en het eeuwige in de Godheid helpen? Het verstand kan mij de raadselen der eeuwigheid niet oplossen. Ook de geest in de mens brengt het niet verder dan tot een vermoeden en verlangen. Al ons weten is een betrekkelijk kennen; en de ziel kan slechts voldaan worden door een absoluut weten.

Ook het weten van het ongelooft is een geloof, op dogma's van het zijn, van de natuurkrachten, de stof, de atomen en mechanica gebouwd. Het verzamelt wel feiten, en stapelt ze op, en rangschikt ze; het tracht door middel van vernuftige hypothesen en geniale bespiegelingen aan zijn wereld-beschouwing waarde bij te zetten, maar altijd blijft zij een vraag zonder antwoord, een cirkel zonder middenpunt. Want bij dat alles ontbreekt God, de onbewijsbaar grote oer-Ik-heid en Oorzaak áller oorzaken, waaruit álle ik-heden hun ik-heid hebben, onbewijsbaar en onmisbaar, onzichtbaar, alomtegenwoordig, die de mens onophoudelijk en vruchteloos tracht te begrijpen of te loochenen; een bewijs dat Hij ís.

Ieder mens, of hij Christen of een Godloochenaar is, leeft in het geloof en van zijn geloof. Ieder vindt bewust of onbewust, zijn geestelijke levenstaak in het bijeenbrengen van bewijzen van zijn geloof of zijn ongelooft.

Maar het geloof van de ongelovige, dat hij hoogmoedig zijn weten noemt, is onmachtig en onvruchtbaar, en heeft nog nooit iets groots, iets schoons, iets levends voortgebracht. Het breekt af en bouwt niet op; het loochent en bevestigt niet; het neemt en geeft niet. Het bezit geen scheppende kracht. Dat getuigt de gehele wereldgeschiedenis.

Het ongelooft heeft voor de grote vraagstukken der mensheid geen antwoord. Het is niet in staat om haar dorst naar weten en kennen te stillen. Het weet haar niets omtrent de laatste oorzaken der dingen te zeggen. Zijn wetenschap maakt de mens wetender, maar

niet wijzer; bekwamer en beschaafder, maar niet beter en niet gelukkiger. Hij klaagt haar zijn bittere nood en zijn doodsangst, zijn twijfel en zijn vertwijfeling, en vraagt haar dan hoe hij aan de hel zou kunnen ontkomen. Zij antwoordt met een nieuwe moleculenleer, of met een recept voor bacillen-cultuur.

Dit ongeloof in wetenschappelijk gewaad is ondanks al zijn hoogmoed een arm wicht, dat bij nadere beschouwing geen vrees, maar medelijden inboezemt. In plaats van er de blik voor neer te slaan, moet gij het eens goed in de ogen zien, en dan zult gij wel spoedig zijn onzekerheid bemerken. Inplaats van voor zijn goedkope spot en smaad te vrezen, of u door grote woorden van vooruitgang, verlichting, zon van het vrije onderzoek, en andere holle klanken op een dwaalspoor te laten brengen, moet gij de zaak omkeren en aan het ongeloof vragen wát het dan eigenlijk weet, wát het hoopt, wát zijn wereldbeschouwing is. En al spoedig zult gij, misschien met verbazing, tot de ontdekking komen: ook zelfs het wetenschappelijk geloof weet niets.

De wereld en hij zelf blijven voor de ongelovige onoplosbare raadsels: dingen welker doel hij niet kent. Ook de overigens ideale Schleiden schrijft: "Het gehele heelal is een machine, een drijfwerk der atomen. Ten einde zijn wij met onze wijsheid, als zij het innerlijke wezen van kracht en stof mechanisch moet verklaren en aan een onvermijdelijke noodzakelijkheid toeschrijven," (in zijn boek "De Zee"). Staat dat niet gelijk met een bekentenis dat wij niet weten vanwaar deze machine komt, noch waarom, hoe en waartoe zij werkt? Zoals Dudley zegt: "Ons leven bestaat grotendeels uit dingen die wij niet hebben", zo bestaat ook onze wetenschap uit dingen, die wij niet weten.

Zo kan de ongelovige niet genoeg de vooruitgang roemen en predikt hij daarbij dat het heelal, en alles wat er in is, eenmaal in eeuwigen nacht verstijven zal. Hij, die over Christelijke dogma's de schouders ophaalt, stelt onbewijsbare dogma's op omtrent het niet-bestaan van God, en omtrent de eeuwigheid der stof en der kracht; of hij beweert zelfs met L. Büchner, dat de eeuwigheid der stof door proefnemingen kan bewezen worden (!) Hij lacht om het wonder en gelooft aan een wereld die vanzélft ontstaan is. Hij spot met het Goddelijk scheppen, en spreekt van een onbewuste stof, die het bewustzijn voortbracht, en van een oer-cel, die zichzelf schiep. Hij loochent de ziel des mensen, maar gelooft aan die van het atoom, of aan het onbewuste geheugen der molecule. Hij verkondigt de eeuwigheid der stof, maar loochent het bestaan van de tijd op zichzelf, neemt de eeuwigheid der wereld aan, en tegelijkertijd de nauwelijks aangevangene, haar tegensprekende, evolutie. Hij predikt het voormalige zelf-ontstaan des levens, maar loochent de mogelijkheid der oer-kweking. Hij verlangt de hoogste verering van de wetenschap en ontkent dat er een onvoorwaardelijke waarheid bestaat. Hij predikt de logische noodzakelijkheid en doeltreffendheid van al het zijn, en tegelijkertijd het afgezaagde van alle godsdiensten. Hij gelooft aan de algerechtigheid der eeuwige stof, en loochent tóch een vergelding aan gene zijde van het graf. Hij leert - evenals zogenaamde tragici: een Ibsen, Sudermann, Hauptmann - een zedelijke wereldorde zonder een eeuwige en rechtvaardige Wereldordenaar, een schuld zonder God, en een verzoening zonder onsterfelijkheid. Zijn wereld beschouwing is een warnet van veronderstellingen en tegenstrijdigheden. Geen wonder! Want zijn goden zijn de doofstomme, wezenloze stof en het blinde grillige toeval. En per slot van rekening vraagt hij met een Schopenhauer,

een Hartmann en anderen, of tijd en ruimte, stof en kracht, misschien slechts louter holle, vage begrippen van ons eigen brein zijn. Hij grijpt, aan alles twijfelend en vertwijfelend, naar zijn eigen hoofd; vraagt zich af: Ben ik werkelijk, die ik ben? en voelt hoe de grond onder zijn voeten wankelt.

Niet minder luchtig en vluchtig is heel de moderne wereldbeschouwing der massa. Zonder onderzoek drijft zij mee met de stroom, is zij de speelbal van de tijdgeest, de veer welke de strijdende "geestelijke boosheden in de lucht", en hun overste, "de vorst der duisternis", rusteloos en onvermoeid nu eens hier-, dan weer daarheen blazen. Zij maakt zich de gemakkelijke formules der gedachteloosheid eigen, en meent iets bewezen te hebben, wanneer zij napraat: "Met zulk een bijgeloof heeft de wetenschap reeds lang afgerekend!" "Dat gelooft in onze dagen niemand meer!" "Iedereen weet thans!"

Maar iedereen weet in de regel niets. Iedereen zat in zijn jeugd op school en liet zich daar, graag of niet graag, enige begrippen omtrent allerlei dingen inprenten, ging daarna ergens in de leer, of de wijde wereld in, is thans een meer of minder degelijk man van zaken, een goed burger en een trouw zorgend huisvader, die er dag en nacht over peinst hoe hij en de zijnen door de wereld zullen komen. Bovendien politiceert hij onder het genot van een glaasje bier, is vrijzinnig of conservatief, democraat of socialist, en put zijn kennis omtrent God en de wereld uit de krant, zijn hoogere ontwikkeling uit romans, toneelstukken en geïllustreerde tijdschriften. Daarbij gelooft "iedereen" om zo te zeggen niets en weet hij ook zo goed als niets, maar praat hij de in zijn tijd gebruikelijke frasen na: "Wij leven in de twintigste eeuw!" "De verlichting heeft aan de onzin van dominees en pastoors en aan het wondergeloof een einde gemaakt!" "Wij staan in het teken van de vooruitgang!" Maar pakt men hem geestelijk eens flink aan, en moet hij van zijn Gods- en wereldbeschouwing rekenschap geven, dan krijgt hij het bitter te kwaad en stuift hij op, of verontschuldigt hij zich met allerlei uitvluchten: "Ik ben in die dingen zo niet thuis; mijn vak of mijn zaak laat er mij de tijd niet toe!" Wat eigenlijk zeggen wil: Ik heb nog nooit van mijn leven een uur lang nagedacht over God en de wereld, en evenmin over de vraag waar ik vandaan kom, waar ik heenga, en wat ik ben!

In weerwil van zijn brutaal optreden, is "iedereen" gewoonlijk een lafaard. En hoe verlichter, des te lafhartiger! Met de vrees voor bacillenbesmetting of bloedvergiftiging kunt gij hem onder een hoedje vangen. Want hij vreest God wel niet, maar overigens álles! En in strijd met de vermaning des Heilands: "Zijt niet bezorgd voor uw leven!" verkondigt hij in zijn wijsheid, dat de mens verplicht is het leven in angst en zorgen over zijn bestaan, en dat der zijnen, door te brengen. Maar overkomt hem een ongeluk, verkeert hij op de spoorweg of op zee in levensgevaar, wordt hij door brand of pest of aardbeving bedreigd, dan is hij schier waanzinnig van angst; en verliest hij zijn vrouw of kinderen, zijn geld of zijn huis, zijn eer of zijn gezondheid, dan is het met al zijn verlichting gedaan! Hij is een geknakt man, zoekt zijn troost in de fles, wordt ziek van zinnen en van zenuwen, of jaagt zich een kogel door het hoofd, volgens de voorbeelden van het moderne drama. Zijn gehele leven is een aaneenschakeling van inconsequenties. Hij hinkt tussen moderne verlichting en aangeleerde kerkelijke vormen, die hij de moed niet heeft overboord te werpen, gelooft noch aan Christus, noch aan de Evangeliën, maar noemt zich bij officiële opgaven toch een Christen "van Evangelische belijdenis", en laat, op grond van een

geloofsbelijdenis, waaraan hij zélf geen geloof hecht, zijn kinderen dopen en hun aannemingsbelofte afleggen. Hij spreekt aan het graf van een medelid zijner Vereniging zeer schoon over "het betere hiernamaals" en van "het toekomstig weerzien" en is verschrikkelijk bang voor de dood. Hij prijst het vrije denken, buigt zich angstvallig voor elke strijdleuze en iedere nieuwe geestelijke mode, voor de maatschappelijke zeden en gewoonten en de openbare mening. Hij roemt de eenvoud, en houdt van staatsie; hij zingt een loflied op de tevredenheid, en tracht hoe meer geld hoe liever bijeen te brengen; hij schat de nederigheid in anderen zeer hoog, en wil zelf steeds geprezen zijn. Hij spreekt altijd van karakter en ontwikkeling, en loopt en jaagt naar elke nóg zo banale nieuwigheid of lectuur, en ieder nog zo onzinnig tijdverdrijf, om de leegte zijner verlichte ziel te vullen. Zijn leven is een voortdurende tegenstrijdigheid, eigenlijk een onophoudelijke leugen. En in de diepste grond zucht de arme ziel, voelt zij nu en dan haar armoede en haar naaktheid, en zou zij, wanneer het einde daar is, toch ook graag zalig willen worden.

Tot geruststelling van deze aan beide kanten hinkende lieden en van de velen, die het tegenwoordig noch met God, noch met de wereld te kwaad willen krijgen, heeft een even onbesliste geestesrichting de leer in omloop gebracht, dat geloven en weten ten strengste gescheiden moeten worden. Zo verklaarde, in een toespraak tot Jongelings-Verenigingen, een professor uit Genève: "Het geloof is geen zaak van het verstand. Het heeft slechts betrekking op het absolute en niet op het verschijnsel, en doet op zichzelf geen uitspraak omtrent het heelal." Een bewering die reeds door het eerste vers van de Bijbel weerlegd wordt: "In den beginne schiep God de hemel en de aarde."

Daar de ziel een eenheid vormt, is het op zichzelf een onzinnige bewering dat twee uitingen, twee krachten dezer ziel, niets met elkander gemeen zouden hebben. Men zou evengoed kunnen beweren dat het willen van de mens niets met zijn liefhebben te maken heeft. Evenals de mens liefheeft wat hij wil, en wil wat hij liefheeft, weet hij wat hij gelooft, en gelooft hij wat hij weet. Wij zien toch immers, dat de mens in de eerste plaats geloven moet, dat hij er is, en wel als degene die hij is. Vooral van een Christen te verlangen dat zijn geloven niets te maken heeft met zijn weten, en zijn beschouwing omtrent de schepping niets met zijn beschouwing omtrent de Schepper, staat gelijk met te verlangen, dat hij zijn ziel in twee van elkaar volkomen onafhankelijke helften zal delen, tegelijkertijd in twee elkander tegensprekende werelden zal leven, en er voor ieder daarvan een afzonderlijke God op na zal houden: een God der natuur en een Christelijke God. Welk een onzin! Hoe? ik zou - ongelukkigerwijs brengen sommigen het zover, maar tot de prijs der verwarring, of onklarheid en onmacht van hun gehele zieleleven! Ik zou op Zondag aan een God geloven en tot Hem bidden, die als barmhartige Vader elke verzuchting van mijn ziel hoort en verhoort, elk harer behoeften kent; en in de week slechts aan een God der rede en een insteller van eeuwige natuurwetten; een God, die, door deze wetten gebonden, er niets meer aan veranderen kan en de wereldmachine moet laten lopen zoals zij loopt? Of moet ik aan het graf mijner dierbaren mij door de predikant laten troosten met het uitzicht op een zalige eeuwigheid, waar ik met de ontslapenen de Heere eeuwig in het licht zal loven en danken, en Hij alle tranen van onze ogen zal afwissen, en, weer tehuis gekomen, uit mijne "*Gartenlaube*" of dergelijke tijdschriften de les leren dat de wetenschap, de sterrenkunde, met de Bijbelse hemel voorgoed heeft afgerekend en

afgedaan? Zulk een eis van twee afzonderlijke wereldbeschouwingen in één en dezelfde ziel is een belediging van het gezonde menserverstand!

Voorzeker heeft het Christelijk geloof tot eigenlijk voorwerp het onvoorwaardelijke en eeuwige. En aangezien dit, de mens door Gods Woord en Geest geopenbaard, oneindig hoog boven het voorwaardelijke vergankelijke verheven is, kan het geloof de bestudering van de verschijnselen missen. Duizenden Christenen hebben zich nooit met wetenschap bezig gehouden; en de moordenaar aan het kruis had haar niet nodig om het Paradijs in te gaan. Maar wanneer de beschaafde Christen van onzen tijd tot verruiming van zijn wereldbeschouwing de wetenschap beoefent, dan is het een juiste en gezonde filosofie, wanneer hij de altijd persoonlijk blijvende verklaring der feiten uit zijn begrippen van het onvoorwaardelijke afleidt, en deze wereld uit het oogpunt der eeuwigheid beschouwt. Ja, alle verschijnselen en ideeën zullen voor hem slechts enige waarde hebben, in zoverre zij iets Goddelijks bevatten. En een wetenschap zónder geloof wordt voor hem niets anders en niets meer dan een naamlijst, een woordenboek, dat de geest der taal niet bevat.

De eis dat men geloven en weten zorgvuldig van elkaar gescheiden moet houden, is onuitvoerbaar, omdat het niet te bepalen is waar het geloof een aanvang en het weten een einde neemt. Wij hebben het gezien: de gehele wetenschap gelooft. Van oudsher heeft zij trouwens geloofd te "weten". Bijvoorbeeld in de dagen van Ptolomeüs, dat de planeten zich in epicyclen draaiden; in de middeleeuwen, dat er een "flogiston", een vuurelement, bestond; en een honderdtal jaren geleden nog, dat er op 300 meter diepte in de zee, volgens de natuurkundige wetten, geen leven meer mogelijk was. Met veel daarentegen, wat zij thans vol trots onder haar "triumfen" rekent, heeft de wetenschap de spot gedreven, en met soevereine minachting zou zij nog in de vorige eeuw de arme man behandeld hebben, die had durven beweren dat men door centimeter-dikke metalen platen heen kon zien, of door de enkele aanraking van een koperdraad de zwaarste wagens tegen een berg op zou kunnen trekken, of dwars over de oceaan heen zonder enige stoffelijke geleiding met elkaar zou kunnen spreken? Hoe zou zij toen met verwijzing naar natuurkrachten en natuurwetten duidelijk bewezen hebben, dat zo iets even onzinnig als onmogelijk was! Want ook onze begrippen omtrent kracht, stof en natuurwetten zijn aan voortdurende stromingen onderhevig en zullen het altijd blijven.

Niet bij geval, maar aldus door God in het spel Zijner wijsheid met de mensenkinderen verordend, ontdekken wij "toevallig", zoals bij de Röntgenstralen, zodra wij ons in het bezit van een bewezen theorie veilig en zeker wanen, weer nieuwe feiten, waarvoor deze theorie niet voldoende is, of die er mede in strijd zijn, en die voor één vraagstuk, dat wij menen opgelost te hebben, ons tien nieuwe voorleggen, en ons luidkeels toeroepen: Nooit of nimmer zult gij ook maar één verschijnsel der goddelijke schepping geheel en volkomen doorgronden! Zo verwerpen wij de emissie- en leerden wij de golventheorie van het licht. Thans hebben wij Röntgenstralen, een onzichtbaar licht, dat door ondoorzichtige lichamen heen fotografeert; kathodenstralen, waarvan Dr. P. Köthner schrijft: "Het is inderdaad de zo lang verworpen emissie-theorie van Newton, die onmiddellijk het raadsel der kathoden-straling oplost." Wij kennen thans Becquerellstralen, die, van onschadelijke stoffen uitgaande, moeilijk te genezen brandwonden teweegbrengen, en een "radio-actieve" werkzaamheid der stof. Wij weten, of geloven, dat

het atoom onophoudelijk, en met de snelheid van de lichtstraal, miljoenen "electronen" voortslingert. (Van de grootte dezer electronen zegt W. Kaufmann in de "*Naturw. Rundschau*", dat zij in dezelfde verhouding staan tot een bacil, als deze tot de gehele aardbol!) Wij zien met verbazing een "chemisch element een ander en geheel nieuw uit zich voortbrengen." Het atoom is niet meer het kleinste, het onveranderlijke het ondeelbare; over miljoenen jaren zullen wij een andere scheikunde, nieuwe elementen, een nieuwe wereld hebben! ("*Zeitschrift für angewandte Chemie*", Nov. 1902.) De wet van de onderhouding der kracht staat te wankelen, en met recht schrijft de meergenoemde Prof. Dr. Dreher: De jongste ervaringen en ontdekkingen schudden bedenkelijk aan de hechtste grondzuilen van ons weten, welke wij voor de eeuwigheid opgericht meenden te hebben, en dreigen al onze "onveranderlijke natuurwetten" omver te werpen."

Zo wankelt het tegenwoordige wetenschappelijke geloof, en moeten wij iets nieuws geloven. Zo zal de volgende eeuw de wetenschap nog ándere dingen met onvoorwaardelijke zekerheid menen te weten, en zal verbranden, wat zij thans aanbidt, en aanbidden, wat zij thans verbrandt. Aan het gebouw van het Weten wordt niet alleen rusteloos voortgebouwd, maar evenzo voortdurend afgebroken, vaak een nog nieuwe vleugel of een nauwelijks voltooiden uitbouw. En ál het weten van de mensheid blijft voor de engelen "groot in macht": het gestadige, vaak kinderachtige geloven en menen van schepselen, die zelfs niet van een atoom der schepping, van een letter uit het grote, Goddelijke Boek, zeggen kunnen: "Ik begrijp het! Ik ben het eindelijk meester!"

Reeds de wijzen der oudheid, wier leven innerlijk zo harmonisch verliep, bijvoorbeeld een Pythagoras een Plato, een Socrates, eisten van de wijsgeer een volkomen consequente en logische vereniging van geloven, weten en doen. Zij zagen daarin de hoogste levenswijsheid en zouden met verbazing en welverdiende minachting van dat vondstje van onze tijd, de scheiding tussen geloven en weten, kennis genomen hebben. Hoeveel te meer moet dus de Christen, die in een éniige God gelooft, er zich met de meeste ernst op toeleggen om zijn geloof en zijn weten zo innig mogelijk samen te smelten tot een wereldbeschouwing uit één stuk! Want Schepper en schepping zijn niet met elkander in tegenspraak. De schepping is de verwezenlijking van het denken van een heilig en rechtvaardig God. Waarom zou ik het werk en zijn Meester scheiden en mij het tijdelijk verschijnsel zonder zijn oorzaak, de geest, voorstellen? Onder de miljoenen feiten, die de bestudering van de natuur en de kennis der wereldgeschiedenis ons aanbieden, wordt er ook niet één gevonden, dat met de Bijbel in tegenspraak is. Tegenstrijdigheden ontstaan alleen uit de door ongelovigen of door eenzijdige en onnadenkende gelovigen in de Schrift gelegde verklaringen. Dat er onder de Christenen verschillende zienswijzen omtrent de natuur en haar verhouding tot de Schrift bestaan, ontkennen we niet. Bevinden er zich onder de ongelovige natuuronderzoekers nauwelijks twee, die volkomen dezelfde natuurbeschouwing delen, waarom zou óns dan geen vrijheid vergund zijn? Ook in het Christendom bestaan er graden van kennis en een individuele opvatting der feiten, zoals aan Newton en Leibnitz te zien is. Maar wanneer op natuurkundige congressen, zoals indertijd in München, met heel wat vals pathos tegen "de duistere machten" geijverd wordt, "die zich tegen het vrije onderzoek verzetten", dan vragen wij: Welke Christen heeft iets tegen diepzee-onderzoekingen, nieuwe scheikundige theorieën, of ontdekkingen van nieuwe dubbelsterren, of dieren- en plantensoorten in te brengen?

Veeleer verblijdt hij er zich over, wanneer de wonderen van de schepping zijns Vaders hoe langer hoe meer ontsluit worden. Met welk een geestdrift hebben niet een Linnaeus, een Cuvier, een Herschel, een Mädler, een Liebig en anderen ze geroemd!

Geheel in de geest van de moderne verlichting heeft Prof. Harnack de vraag of weten en geloven verenigbaar zijn, in die zin beslist, dat hij ze als tegenstanders beschouwt, toen hij tegen de benoeming van Dr. Spahn aan Prof. Mommsen schreef, dat hij hoopte "dat de Regering krachtig zou blijven volharden bij haar besluit om het heiligdom der wetenschap tegen storende aanvallen van het Confessionalisme en aanverwante machten te beschermen!" Heiligdom der wetenschap! een groot woord voor de geestelijk onrijpen! Iets heiligs kunnen wij noch in de bacillen-cultuur, noch in het onderzoek der Australische zeeën, noch in de psychologie van een Lombroso, noch in de fysiologie van Virchow, noch in de filosofie van Schopenhauer of Ed. von Hartmann, noch in de geschiedkundige hypothesen van een Wellhausen of in de materialistisch-atheïstische leerstellingen van een Häckel ontdekken. Of moeten wij wellicht van een heiligdom der botanie, der nationaal-economie en der metallurgie spreken? Heilig is alleen en afsluitend het ware, dat op God betrekking heeft; en verstandiger dan bovengenoemde wens, nog wel van een theoloog, zou deze zijn: een zich Christelijk noemende Regering moge het heiligdom der belijdenis in bescherming nemen tegen de aanvallen door een godslasterende richting in de wetenschap!

Confessionalisme komt van *confessio*, belijdenis, en het is op z'n minst zonderling dat een theoloog het belijden van een godsdienstig geloof als een door de wetenschap te bestrijden vijand zou beschouwen. Is "Het Wezen des Christendoms" van [Prof. Harnack](#) geen belijdenis van zijn gelovig of ongelovig standpunt, dan is het waardeloos. Wij en anderen hebben het tot dusver met meer dergelijke voortbrengselen der moderne theologie onder de verschijnselen van het confessionalisme gerangschikt. Dat Christendom gelijkkluidend met "belijdenis" en "confessionalisme" is, heeft Christus vastgesteld: "Wie Mij belijden zal" ... "wie Mij niet belijden zal" ... Evenzo Paulus: "Zo gij gelooft en belijdt" ... Waarom in het bovenbedoelde geval de Katholieke wereldbeschouwing van Dr. Spahn wél confessionalisme zou zijn, maar de Protestantse van Prof. Harnack niet, kunnen wij niet inzien; en evenmin kunnen wij begrijpen waarom de aan laatstgenoemde toegekende leervrijheid aan de eerstgenoemde in naam der "vrije wetenschap" geweigerd moet worden. Er bestaan evengoed een godsdienst, een cultus en priesters des ongeloofs en der verlichting, als des geloofs en des Christendoms, en evenzo een belijden, d.w.z. een confessionalisme van de steeds ontkennende kritiek, van het materialisme en het atheïsme, zoals het trouwens maar al te luid op menige hogeschool gepredikt wordt, en in de naam "der vrije wetenschap" gepredikt worden mag.

In de eigenlijke, de wáre betekenis, is confessie ieder woord dat betrekking op het goede en het kwade heeft, waarmee de mens ook onbewust zijn verhouding tot beiden uitdrukt. Deze verhouding beheerst zijn leven en zijn daden. Een onconfessionele wetenschap bestaat er evenmin als een wetenschap zonder hypothesen, het zou trouwens ook een laffe spijs zijn! Alleen de oppervlakkige of de onwetende kan in de waan verkeren, dat de wetenschap of de geleerde koel en verheven staat boven geloof en ongeloof. De mens

geloof óf aan God, óf hij gelooft niet aan Hem. Voor de gelovige vormt deze God de allesbezielende centraal-idee van heel zijn wereldbeschouwing en wetenschap. Maar evenzoo is het atheïsme van de Godloochenaar de drijvende kracht van zijn geestelijke werkzaamheid, zoals bijvoorbeeld in Häckel's, "*Werelddraadselen*" of Büchner's "*Kracht en Stof*", en in de werken van Dodel, zo ook in de "*Filosofie van het Onbewuste*" van Ed. von Hartmann, enz. Niet het wetenschappelijk weten is de oorzaak van het geloof of, zoals menig Christen denkt, van het ongeloof, want anders moest hetzelfde weten van de natuur louter godloochenende, of enkel gelovige natuuronderzoekers vormen. Maar het geloof of ongeloof oefent zijn invloed op het weten en op het daarvan gemaakte gebruik, zoals dagelijks te zien is aan degenen die ons hun godloosheid als "onbevooroordeeldheid" aanprijzen, en dan boeken gaan schrijven, waaruit een walm van verzuurde haat tegen God opstijgt. Dat het confessionalisme, hetzij dan dat van het geloof, of dat van het ongeloof, in andere wetenschappelijke werken meer bedekt en omhuld is, belet de denkende lezer niet om al spoedig te bemerken naar welken geest het boek riekt en smaakt, en of de schrijver van het werk het grote Ja of het grote Neen belijdt.

De strijd over weten en geloven spruit uit de onklarheid van het denken voort, die zovelen belet een juist en nauwkeurig onderscheid te maken tussen het absolute en het relatieve, tussen het onveranderlijke en het veranderlijke, tussen oorzaken en gevolgen. Wereld en bestaan zijn samengesteld uit het absolute en het relatieve, uit het eeuwige en het tijdelijke uit de idee en het verschijnsel, uit hetgeen op zichzelf en om zichzelf bestaat, en uit hetgeen door iets anders en zijn betrekkingen tot iets anders existeert, zoals de mens is samengesteld uit de onsterfelijke ziel en het vergankelijke lichaam.

Het absolute is Godes, het relatieve is des mensen Maar omdat de ziel een onvergankelijke adem der Godheid is, leeft en werkt de mens in het absolute en het relatieve tegelijk, en uit beiden bestaat ook zijn geestesleven. Het heelal is een product van het absolute en het relatieve, zo innig mogelijk vermengd. Heel ons relatieve weten is in laatste instantie op iets onbewijsbaar absoluuts gegrond, zoals b.v.: Er bestaat goed en kwaad; het goede moet gedaan, het kwade nagelaten worden; zoals de gehele wiskunde ten slotte op de stellingen berust : $1 = 1$; $1 + 1 = 2$.

Het absolute is datgene, wat aan het relatieve waarde en gehalte geeft, zo bijvoorbeeld in alle handelingen van de mens, in zijn liefhebben en zijn haten, in zijn kunst en zijn Godsdienst. De mate van het absolute gehalte bepaalt de individualiteit. Het Franse: "*Il faut être quelqu'un*", wil eigenlijk zeggen: men moet iets absoluuts in zich omdragen, aan zich hebben. Hoe onbeduidender de mens is, des te onbeduidender is hem het absolute, des te gewichtiger het relatieve. Hij spreekt niet van de dingen, niet van de oorzaken, maar steeds van het vergankelijke verschijnsel, niet van het innerlijke, maar van het uiterlijke. Hij heeft in zichzelf geen maatstaf der waarheid, maar ontleent die aan de geest tijds aan de heersende wereldbeschouwing, aan de dagbladpers: hij is een speelbal der winden en der stromingen.

Het kwade mist alle absoluut gehalte, vandaar zijn leegte en holheid, zijn nietigheid, zelfs bij een aanlokkelijk uiterlijk, zijn onvermogen om de ziel te voeden. "De zonde," zo luidde de bittere bekentenis van George Sand na rijke ervaring, "is nóg vervelender dan de deugd"; en in de biografie van een schitterend, wereldberoemd kunstenaar en zijn schone, geestige en bewonderde maîtresse schrijft een Fransman, die hem van nabij kende: "Zo sleepten zij her- en derwaarts hun laf en vervelend bestaan voort."

Het onmiddellijk weten van het absolute, noemen wij geloven. Het door waarneming van het vergankelijke verkregen geloof aan het relatieve, noemt de wereld weten.

Kunnen wij van dit absolute iets weten? Wel behoort onze ziel zelf er toe, waarom het relatieve en tijdelijke haar dan ook nooit of nimmer voldoen. En tóch, wil zij zich omhoog heffen tot de eeuwige waarheid, dan stoot zij zich aan het blauwe hemelgewelf en valt zij afgemat weer neer. Waarom? Dat hebben van oudsher de ware filosofen gevraagd; maar de Bijbel alleen geeft het antwoord. De ziel, iets Goddelijks, komt van God, verlangt naar haar oorsprong terug te keren, en heeft geen rust voordat zij in Hém rust. Maar de ongehoorzaamheid, waarmee zij, door Satan verleid, in verzet tegen God is gekomen, heeft haar vleugels verlamd, ja afgerukt, en kracht- en machteloos is nu haar verlangen. En al boog God zich ook tot haar neer, tóch zou zij de zaak van het absolute niet meer verstaan; zij zou wél de Schrift zien, doch haar niet kunnen lezen, wanneer haar niet tegelijk met de Schrift ook de sleutel daarop van boven geschonken en haar duisternis door den Geest verlicht wordt.

Openbaring hebben wij nodig. Zonder deze bestaat er geen mogelijkheid om tot het ware weten, tot het absolute kennen te geraken. Ik zie hoe bij nader onderzoek alles op het eenvoudiger getal uitloopt, en ontelbare verschijnselen zich laten terugbrengen tot één of enige beginselen, vele werkingen tot één oorzaak, alle krachten tot één kracht, de wereld der planten tot de cel, die der kristallen tot drie assen, die der wiskunde tot vlak, lijn en punt. Daardoor krijg ik de indruk dat er één oorzaak áller oorzaken bestaat, die, wijl alle bekende en onbekende werkingen insluitend, van overweldigende grootte en macht, en dus de bron van alle leven is. Bij dit besef weerklinkt er een juichkreet in mijn binnenste, roepende: GOD! En met blijdschap zie ik uit de geschiedenis van de mensheid, dat honderden volken en miljoenen mensen, die niets van elkaar afwisten, dáárin overeenstemmen: Er is een God! waarbij ook daar, waar de traagdenkende menigte zich met enige hoofdoorzaken of goden tevreden stelde, de wijzeren en scherpzinnigeren, zoals in Indië en Egypte, altijd en overal erkenden, dat de idee van een God elke meervoudsvorm uitsloot. Er kon slechts één God bestaan. Met diegenen die dat hebben ingezien, spreek ik nu.

Bestaat er een God, dan is Hij almachtig. Was Hij dat niet, dan zou er buiten Hem iets moeten bestaan, dat hem zou kunnen bedwingen, en dat dus sterker, machtiger zou zijn, dan Hij. En dit machtigere zou dan de ware God zijn. Deze God moet zeer wijs zijn. Dat blijkt ons uit Zijne schepping en uit het onmetelijke verstand, de wonderbare doeltreffendheid, waarmee een insect of een infusiediertje gebouwd is en de voorwaarden van zijn bestaan vervult. Deze God moet een God van liefde zijn. Hoeveel smart en rouw de wereld ook bevat, tóch bewijst niet alleen haar schoonheid, maar ook de

levensvreugd, "*la joie de vivre*", zegt de Fransman, met haar bijkomstige verschijnselen: met de vreugde der macht, de vreugde des wetens, de vreugde des lichts en des levens in ons en buiten ons, maar bovenal de vreugde over het goede in ons, dat deze God, deze allereerste oorzaak van al het zijn, een God van het goede en het leven, dus der liefde, is. Ook dát hebben van oudsher de volkeren erkend of gevoeld.

Een levende God der liefde kan zich aan Zijne schepselen niet onbetuigd laten. Dat Hij het schijnbaar veelvuldig doet, dat wij het blinkende aangezicht dezer oer-zon niet voortdurend kunnen en mogen aanschouwen, is een der grootste raadselen van ons tegenwoordig bestaan, en doet a priori vermoeden, dat er in de schepping, waarvan wij een gedeelte uitmaken, iets niet is, zoals het wezen moest. Vragen wij echter aan de mensheid, aan de volkeren: Hebt gij geen tijding van dezen God, heeft Hij zich nooit aan u geopenbaard? dan antwoorden zij: Ja zeker! en verwijzen zij naar veelvuldige openbaringen door van Boven ingegeven orakelspreuken, gebedsverhoringen, dromen, visioenen. Doet men onderzoek naar de geloofwaardigheid dezer openbaringen, dan blijkt het dat, terwijl zij het goede en rechtvaardige behandelen en aanbevelen, zij gewoonlijk ook tot de goeden en rechtvaardigen gericht werden, waaruit valt af te leiden dat zij ware openbaringen van een goede en rechtvaardige God waren. En evenals de wereldgeschiedenis, geeft ook de Bijbelse geschiedenis ons bericht van een priester des Allerhoogsten, Melchizedek, van een rechtvaardige Job, van een profeet Bileam, van wijzen uit het Oosten, aan wie de enige ware God zich op een ons onbekende wijze geopenbaard heeft.

Daarna gaf God aan Zijn volk de wet: een openbaring van de reeds in de natuur aanwezige geesteswetten, ook een niet langs de natuurlijke weg waarneembare verzoening voor de gehele zonde der wereld, en de offercultus, als type van de offerdood van Christus. Daarop kwam de Christus, het Woord Gods, en heeft Hij de Goddelijke wet in de hoogste en volmaaktste vorm verkondigd en zélf vervuld.

Maar deze openbaring van het absolute, dat ingrijpen van het eeuwige in het tijdelijke, staat de mens van de huidige dag overal in de weg: in het huisgezin en in het huwelijk, in de staat en in de politiek, in de literatuur en in de kunst. Aan het absolute haat hij het Goddelijke, en zijn eigenaardig kenmerk is het verzet tegen de wet. Het meest staat zij hem tegen in en aan de Godsdienst, in het dogma, de rotsvaste leerstelling en haar onverbiddelijke consequenties. Toch kan ook de Godsdienst hier op aarde het relatieve niet missen, want zij heeft behoefte aan de uitwendige vormen, als de edele wijn aan het vat. Deze vormen zullen hier beneden nooit absoluut waar zijn, en zelfs de omschrijving der waarheden niet, al was het maar alleen omdat de aardse taal - en onze moderne talen nog minder dan de oude - er geen volkomen juiste, zuivere en overeenkomende uitdrukking voor bezit. Maar juist dáárom moeten wij naar steeds grotere klaarheid, beslistheid en eenvoudigheid in onzen Godsdienst streven, en hem zoveel mogelijk zuiver houden van moderne aanhangsels en invloeden. Al het relatieve, al het op de tijd berekende in de Godsdienst, is verzwakkend, bijzaak, leem onder het ijzer gemengd. Alle pogingen om het Christendom te moderniseren, voor de menselijke wijsheid sympathieker, voor het verstand aannemelijker te maken, en voor ons karakterloos geslacht de als uit erts gegoten dogma's des Christendoms te vergemakkelijken, zijn

onzin en dwaalleer. En gelijk al dergelijke pogingen producten van de tegenwoordige tijd zijn, zullen zij met de tegenwoordige tijd vergaan. Het absolute heeft zich niet naar het relatieve, het eeuwige niet naar het tijdelijke, het Goddelijke niet naar het menselijke te richten. Godsdienst is openbaring, niet wetenschap, en kan slechts door een nieuw zich openbaren van God aan de mensen tot verdere ontwikkeling komen. De Godsdienst heeft twee vorderingen gemaakt: de eerste toen Jehovah op de Sinai Zijn wet gaf, en de tweede toen Hij in het vlees kwam en de blijde boodschap bracht, dat Hij de zonde der wereld wilde dragen. De derde stap voorwaarts zal de Godsdienst doen, wanneer Hij komt om de wereld te oordelen en te openbaren wie de Zijnen zijn. Doch van de mensen een voorwaartse ontwikkeling van de Godsdienst te hopen, is ijdel, want zij hebben het niet eens in de veel lagere filosofie tot een voorwaartse ontwikkeling gebracht, maar keren veeleer tot de mechaniek der atomen van een Demokritos terug.

Het getuigt van een grote miskenning van het onveranderlijke en eeuwige in de mens, wanneer zovelen in Europa met de aartsbisschop Ireland in Amerika zeggen: "De kennis van de inhoud van het Evangelie moet overeenkomstig de aan al het menselijk weten gestelde grenzen der toenemende ontwikkeling, in telkens nieuwe, geweldige worstelingen en onderzoekingen, voor elke nieuwe tijd in nieuwe vormen gegoten worden." Vooreerst is het ware Christendom geen menselijk weten en dus ook niet aan de daaraan gestelde grenzen onderworpen, het is een door de Heilige Geest bewerkt deelhebben aan het Goddelijk weten. Ten tweede zijn de waarheden van de Bijbel volstrekke waarheden, die evenmin met de ontwikkelingsgang der mensheid iets te maken hebben, als de wiskundige axioma's.

De Bijbel zegt: alle mensen zijn zondaars. Zijn wij het thans minder dan vroeger? Of zondigt misschien de fijnbeschaafde anders dan vroeger de wilde? Van deze zonde leidt de Heilige Schrift de dood en alle leed der wereld af. Sterven wij niet meer? Wenen wij andere tranen, of hebben wij andere gewetenswroegingen dan de ouden? Van deze zonde zegt het Woord Gods, dat zij een overtreding der heilige wet van een heiligen God is. Is zij dat tegenwoordig niet meer? En de Schrift verkondigt de blijde boodschap, dat God zelf de schuld betaalt en Hij ons het eeuwige leven en de zaligheid schenken wil. Hebben wij in de twintigste eeuw aan dezen troost geen behoefte meer?

Dat Evangelie is op de huidige dag even volkomen en absoluut waar, als vóór 1000 en 2000 jaren. Het geldt evengoed voor de beschaafde Engelsman of Duitser, als voor de Chinees of de Fiji-eilander, en het moet door alle mensen en ten allen tijde gelijkelijk aangenomen en geloofd worden. Wel moet ieder mens in geweldige worstelingen en onderzoekingen zich de Christelijke waarheden toe-eigenen, evenals ieder kind opnieuw de stoffelijke wereld met haar vormen en kleuren, en ook het alfabet of de tafel van vermenigvuldiging leert. Maar iedere nieuwe tijd kan evenmin de eeuwige waarheden des Evangelies in nieuwe vormen gieten, of ze zich op een nieuwe, nog niet bestaan hebbende, wijze toe-eigenen, als dat een kind nieuwe letters of nieuwe cijfers, nieuwe klinkers of nieuwe rededelen kan uitvinden.

Evenmin als de mens zijn gestalte veranderen kan, evenmin en nóg minder kan hij zich een nieuwe logica, een nieuw denken en nieuwe vormen der kennis toe-eigenen. Evenals

water nog altijd op 100° C. kookt en op 0° befrist, ontgloeit onze liefde en vlamt onze toorn, of befrist onze haat nog altijd bij dezelfde zielstemperatuur, en ontstaan ons hopen en vrezende, ons twijfelen en vertwijfelen, en ook al ons denken door dezelfde geheimzinnige zielstoestanden en volgens dezelfde zielslogica als vóór 4000 jaren. Dat kan iedereen bij het lezen van de uitspraken van een Confucius of van de IJslandse Edda, van Sakoentalas, of van een dialoog van Plato bemerken; want ook in dát opzicht is de mens naar Gods beeld geschapen, dat hij heden gisteren en in eeuwigheid dezelfde is en blijft. Welk een aanmatiging om Goddelijke waarheden, waaromtrent de mens uit zichzelf niets weet en niets weten kan, anders en beter te willen formuleren dan Christus en Zijn door de Geest geïnspireerde Apostelen het deden. Dat staat gelijk met een poging om de formule $2 \times 2 = 4$ in nieuwer en scherperzinniger vorm te willen uitdrukken. Hoe! Omdat wij elektrische spoorwegen, telefoon, draadloze telegrafie, codacs, en welk speelgoed er al meer is, hebben uitgevonden, zouden wij voor de ons door God gezonden boodschap der zaligheid andere, passender vormen uitvinden ?

Waar het streven om "voor oude waarheid moderne vormen en moderne woorden" te vinden, op uitloopt, zien wij dagelijks. Bijvoorbeeld wanneer in de ogen van een overigens positief-Christelijk schrijver de verheven VADERNAAM Gods "voor onze tijd iets onvolkomens heeft" en "met het hedendaagse gevoel niet overeenkomt." Voor anderen is het geloof: "trouw jegens het leidende ideaal", en openbaring: "innerlijke, vergelijkende ervaring." Christus is niet meer met het verhevenste Geesteswoord: "het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt", "de eniggeboren Zoon van God, vol van genade en waarheid", maar: "de heilige liefdes-energie" en "een religieuze krachtmens van de eersten rang." De ontzagwekkende Schriftuurplaats: "Het Woord is vlees geworden" luidt in onze overzetting: "De idee is natuur geworden." "De Logos is: "de Wereldgedachte, die zich in de intuïtieve en filosofische kennis met onzen geest vermaagschapt", en wat al vage en gezochte frases er meer zijn. Als de heren niets beter weten, blijven wij liever bij het oude. Even onbevredigend zijn de moderne theorieën van degenen die in de verzoening tussen God en mens geen juridische, maar slechts morele begrippen willen vinden, en "in plaats van een juridische verzoeningsleer een ethische stellen." "Christus", zeggen zij, "is deels bij de mensen waarborg van Gods vergevende liefde, en deels bij God van de veranderde denkwijze van Hem vervreemde mensheid." Hoe doet Hij dat, en in hoeverre is daarmee de schuld gedelgd? Hoe weet ik dat Hij onze waarborg bij God is? en waarom heeft de door Christus gewaarborgde verandering van denkwijze bij verreweg het grootste gedeelte der van God vervreemde mensheid niet plaats? En met dat alles is de grote vraag niet beantwoord: Waarom moest deze Borg en Middelaar tussen God en de mens onschuldig aan het kruis sterven?

Met verbazing en niet zonder medelijden hoort een Christen ook zelfs door Godvrezende mannen zeggen: "Natuurlijk kan in dezen tijd het geloof niet meer het kinderlijke geloof onzer voorvaderen zijn!" Waarom niet? De wereld en de mensen doen zich toch niet anders aan mij voor, dan zij van oudsher waren. Voor zijn venster groenen slanke berken juist evenzoo als zij vóór 4000 jaren groenden; in die bomen zit een vlasvink zijn lied te zingen, zoals vlasvinken ten allen tijde gezongen hebben; witte wolkjes drijven langs de blauwen hemel voort, zoals zij er sedert de schepping gedreven hebben; en mijn klein jongetje lacht vrolijk zijn moeder toe, zoals de kinderen het altijd gedaan hebben, en

gehoorzaamt zijn vader ogenblikkelijk, en gelooft wat deze zegt. En nu zullen wij Hem, "die de rechte Vader is over al wat kinderen heet in de hemel en op aarde", niet meer kinderlijk vertrouwen en geloven kunnen? Toch bijgeval niet omdat wij in Zijn Schepping een weinig rondgezien hebben, en onze geleerden nu bekennen dat zij zelf het atoom en de zonnen en het leven, voor hen hoe langer hoe geheimzinniger, onverklaarbaarder, boven al hun denken onbegrijpelijk groot worden? Kunnen wij onzen Vader niet meer kinderlijk geloven, welnu, dan zijn wij weerstrevige kinderen, en bovendien hoogmoedige en bekrompen kinderen; want dat de Vader meer weet dan het kind, de Schepper dan het schepsel, en God dan de mens, wordt trouwens door een bescheiden en verstandig gemoed wel ingezien. "Dat het naïeve geloof" onherstelbaar verwoest is, weten wij allen; "er bestaan geen "gelovigen" in die zin meer", roept een zogenaamd voor de ware godsdienst strijdend tijdschrift uit.

Wat het ongeloof in zijne naïviteit zich toch al niet verbeeldt! Het zet een grote mond op, ziet zichzelf en enige duizenden praat- en schrijfzieke geestverwanten voor de mensheid aan, en vermoedt niets van de 70 maal 7000 en daarboven in het eigen vaderland, die nog naïef en kinderlijk geloven, gezweven van de miljoenen, die van de ene pool tot de andere van zijne wijsheid niets weten willen. "Naïef moet ieder waar genie zijn", schrijft Schiller, "of het is er geen." Evenzo moet het ware geloof naïef zijn, of het is er geen. Maar God zij dank! er zijn nog vele gelovigen in die zin! Er sterven nog dagelijks in de wijde wereld niet alleen lieve kindertjes en arme weduwen, vrome jonkvrouwen en jongelingen, vele lichamelijk en geestelijk armen, naar gerechtigheid hongerenden en dorstenden, welke de wereld niet kent, maar ook geleerde en ervaren mannen, die na doorworstelde tijden van storm en beproeving "een kinderlijke geest ontvangen hebben", in het naïeve geloof aan het zaligmakende Woord, dat door het verstand der wijzen niet wordt begrepen. Want hoog en sterk, als een rots midden in de golven van een onwetende wereld- en tijdgeest, blijft het grote woord van Hem, die de Waarheid is: "Voorwaar zeg Ik u: Zo wie het Koninkrijk Gods niet ontvangt, gelijk een kind, die zal in hetzelfde geenszins ingaan." (Markus 10 : 15)

Maar de moderne roes van de industrie en het wereldverkeer, van de natuur- en werktuigkundige ontdekkingen, is velen zo naar het hoofd gestegen, dat zij niet meer rustig, eenvoudig, helder, consequent denken kunnen, geen onderscheid meer weten te maken tussen hetgeen eeuwig en onveranderlijk is, en hetgeen voortdurend verandert en vergaat, en geen vast punt meer bezitten, waaruit zij de wereld in beweging zouden kunnen brengen. Alles en niets geloven zij, wankelend tussen waarheid en leugen, en gretig jacht makend op nieuwe en "moderne vormen". Waar die pogingen op uitlopen, bewijzen de velerlei moderne karikaturen van het wezen des Christendoms!

Wanneer tegenwoordig beweerd wordt, dat het Christendom nieuwe wegen behoort in te slaan, "om met de massa's, met de wereld, voeling te verkrijgen", dan tonen dezulken, die dat zeggen, dat zij misschien iets van de wereld, maar van het Christendom niets begrijpen. De enig mogelijke voeling van het Christendom met de wereld, dat kind der leugen, welks God de duivel is (2 Korinthe 4 : 4), is: dat het Christendom de wereld met al haar pracht en heerlijkheid, al haar doen en laten, veroordeelt. "In de wereld", zegt

Christus, "zult gij verdrukking hebben" - niet tengevolge van een op de tijd berekende voeling - "maar hebt goede moed: Ik heb de wereld overwonnen!"

Is ons weten in de grond der zaak een geloven, dan is het Christelijk geloof een weten. Ik geloof niet alleen dat het gebed mij troost en vrede brengt en ook verhooring, wanneer het met Gods liefde jegens mij overeenstemt: ik weet het even zeker en uit kracht van ervaring, als dat brood mij voedt en water mijn dorst lest. Ik geloof niet alleen dat de ongelovige ook in zijn rijkdom en zijn genot ongelukkig en vredeloos is: ik kan het aan hem zien, ik kan het aan hem horen! Niet tevergeefs hebben wij de bekentenis van Rothschild, van de armen, ongelukkigen, tweehonderdvoudig-miljonair Van der Bilt, en meer dergelijken gelezen. Evenmin behoef ik te geloven dat de zonde 's mensen verderf is, dat hoogmoed voor de val komt, dat onrechtvaardig verkregen goed niet gedijt, dat haat en nijd de gezondheid benadelen, dat liefde en welwillendheid haar bevorderen, dat aan Gods zegen alles gelegen is; kortom, dat heel de Bijbelse wereldordering waar is. Dat zijn historische feiten, die volgens even eeuwige wetten Gods, als die van het licht en van de warmte, plaats hebben. Geloof, liefde en hoop zijn evengoed aanwijsbare krachten als aantrekkingskracht of elektriciteit, en hebben evengoed hun wetten en hun werkingen. Dat bewijzen de martelaren en de gehele wereldgeschiedenis. Zou een niets iets uitwerken?

Dat, zoals zelfs door een Schopenhauer wordt erkend, "de grote schuld van de wereld de oorzaak van de grote smart der wereld" is; dat de mens eerst vrede vindt, wanneer hij vergeving dezer schuld gevonden heeft; dat de bekering de oude mens in een nieuwe herschept, het hart in zijn binnenste verandert, de trotse deemoedig, de gierigaard milddadig, de dronkaard matig, de dief eerlijk, de leugenaar oprecht maakt; dat alleen het ware Christendom in leven en sterven hem troost en hem de blijdschap der eeuwigheid geeft, dat is niet maar een geloof, dat is een weten, dat is antropologische, fysiologische en psychologische wetenschap! Ja, dit weten is véél inwendiger en zekerder, dan al het weten der natuur buiten mij, omdat het in mijzelf plaats heeft: deze feiten van het berouw, van het gebed, van het geloof en zijn werking kan ik ten allen tijde aan en in mij empirisch ondervinden. Ik beschouw deze werkingen niet slechts als schei- en natuurkundige, waarvan ik alleen de buitenkant vermag waar te nemen, maar ik ben zélf hier het atoom en de kracht, het lijdende en het werkende; kortom, ik beleef ze en doorleef ze, zodat ik dááruit de waarheid van de Bijbel en van de Christelijke wereldbeschouwing met nog zékerder logica afleid, dan de scheikunde uit de verbindingen der lichamen haar geloof aan het onzichtbare atoom, en "de krachten der toekomstige wereld" met méér zekerheid, dan de natuurkunde uit haar proefnemingen de overtuiging omtrent onveranderlijke natuurkrachten.

Zullen wij nog over de macht van dit ware weten door het geloof spreken? De gehele wereldgeschiedenis bewijst het. Overal waar iets groots en verhevens, iets schoons en waars voorkwam, werd het in 't geloof aan één, zij het ook dikwijls niet besepte God, aan eeuwige en onvoorwaardelijke grondbeginselen van het recht, aan één vergelding hiernamaals, en aan een eeuwig leven volbracht. Dit geloof heeft steden en staten gegrond en hun rechtvaardige wetten gegeven, en evenzo de kunsten van de vorm, van de kleuren, de toon, het woord, het drama en het epos voortgebracht. Geen enkel

meesterstuk, van wélken aard ook, dat, als de platte, hedendaagse kunst en verlichting, zich slechts op de aarde beweegt! Steeds strekt het zijn wortelen in de onderwereld uit, en verheft het zijn kroon in de bovenwereld.

Over die macht van het Christelijk geloof nu staat iets heerlijks in het elfde hoofdstuk van de Brief aan de Hebreeënen geschreven. Met recht verwijst hij naar het standvastige lijden en sterven van zovele martelaars, als naar de overwinning, die de wereld overwonnen heeft. Want "wat de mens heeft, dat geeft hij voor zijn leven." Laat u eens goed bij het licht bezien, o verlichte spotter! Stel u eens eerlijk voor, dat over u het vonnis geveld wordt, zoals indertijd over de Camisard Ravanel en menig andere: dat gij gedurende de gehele nacht aan de gewone en buitengewone folteringen wordt onderworpen! Morgen zouden u dan op het rad de leden worden stukgeslagen, en gij nog levend op een gloeiende brandstapel geworpen worden. Denkt gij, dat gij, evenals die mannen, met een van blijdschap glinsterend gelaat het vonnis zoudt kunnen aanhoren, en nog in de vlammen psalmen zingen? Zoudt gij in juichende onderwerping aan de natuurkrachten, en uw god, de eeuwige stof, vrolijk roemend kunnen sterven? Zo niet, antwoord dan op bescheiden toon: Ik ken dat geloof niet, en heb er nooit de kracht aan mijzelf van ondervonden. Ik zie alleen dat het iets groots, voor mijn weten en mijn geloof iets onmogelijks werkt!

Maar het geloof in Christus heeft niet alleen de belofte van déze, maar ook van de toekomstige wereld. Dat de Christen zichzelf, en anderen met hem, door dit korte leven heen helpt, betekent voor hem slechts weinig. Hij grijpt in het geloof het eeuwige leven.

Een zalige eeuwigheid, vol en waar, met "een zeer uitnemend eeuwig gewicht van heerlijkheid," met een onbeschrijflijk hoog en koninklijk priesterdom op de nieuwe aarde. Dát is de vervulling en het loon van zijn geloof! Heeft hij de laatste strijd volstreden, dan staat zijn Heer en Meester op de drempel van de hemelse wereld en zegt Hij: "U geschiede naar uw geloof!" "Ga in tot de vreugde uws Heeren!"

Dan houden weten en geloven op, en in hun plaats komt het eeuwig aanschouwen.

2. DE BIJBEL

"Het gras is verdord en zijn bloem is afgevallen; maar het Woord des Heeren blijft in Eeuwigheid."

1 Petrus 1 : 24 en 25

De Bijbel! Waarlijk geen gewoon boek! Gehaat en vervolgd als geen ander, en tóch onverdelgelijk; veracht en vereerd, bespot en hoog gewaardeerd, dood verklaard en tóch nog steeds levend. Machtige keizers en koningen en priesters hebben geen moeite en geen zonde ontzien om het Boek uit te roeien; wijzen en geleerden hebben het in 't zweet huns aanschijns grondig weerlegd; en thans, nu de kritiek het meester geworden is, en de wetenschap er mee heeft afgerekend, verspreidt het zich met verbazingwekkende snelheid in honderden talen en in vele miljoenen exemplaren over de gehele wereld, en wordt het van de ene pool tot de andere gepredikt en gelezen, en in zijne kracht, in het geloof daaraan, laten Negers zich levend verbranden en Armeniërs en Chinezen zich doodmartelen. Komaan, al gij geleerde en kritische heren! schrijft toch óók eens zulk een boek, dan zullen wij in u geloven!

In zichzelf afgesloten - "vervloekt is een ieder, die er iets aan toe- of afdoet" - onveranderd en onveranderlijk, staat deze Bijbel daar nu reeds eeuwen achtereen, en bekommert hij zich niets om lof of blaam van mensen: hij plooit zich niet naar de vooruitgang, neemt geen woordje terug, blijft majestueus eenvoudig en goddelijk overweldigend, en tegenover hem zijn alle mensen gelijk en voelen zij hun onmacht.

Met verheven vrijheid schrijdt hij door de geschiedenis der mensheid, doet hele volken met een blik, met een woord af, om lang bij de daden van een herder stil te staan; herhaalt behaaglijk tot zevenmaal toe een lijst van geschenken; somt schijnbaar onbeduidende geslachtsregisters op; en dan, plotseling, stralen uit een zo maar los daarheen geworpen woord de krachten der toekomstige wereld: of het dondert en dreunt op de achtergrond van de kalme beschrijving van een grote misdaad. Nu eens speelt God er in met Zijn schepselen, en verlustigt Hij zich in de stoutmoedige gems, in het briesende paard en de schone leliën, en dan weer verheft het zich als een adelaar zó hoog, dat de her- en derwaarts trekkende volken er in de Bijbel uitzien als zwermen sprinkhanen, ja alle natiën als de druppel die aan de emmer hangt. Dit Woord verhaalt ons van een veelervigen rok, die een vader voor zijn lievelingszoon heeft laten maken, en zwijgt over het leven en sterven van een Jesaja of een Johannes, en over de marteldood van een Paulus. Het brengt als spelend de diepzinnigste vraagstukken ter sprake: "Waar waart gij, toen ik de aarde grondvestte?" Het vat een hele wereldbeschouwing in één woord samen: "Het zichtbare is vergankelijk; het onzichtbare is eeuwig." Het openbaart ontzaglijke raadsbesluiten Gods: dat Hij eenmaal een nieuwen hemel en een aarde zal scheppen, waar het oude niet meer in ons hart zal opkomen.

Waar is een mensenboek dat niet vervelend wordt onder het herhaaldelijk lezen? Maar van dit Boek hebben duizenden der beste en begaafdste mannen getuigd, niet alleen dat zij het lezen en onderzoeken er van nooit moe werden, maar dat het hoe langer hoe grootser, rijker en ondoorgrondelijker in hun ogen werd. Hoe vaak straalt u daarin

plotseling een schijnbaar onbetekenend, reeds honderdmaal gelezen woordje in de ogen, en beseft gij dán eerst met verbazing de diepzinnige betekenis! Als daarin iedere volzin, ja ieder woord onderstreept was, dat nu eens voor deze, dan weer voor die ziel gewichtig was geworden, en dat haar iets gegeven heeft, zou er dan ook wel één enkel woordje in te vinden zijn, dat nut- en doelloos geschreven was, dat geen vrucht had gedragen? Ik geloof het niet!

De Bijbel, Gods Woord, openbaart ons deze onzichtbare God, dien de mensheid in, om en boven zich voelt, die het kind juichend gelooft, die de man zoekt en vindt, liefheeft, haat, aanbidt, loochent; tot wie hij bidt en die hij vloekt, die de grijsaard stervend hoopt te aanschouwen, of omtrent wie hij zich met bevend hart tracht gerust te stellen, zeggend: er is er geen! "In de beginne schiep God de hemel en de aarde." Met de dwazen laat de Bijbel zich niet in; hún hartewens is: Er is geen God! Hem te bewijzen, is niet nodig; wie de ogen sluiten wil en Hem loochenen, mag het voor zijn eigen rekening doen, de dwaas! Hém zal hij daarmee niet benadelen, maar wél zichzelf. Aan de aanvang van Zijn Woord treedt deze God groot en schitterend uit Zijn eeuwigheid te voorschijn, als het fundament, het beginsel, de oorzaak van het Al, als de Schepper der schepping, als die in onbegrijpelijke almacht scheidt en niemand is er die tot Hem zeggen kan: waarom doet Gij also? Aan het slot van Zijn Woord, waar een nieuwe, eeuwige schepping begint, werpen de hemelse wezens en mogendheden hun kronen voor Hem neer, en roepen zij: "Gij Heere! zijt waardig te ontvangen de heerlijkheid, en de eer, en de kracht; want Gij hebt alle dingen geschapen, en door Uw wil zijn zij, en zijn zij geschapen!" "Halleluja! want de Heere, de almachtige God, heeft als Koning geheerst!"

Deze God heet Jehovah, (volgens de Mazoretische punctering e, o, a, welke die ook van "Adonai" en "Eloah" is). Hij heet Eloah: de Onbeperkte, Die te vrezende is, in Zijn éénheid, en "Elohim" in Zijn drieheid, en deze Zijn drie-eenheid spreekt uit het vierde woord van Genesis 1 vers 1 "*Bereschit bara Elohim*. In de beginne schiep de Elohim." Hij heet: *Ejelaher ejeh*; Ik ben, die ik ben; de Eeuwig-zijnde, buiten wien er slechts een geschapen worden bestaat. Hij heet El-Schaddai, de Almachtige; ook, zoals de oud-joodsche wijsheid leert, de Algenoegzame, die alles volgens maat en gewicht scheidt, en ten slotte zegt: het is genoeg! Hij heet El-Gibbor: sterke God; en de wereldruimte is de ruimte zijner kracht." Hij heet Jehovah Zebaoth: de God der heirscharen, en heel het hemelse heir aanbidt Hem. Hij heet Jehovah Elohim, wanneer hij zichtbaar in de hof van Eden wandelt of op de Sinai nederdaalt. Hij heet Abba, lieve Vader, voor hen, die de Zoon met Hem verzoend heeft.

Ten allen tijde hebben er in de voorstellingen, welke de mensheid zich van de Godheid vormde, twee stromingen met elkaar gestreden. Voor de aanhangers van de ene zienswijze was God, of is Hij nóg, een onbepaald iets, het loutere zijn, zonder eigenschappen, zonder veelheid of menigvuldigheid. De mens in zijn kleinheid, in zijn armoede en erbarmelijkheid beschouwend, roepen zij: Wat zou dat voor een God zijn, die evenals wij door haat en liefde, toorn en ontferming, door elke wind van hartstocht her en derwaarts bewogen kan worden? Waar bleef dan de kalmte der Godheid? Maar hun attribootloze God in het loutere zijn vervloeit voor hen, wanneer zij zich in Hem willen

voorstellen, tot een louter Niet; en of er zúlk een God al dan niet bestaat, kan haar en ons onverschillig zijn, die baat ons toch niets!

Anderen, het grote, en hoge, en Goddelijke in hun eigen binnenste gevoelend, door de ideeën van het schone, ware en goede beziend, en erkennend dat er geen begrip zonder dragers zijn kan, zien overal om naar een God of naar Goden, plastisch levend gedacht, van een menselijke schoonheid, verstand, macht en wijsheid. Zo deden de Grieken, zo deden de Romeinen, en deden en doen overal de dichters; en zelfs een Schiller en een Goethe gevoelden zich sympathetisch tot deze schone goden van Griekenland aangehouden. De Bijbel verenigt de waarheid in deze beide zienswijzen. De God der Heilige Schrift is de onbegrijpelijke, de eeuwige, die in het ontoegankelijk licht woont, die niemand ooit gezien heeft of zien kan. Voor het schepsel totaal onnaspeurlijk, heeft Hij niets menselijks aan zich. Zichzelf genoegzaam, heeft Hij de schepping niet nodig. Maar Hij brengt uit zichzelf de Logos voort, en in dezen het Woord; Hij denkt het grote geschapen Eén, en daarin de oneindige reeks van het getal, de mathematica van het Al, en daarin de taal, de openbaring van zijn oneindige Naam en van alle mogelijkheden van het Zijn. Nu spreekt en gebiedt het Woord, dat in God en God is, in de heerlijkheid vóór de grondlegging der wereld, en het staat daar. Het spreekt, en goddelijke ideeën worden tot wezens buiten God, en toch alleen in Hem en door Hem levend. Hij scheidt de mens naar Zijn beeld. "Niet alsof God menselijke eigenschappen zou hebben, maar de mens, zelfs de gevallene, is een oneindig klein afbeeldsel der Goddelijke eigenschappen; zijn liefde een nu onrein druppeltje van de oever- en grondeloze diepte Gods, zijn toorn een nu bedorven beeld van de heilige gerechtigheid, die Satan, toen hij viel tot Goddelijke wrevel, omschiep. Majestueus openbaart deze God Jehovah des Bijbels zich aan Zijn mensen. Hij roept de sterren bij hun namen, en er ontbreekt er geen enkele; Hij bindt het Zevengesternte samen, en leidt de Beer aan de hemel met zijn kinderen, en maakt de banden van de Orion los; en het hemelse heir aanbidt Hem. Hij maakt dampen en nevelen tot het gewaad der diepte, en wolken tot Zijn windselen; Hij spreekt en het wordt licht. Hij vliegt op de vleugelen van de storm, Hij raakt de bergen aan en zij roken; Hij scheldt de zee, en haar golven deinzen verschrikt terug; en laat Hij aan de Zijnen onder de mensen ook maar een schemering Zijner heerlijkheid zien, dan storten zij neder. Een God, voor wiens bliksemend aangezicht de goden der volkeren, Zeus, Osiris en Odin, Baäl, Astarte en Moloch vol ontzetting van hun tronen opspringen en zich in nevel-spookselen oplossen, of tot griezelige kobolden en tandenknarsende satans en dwergen worden samengeschrompeld.

Maar die vreselijke God, wiens toorn een verterend vuur is, en voor wiens aangezicht, wanneer Hij op de grote witten troon zit, aarde en hemel de vlucht zullen nemen, is de liefde. Met eindeloze ontferming buigt Hij zich tot de ellendige neder, tot hen, die verslagen van geest zijn, en die sidderen op zijn Woord; en Hij spreekt met tedere liefde: "Ik zal u troosten als een die zijn moeder troost." "Kan ook een moeder haar zuigeling vergeten? En al vergeet zij hem ook, zo zal Ik u toch niet vergeten!" "Vrees niet, gij wormpje Jakobs, gij volkje Israëls! Ik help u, spreekt de Heere, en uw Verlosser is de Heilige Israëls!" En evenals voor de zeeman in een bange nacht op de onstuimige zee de heldere morgenster opgaat, zo is voor de arme mensheid in de nacht en de pijn van

het mensenleven het strelende woord: "En God zal alle tranen van hun ogen afwissen; en de dood zal niet meer zin; noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer zijn; want de eerste dingen zijn voorbijgegaan." "Ziet Ik maak alle dingen nieuw!"

Waar is onder de goden der volkeren een God als deze onze God? Wat hebt gij tegen Hem, gij moderne polytheïsten en afgodendienaars, die u hoog verheven waant boven het veelgodendom der Babyloniërs en zelf allerlei afgoden vereert: nu eens de Mammon, de roem en de eigen eer, en dan weer de wetenschap en de rede; nu eens de eeuwige stof en de eeuwige natuur, en dan weer met vreze en beving de blinde natuurkrachten dient, steeds onzeker of zij u niet vermorzelen, en met vuur en water, storm en tyfoon, vulkanische uitbarstingen en aardbevingen met lichaam en ziel, zoals gij zegt, verteren zullen. En boven en behalve deze mindere goden vereert gij nog dagelijks de hoogste en domsten afgod Toeval, of ook wel een "fortuinlijk buitenkansje"? Waar zit die afgod? Gij beweert dat onze God ons nog nooit geholpen heeft. Dát weten wij beter! Maar wanneer hebben uw goden ú geholpen en verhoord? Roept hen toch aan, wanneer, vaak reeds in het leven, maar zeker eenmaal in de dood, alles rondom u heen breekt en bezwijkt. En het einde is, gij zegt en vermoedt het, "de buitenste duisternis", dat zij u, uw mensheid, uw schepping, in de ijzige koude van de eeuwige nacht hulpeloos laten verstijven. Met uw afgoden, met uw als godheden vereerde rede, vooruitgang, verlichting enz., zult gij - gij predikt het zélf en spreekt Bijbelse waarheid voor eeuwig te gronde gaan!

Zo wijst de Bijbel ons een Godheid aan, boven alle menselijk denken verheven, en een openbaring van deze Godheid, die álles in zich verenigt, wat de mens zich schoons, hoogs en verhevens kan voorstellen. En de Zoon spreekt: "Ik en de Vader zijn één."

Intussen, toen deze Zoon-God volgens het eeuwige raadsbesluit Mens werd, om Zijn gevallen wereld te redden, was er aan Hem uitwendig "gedaante noch heerlijkheid"; "Hij was veracht, en een ieder was als verbergende het aangezicht voor Hem, Hij was veracht, en wij hebben Hem niet geacht; en ook nú nog wordt deze Man van smarten en smaad door dezulken gering geacht, wier ogen gehouden zijn, dat zij Hem niet herkennen. Doch ook Hém geeft Gods Woord ons in Zijn ware gedaante te zien (Openbaring 1): de als een zon blinkende, met ogen als vuurvlammen, tegen wiens aanblik de nog in het vlees levende geliefde discipel niet bestand is.

Deze God van de Bijbel is niet alleen Diegene door Wie en tot Wie alle dingen geschapen zijn; Hij is ook Degene, door en voor Wie alle dingen bestaan. "In Hem leven wij, bewegen ons, en zijn wij. Wát houdt het heelal bijeen, zodat het niet in stof en atomen uiteen valt? De geleerden zeggen immers, dat het eenmaal uit atomen ontstaan is? Wat is de rondrijvende stuwkracht van het Universum, van "het ene, dat draait", zoals reeds door de ouden erkend werd? Wat jaagt miljoenen zonnen in razende vlucht door de eindeloze ether; van waar komen die golven van onbegrijpelijke krachten, die deze zonnen onophoudelijk in de wereldruimte uitstromen, en die op hun planeten ontelbare levens doen ontstaan? De natuuronderzoekers verklaren ontdekt te hebben, dat al die stromen slechts één kracht zijn, die zich onverstoortbaar, eeuwig, in allerlei andere krachten omzet. Dat heeft de Bijbel reeds lang geweten. Het is de ene kracht van de enige, sterken God: El Gibbor. Zij doet de heelallen en de atomen in de waterdruppel rondom elkaar draaien,

zij geeft het leven aan het mugje en de walvis (Psalm 104 : 26-30); zij doet de aarde beven en de vulkanen vuur spuwen. "God maakt álle dingen levend", niet alleen de bezielde wezens. (1 Timotheüs 6 : 13) Van natuurkrachten, die God wel eenmaal schiep, zoals enkelen toegeven, maar die thans een min of meer zelfstandig bestaan leiden en de wereldmachine drijven, zoals stoom de locomotief met de stoker er bij en haar nog een poos zou voortstuwen, al sprong de machinist er ook af, dáárvan weet de Bijbel niets. De Heilige Schrift kent geen natuur buiten en naast God, waarin God niet zou zijn; en deze, helaas! ook door sommige Christenen gedeelde mening is een half, armzalig materialisme. Maar wél leert de Schrift een Christelijk pantheïsme; en evenals zij zegt: "God zal alles in allen zijn", zegt zij ook: "in Hem leven wij", zijn wij, en bewegen wij ons." Slechts één leven, Zijn leven, geeft het leven aan alle schepselen: aan de laagsten en de hoogsten, aan mensen, engelen, duivelen, aan het kristal en de plant en het dier; "al bedde ik mij in de hel, zie, Gij zijt daar!" (Psalm 139 : 8)

De wereld is de altoosdurende werking van God. God is niet een mens, wiens werk naast hem staat als iets dood, maar Zijn werk is levend, en Zijn bestaan een altoosdurend ontstaan in dezelfde kracht, waarin het geschapen werd. Evenals God dagelijks vele duizenden, nog nooit bestaan hebbende mensenzielen scheidt en ook ieder uur miljoenen en miljoenen nieuwe levenskiemen, want zonder Hem kan geen infusie-diertje ontstaan, noch een ander voortbrengen, zo brengt Hij in Christus de nieuwe geboorte en het innerlijke leven uit God voort. "Zonder mij kunt gij niets doen!" "Van Gods troon gaat een vuurstroom" des levens uit, en stort hij zich uit in het heelal; en droogde deze bron uit, dan verwelkten en verdorden de werelden.

Maar even beslist veroordeelt de Bijbel het heidense pantheïsme, dat ons toeroept: het heelal is God. Neen, in God en door Zijn willen bestaat elk atoom der schepping: maar wilde Hij er op de huidige dag niet meer van weten en verdween het Al en werd het weder tot het Niet, waaruit God het te voorschijn riep, dan zou God niets verloren hebben. Zijn de volken, deze miljoenen geesten op aarde, "als niets en minder dan niets voor Hem", hoe dan vooral déze, zoals wij haar noemen, stoffelijke wereld! De Vader en de Zoon, licht uit licht, God uit God, éénswezend met de Vader, eer de wereld was; zij hebben de schepping niet nodig.

Maar wél heeft deze God der liefde, zegt de Bijbel verder, voor deze van Zijn daden, voor het bestuur Zijner schepping, en om haar en zichzelf gelukkig te maken, verheven geesten geschapen, machtige engelen, gehoorzame dienaars, die Hij tot winden en vuurvlammen maakt, om Zijn bevelen uit te voeren. Hier glimlacht het ongeloof, en beweert: alleen wat het met het blote oog of door geslepen glazen met moeite ontdekken kan, bestaat werkelijk. Maar gelijk alle volkeren der wereld van oudsher een onloochenbaar besef in zich omdragen, dat er onder, en om, en boven ons vele en machtige geesten van het boze en het goede zijn, zo vragen wij: Waarom zou eens Scheppers almacht bij de mens staan zijn gebleven? Zou Hij in Zijn onmetelijke schepping geen andere en geen hogere wezens hebben weten te scheppen? Want wij zien immers reeds op de kleine aarde, hoe deze God des levens ontelbare planten en dieren, en onnoemelijk kleine, lang ongekende organismen als zand der zee rondstrooit; en die God zou tussen de mens en Hem, en op miljoenen andere grotere werelden een

diepe kloof en afgrond van het Niets hebben gelaten? Neen, in Zijn onuitputtelijke Scheppersmacht heeft Hij voorzeker op de werelddollen miljoenen wezens geschapen, wier bestaan wij vermoeden, zonder ze te kennen, en in ieder geval ontelbare engelen, de huurlingen in het huis des Vaders (Lukas 15 : 17), onderscheiden van de zonen Gods, die juichten toen Hij de aarde grondvestte, en die nu en dan voor Hem verschijnen (Job 1 : 6; 2 : 1); daarna de tronen, heerschappijen en machten op hemelse plaatsen; evenzo "het hemelse heir, dat Hem aanbidt", en waarvan enigen, over de zichtbare werelden gezet, niet trouw waren en geoordeeld werden. "En het zal geschieden te dien dage dat de Heere bezoeking doen zal over de heirscharen des hogen in de hoogte, en over de koningen des aardbodems op de aardbodem." (Jesaja 24 : 21). Maar Christus "heeft alle dingen verzoend, hetzij op aarde of in de hemel." (Kolossenzen 1 : 20). Dat is het grote en onbekende rijk, voor welks inneming Hij nu uittrok (Lukas 19 : 12, 15), om daarna weder te komen. En hoger dan deze allen zijn de serafijnen en cherubijnen, deze dragers van de troon van Jehovah, deelgenoten van Zijn heerlijkheid, welker raderen vol ogen zijn, schrikkelijk om aan te zien, onophoudelijk levensflitsen in de schepping uitschieten. Hoeveel andere schepselen Gods en openbaringen Zijner Scheppingsmacht zullen wij eenmaal in de hemel der hemelen leren kennen!

Dat zulke engelen, groot in kracht, ook hier op aarde enkele elementen beheersen, blijkt uit de Openbaring, als zij spreekt van een engel der wateren, van engelen des winds, van een engel, die macht heeft over het vuur. Van deze mindere goden - want de Bijbel noemt ze Elohim: "Aanbidt Hem, alle gij goden!" (Psalm 97 : 7, vgl. Hebrëen 1 : 6) hadden de ouden een vermoeden, toen zij Pluto tot de god des vuurs, Neptunus tot die van het water, en Zeus tot de god der lucht aanstelden. (Vergelijk Efeze 2 : 2) Maar evenals wij op machtige, doch nu reeds lang verdwenen beschavingen minachtend neerzien wegens onzen eigen vooruitgang op het gebied van handel en machinerie, zo zijn wij ook gewoon, de grote voorgevoelens der goddelijke waarheid te onderschatten, die bij ernstig zoekende mensen onder alle volken van oudsher opkwamen, hoewel de god dezer wereld voortreffelijk de kunst verstond om ze voor de onnadenkende menigte in leugens om te zetten.

Naast de grote waarheid, dat alles in God leeft, zich beweegt en is, spreekt de Bijbel het duidelijk uit, dat er ook een god van het boze bestaat. Daarmee bestraalt de Schrift als met het licht van een bliksemschicht al de onbegrijpelijkheid van deze wereld, van dit anders onoplosbare raadsel. Deze wereld is de best mogelijke, en de som van kwaad in de wereld de kleinst mogelijke, en een absoluut noodzakelijke, riep een bekend wijsgeer eens uit. Maar in de grond van zijn hart gelooft niemand dat, en hij zelf waarschijnlijk óók niet. Ieder mens wenst, dat het beter wordt; derhalve is deze wereld niet de beste. Neen! zeggen tegenwoordig velen, deze wereld is een slechte wereld, het schouwtoneel van een gruwzame, onbarmhartige strijd om het bestaan, waarin slechts het ruw geweld de overhand behoudt. Ook dát niet. Ondanks alle leugen, ondanks het boze en al de ongerechtigheid, worden deze mensen - zelfs al is het ook met haat en tegenzin van hún kant - geregeerd door wetten van zedelijkheid en door een onverbiddelijk gebod van rechtvaardigheid; en nog nooit heeft een volk zich heersers, rechters of priesters verkozen en hun toegeroepen: onderdrukt ons! of: verkondigt ons leugentaal! Daarna komen er nog anderen en zeggen met een koel glimlachje: waartoe de strijd? Alles mechaniek der

atomen! Spel van blinde natuurkrachten! Uit het Niet ontstond de wereld, in het Niet zal zij verzinken; wat doet het er ook toe? Zin- en doelloos is het al. Maar het hart in de borst logenstraft hen, en in de mens komt er iets in opstand en roept: Dat is niet waar! dat kan niet waar zijn!

De Bijbel alleen weet het. Het is niet nodig hier zijn openbaring over de val van Satan, de grote strijd der twee beginselen en de eindtriomf van God verder aan te halen. Zonder dezen Satan zoudt gij er niet komen, o mooipraters, die hem met een sluw glimlachje loochent, en hem daardoor dient. Gij kunt ons niet zeggen van waar de ellende van het bestaan herkomstig is; waarom twijfelingen, zorgen en verdriet aan uw hart knagen, en de smart door uw gebeente wroet; waarom de mens in zweet en tranen op de wereld komt, aldus in de wereld leeft en ook aldus van de wereld afscheid neemt. Met ziende ogen moest gij het toch zien, hoe wij slaven - van wie? - in een gebonden, gekluisterde wereld zijn. Onvrijheid, verstijving, schijndood, dat is de signatuur der tegenwoordige schepping, en slechts met onbeschrijflijke moeite ontworstelt zich het leven aan deze zware lethargie. Wat is al onze scheikunde anders dan het streven om de stof uit haar banden, uit haar stijve verbindingen ten behoeve van een beter gebruik door middel van een weinig levenswarmte te bevrijden; en wat zijn haar toornige ontploffingen anders dan een zelf doen springen van haar kluisters? Onze natuurkunde, onze werktuigkunde, wat zijn ze anders dan pogingen om de verborgen, sluimerende, latente krachten in deze stof vrij te maken, opdat zij ons dienen? Wat is heel onze geneeskunde? een streven om de gezonde krachten des lichaams van de druk, van de verlamming der ziekte, te verlossen. Wie heeft deze wereld in boeien geslagen, wie houdt haar nog in ketenen, zodat de steen, niet van het licht doorstroomt, stralen en fonkelen kan; dat de planten en de boom zich telkens inspannen om goede vruchten voort te brengen, terwijl vorst en hitte en droogte en de "verwoester" ze telkens bederven? Wie bindt de kreupele en de lamme de leden, de stomme de tong, de dove de oren, de blinde de ogen, en ons allen de ziel in de strikken van hebzucht en zelfzucht, van haat en van lust? - "En deze", zegt Christus, "die een dochter Abrahams is, welke de Satan, ziet, nu achttien jaren gebonden had, moest die niet losgemaakt worden van dezen band, op de dag des Sabbats?" - Zo lang gij dát niet begrijpt, o wijzen en verstandigen dezer wereld, blijft uw wereld- en kosmosbeschouwing onvolledig en ontoereikend.

Vele ouden en ook tal van Christenen hebben gedacht dat de sterren uit rein, hemelse stof opgebouwd waren, en hebben ze zelfs tot woonstede der gezaligden gemaakt. Maar de Schrift zegt: "dat het ganse schepsel" (en niet meer alleen de aarde) "te zamen zucht, en te zamen als in barensnood is tot nu toe. Wat de spectraal-analyse ons doet zien, namelijk dat de ganse vaste sterrenwereld uit dezelfde stoffen en elementen bestaat als de zon, de planeten en onze aarde, heeft de Bijbel ons reeds lang geleerd met zijn uitspraak: "Het zichtbare is tijdelijk", dus voorbijgaande, "het onzichtbare is eeuwig"; en herhaaldelijk verkondigt de Heilige Schrift: "hemel en aarde zullen vergaan." Wat vergankelijk is, is niet rein, is niet heilig. "Al het heir der hemelen zal uitteren" (of versmelten) en de hemelen zullen toegerold worden, gelijk een boek, en al hun heir zal afvallen, gelijk een blad van de wijnstok afvalt, en gelijk een vijg afvalt van de vijgeboom." (Jesaja 34 : 4) Wat uitteren en verwelken kan, is zondig; ook dat is de leer van de Bijbel. "En ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, want de eerste hemel en de eerste

aarde waren voorbijgegaan." Wat God opnieuw scheppen moet, heeft zijn bestemming niet vervuld; is van Hem afgevallen. Deze werelden behoren allen tot Satans voormalige rijk, en door zijnen afval van God is dat beetje stof, dat zichtbare heelal, verstijfd, halfdood en vergankelijk geworden.

Waar toe dan al het vergankelijke? Tot een gelijkenis van het ónvergankelijke. Het tijdelijke is de schaduw van het eeuwige; het vluchtige verschijnsel moet onze zielen vormen, moet ons aan een begrip van het ware en wezenlijke, aan het hemelse helpen, tegen welks aanblik onze aardse, met leem gebouwde zintuigen niet bestand zouden zijn; dáárvóór is het opstandingslichaam in de hemelse lichamelijke nodig. Ook dit heeft de God, wien onder alle volken degene aangenaam is, die Hem vreest, aan Zijn mensheid in het hart gegeven: Deze wereld is niet de wereld van het zijn en van de waarheid, maar van het worden en de schijn, en te allen tijde erkende edele geesten, zoals een Plato, dat het aardse leven de droom van een onder beelden wandelende ziel is. God heeft het deze ziel ingeblazen: er is een wereld waar datgene wat wij hier op aarde als beeld aanschouwen, in wezen staat, een wereld van absolute waarheid, van onverbreekelijke realiteit, en derhalve van onvergankelijke heerlijkheid. Zelfs heidense, verwilderde, in de oorlog meedogenloze volksstammen hebben op die wereld gehoopt, en zich in het vooruitzicht op haar verheugd. Aan deze hogere lichtwereld hebben geloofd, van haar hebben dikwijls groot en schoon verhaald en gezongen, gedacht en gedroomd, de Arabier in de woestijn en de Hindoe in zijn tempels, de Germaan in zijn donkere wouden en de Kelt in het heilige eikenbos, de Viking, die bij windstilte en geen schip in zicht op zijn schild rustte, en de herder in de koude nevel op grasveld en heide de Indiaan bij het vuur voor zijn wigwam en de Toengoes in de ijzige Poolnacht, wanneer de stralenbundels van het Noorderlicht langs het luchtruim schieten. Deze goedge, eenvoudige, trouwhartige, weinig spraakzame, ruwe, gezonde natuurmensen, die nog stemmen uit de hoogte hoorden in de woestijn, op de berg, op de zee, waar zij niet door het rumoer der steden, der fabriek, der machine en der concurrentie overstemd worden, vertrouwen wij oneindig méér, dan de papieren wijsheid der koortsachtig zwetsenden, die met hun eindeloze woordenvloed ons het geloof aan die wereld zouden willen bestrijden, omdat het in hun eigen binnenste is weggestorven.

Deze wereld heeft de mens van oudsher - en daartoe is hij ook gerechtigd - naar de mate van zijn persoonlijkheid beschouwd. Zo wilde de realistische Aristoteles weinig van de eeuwige ideeën van een Plato weten; en tóch was het hem een behoefte, achter de wereld der stof en haar verschijnselen zich een vijfde element (vandaar de uitdrukking quintessence), de ether, te denken, aan geen enkele van de onvolkomenheden der stof onderworpen, welke de andere vier elementen aankleven, zonder zwaarte of lichtheid, waarin geen ontstaan of vergaan is, geen lijden en geen verandering, en waaruit de hemellichamen gevormd zijn. Ook hij heeft een voorgevoel gehad van het bestaan van de hemelse stof, die de Bijbel ons zo prachtig schildert.

Deze ons omringende natuur en schepping, zegt Gods Woord, is niet slechts een afbeelding van de ware en eeuwige; zij is haar vrucht, haar werking, zoals hier op aarde al het organische leven een product en werking der heerlijke zonnekrachten is. Evenals het de hemelse krachten zijn, die deze natuur met leven bezielen, zijn het de hemelse wetten,

die haar regeren. De wetten van het goede behouden, de wetten van het boze verderven haar dag aan dag. Er bestaan niet, zoals kortzichtigen veronderstellen, wetten der stof, van de wetten des geestes verschillend; hoe konden anders stof en geest, lichaam en ziel op elkaar inwerken? Onze wiskunde is het beeld, of juister gezegd de werking, van een hemelse wiskunde, waarin het door God gedachte hemelse getal de wet van het heelal is; onze scheikunde de werking van een hemelse scheikunde der eeuwige wetten, volgens welke geestes- en geestenverbindingen ontstaan, werken en zich oplossen; onze natuurkunde de werking van een even eeuwige *Physica sacra*, welke de ware eigenschappen en de verhouding der hemelse stoffen en geesten tot elkaar regelt. Er bestaan geen twee Goden: een God des stofs en der natuur, en een God des geestes des Christendoms want de God, die de wereld schiep, is het Woord, dat vlees werd en de wereld verlost. Hij heeft haar verlost zoals Hij haar geschapen had: volgens dezelfde eeuwige, onveranderlijke, in God rustende wetten. Deze God spreekt: Ik ben een éinig God! Ongelukkigerwijs verstaan velen Zijner kinderen Hem in dit opzicht niet.

Van de even wel eerst in de hemel te verwachten overeenkomst van stof en Geest getuigt de taal, deze hoogste en diepste en erkennendste kracht en uitdrukking der ziel. - En God sprak... en Adam sprak... - De gehele spraak is op geesteswetten in de natuur, op de geest in de stof, en op de onscheidbaarheid van deze beiden opgebouwd. Evenals de mens tot het uitspreken van zijn denken, dus van de geest, in zijn kunsten gebruik maakt van ruimte, tijd, getal, geluid, vorm, inhoud, van het punt en de lijn, de verticale en de horizontale, de rechte en de kromme, de hoek en het vlak, omdat zij allen hun geestelijke betekenis in zich dragen, zo maakt de taal - én de Bijbel - zowel voor de geest als voor de stof juist een treffend gebruik van de uitdrukkingen: boven en onder, hoog en laag, ver en nabij, helder en donker, rein en onrein, hard, zacht, zoet, bitter, zuur, arm, rijk, spijze, gave, warmte, koude, lauwheid, dag en nacht, hoogte, diepte, breedte, lengte enz.

Onvoorwaardelijk erkent de taal, en de Bijbel stelt het vast, dat groeien en eten, slopen en bouwen, slapen en waken, zien, horen, aanraken, grijpen, aanschouwen, helder zijn, geven, nemen, ontstaan en vergaan, doden en levend maken, dat ziekte en gezondheid, leven en dood, vuur en storm, licht en duisternis, in de stoffelijke en in de geestelijke wereld één en dezelfde wortel hebben. Dat is niet slechts beeld en vergelijking, maar het uitspreken van diepe verwantschap, ja verhouding tussen oorzaak en werking. Eens, zegt Gods Woord, zal de splitsing en de tegenstelling ophouden en de heerlijke eeuwige stof wordt de zichtbaarheid des geestes, en de hemelse lichamelijke aller wezens de concrete, plastische uitdrukking van hun ziel. Want immers reeds hier op aarde is iedere vorm een product van de geest, en spreekt hij de mens als zodanig aan; waar de mens er een ziet, vraagt hij al spoedig: waarom? waartoe? wat betekent hij? wat wil hij mij zeggen?

Maar de Bijbel, het Woord van een God, die álles weet, weet óók, dat er over heel deze schepping een droeve sluier ligt. Ook voor de Heilige Schrift is de mens: "een moede gast op de donkere aarde." Ook zij kent "de pijn van het enge aardse leven" en zij weet er de oorsprong van. Wij hebben ons van God afgewend; Zijn aangezicht straalt ons niet meer toe; wij gaan daarhenen, ieder in de gedachten zijns harten, en om onzer zonden wil is de akker vervloekt, en zucht en sukkelt en kwijnt heel de schepping. "Want het schepsel, als

met opgestoken hoofde, verwacht de openbaring der kinderen Gods. Want het schepsel is aan de ijdelheid onderworpen, niet gewillig, maar om diens wil, die het der ijdelheid onderworpen heeft; op hoop, dat ook het schepsel zelf zal vrijgemaakt worden van de dienstbaarheid der verderfenis, tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods. Want wij weten, dat het ganse schepsel te zamen zucht, en te zamen als in barensood is tot nu toe. En niet alleen dat, maar ook wij zelf, die de eerstelingen des Geestes hebben, wij ook zelf, zeg ik, zuchten in ons zelf, verwachtende de aanneming tot kinderen (*er staat "aanstelling tot zonen"; Red.*), namelijk de verlossing onzes lichaams." (Romeinen 8 : 19-23)

Dit zuchten van de ganse schepping wordt ook door de vijanden en de haters van de Bijbel erkend; zij leveren er zelf trouwens een sprekend voorbeeld van. Maar van de hun aangeboden verlossing en de heerlijke vrijheid der kinderen Gods willen zij niets weten. Nu, zij moeten het zelf weten. God geeft om niet, maar dwingt niemand om Zijn genadegave aan te nemen.

Groot en eenvoudig vangt het boek aan. Geen woord vooraf, geen inleiding, geen beroep op het geweten of op het religieuze gevoel, geen verwijzing naar autoriteiten, naar natuurhistorische feiten, of naar sagen der volken. "In de beginne schiep God de hemel en de aarde." Een rots der eeuwigheid, waarvan alle mensen te zamen niets kunnen afbreken.

"God schiep." Het ongehoordste, het ongelooflijkste, het onbegrijpelijkste geschiedde. De eeuwigheid baarde de tijd, de geest de stof. Wat wil dat zeggen scheppen? Het zichtbaar maken van goddelijke ideeën, het vormen van eeuwige beginselen tot steeds wisselende verschijnselen, het zich openbaren van God in Zijn schepping; een afgrond van het denken, welks diepte door geen schepsel kan worden gepeild! Onbegrijpelijk dat zoveel Christenen, die dit wonder aller wonderen geloven, en eerbiedig zeggen: "In de beginne schiep God de hemel en de aarde," nog over elk wondertje in de Heilige Schrift struikelen. Zij geloven aan de rots, maar niet aan de zandkorrel; aan de oceaan, maar niet aan de waterdruppel. De God en Vader des lichts, bij wien geen verandering is noch wisseling van licht en van duisternis, schiep in grote, goddelijke dagen niet de aarde, die Hij reeds vroeger geschapen had, maar haar oppervlakte en de organismen daarop; en deze dagen werden door nachten van Satan afgewisseld, als Gods werk stilstond, ja als de uitbarstingen der vijandelijke onderwereld en "de macht der duisternis" het schijnbaar verwoestten, zoals ons door de bladzijden der aardschors verkondigd wordt.

"En God sprak," "Hij spreekt, en het is er; Hij gebiedt, en het staat er." Wonderbare, onbegrijpelijke diepte! De Zoon, het Woord, de Logos sprak, en ieder woord was een schepping, een zichtbaar en tastbaar maken van datgene, dat Hij alleen van eeuwigheid af in de heerlijkheid des Vaders gezien en gehoord had. Onbegrijpelijk is het voor óns, voor wie woord zo dood en onmachtig is, dat deze goddelijke Schepperswoorden zichtbaar werden; wezen en gestalte, ja leven verkregen, zich tot planten, vissen, vogels, tot geheimzinnige dingen kristalliseerden, die de onbekende wet van hun bestaan in zich dragen, en de macht hebben om zich eindeloos uit zichzelf te vermenigvuldigen.

"God schiep de mens naar Zijn beeld, naar het beeld Gods schiep Hij hem." De Elohim besloten, uit stof een wezen te scheppen, naar Hun beeld, en bliezen deze stof een eeuwig leven in. "Naar Hun beeld!" De menselijke gestalte is niet het origineel, waarnaar Jehovah als kopie aan een Mozes, Jesaja, Ezechiël, of Johannes verscheen, neen, zij is een afbeeldsel van de oergestalte des "Eerstgeborenen van alle creaturen", volgens welke deze Logos, die waarlijk niet vorm- en verschijningsloos in de heerlijkheid bij de Vader was, eertijds en vóór de mens de engelen schiep, (Ezechiël 1: 26, Openbaring 10 : 1-3) en daarna Adam "naar Zijn beeld". Bevatte de ziel van Adam, deze ademtocht Gods, niet alle krachten, zoals Böhme zegt, alle geboorten der Godheid? Zeer zeker! zij zijn állen in u, Zoon des stofs, bezielde aardkluit, nú verborgen, door de zonde verlamd, uzelf onbekend; en het is goed, dat gij niet weet hoe groot gij zijt. Later, in de opstanding, zullen zij zich een weg naar buiten banen met macht, in eeuwige heerlijkheid. "Ik heb het gezegd: Gij zijt Elohim." (Psalm 83 : 6; Johannes 10 : 34).

"Ook had de Heere God een hof geplant in Eden, tegen het Oosten; en Hij stelde aldaar de mens, die Hij geformeerd had." (Want de aarde was niet het Paradijs). Welk een barmhartige God! En zo bekleedt Hij steeds nog jaar aan jaar de aarde met plantentooi, en beveelt Hij de gewassen, uit steen en water miljoenen centenaars spijzen, koren en olie en wijn, en bovendien ontelbare bruikbare stoffen voort te brengen. Maar het blinde, verharde mensenhart spreekt: dat gaat zeer natuurlijk toe; dat doen de eeuwige natuurkrachten! Hoe prachtig, hoe inderdaad wonderbaar schoon een door God zélf geplante tuin was, en hoe genotvol het leven aan de vier stromen van het Paradijs, kunnen wij ons niet voorstellen; en evenmin het eenvoudige en toch ondoorgrondelijk diepe verhaal vatten van "den boom des levens" en die van de "kennis des goeds en des kwaads", en van Adams val. De mens viel. Te duidelijk weerklinken nog altijd de woorden van de vloek door de wereld, en te klaar is het zweet en de moeite, de schuld en de dood, dan dat zij zich laten wegloochenen; en zij, die het beproefden, zijn ons altijd het antwoord schuldig gebleven op de vraag: waarom sterven wij?

Met weinig woorden onthult de Bijbel het 1500-jarige bestaan van een gewelddadige mensheid vóór de Zondvloed, waaronder veel-honderdjarige reuzen vol trots en kracht en overmoed: titanen, wier nagedachtenis in alle volkssagen nog voortleeft. Zij trokken heren derwaarts, ieder de vader, de koning en heerser van een volk; zij hadden ook hun wetten, hun kunst; zij plantten en bouwden, namen ten huwelijk en werden ten huwelijk genomen, en wij zijn dwergen in vergelijking met hen. Maar vernietigend volgen bij elk van hun ten slotte telkens weer de woorden "En hij stierf." Hebt gij er al eens over gedacht, dat gij eenmaal deze geweldigen van Adam af, en óf Abel, of Kaïn, persoonlijk zult kennen dat gij al hun daden zult aanschouwen, en "al de harde woorden, die deze goddeloze zondaars tegen God gesproken hebben", in de grote dag des oordeels opnieuw zult horen? Want geen vergankelijke schaduwen aan de wand, thans voor eeuwig verdwenen, zijn de volkeren en de mensen, die eertijds evenals wij op de aarde rondwandelden, lachten en weenden, en van mening waren, dat de wereld hun eigendom was. Neen! zegt de Bijbel: de mensheid is een geheel, de doden zijn onsterfelijk, schepselen van dezelfde God, kinderen van dezelfde Vader. En evenals broeders en zusters, die jong en nog zonder elkaar te kennen, het ouderlijk huis verlaten hebben en er

nu weer bijeenkomen, zo zullen wij in de vele woningen van het Vaderhuis elkaar wedervinden. Alles is vergankelijk! klaagt en hoopt de mens. Neen, alles is eeuwig, antwoordt het eeuwige Woord: uw woorden en uw daden, uw onvergeven zonde en haar straf, en ook de vergeving en de genade en het leven.

Een groot oordeel vernietigde deze grote natiën, en ook van de hen begravende Zondvloed leeft nog de schrik in de sagen van alle volkeren. Het eerste hoofdstuk van de wereldgeschiedenis is afgesloten. Een nieuwe mensheid ontstaat, zwakker en vergankelijker, en wordt over de aarde verstrooid. Daarna verhaalt de Schrift, hoe God zich een volk, allereerst een man, verkiest; en van nu af blijft zij bij de geschiedenis van dezen man, van dat volk, en gaat zij van stap tot stap de op het verschijnen des Woords in het vlees uitlopende ontwikkeling van dat volk na. Wat zou zij ons anders ook al veel verhalen? Zal zij ons bijvoorbeeld een opsomming van al de volken geven, van hun oorlogen en hun zonden, hun lusten en hun doodslagen, en hoe overal de sterken de zwakken onderdrukken, en laatstgenoemden zich eindelijk verzet en bloedig gewroken hebben; hoe enkelen door arbeid en vreze Gods groot en machtig en rijk werden, en dan weer door genot- en weeldezucht te gronde gingen? Want de geschiedenis van de mensheid is zeer eenvoudig, draait zich om de begeerlijkheid des vleeses, de begeerlijkheid der ogen en de grootsheid des levens, vloeit daarbij over van onrecht en leugen, van bloed en van tranen!

Neen, van deze gestadige herhaling van dezelfde zonden zou niet veel te leren zijn. De Bijbel blijft daarom individueel; hij geeft ons in de levensgeschiedenis van één mens alle mensen te zien, in die van één volk alle volken. "Ga gij uit uw land en uit uw maagschap naar het land, dat Ik u wijzen zal." Een kort, eenvoudig, groot bevel. Evenals de geschiedenis van de mensheid met een ongehoorzaamheid van het beter-weten-willen aanvangt, zo ook die van het volk Gods met de gehoorzaamheid des geloofs zonder aanschouwen. Wat ligt er al niet in dat bevel! Welk een opdracht, in die dagen nog véél groter, toen de vreemdeling zonder recht en zonder bescherming, veracht en gehaat was! Maar Abraham geloofde God: hij deed het enige waarmee wij voor God welbehaaglijk kunnen zijn - waartoe zou Hij onze werken nodig hebben?! - en dát werd hen tot rechtvaardigheid gerekend. En evenals dat Bijbelwoord tot elk mens gericht is, zo weerklinkt deze roepstem door heel de Heilige Schrift, tot ieder die haar leest: Ga gij uit uw land en uit uw maagschap naar het land, dat Ik u wijzen zal!

Waar men dat boek ook openslaat, overal karaktervolle persoonlijkheden, met enkele kernachtige lijnen getekend. Welk een niet te evenaren schildering in het aangrijpende drama "Jozef"! De min of meer verwaande Jozef, later de oud wordende vader met zijn ongegronde verwijten, met zijn angst, met zijne overweldigende blijdschap, als hij van de zielesmart verlost wordt, die zo lang zijn hart heeft bezwaard! Groot ook die herders, zijn broers: hardvochtig, ruw, onbarmhartig, maar ook groot in het berouw en in de trouw." Hoe zou ik de droefheid van mijn oude vader kunnen aanzien", roept Juda; "laat mij uw slaaf zijn, mijn leven lang, in mijns broeders plaats!" Groots is het toneel der herkenning! In de reusachtige zuilengalerij, welker wanden met geheimzinnige hiërogliefen zijn bedekt, zit op een gouden zetel de tweede na Farao: de hoge gestalte als een standbeeld, geheel baardloos, in een witte *burnoes* gehuld, de onbedekte armen versierd met brede gouden

banden, aan het voorhoofd de gewijde gouden slang, en spreekt hij bij monde van de tolk koude, dreigende woorden tot de verschrikte, door weer en wind gebruinde, zwartgebaarde vreemde herders. En in hun binnenste ontwaakt het geweten. "Onze zonde heeft ons gevonden!" fluisteren zij elkaar verblekend toe - maar nu richt de vorst zich op, hij daalt van zijn zetel af, strekt zijn armen naar hen uit, en roept in de hun zo welbekende Hebreeuwse taal: "Ik ben Jozef, uw broeder!" - Hoe schoon en hoe menselijk de twijfel en de blijdschap van de oude vader over de ongelooflijke tijding!

Doch de grootste figuur van het Oude Testament is Mozes, de man met de donderslagen van de Sinaï, die aanschouwen mocht wat geen van de uit de aarde geboren ooit aanschouwde! Veertig jaar een vorst in de paleizen van Egypte; veertig jaar een herder in wilde woestenijen van de Horeb, draagt hij veertig jaar lang in de kracht Gods zijn volk door de woestijn als een moeder haar kindje, en sterft hij op de Nebo "aan de mond, aan de kus van Jehovah", zoals Oud-Joodsche Wijsheid, Deuteronomium 34 : 5 vertolkt. Wat mag deze man voor onuitsprekelijke woorden gehoord, hemelse verborgenheden, Goddelijke gerichten aanschouwd hebben, toen hij, in vergetelheid van de wereld, veertig dagen en veertig nachten bij Jehovah was, en geen brood at, en geen water dronk. Evenals zijn aangezicht daarvan blonk, zo bliksemt daarvan zijn donderwoord, bijvoorbeeld in zijn lied, dat Johannes de gezaligden in de hemel hoort zingen. En de Christen mag met hem tot zijn God op de Sinaï stijgen, onuitsprekelijke dingen uit zijn wet horen en de wereld vergeten, die daar beneden rondom haar gouden kalf danst.

Groot is de wet, die hij mee naar beneden bracht. Kostelijke wenken bevat zij over de wijze waarop eenmaal op de nieuwe aarde de veredelde stof, het delfstoffenrijk, het plantenrijk en het dierenrijk dienstbaar zullen gemaakt worden tot de ware dienst van God. Diep symbolisch, geheimzinnig typisch is de afbeelding van de hemelse tempel. Uit de woestijn dezer wereld treedt het kind van God in de voorhof, en door het reinigende water en de verterende Ariël (Leeuw Gods) heen in het heilige, waar de allesvoedende Vader dagelijks met twaalf broden de twaalf stammen Israëls onderhoudt, waar de voorbede van de Zoon onophoudelijk van het wierookaltaar opstijgt.

Oók een karakteristieke figuur, die Joab, de zoon van Zeruja, een oude ijzervreter als Hagen in het Nibelungenlied. Hij wil van niets weten dan van de trouw jegens zijn koning, hij doodt met list en lust alles wat zich tegen zijn soeverein of tegen hem zelf verzet, vermoordt de brave tegenstander Abner, de oproerige Absalom, en wordt verbitterd bij de hem ziekelijk toeschijnende vaderrouw over de dood van een oproerling. En de oude held sterft, zoals hij heeft geleefd - vermetel en weerspanning - bij het altaar, door het zwaard.

Hierop gelijkend, en toch verschillend, is later Jehu opgetreden, deze krijgsoverste uit een afgelegen garnizoen, die door de profeet met olie en vuur tot verdere van het gevloekt geslacht van Achab gezalfd werd. Als een stormwind, als de toorn Gods, komt hij aangerend, "drijft onzinnig" zijn rossen naar Jizreël, doorboort, vanuit zijn wagen, met zijn pijlen de vluchtende koningen, laat de geblankette koningin uit het hoge venster nederwerpen voor de honden, en vermaant met hooghartige ridderlijkheid de lafhartige inwoners van Samaria om kloekmoedig voor hun koningshuis te strijden. Maar zij sidderen voor hem, en Jehu laat rechts en links aan de poort de hoofden der

koningszonen nederleggen in hopen, waarna hij met koude hoon de Baälpriesters in de val lokt en hen ombrengt; een hagelslag, die aan de stamboom Achabs twijg noch blad overliet; want de Heere had gesproken.

Niet minder schoon, in al hun handelingen, vol van betekenis, profetisch, zijn David, deze held in honderd veldslagen, dichter, zanger en profeet; Salomo, de grote koning, hoe hij, verzadigd van de macht, van rijkdom, van het genot, ja van zijn eigen wijsheid, aan het slot van zijn leven zijn hart lucht geeft in de aangrijpende weeklacht: "Ijdelheid der ijdelheden! Alles is ijdelheid!"

Daarna treden de profeten op: Elia, de man der geweldige daad, die daar, zonder vooraf gaande melding van afkomst of familie, plotseling voor ons staat, gedoopt met de Geest en met vuur, die met hemelvuur predikt, er zijn vijanden mede vernietigt, en er in omhoog stijgt. Weinig weten wij van hem, maar hoe geweldig, als uit erts gegoten, staat deze man daar, hetzij dat hij alleen zijn gehele volk en 400 profeten van Baäl tart, of dat hij, het hart met heilige toorn vervuld, in eenzaamheid 40 dagen en 40 nachten lang de woestijn doorkruist, om daar, waar Jehovah eenmaal Zijn wet gaf, het Hem te klagen, hoe Zijn wet veracht wordt en hij alleen is overgebleven.

Weer andere persoonlijkheden zijn Jesaja, Jeremia, Ezechiël, Daniël. Jesaja aanschouwt de komst van de Messias, ja ver over Zijn verwerping en die van Israël heen; hoe God zich eindelijk tot Zijn volk keert; en dan juicht hij met bovenmenselijke woorden: "Verblijd u, o Zion, bekleed u met pracht! De dagen van uw lijden zullen een einde nemen." Anders weer Jeremia, de man van de smaad, van de banden en de smarten, die met vurige tranen de afval van zijn volk beweent en rouw draagt over Jeruzalem. Daarna Ezechiël, de mond van de toornende, op de Cherubim rijdende Jehovah, wien de kinderen Israëls het te erg gemaakt hebben, en wiens heerlijkheid nu de tempel verlaat. Anders weer Daniël, de grote, wijze staatsman, de treurende vreemdeling van koninklijke afkomst aan de oevers van de Eufraat, en de raadgever van drie koningsgeslachten, de onversaagde ziener, die wereldrijken ziet opkomen vergaan, totdat de in rusteloze wisseling rond wentelende wereldgeschiedenis door God besloten wordt met het Rijk dat eeuwig bestaat.

Dat zijn grote mensen, wier grootheid slechts enigermate kan gewaardeerd worden door hen, die uit dezelfde Geest geboren zijn. In hun ogen zijn bijzonder klein de veroveringszuchtige, op hun roem zo ijdele, in het ongeluk dikwijls zo zwakke en zo kleine beroemdheden der wereldgeschiedenis! De mensheid heeft behoefte aan grote mannen. Zij moet "übermensen" hebben, niet alleen opdat deze naar Gods raad van haar geschiedenis leiden, maar evenzeer opdat zij telkens weer, door hen te beschouwen, het geloof in zichzelf herwint, dat zij bij de aanschouwing van zichzelf en van haar armelijkheid en erbarmelijkheid telkens weder dreigt te verliezen. Zulke mannen krijgen wij in de ganse wereldgeschiedenis niet te zien, maar geeft Gods Woord ons te aanschouwen. Mozes is meer dan Alexander, of Cesar, of Karel de Grote; Elia steekt hals en hoofd boven Mohammed uit: en een Paulus, een Johannes verkondigen hogere filosofie en theosofie, dan een Plato. Ook dáárom is de Bijbel ver boven álle mensenboeken verheven.

Maar te midden van al deze mannen Gods straalt de gestalte van Hem, die méér dan mens was: zonder gestalte vrees of zonde, in Zijn mond geen bedrog, Zijn woord louter waarheid, Zijn doen enkel licht en zegen, Zijn leven en sterven in de liefde en de gehoorzaamheid jegens Zijn Vader. En willen wij het volmaakte type van de mens zien: zoals hij wezen moet, zoals God hem naar Zijn beeld hebben wil, en zoals hij eeuwig zijn zal, dan vinden wij in het eerste hoofdstuk van de Openbaring de tweede Adam, aan wien wij gelijk zullen worden, evenals wij het beeld van de eerste gedragen hebben. In waarheid een Heer en Meester der nieuwe Schepping: vol kracht, niet meer donker, of slechts van buiten af belicht, maar zélf lichtend als een zon en een middelpunt des lichts staat Hij daar; en zo zullen ook wij staan in het nieuwe Paradijs met zijn kristallijne stromen, onder bomen des levens, maar zonder verbod en dus ook zonder overtreding! Want God ziet nooit af van hetgeen Hij zich eenmaal heeft voorgenomen. Satan en de mens kunnen de vervulling van Zijn Woord slechts nog des te heerlijker maken, en het laatste hoofdstuk van de Bijbel is de herhaling van het eerste in veel hogere macht. De natuurwet der schepping voor de natiën, de wet van de Sinaï voor het volk Israëls, de wet van Christus voor de Zijnen, deze drie openbaringen Gods, onbegrijpelijk geestelijk gemaakt en verhoogd, en hun zalige gevolgen voor heel de verlost mensheid, belooft ons de Bijbel.

Bij al deze berichten van en over de geschiedenis der aarde straalt steeds het onvergankelijke door de vergankelijkheid heen. Gods Woord beschrijft en bespreekt alles van uit de hemel: uit het oogpunt der eeuwigheid, en plaatst ieder ding en iedere mens en zijn daden voor Gods aangezicht. Niets blijft halverwege staan; alle beginselen worden tot in de uiterste consequenties doorgevoerd, tot aan het punt waar de wijsheid Gods voor het menselijk verstand tot dwaasheid, tot ongerijmdheid wordt. Het verhaalt het tijdelijke, doch blijft niet aan de struikgewassen van het tijdelijke hangen, maar gaat door tot op de rots, en dát is een verkwikking voor hen, die het tijdelijke moe zijn. Zo bijvoorbeeld in Job. In zijn toestand zou de hedendaagse mens klagen dat hij door een noodlottige samenloop van omstandigheden en uitbarstingen der elementen geruïneerd is, door zijn vrouw bespot en door zware krankheid geteisterd wordt. Maar Jobs klacht is de eeuwige klacht der mensheid, van het schepsel tot de Schepper: Mijn Maker! Waarom? Ach! waarom? Hoe laat Uw gerechtigheid zich overeenbrengen met Uw erbarming? Zo staat er geschreven: "Wat David deed, mishaaide de Heere", niet: deze laaghartige zinnelijkheid, dat ontzettende verraad jegens een trouwe dienaar, enz. - neen: zijn doen, des mensen doen, mishaaide de Heere; absolute feiten!

Daarbij is deze Bijbel een levend Woord, dus een organisme, waarvan ieder gedeelte leeft en werkt. Evenals de lichamelijke mens niet leven kan van het anorganische, maar alleen van de organische en levende of levend geweest zijnde stof, zo kan ook zijn ziel niet van louter stenen, van nóg zoveel feiten en cijfers leven. Geen nóg zo volmaakte encyclopedie is voor haar voldoende, alleen het levende voedt haar. Dat verschaft haar de Bijbel, en ook in dit opzicht overtreft hij alle andere boeken. Wat heeft de Bijbel al niet aan miljoenen zielen gewerkt, en toch aan geen twee volkomen hetzelfde. Eeuwig hetzelfde Woord, is het toch altijd en voor ieder in 't bijzonder weer anders. God herhaalt zich telkens, en herhaalt zich toch nooit; Hij is de levende en wij zijn de doden.

Deze Bijbel is een boom des levens, door welks geweldige, altijd groene toppen, hemelse Geesteswinden nu eens zachtjes suizen, dan weer machtig ruisen, met vruchten die genezing, kracht, gezondheid en eeuwig leven aan de door de zonde vergiftigden brengen. Het is een vreselijk en een liefelijk boek: vol van een hemelse vrede, die alle verstand te boven gaat, en vol met het donderen en bliksemen des sterken Gods, die volken verbrijzelt als een pottenbakker zijn potten, en in Wiens ogen zij zijn als de druppel, die aan de emmer hangt, vol van de tederste en liefderijkste vertroosting en beloften van een God, die de vogeltjes voedt, de haren op ons hoofd telt, en aan een arme moeder op haar smeken genezing schenkt; een boek, dat de diepzinnigste vraagstukken, die van oudsher de mensheid beroerden, met eenvoudige woorden oplost, aan het kind antwoord geeft, en met de wijsheid der wijzen speelt; een gedicht en een epos, zó geweldig, zó allesomvattend, zó diep en zó hoog, als er nooit een door mensen geschreven is; zijn hoofdonderwerp: de menswording van een Schepper, om Zijn schepping te verlossen.

De grootste geesten hebben ten allen tijde erkend dat de handel en wandel van de mens zijn wortels in de onder- en bovenwereld heeft: het enige waardoor zij iets te betekenen en iets te zeggen krijgen. Homerus en de oude tragieken, de Edda en de Bhagavad Gita, Dante en Milton, Byron, Klopstock, Shakespeare, Göthe, zij allen hebben trilogieën geschreven; en dat is de vloek en de onmacht van zovele modernen, dat zij geloven, dat men met het aardse alleen, en op de naakte aarde, iets groots kan scheppen. Waar ter wereld is er een dichtstuk als de Bijbel: doortrokken met de adem van de levenden God, waarin wezens des lichts en der duisternis, hemelse en helse krachten, duivelen en engelen, tot grote, heelalovmattende doeleinden met elkaar in de hemelen der hemelen worstelen! Waar vinden wij een geestesschepping, die op zo onbegrijpelijk diepzinnige wijze Gods voorzienig bestuur, Zijn eeuwige, onnaspeurlijke raadsbesluiten, met de vrijheid des mensen verenigt en aan zijn kleine ziel de macht toekent om met en voor God of Satan te werken, en hen en de engelen of duivelen allen te verblijden of te bedroeven.

De Bijbel spreekt tot de gehéle mensheid. Andere heilige boeken zijn tot de wijzen en verstandigen gericht, of tot de moedigen en de mannen van krachtige daden. Zo bijvoorbeeld de Koran, wanneer hij zijn belijders toeroept: "Strijdt moedig, en verover de wereld voor de Islam; wie in de strijd tegen de ongelovigen sterft, komt in het Paradijs! Maar wat moet er dan worden van hen, wien het ontbreekt aan het zwaard, en aan de kracht en de moed om het te hanteren? Hoe moet het gaan met de talloze lichamelijk en geestelijk zwakken, onmachtigen en zieken? Zo zijn van de Sangha of heilige gemeenschap van Boeddha uitgesloten de slaven en lijfeigenen, de soldaten, de ambtenaren (in Indië ook wel belastingontvangers, dus tollenaars), de misdadigers, de kinderen beneden de 12 jaar; dus juist de zwakken en zij die het meest behoefte aan troost hebben. Men vergelijk daarmede de houding van Christus juist tegenover dezulken. De Bhagavad Gita en de Rigveda, de leerstellingen van Confucius, de Griekse wijgeren, prediken in vaak verheven bewoordingen de beoefening der deugd, het bespiegelende leven, de kleinachting van de aardse goederen en het aardse lijden. Maar miljoenen vinden in zichzelf geen deugd, hebben geen tijd voor een bespiegelend leven, moeten in het zweet van hun aanschijn gekromd en gebogen hun brood verdienen, zuchten en sterven. En wat de kleinachting

van het lijden betreft, wordt van deze filosofie terecht gezegd dat zij zeer goed is voor vroeger lijden, tamelijk goed voor toekomstig, maar waardeloos voor het tegenwoordige lijden. Geen wijsheid en filosofie, maar hulp moet de mensheid hebben tegen haar ellende, haar zonde en de dood.

Die hulp geeft de Bijbel alleen. "Komt tot Mij", roept Christus, "gij allen, die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven!" En Hij heeft Zijn woord gehouden. Zijn Evangelie heeft zowel het oude zieke moedertje als de groten Newton, de heldersten geest onder de natuuronderzoekers, de blinde bedelaar, die men het voorlas, en de Engelse koning Karel I vóór zijn terechtstelling op het schavot, de neger in Afrika en de hooggeplaatste Europeaan, rust gegeven. En aangezien dat Woord van een God tot al Zijn schepselen gericht is, kent de Bijbel geen geheime leerstelsels. In Egypte en in Indië, in Perzië, in Babylon en in Griekenland, hielden de priesters de geheimenissen van hun hoogste godsdienst zorgvuldig verborgen voor de oningewijden, voor de profane menigte; en men moest zich aan een lange reiniging en vaak aan lange en vreselijke proeftijden onderwerpen, bijvoorbeeld bij de Eleusische mysteriën, om trapsgewijze tot in het binnenste heiligdom en tot de hoogste kennis te geraken. Maar welk een dwaling, ja welk een vergrijp aan mijn medemensen, wanneer ik waarheid gevonden heb en hun die onthoud, of haar met slechts weinige gelijkgezinden deel, en het licht voor anderen verberg! Niet also de Bijbel. Evenals de zon állen, rijken en armen, waardigen en onwaardigen, bestraalt, zo ook de Heilige Schrift: zij kent geen kaste, geen geheim verbond, geen in hiërogliefen of duistere symbolen verborgen, slechts voor geleerden bruikbare waarheid. Moet de waarheid zich verbergen? of zal God zich voor Zijn Woord schamen? Neen! "Wat Ik u zeg in de duisternis, predikt dat in het licht; en wat gij hoort in het oor, predikt dat op de daken!" spreekt Christus, "Gaat dan heen en onderwijst al de volken!" Die dorst heeft, kome; en die wil, neme het water des levens om niet!" (Openbaring 22 : 17)

Wie de Bijbel enigermate verstaat, erkent dat er in de wereld geen grote, diepe, hoge, vruchtbare gedachten bestaan, die niet in dat Boek te vinden zijn.

De Bijbel heeft op alle vragen korte, treffende antwoorden, en wist reeds voor duizenden jaren alles wat tot op de huidige dag in de mensen omgaat. "Ik weet waarlijk niet waarom wij sterven" moet de gezamenlijke wetenschap met Swammerdam uitroepen, want de dood blijft haar een raadsel, hoe gemeenzaam wij er ook mee geworden zijn. De Bijbel antwoordt: "De dood is de bezoldiging der zonde." Wat beweren de mensen niet al omtrent de oorzaken van de sociale noden en zoeken ze hierin en daarin! De Bijbel spreekt kort en klaar: "De zonde is het verderf der lieden." (*Spreuken 14 : 34b naar de overzetting van Luther*) Een dagelijks voorkomend tastbaar feit. Wat hebben wij niet al over de menselijke plichten geschreven! De Bijbel zegt: "Wat eist de Heere, uw God, van u dan de Heere, uw God, te vrezen, in al Zijn wegen te wandelen, en Hem lief te hebben, en de Heere uw God te dienen, met uw ganse hart en met uwe ganse ziel." Velen zeggen: "Wie zal ons het goede doen zien? Verhef Gij over ons het licht Uws aanschijns, o Heere!" In twee regels twee levensbeschouwingen. Hoe bezorgd zijn wij en wat geven wij ons een moeite om ons bezorgd zijn te verontschuldigen of te bemantelen! Het Woord zegt kort en bondig: "Zijt niet bezorgd!" Doch wij kunnen niet besluiten om als de vogelen des hemels te leven, of als de leliën des velds te groeien en te bloeien. Sommigen willen ons weer

onder de wet brengen, zeggende dat vlees eten en wijn drinken het verderf des mensen na zich sleept; anderen beweren: Wij moeten de Sabbat weer heiligen. Maar het Woord van het Nieuwe Verbond luidt: "Dat u dan niemand oordeelt, in spijs of in drank, of der Sabbatten." Anderen houden zich op met het onder de nieuwe naam Spiritisme, reeds bij de volkeren der oudheid en nog heden bij de wilden - alsmede bij Samoeden, Laplanders en Indianen - in zwang zijnde ondervragen van de doden, laten zich, evenals dezen, door sluwe, zogenaamde mediums bedriegen, ook nu en dan door armzalige schimmen uit Hades, die van het zonlicht beroofd, en geen ander licht deelachtig zijnde, in haar duisternis nog onwetender, nietiger en dommer zijn, dan toen zij op aarde waren.

Van zulke doden, niet van die, welke door engelen in Abrahams schoot worden gedragen, zei Salomo: "De doden weten niet met al. Er is geen werk, nog verzinning, noch wetenschap, noch wijsheid in het graf, daar gij heengaat." Over dezulken, die ze ondervragen, spreekt de Bijbel het verachtelijk en veroordelend woord: "Wanneer zij dan tot ulieden zeggen zullen: Vraagt de waarzeggers en duivelskunstenaars, die daar piepen, en binnensmonds mompelen; zo zegt: Zal niet een volk zijn God vragen? Tot de wet en tot de getuigenis! Zo zij niet spreken, naar dit woord, het zal zijn, dat zij geen dageraad zullen hebben." De vraag, waarover zoveel getwist wordt, of er al of niet wonderen zijn, beantwoordt de Schrift met de enige en áltijd geldende wedervraag: "Zou iets voor de Heere te wonderlijk zijn?" Hoeveel overtolligs is er al niet gesproken en geschreven over de zogenaamde wederherstelling aller dingen, in plaats van de beslissing hieromtrent kalm aan God over te laten, aan Wie alleen dit toekomt. "En er zei een tot Hem: Heere! zijn er ook weinigen, die zalig worden? En Hij zeide tot hem: Strijd om in te gaan door de enge poort." (Lukas 13 : 23, 24). Nog anderen zijn er, die leren dat de Christen reeds op aarde tot zondeloze heiligheid moet komen. Maar het Woord zegt: "Indien wij zeggen, dat wij geen zonde hebben, zo verleiden wij ons zelf, en de waarheid is in ons niet. Een zonde-loze mens zou een mens zijn, die God met geheel zijn hart, met geheel zijn ziel en met geheel zijn verstand liefheeft. Een zodanige liefde zou het aardse omhulsel niet meer kunnen dragen; de ziel zou zich weldra van de banden des lichaams ontdoen en tot God gaan.

En van het woord des mensen, die grootste en machtigste openbaring der ziel, naar hetwelk wij eenmaal gerechtvaardigd of veroordeeld zullen worden, zegt Gods Woord: "Laat zijn uw woord ja, ja; neen, neen"; wederom een groot, tot de hemel naar boven, of tot de hel naar beneden reikend woord. Ja of neen is een bevestigend of ontkennend antwoord op iets dat gezegd is; want de mens kan niets stellen, hij kan slechts bevestigen of ontkennen wat God of Satan stelt. Er is een God van het goede, wiens ganse schepping ja en amen is; er is een god van het kwaad, de god dezer wereld, "de leugenaar en de vader der leugen", die altijd en eeuwig op alles wat de Eerste spreekt of doet, neen! zegt. Wij mensen zweven tussen deze twee grote grondoorzaken van alles wat is, en het rechte verstand en het ware Goddelijk leven is om op alles wat God spreekt, doet, wil en van ons eist aanbeddend: ja! en op alles, wat de duivel, de wereld en het vlees ons toefluisteren, neen! te zeggen. In de hemel is het eeuwige ja, in de hel het eeuwige neen.

Van dit duidelijke begrip van een niet beperkte of voorwaardelijke en betrekkelijke, maar volstreekte waarheid zegt de Bijbel: "De waarheid zal u vrij maken." Wat dus niet vrij maakt is geen waarheid. Gij verlichten en (zogenaamd) onbevooroordeelden waant vrij te zijn, omdat gij uzelf van God, uw leven en uw beschaving van Zijn Woord, uw literatuur van de wetten van het ware en goede, uw kunst van het schone losgemaakt hebt. Maar uw verlichting, uw beschaving en uw kunst bevrijden u niet van uw hoogmoed en van uw zelfzucht, van uw haken naar geld, naar bezit van genot, van uw smachten naar wat anders en wat nieuws, van de zorgen der armoede en de bedrieglijke schijn des rijkdoms, van de angst des levens en van de vrees voor de dood. Uw verlichting is geen waarheid, en gij zijt niet vrij.

De Bijbel is waar. Eigenlijk het enige dat waar is in het midden van de grote leugen dezer wereld. Hij zegt: "De gehele wereld ligt in het boze", en de wereld weet het. Laat u niet begoochelen, roepen haar kinderen, als totaal van hun levenswijsheid, elkander ernstig of wel glimlachend toe, en... gaan voort met elkander te begoochelen. Zij spreken luid, lachen en dansen, gaan naar het bierhuis of naar de Variété's, schijnen vrolijk en welgemoed, en - wilden zij het bekennen - er is onder hen allen niet één, die niet reeds de gedachte aan zelfmoord in zich voelde opkomen. Hun geluk is een leugen. Of zij bedwelmen zich met de leer van Zarathustra, en dromen van "Übermensen", blonde beesten, lachende leeuwen. En aan de volgende morgen is men weer het lastezeltje, dat door de harde zweep van de nood voortgedreven, moeizaam over de levensweg draaft en enige distels langs het pad hoopt te vinden; en de Übermensen sterven in een inrichting voor krankzinnigen. Leugen, leugen! De voorzangers in het koor der literatuur, prediken met grote woorden de geestelijke vrijmaking van de mens en bieden ons als hun totaalsom van vrijheid: vrije liefde en zelfmoord! Geëmancipeerde vrouwen roepen: meer ontwikkeling! hogere opleiding! spreken veel en hoog van zielenadel en karakter, lopen dan weg van echtgenoot en kind en schrijven romans, overvloeiende van echtbreuk en zielenverontreiniging. Leugen! Allen noemen zich verlicht, en weten niet vanwaar zij komen waartoe zij bestaan, en waar zij heengaan, deze lichtvrienden, en zij leren dat wij en het heelal eens in de eeuwigen nacht zullen verdwijnen. Maar wij, die geloven dat wij uit het ongeschapen licht zijn voortgekomen, en dat dit eeuwige licht ons eeuwig zal beschijnen, worden door hen dompers en duisterlingen genoemd. En dan noemt ons deze wereld medelijdend "mensen wier leven mislukt, gebroken is." Ook een leugen! Wie was een mislukt, gebroken man? Een Paulus, die in de banden van de wrede Nero kon juichen: Verblijdt u in de Heer te allen tijd; wederom, zeg ik: Verblijdt u." "Want ik ben verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch engelen, noch overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomstige dingen, noch hoogte, noch diepte, noch enig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus onzen Heere." Of was het niet veeleer deze Nero, toen hij bleek en sidderend tevergeefs naar een schuilplaats omzag, waar hij zijn ellendig leven zou kunnen redden? Was een Luther te Worms gebroken, of was het zijn tegenstander Karel V, wereld- en levensmoe in zijn klooster te St. Just? Welk gebroken levensbestaan riep, toen ongenade van de vorst en harde, wellicht levenslange gevangenisstraf dreigde: "Onversaagd en onbevreesd moet de Christen zich overal en onder alle omstandigheden doen zien. Ook in het aangezicht des doods moet hij kalm en moedig blijven?" Wie dichtte het vrolijke lied: "Ga uit, mijn hart en zoek vreugde!" of het door duizenden Christenen mede-ervaren en

nagezongen: "Mijn hart springt op en kan niet treurig zijn; het is vol van vreugde en zang, en ziet enkel zonneshijn?" Waar zijn de mislukte levens? Wie brengt de gefailleerde bankdirecteuren, de zich "verwijderd" hebbende kassiers, de stichters van zwendelmaatschappijen, de bedriegers, allen in de gevangenis in het tuchthuis? Wie bevolkt de inrichtingen voor zenuwlijders en krankzinnigen met overwerkte kooplieden, eerzuchtige geleerden, teleurgestelde kunstenaars acteurs, door hun eigen denkbeelden van het verstand beroofde filosofen en dichters? Wie levert op de seceertafels (*snijftafels*) van de amfiteaters van anatomie de lijken van misdadigers en zelfmoordenaars, van bedrogen meisjes en arme verhongerde deernen, door dronkenschap en ondeugd verliederlijkten, door eigen of door iemands anders schuld aan God en zichzelf wanhopenden? Doet dit het Christendom of de wereld?

Met onopgesmukte waarheid en koele onpartijdigheid schildert de Bijbel deze leugen en schuld der wereld, en ook haar straf, maar evenzo die der vromen. Wat is het dat de wereld, de geestelijke en de stoffelijke bijeenhoudt? Niet haar wijsheid, noch haar kunst; niet het kunnen en niet het doen der mensen, maar de gerechtigheid Gods, de onwrikbare wet der zielsontwikkeling, waarnaar wij ieder ogenblik het product zijn van ons vroeger doen, spreken en denken, het heden van gisteren en eergisteren de vrucht is. Het is de Goddelijke natuurwet, naar welke schuld en straf onoplosbaar in mathematisch evenwicht aan elkander verbonden zijn. En dat alles voert de Bijbel met juiste gevolgtrekking terug naar de oorspronkelijke, van God afstralende wet, die het heelal regeert. Met het zich verwijderen van God, de enige bron des lichts en des levens, nemen ook naar het kwadraat van de afstand, licht en warmte, kennis en liefde, leven en blijdschap, kracht en verstand af. Een bekende criticus drijft er de spot mee, dat de geschiedenis van Israël uit de eentonige herhaling bestaat van afval, straf, en terugkeren tot Jehovah. Ja, en ook de geschiedenis van de ganse mensheid bestaat uit niets anders. Door de vreze des Heeren - in welken vorm dan ook - worden de volkeren en de rijken gezegend, groot en machtig. Door afval van God en afgoderij, hetzij de afgoden Baäl en Astarte, Minerva, Venus, Apollo, of Wetenschap, Verstand, Vooruitgang, Genot of Dollar heten, vervallen zij en storten zij in. Dat getuigt de wereldgeschiedenis; dat zal ook het Duitse volk ervaren. Doch alleen de Bijbel gaat hier, gelijk overal, terug tot de wortel. Onbarmhartig, groot, verheven, schrijdt daar door de eeuwen heen de gerechtigheid Gods. Meer tragisch dan Macbeth, psychologisch meer waar en meer diep dan enig drama van Shakespeare of Schiller, van Racine of Sophokles is de bijbelse biografie van Saul. Elders wordt ons in een enkel vers het logische, onvermijdelijke einde geschetst van een leven, dat alleen zichzelf ten doel had. "Als nu Achitofel zag, dat zijn raad niet gedaan was, zadelde hij de ezel, en maakte zich op, en toog naar zijn huis in zijn stad, en gaf bevel aan zijn huis, en verhing zich; also stierf hij en werd begraven in zijns vaders graf." (2 Samuël 17 : 23) Een aangrijpend zielendrama in zijn sombere, stomme vastberadenheid. Was dat de zonder voorafgegaan overleg, in hartstochtelijke gemoedsbeweging gepleegde daad, gelijk wij verschonend plegen te zeggen? Neen, het was het mathematisch product en het quotiënt van zulk een leven. Dat is het ook nog heden. Ontoerekenbare vertwijfeling en waanzin zijn geen toevallige verschijnselen zonder oorzaak of samenhang.

Voor hen echter, die Hen liefhebben, wendt God alles, ook schuld en straf, ten goede. Zwaar had David door vleselijke lust en moord gezondigd, en zwaar wordt het hem jaren

lang door de zinnelijkheid van Ammon, en diens vermoording door Absalom, stuk voor stuk vergolden. (2 Samuël 12 : 11, 12-16, 21-22) Gods molen maalt langzaam, maar fijn. Doch de heilzame vruchten zijn in Psalm 51 en in geheel zijn volgend leven zichtbaar. Rijk wilde Jakob bij Laban worden, en hij bereikte dit jarenlang ijverig nagestreefde doel ook wel. Maar in de nacht, toen hij voor het zwaard van Ezau sidderde, op de dag toen hij zijn geliefde Jozef verloor, of toen hij tijdens de hongersnood gebrek leed, toonde God hem hoe nietig zijn bezit was.

De Bijbel is een onuitputtelijke bron van echte wijsbegeerte en ware zielkunde. Want zoals geen ander boek ter wereld verstaat hij het smachten en wachtend uitzien van het menselijk hart. Ja wachten! Ons leven is een wachten op iets, dat maar niet komen wil. "Wij wachten, als wij lachen of wenen. Wij wachten, als wij slapen of waken. Wij wachten, als wij ons vervelen in ledig niets doen. Wij wachten, als wij in koortsachtige haast arbeiden. Wij wachten, als wij verlangend uitzien naar het doel. Wij wachten, als wij voor dat einddoel met schrik terugdeinzen." En als wij nu ons leven lang gewacht hebben op veel, dat niet kwam, dan wachten wij eindelijk teleurgesteld en bedrukt op hetgeen zeer zeker komt, de dood, en dan... het grote niets? Dit verbeiden van vromen en goddelozen, dit wachten van onze ziel, dit ons leven, niet in het tegenwoordige, maar in de toekomst, bewijst dat dit leven niet zichzelf ten doelwit heeft maar een voorbereiding is voor het toekomstige. De wereld weet niet waarop zij wacht, en wat haar wacht; haar eeuwige toekomst - zij erkent het openlijk - is haar verborgen. De Bijbel - wederom een bewijs van zijn Goddelijke oorsprong - weet wat alle mensen, vromen en goddelozen, wacht. Beide zullen zij maaien wat zij gezaaid hebben, en de vruchten hunner werken eten. Volstrekke logica van alles wat is, heldere, duidelijke waarheid. "Het wachten der rechtvaardigen zal blijdschap zijn." (*Spreuken 10 : 28 naar Luthers overzetting*) "Wij verwachten de verlossing van ons lichaam." Wij verwachten "de zalige hoop en verschijning der heerlijkheid van de grote God en onzen Zaligmaker, Jezus Christus." "Wij verwachten, naar Zijn belofte, nieuwe hemelen en een nieuwe aarde, in dewelke gerechtigheid woont."

De Bijbel alleen laat aan de eis der ziel recht wedervaren. Want deze ziel des mensen is groot aangelegd, gevoelt zich geschapen tot heersen en bezitten; tot genot en tot blijdschap, tot vrijheid en macht geboren. Ook hier vergist zich de wereld, als zij zich de Christenen voorstelt als mensen, die voor kunst en poëzie, voor alles wat schoon, groot en hoog is, geen zin hebben. Omdat een vonk der eeuwigheid in hun ziel gevallen is, en een dorst bij hen heeft verwekt, waarvoor hier op aarde geen water is, omdat zij van vurig verlangen naar het schone, het ware en het goede vervuld zijn, stellen zij hogere eisen dan de kinderen dezer wereld. Ten opzichte van kunst kan de aanblik van de schoonste tempels en paleizen, noch de Sixtijnse madonna, noch het bezit van de kostbaarste schilderijen-verzameling hen voldoen. Solide belegde kapitalen, een onderneming of fabriek, die hoge dividenden uitkeert, met een naar alle eisen van de tijd aangelegde ingerichte villa met uitgestrekt park en eigen jachtgrond is een bezit, dat hun te gering is. Wij zien immers aan hen, die deze dingen hebben, dat het hun ziel niet verzadigt, en dagelijks horen wij toch, dat zij ze "achtergelaten" hebben. Wij willen iets volstrekt zekers, iets onvergankelijk en onvernietbaar, wat geen wezen in het heelal, geen dood en geen duivel ons roven kan, en wij willen het volmaakt schoon, geheel waar, volkomen goed, oneindig groot, en hoog, en diep. Met minder nemen wij geen genoegen.

De Bijbel biedt ons idealen en doeleinden aan, zó groot en zó hoog, als nog nooit door enig menselijk boek gedaan is. Uit een aardkluit schiep God de mens, stof uit stof, en daarom kleeft hij aan het stof en zoekt hij met moeitevolle arbeid in het stof het brood des lichaams. Maar God blies hem Zijn levensadem in, en hij werd een levende ziel. En aan zulk een ziel kan het stof nooit of nimmer voldoen. Zij herinnert zich zuchtend haar afkomst, en gevoelt iets Goddelijks in zich, waarvoor het aardse niet voldoende kan zijn. Zij droomt van bovenaardse schoonheid, van hemelse reinheid, van onvergankelijk bezit, van onverwerkelijke roem, van een wáár weten, van grote worstelingen van heldedaden en van overwinningen. Uit die dorst ontspringt alle poëzie, alle kunst, al het dromen en streven van de mensen. En omdat het een Goddelijke dorst is, wil God hem ook stillen; maar niet met iets vergankelijks en armelijks, dat wij toch in de dood zouden moeten verliezen. Hadden de Romeinse keizers niet alles wat de aarde aan rijkdom, roem, bezit en genot kon opleveren? En tóch werden zij daarmee en daardoor vaak tot dwazen, zoals een Nero, een Caligula, een Heliogabalus. Toen zijn einde naderde, zei Septimus Severus: Alles was ik, en niets was mij nut! En zelfs een der eersten onder hen, Hadrianus, zuchtte stervend: "Ach, mijn arme zieltje! waar zult ge nu heen fladderen?" Wilt gij echter uw God geloven en in dat geloof de aarde kleinachten, dan is Hij bereid u daarvoor met een eeuwig goed te belonen. Wilt gij bezit, dan zult gij "alles beërven, en God zal tot een Vader zijn." Gij zult van de nieuwe aarde zoveel hebben als gij wilt en voor uw zaligheid gebruiken kunt, benevens een heerlijke woonstede, "niet met handen gemaakt", met een van de vele woningen in het grote Vaderhuis; want voor ons is de gehele schepping het huis des Vaders. Verlangt gij eer, dan heeft Hij onverwelkelijke kronen en palmen der overwinning. Wilt gij weten, dan moogt gij God aanschouwen, en in Hem aanschouwt gij de eeuwigheden, hun scheppingen, al de heelallen, van de ster tot het atoom, hun ontstaan en hun bestaan en hun toekomstig vergaan. Welk een onbegrijpelijke, verblindende kennis, in deze oerbron alle oorzaken van het zijn en het hoe, het waarom en waartoe van alle scheppingen klaar en helder in te zien! Wilt gij kunst, dan is zij in de hemel thuis; zij wordt daar eeuwig nieuw, eeuwig schoner door de Goddelijke *sophia* (wijsheid) voortgebracht, en wat de aarde daarvan heeft aan te bieden, is slechts een vage, onduidelijke herinnering aan het Paradijs, evenals wanneer een geroofd, in lompen gehuld koningskind met wat modder en klei van de straat het paleis tracht na te bootsen, waarvan hij zich nog schemerachtig herinnert, dat daar eertijds zijn tehuis was. Wilt gij schoonheid? Hoe zou de hemel niet schoon zijn? Het schone is de afstraling van het ware, en daarin is geen leugen. Wilt gij macht? Als overwinnaar moogt gij met Christus op Zijn troon zitten, zoals Hij overwonnen heeft en met de Vader op Zijn troon is gezeten. Daar moogt gij de volkeren met een ijzeren staf regeren, en ze als een pottenbakkersvat verbrijzelen.

Maar datgene, waarnaar wij allen hier zuchten, is de gezonde, machtvolle Ik-heid: niet meer in het stoffelijk heelal gekluisterd en verlamd, maar met ware zintuigen al de krachten van het heelal omvattend, ja ze in en met zich omdragend, een middelpunt en een zon des lichts en der kracht. Koningen der elementen en der krachten zouden wij willen zijn, en niet meer hun vreesachtige slaven; dáárop is meer dan ooit ons streven gericht, en met grote woorden beroemen wij ons, tijd en ruimte, kracht en stof aan ons onderdanig gemaakt te hebben. Maar wij bedriegen ons zelf en ijzingwekkende rampen

en onheilen op de spoorweg, het vergaan van de grootste en best ingerichte stoomboten, en bovenal de verwoestende orkanen, aardbevingen en vulkanische uitbarstingen, leren ons maar al te duidelijk onze onmacht tegenover deze krachten der natuur. Ook hier belooft de Bijbel ons volkomen verzadiging van deze honger. Zie het beeld van onzen eerstgeboren Broeder, van wien er geschreven staat: "Wij zullen Hem gelijk worden"; "Hij zal onze sterfelijke lichamen verheerlijken, opdat wij gelijk worden aan Zijn verheerlijkt lichaam." Zo zullen wij op de nieuwe aarde staan en wandelen, in het witte kleed, omgord met een gouden gordel; ons hoofd en onze handen wit als witte wol, als sneeuw; onze ogen als vuurvlammen, onze voeten als blinkend koper, als gloeiden zij in de oven, onze stem als het ruisen van vele wateren, en ons aangezicht zal zijn gelijk de zon schijnt in haar kracht. (Openbaring 1 : 13-16)

Uit dat heerlijke wezen der opstanding, waarin wij herschape zullen worden, blijkt de heerlijkheid van de ons daar omringende schepping en van ons gehele bestaan. Toen men een bekende rationalist op zijn sterfbed wilde troosten met de hoop en het uitzicht op de hemel, gaf hij ten antwoord: "De voorwaarden van dit bestaan ken ik; de voorwaarden van dát bestaan ken ik niet!" De arme man had uit heel zijn wetenschap niet geleerd, dat de voorwaarden van ons bestaan in ons zelf gelegen zijn. De mens heeft God naar Zijn beeld geschapen en met Zijnen adem bezielde, opdat van hem de wet der schepping bestendig uitstrale; en evenals de ziel eeuwig dezelfde is, blijven ook de voorwaarden van haar bestaan dezelfde, evenals God dezelfde is heden, gisteren en tot in alle eeuwigheid. Dat de voorwaarden van ons bestaan hier niet vervuld worden, juist dát is ons leed en is het gevolg van de zondeval. Dat zij geheel en volkomen op de nieuwe aarde vervuld zullen worden, dát is de hemel. Waartoe ogen als vuurvlammen, als het niet is om het licht en heerlijke vormen en prachtige kleuren te aanschouwen? Waartoe de machtige, als vele wateren, ruisende stem, als het niet is om te spreken, om te bevelen (want wij zullen immers koningen zijn?) te zingen en te loven? Waartoe de arm vol kracht, als er in die wereld niets tastbaars is? Waartoe de voeten, als het niet is om te lopen?

Maar hoezeer zijn de hemelse voorstellingen van zovele Christenen zonder logica, zonder samenhang, zonder realiteit. Want de duivel fluistert hun gestadig in, dat het Goddelijke louter geestelijk is: "het zijn altemaal zielkundige toestanden en gevoelens; men moet dus terdege op zijn hoede zijn, om zich de zaak niet grof-zinnelijk voor te stellen"; daarmee dooft hij voortreffelijk het buitendien tóch reeds zo flauwtjes smeulende vuur van ons verlangen naar de eeuwige blijdschap. Maar hij is een leugenaar van de beginne. Hoe Goddelijker, des te warer en reëeler. Gods Woord misleidt ons niet met louter beelden van niet te verwezenlijken dingen; en evenals Job vol geloofsvertrouwen uitroept: "Met deze mijn ogen zal ik God aanschouwen", spreekt ook de Christen: Met deze mijn handen zal ik sappige, smakelijke, krachtig voedende vruchten plukken, en ze met deze mijn mond eten. (Openbaring 22 : 2). Belooft Christus Zijn jongeren niet een "eten en drinken aan Zijn tafel in Zijn koninkrijk?" Zegt Hij niet bij het afscheid: "Ik zeg u, dat Ik van nu aan niet zal drinken van deze vrucht des wijnstoks, tot op die dag, wanneer Ik met u dezelve nieuw zal drinken in het koninkrijk Mijns Vaders?" En Hij versmaadt het niet om in hun tegenwoordigheid en met hen in Zijn reeds verheerlijkt lichaam aardse spijzen te nuttigen, teneinde hun feitelijk de realiteit des hemelse levens te bewijzen. Zegt Hij ons niet: "In het huis Mijns Vaders zijn vele woningen?" Hoe komen dan sommige Christenen er toe te

leren, dat het hemelse leven iets is dat men zich niet kan voorstellen, waarin wij buiten ruimte en tijd, dus zonder vorm of gedaante, onzichtbaar - want vorm en zichtbaarheid zijn verschijnselen van ruimte - als blote gedachten daarheen zullen zweven. Waartoe dan de opstanding? Wij zullen er ons eenmaal over verwonderen, hoe natuurlijk, eenvoudig, menselijk de hemel is, en tóch: hoe onuitsprekelijk heerlijk en zalig deze nu zondeloze hemelse natuur en deze nieuwe aarde, waarop wij als koningen en priesters wandelen zullen tot in alle eeuwigheid.

Inniger nog, maar met de uitwendige voorwaarden van het bestaan daarboven volkomen overeenstemmend, is ook het onveranderlijke verlangen, hongeren en dorsten der ziel naar gerechtigheid, vrede, geluk en liefde. Ook dat deze hogere voorwaarden van ons bestaan hier beneden niet vervuld zijn, is ons verdriet en onze schuld. Dat zij op de nieuwe aarde wél vervuld worden, ook dát is de hemel. Zij worden daar allereerst in en door onszelven vervuld; en met verrukking zullen wij dáár, onszelven aanziende, bevinden, dat wij, nu gewassen en rein, zonder vlek of rimpel daar zijn. In dezelfde mate als God aan een gezaligde de gerechtigheid schenkt, zal hij gerechtigheid oefenen. Zo ver hij vrede in zich heeft, zal hij vrede geven; zozeer als hij liefheeft, zal hij geliefd worden. De voorwaarden van uw hemelse leven liggen in u. Zo ontspruit en groeit het hemelse bestaan volkomen natuurlijk en tóch groots, eenvoudig, in werkelijkheid en onuitsprekelijk heerlijk uit de grondwetten en door de grondkrachten, die het Goddelijke woord in de beginne in de Goddelijke schepping uitsprak.

Wie deze Bijbelse, door alle dichters, zij het ook slechts schemerend, gedroomde idealen met krachtige geloofshand aanvat, wordt daardoor behoed tegen het jagen naar bedrieglijke idealen. Doordien wij zo weinig van de absolute realiteit, tastbaarheid en natuurlijkheid van de hemelse goederen geloven, zijn wij zozeer aan de aardse gehecht en treuren wij zo bitter, wanneer wij ze verliezen, gelijk, van een anderen kant, het niet vatten van deze heerlijke waarheden de oorzaak is van het doffe, kleurloze geestesleven van vele Christenen, en hen verhindert, de wereld, die hen omringt, geestelijk en stoffelijk te verfraaien. Een prozaïsch, vervelende Christen, die de vragen van het aardse bestaan, der woning en bezoldiging, der maatschappelijke conventie, nog tragisch opneemt, bij wie men niets van de Goddelijke humor, de Goddelijke blijmoedigheid, het voorgevoel en de weerschijs van de blijdschap der eeuwigheid bemerkt, die ons zozeer in een Luther, Oetinger, Oberlin, Dr. Barth, of vader Stilling bekoren, is nog geen vrij Christen. Hoe weinig aardse wetenschap en aarde-rijkdom, industrie of wereldhandel, maatschappelijke vooruitgang, of welke afgoden er al meer zijn, die de menigte naloopt, de mens werkelijk bevredigen, hebben alle waarlijk wijze en grote geesten van oudsher gevoeld; en datzélfde bewijzen dagelijks de waanzin en de zelfmoord van velen, die, ook door het geluk begunstigd, deze afgoden aanbaden. Idealen moet de mens hebben; 't is de vraag maar, waar hij ze zoekt. Wij Christenen zoeken de onze niet in het stof, maar aan het uitspannel; wij willen geen tijdelijke, maar eeuwige; want - dat geeft ook de werldmens toe - : idealen zijn dingen, die op aarde nooit te bereiken zijn. Dat er echter eeuwige en hemelse ideeën zijn, zegt ieders hart in zijn binnenste. Wij geloven in een God, die eenmaal alle leed afwenden zal; aan een wereld, waar gerechtigheid zal wonen; aan een vervulling van al onze wensen, aan een verzadiging van al ons hongeren en dorsten. Doch wij kunnen wachten en de wereld niet.

Zo richt de Heilige Schrift een reuzenbouw op: zó eenvoudig, dat de armste van geest in de aanblik er van zich verlustigen kan; zó wonderbaar uitgevoerd, dat de grootste menselijke geest hem niet genoeg bewonderen kan. En dit alles zó ongeunsteld, zó natuurlijk en vrij voorgesteld, dat men de ontzaglijke grootte in 't eerst volstrekt niet bemerkt, en daarbij met zulk een vernietigende, onbarmhartige logica, met zó onverbiddelijke consequentie als nooit in een menselijk boek geschiedde. Als een rots staat hij daar, en zal hij daar staan, zolang de aarde leeft!

Doch hier vraagt de ongelovige: Welke bewijzen hebt gij er voor dat de Bijbel Gods Woord is? Bewijzen? Heeft de Bijbel ze nodig? Neen! Verlangt hij bewijzen? Neen! Bewijzen, vooral retorische en verstandsbewijzen, zijn krukken, verwijzingen naar iets, dat als bewezen aangenomen wordt, maar op de keper bezien zélf bewijs nodig heeft. De Bijbel heeft geen behoefte aan bewijzen, want hij bespreekt niets relatiefs, maar stelt absoluut vast. Het relatieve moet bewezen worden, het absolute niet. "In de beginne schiep God." Geloof het, of geloof het niet. "Wie de zonde doet; die is een dienstknecht der zonde." Wanneer men u dat nog bewijzen moet, dan is er niets met u te beginnen. Gij hebt geen ogen voor onmiddellijke waarheid; gij deugt niet in de hemel, waar niets meer bewezen wordt. De Bijbel werkt niet door kritische, wetenschappelijke, filosofische of theologische bewijzen, Van zovele duizenden onder de armen, verachten, onontwikkelden en onwetenden, die in de Heilige Schrift geloofden en door haar zalig werden, heeft er op de honderd nauwelijks één van zulke bewijzen, of van bewijzen in 't algemeen, voor of tegen haar gehoord. Het Goddelijke Woord werkte onmiddellijk op hun hart, en Gods Geest getuigde met hun geest, dat zij kinderen Gods waren, dat was hun genoeg.

Het is een geestelijk-arm geslacht, dat steeds naar bewijzen loopt te zoeken. Hebt gij er bewijzen voor, dat de zon schijnt en dat de sterren fonkelen; dat de roos geurt en het brood u voedt; dat liefde uw ziel verkwikt en haat haar pijn doet? Laat het grootste en het hoogste, het schoonste en het beste in de wereld zich bewijzen? Ook de gelovigen hechten te veel waarde aan kritische bewijzen. Bijvoorbeeld wanneer men hun de echtheid van het Evangelie van Johannes door verklaringen van Clemens van Alexandrië of Irenaeüs van Lyon bewijzen wil. Wie bewijst mij dan weer door andere "bronnen" de echtheid en geloofwaardigheid van deze verklaringen, en wanneer en wie de echtheid dezer bronnen, enz.? Hoe weinig de gehele bewijsvoering bewijst, blijkt uit het feit, dat geleerde theologen, zoals professor Harnack, haar toch niet geloven. Zo schrijft een andere criticus over diezelfde Irenaeüs: Het getuigenis van dezen man, "die zelf nog met de apostel Johannes in zijdelings verkeer beweert gestaan te hebben", dat Johannes de Openbaring geschreven zou hebben, is waardeloos, omdat hij diezelfde apostel ook het vierde Evangelie toeschrijft." Zo laten zich ook eerwaardige, maar ongewenste bronnen verdacht maken en verwerpen. Wiens geloof op zulke bewijzen berust, die zal steeds tussen bewijzen en tegenbewijzen wankelen. Daarom geven wij er de voorkeur aan, het boek te openen en geestelijk te proeven; dan leren wij niet alleen zijn echtheid, maar ook zijn Goddelijkheid kennen. Bij de toespraken van Jezus juicht onze ziel: "Niemand heeft ooit als deze mens gesproken! Dát zijn woorden des eeuwigen levens!" Dan weten wij

ook, dat het getuigenis van dezen discipel waarachtig is (Johannes 21 : 24); want God schenkt zulke woorden niet aan een falsaris en bedrieger.

Het ware bewijst zich voortdurend door zijn bestaan alleen reeds: het vuur door branden, het water door stromen, de zon doordat zij schijnt en verwarmt. Zo ook de Bijbel, dat Goddelijke licht, dat water des levens, die geestelijke zon, die gezondheid in haar stralen brengt. De Heilige Schrift heeft zich van oudsher bewaarheid aan haar vrienden en aan haar vijanden als een kracht Gods, die zalig maakt en verdoemt; als een rots, waarop men redding kan zoeken uit de overstroming, maar die vermorzelt op wien zij valt.

Evenals God zelf niet bewezen kan worden, zo ook niet de Goddelijkheid van Zijn Woord. Maar evenals de Christen tóch het recht heeft om zijnen God in Zijn schepping aan te wijzen, Zijn grootheid, Zijn wijsheid en Zijn macht daarin te bewonderen, en er anderen opmerkzaam op te maken, zo mag hij óók de heerlijkheid en de macht van de Bijbel, zonder ze te willen bewijzen, in de geschiedenis der mensheid erkennen en roemen. De waarheid van de Bijbels straalt ons daaruit toe, zowel in de lotswisselingen der volken als in die der individuen. Zo onderscheidt de Bijbel zich vooral ook dáárdoor boven de zogenaamde "heilige boeken" der volken: dat hij weet en verkondigt wat ons in de toekomst wachtende is. Waar is één menselijk boek, dat het heeft durven wagen, de lotswisselingen ook maar van het eigen volk, en dat slechts voor de tijd van honderd jaren, vast te stellen, laat staan dan die van andere volken en rijken, en hun ontstaan en vergaan gedurende duizenden van jaren achtereen? "Wie is Mij gelijk", spreekt Jehovah, "Ik, die roep en verkondig en het voor Mij toericht, en stel de volkeren van de oertijd af. Kunnen zij (de afgoden) en wat daar komen zal, verkondigen?" (*Naar Luthers overzetting.*) (Jesaja 44 : 7) Die van de beginne aan verkondigt het einde, en van ouds af die dingen, die nog niet geschied zijn. Ik heb het gesproken, Ik zal het ook doen komen. (Jesaja 46 : 10, 11)

Evenals in het Oude Testament het volk van Israël en in het Nieuwe de daaruit voortgekomen Christus het middelpunt der wereldbeschouwing is, hebben deze voorzeggingen betrekking op de volken, wier geschiedenis met Israël verbonden is. Zo moet aan Moab en Ammon hun langjarige vijandschap vergolden worden. Waar zijn zij thans? Evenzo werd Edom herhaaldelijk aangekondigd: "De berg Seir moet woest zijn, met het ganse Edom" (Ezechiël 35 : 3, 4, 15) De godloochenaar Volney was de eerste, die meedeelde dat hij daar binnen een omtrek van acht dagreizen, dertig geruïneerde, volkomen verlaten steden had gevonden. "Er zal niemand van het huis Ezau's overblijven." (Obadja 18) Waar is op de huidige dag het volk van Edom? "Gij, die woont in de kloven der steenrotsen, die u houdt op de hoogte der heuvelen! Al zoudt gij uw nest zo hoog maken als de arend, zo zal Ik u vandaar nederstoten, spreekt de Heer." (Jeremia 49 : 16) God heeft de trotse bewoners van de nu woeste rotspaleizen van Petra uit hun nest uitgerukt en naar beneden geworpen.

Over het Kananeese Sydon en Tyrus, dat de gruwelen van Baäl herhaaldelijk naar Israël, o.a. ten tijde van Izebel, overplante, voorspelt de profeet: "Ik zal u tot een naakte rots maken, een plaats tot het uitspreiden der netten." "Gij zult niet meer gebouwd worden." Hoe woordelijk en letterlijk deze profetie vervuld is geworden, daarover verwondert zich

onder anderen Lamartine ("*Voyage en Orient*"). Het continentale Tyrus is niet weer opgebouwd. Tegen haar werd de bedreiging uitgesproken: "Ik zal haar stof van haar wegvegen, en zal haar tot een gladde steenrots maken." (Ezechiël 26 : 4) "En zij (uw vijanden) zullen uw stenen, en uw hout, en uw stof in het midden der wateren werpen." (Ezechiël 26 : 12) 250 jaar later sloeg Alexander de Grote het beleg voor Tyrus, en besloot hij een dam ter lengte van een halve mijl tussen vasteland en eiland aan te leggen; daartoe werden de muren en poorten, de paleizen en tempels van de oude stad afgebroken, en de stenen en het hout van Tyrus, ja zelfs het stof van haar plaats, in de zee geworpen.

Even nauwkeurige mededelingen worden er gedaan over Egypte, "de ijzeren oven", waarin de kinderen Israëls zolang zuchtten. Bivoorbeeld over No of Thebe. "No zal verbroken worden", sprak Ezechiël 500 jaren voordat Ptolemaeus Saltyrus, de grootvader van Cleopatra, de reeds door Cambyses half verwoeste stad na een driejarige belegering bijna met de grond gelijk maakte. Reeds Strabo (25 vóór Chr.) vond de eertijds prachtige stad in tal van verstrooide dorpen verdeeld. Op de huidige dag zijn er nog negen. Hoe dikwijls wordt er gezegd, dat de rivieren en kanalen van Egypte verdrogen en haar vissers verarmen zullen; dat het land woest worden zal; en hoe is dat tot vervulling gekomen! Waar zijn de visserijen van het meer Möris, die jaarlijks veel meer dan een miljoen gulden aan de Farao's moeten opgebracht hebben? Ja, Egypte is "het land der ruïnen" geworden en "haar steden zijn in het midden der verwoeste steden." (Ezechiël 30 : 7) Waarlijk, God heeft het land "door de hand der vreemden" (Ezechiël 30 : 12), van Cambyses en Amroe en Ochus af tot op de tegenwoordige Turken, "verwoest". "En er zal geen vorst meer zijn uit Egypteland." (Ezechiël 30 : 13) Tóch zullen de Egyptenaren niet als de Babyloniërs en de Ninevieten volkomen uitgeroeid worden. "Zij zullen aldaar (in hun eigen land) een nederig koninkrijk zijn", en zij zullen "zich niet meer verheffen boven de Heidenen." Hoe is ook dit van het eertijds zo trotse en machtige volk bewaarheid geworden: op de huidige dag een onbeduidend, door vreemden bestuurd koninkrijk!

Maar de voornaamste vijanden van Israël waren de Assysiërs en de Babyloniërs; aan deze twee trotse mogendheden wordt de ondergang geprofeteerd, en nooit is er zulk een volkomen verwoesting over een wereldrijk losgebarsten! Hun land was een korenschuur, een bloeiende, door kanalen zorgvuldig besproeide tuin, zó vruchtbaar, dat Herodotus schrijft dat hij van leugentaal beticht vreest te zullen worden, wanneer hij verhaalt wat hij toch gezien heeft, namelijk dat een tarwekorrel 2 à 300-voudig droeg en menige aar vier vingers breed was. Hoe ongelooflijk, dat zulk een land, wemelend van hoogst beschaafde inwoners, in een kale, verschroeide, totaal onvruchtbare en onbewoonde woestijn veranderd werd. Hoe kan zich dat toegedragen hebben? Want iets dergelijks is toch nooit in Europa, China of Indië geschied. Maar de Heer spreekt door de mond van Zijn profeten: "Uw steden zullen tot woestijnen en tot dorre, kale landen worden; tot een land, waar niemand woont en geen mens in wandelt. - En het *is* een woestijn. - Van dit land zegt de reiziger Fraser: "De gehele vlakte is dicht bezet met sporen van vroegere woningen, maar geeft op de huidige dag niets anders te aanschouwen dan een eindeloze, dorre woestijn, een doodse somberheid." En Ker Porter schrijft er van: "Elk stukje grond, voor zover men zien kan, was totaal onvruchtbaar." De onderzoekers, die deze landen bereizen, kunnen zich niet genoeg verwonderen over het verdwijnen van zo machtige

beschavingen. Zo beschrijft zelfs de ongelovige Volney deze ruïnen en woestijnen in bewoordingen, die dikwijls aan de profeten ontleend schijnen, zó nauwkeurig is de overeenstemming tussen profetie en vervulling.

Als geheel onwaarschijnlijk moest het de tijdgenoten van een Jesaja en Jeremia in de oren klinken, dat het grote Babylon, deze álleroudste van alle wereldsteden, door Nimrod gesticht, véél groter dan het tegenwoordige Parijs (J. Menant), systematisch langs de Eufraat aangelegd, door 125 meter hoge muren omgeven, waarop vier vierspannige wagens naast elkander reden, in het midden daarvan een groot, prachtig park van wel een uur in omtrek, door waterwerktuigen besproeid, waarin twaalf paleizen van de konings de groten tempel van de Zonnegod met de 188 meter hoge toren en de reusachtige gouden beeldzuil omgaven, tot een puinhoop te midden van de woestijn zou worden. Wie zou op de huidige dag aan zulk een voorspelling omtrent Berlijn en Duitsland, Parijs of New York geloof hechten? Maar aldus spreekt de profeet van Babel: "Daar zal geen woonplaats zijn in der eeuwigheid, en zij zal niet bewoond worden van geslacht tot geslacht; en de Arabier zal daar geen tent spannen, en de herders zullen er niet legeren. Maar daar zullen nederliggen de wilde dieren der woestijnen, en hun huizen zullen vervuld worden met schrikkelijke gedierten, en daar zullen de jonge struisen komen, en de duivelen zullen er huppelen. En de wilde dieren der eilanden zullen in zijn verlaten plaatsen elkander toeroepen, mitsgaders de draken in de wellustige paleizen." (Jesaja 13 : 20-22) "Ik zal u stellen tot een berg des brands." (Jeremia 51 : 25) "Babel zal worden tot steenhopen." (vers 37) - Het is geschied! - Op de doodse vlakte aan de Eufraat verheft zich, wijd en zijd zichtbaar, een monsterachtig grote puinhoop, een berg van ten dele verbrande, halfverglasde tichelstenen: *Birs Nimroed*, de toren van Nimrod, noemen de Arabieren hem. Van die toren verhaalt Porter: "Zijn schuilhoeken worden door leeuwen bewoond; drie hunner lagen zich rustig in het zonnetje te koesteren, toen ik nader kwam." "Uilen," zegt Keppel, "vliegen uit de weinige bosjes, die men hier dan nog verspreid aantreft, en de afschuwelijke jakhals sluipt door de holen en spelonken." Op de ruïnen van Babylon slaat de Arabier evenmin zijn tent op, als dat hij er zijn kudde laat grazen; want de gehele plaats is berucht, als een woonstede van boze geesten; zelfs tegen beloning waren de Arabieren niet te bewegen daar te overnachten.

Het grote Babylon, de stad van Baäl, voerde krijg tegen Jeruzalem, de stad van Jehovah: een reus tegen een dwerg. Maar Babylon en zijn volk zijn verdwenen als een droom in de morgen; doch Jeruzalem staat nog, en zijn onverdelgbare volk óók; want alzo heeft Jehovah gesproken. En wanneer eenmaal alle door Babel voorafgeschaduwde wereldsteden, waarin begeerlijkheid der ogen, begeerlijkheid des vleeses en grootsheid des levens wonen, met de oude aarde vergaan, zal er een reusachtig grote gouden stad des vredes, het nieuwe en ware Jerusalaïm, badend in een overvloed van verblindend licht, op de nieuwe aarde nederdalen.

Wilden wij hier nu de voorspellingen omtrent Israël ter sprake brengen, dan zouden wij gehele hoofdstukken moeten afschrijven. Iedere Bijbellezer kent ze, en weet hoe 1500 jaar van tevoren de geweldige profeet, die met God van aangezicht tot aangezicht sprak, aan dat volk de keuze tussen vloek of zegen voorlegde. (Deuteronomium 28) Het heeft de vloek gekozen. Zou iemand ooit willen en kunnen loochenen, dat dit volk uit zijn erfland

gerukt, "als een speelbal" midden tussen alle volken geworpen en verstrooid werd, en thans nog bestaat? Volgens de voorspelling gehaat, vervolgd, veracht als geen ander volk, en tóch onuitroeibaar, koestert het in zijn hart de onwrikbare hoop op de toekomstige terugkeer naar Jeruzalem. Hoe waar, hoe buitengewoon treffend werd bij de lange, dikwijls ontzettende Jodenvervolgingen de bedreiging: Jehovah zal u verstrooien onder alle volken. Daartoe zult gij onder dezelve volken niet stil zijn, en uw voetzool zal geen rust hebben: want Jehovah zal u aldaar een bevend hart geven, en bezwijking der ogen, en mattigheid der ziel. En uw leven zal tegenover u hangen." (Deuteronomium 28 : 64-66)

Tot in bijzonderheden verkondigt Mozes aan de Joden hun totale onderwerping door het Romeinse volk: "De Heere zal tegen u een volk verheffen van verre, van het einde der aarde, gelijk als een arend vliegt", (naar men weet, was de adelaar het veldteken van de Romeinse legioenen), "een volk welks spraak gij niet zult verstaan; de Joden kenden en verstonden wel vele Oosterse talen, maar niet het Latijn; "een volk stijf van aangezicht"; hoe juist en hoe treffend! "Dat het aangezicht des ouden niet zal aannemen, noch de jongen genadig zijn. (Deuteronomium 28 : 50) Er wordt ons verhaald, dat bij de inneming van de Joodse steden de Romeinen, hoewel zij de bewoners het behoud van lijf en leven verzekerd hadden, tóch alle grijsaards en kinderen van kant maakten, omdat zij onbruikbaar waren voor de slavendienst. Verder spreekt de ziener: "Dat volk zal u beangstigen in al uw poorten, totdat uw hoge en vaste muren nedervallen, op welke gij vertrouwdet in uw ganse land." (Deuteronomium 28 : 52) De hoge en sterke muren van Jeruzalem waren, zegt een ooggetuige, van reusachtige blokken zó nauwkeurig samengevoegd, dat zij er als een rots uit één stuk uitzagen. Doch Josephus beschrijft, hoe de Romeinen met kolossale stormrammen, welke koppen vele centenaars zwaar waren, zólang tegen deze muren en torens beukten, totdat zij in puin vielen. Zo stond hoog boven de Dode zee de rotsvesting Herodias, met allerlei voorraden gevuld, en die als onneembaar beschouwd werd. Maar de ene maand na de andere hieuw de Romein voetpaden in de rotsen uit, droeg steen na steen naar boven, bouwde ondanks alle tegenstand een toren, die nog hoger dan de vesting was, nam haar in, en doodde de bezetting met het zwaard. Bij deze belegering moesten de Joden de vreselijkste hongersnood lijden. Beiden, "de man, die teder onder u, en die zeer wellustig geweest is, en de tedere en wellustige vrouw onder u, die niet verzocht heeft haar voetzool op de aarde te zetten, omdat zij zich wellustig en teder hield, zullen hun kinderen in het geheim opeten, en zullen geen der hunnen van het vlees des kinds geven, dat zij eten, omdat hun niets overgebleven is in de belegering." (Deuteronomium 28 : 54-57) Ook deze schrikkelijke voorspelling werd bij de belegering van Jeruzalem en ook later in de Middeleeuwen letterlijk vervuld. Eindelijk dreigt de profeet: "Jehovah zal u op schepen naar Egypte doen wederkeren; en aldaar zult gij u aan uw vijanden willen verkopen tot dienstknechten en tot dienstmaagden; maar er zal geen koper zijn. (Deuteronomium 28 : 68) Josephus verhaalt, dat na de verwoesting van Jeruzalem en de inneming van Palestina alle Joden boven de 17 jaar, vele duizenden, in schepen naar Egypte werden overgebracht, om daar als slaven verkocht te worden. Maar de markt was zó overvoerd, dat ten slotte een Jood tegen een paar pantoffels werd ingeruild. Eindelijk kocht niemand meer. Toen liet men 3000 Joodse slaven van honger sterven.

Later verkondigden onderscheidene profeten het afvallige en morrende volk herhaaldelijk, waarom het door God geslagen zou worden, en wat de koning van Babel met het volk en zijn koningen doen zou; dat hij zeventig jaar daar gevangen en Jeruzalem woest blijven zou; en hoe dan een nog niet geboren koning, Cyrus geheten, bevel zou geven, de tempel weder op te bouwen; hoe zij later over de gehele wereld verstrooid, een voorbeeld van spot voor alle volken zouden zijn, en tóch niet ondergaan. Is niet op de huidige dag "het land der schoonheid" een land der ruïnen en liggen zijn steden niet woest?" Zo is het ook een land van pelgrimstochten. "En de vreemde, die uit verre landen komen zal, en alle volken zullen zeggen: Waarom heeft de Heere aan dit land alzo gedaan? (Deuteronomium 29 : 22-24). Ook de gelovige pelgrim en de geblaseerd gapende menigte der moderne Heidenen uit het vergelegen land, die jaar op jaar naar Palestina stroomt, de heilige stad doorkruist en onnadenkend de langs hun tempelmuur wenende Joden aanziet, vragen verbaasd: Hoe is dit land zo verwoest, en zijn zijn steden tot een puinhoop geworden?

Maar omdat God een God van ontferming en van trouw is, eindigen ook de profetieën met woorden van troost en van vrede, met grote beloften: hoe die God, die Israël verstrooid heeft, het ook weer bijeen zal vergaderen, en datgene vervullen, wat Hij aan Abraham, Izaäk en Jakob gezworen heeft. "Daarom ziet de dagen komen, spreekt de Heere, dat er niet meer gezegd zal worden: Zo waarachtig als de Heere leeft, die de kinderen Israëls uit Egypteland heeft opgevoerd! Maar: zo waarachtig als de Heere leeft, die de kinderen Israëls heeft opgevoerd uit het land van het Noorden, en uit al de landen, waarheen Hij hen gedreven had! Want Ik zal hen wederbrengen in hun land, dat Ik hun vaders gegeven heb. En zij zullen aldaar wonen." (Jeremia 16 : 14, 15; zie ook Ezechiël 11 : 16-20) Het was voor God gemakkelijk het bloeiende land aan de Eufraat in een woestijn te veranderen en Zijn volk te verdrijven. Zou het Hem moeilijker vallen, het thans dorre land Palestina weer in een bloeiende tuin vol waterbronnen te herscheppen en het weer aan Zijn volk te schenken? Neen, Zijn arm is niet verkort, al roepen ook nóg zoveel ongelovigen en kleingelovigen spottend of twijfelend uit: Hoe zal dat gaan?

Over de tijd der thans nog durende verwerping van Israël, terwijl Christus zich intussen een onzichtbare Kerk uit alle volken en tongen verzamelt, zwijgt de profetie met betrekking tot dit volk, waarvan God tijdelijk Zijn aangezicht afgewend heeft; maar deze leemte in de wereldgeschiedenis wordt door de aan de Eufraat in verbanning levende profeet Daniël aangevuld.

In grote visioenen Gods worden tegelijkertijd aan de machtige Nebukadnezar en de treurende Daniël de vier wereldrijken getoond, die de tijd der volkeren aanvallen (Daniël 2 en 7). In prachtige symboliek aanschouwt de grote heerser ze als een beeld van een schrikwekkend voorkomen, maar de profeet ziet ze als wilde, uit de volkenzee opkomende dieren. Hoe treffend de Babylonische leeuw en het gouden hoofd (Daniël 3 : 1), de beer uit het Medisch gebergte en het zilver, de gevleugelde vierkoppige luipaard met de snelle veroveraar Alexander, zijn met erts gepantserde falanxen en zijn vier opvolgers, en het ijzeren vierde, schrikkelijke, alles vermorzelende dier met Rome overeenstemmen, weet ieder geschiedkundige.

Alleen een oppervlakkige en onverstandige opvatting van wereldgeschiedenis en profetie kan in het vierde wereldrijk het in macht, grootte, duur en invloed volkomen onbeduidende rijk van Antiochus Epifanes vinden, zoals dan ook deze kleine tiran, spottenderwijze Epimanes ("de dolle") genoemd, al heel slecht bij de grote figuren van een Nebukadnezar, Cyrus, Alexander en Cesar past. Hij was geen wereldmacht; hij heeft de volken niet verbrijzeld en vertreden; er zijn niet uit hem tien koninkrijken ontstaan. (Daniël 7 : 23) God heeft niet in zijn dagen een eeuwig koninkrijk opgericht. (Daniël 2 : 44 en 7 : 22, 27)

Maar welk een ijzeren massa en hoe alles vermorzelend Rome was, wordt herhaaldelijk met juist diezelfde uitdrukkingen erkend door geschiedschrijvers als Niebuhr, Mommsen, Guizot, en anderen. Nu is er, volgens de profetie, bij het ijzer leem gekomen, d.w.z. een geestelijke wereldmacht, welke in de ogen van Nebukadnezar, die het grote beeld aanschouwt, leem is, en geen metaal meer. "Doch daar zal van des ijzers vastigheid in zijn." (Daniël 2 : 41) Nog altijd met enige wereldlijke macht bekleed, in gestadige strijd met de door hem gezalfde zogenaamde Roomse keizers, van Karel de Grote tot Napoleon 1, heeft Rome in de Middeleeuwen als ijzer over koningen en volken geheerst, ook Christenen vervolgd. Nog altijd spreekt Rome Latijn en beheerst met legioenen goed gedisciplineerde priesters onderscheidene volkeren en over de driehonderd miljoen onderdanen; nog draagt haar opperhoofd in de "eeuwige stad" de drievoudige kroon. Nog altijd is Europa's rechtspleging op het Romeinse recht gegrond, en haar beschaving op de Romeinse taal. In een niet ver verwijderde toekomst zal het vierde schijnbaar dodelijk gewonde rijk in tien rijken verdeeld, met de tien hoornen en de tien tenen overeenkomend, onder de opperheerschappij van de Antichrist weer opstaan. (Openbaring 13 : 3; 17 : 8) Daarna zal Christus, de rots, zonder handen losgemaakt, dit en alle andere aardse koninkrijken verpletteren, en Zijn Rijk oprichten, dat eeuwig duurt.

Doch het middelpunt, zowel van de Heilige Schrift in 't algemeen als van de profetieën in 't bijzonder, is Christus, in de aanvang der wereldgeschiedenis verkondigd als diegene, die de kop der slang vermorzelen zal, en aan het einde als degene, die wederkomt. Ook hier kunnen wij niet alle op Hem betrekking hebbende voorspellingen opsommen. Voor hen, wien Hij hun verstand opent, opdat zij de Schriften verstaan (Lukas 24 : 45), is de Bijbel er vol van, evenals Christus zélf herhaaldelijk betuigt: "Mozes en de Psalmen en de Profeten hebben van Mij gesproken." Ook Zijn dienaren hebben Hem als voorafschaduwende typen voorgesteld: zo bijvoorbeeld een Izaäk, Gode door zijn vader tot een onschuldig offer uitverkoren; zo een Jozef, door zijn broeders onschuldig voor dertig zilverlingen verkocht, in de gevangenis geworpen, aan wien God daarna de heerschappij schenkt; zo een Mozes, wonderbaarlijk gered, die zijn volk door de Rode Zee leidt en hun de wet geeft; een Jozua, die het in 't beloofde land binnenleidt; zo een David, als de gezalfde en door God verkoren koning van Israël; zo is Salomo's regering en zijn rijk des vredes met de tempelbouw een beeld van Christus' duizendjarige Rijk op aarde. Maar ook aan nauwkeuriger voorspellingen ontbreekt het niet: van de grote, tot Abraham gerichte belofte af, dat in hem, Abraham, alle volkeren der aarde gezegend zouden worden. "Evenals Abraham Zijn dag zag en zich verblijdde", zag ook Jesaja Zijn heerlijkheid en juichte hij: "Een Kind is ons geboren; Zijn Naam is Wonderlijk, Vader der eeuwigheid, Vredevorst." Hij aanschouwt Zijn vernedering: "Waarlijk, Hij heeft onze

krankheden op zich genomen en onze smarten heeft Hij gedragen; de straf, die ons de vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijn striemen is ons genezing geworden!"

Zullen wij nog verdere voorspellingen aanhalen? Deze Messias zou een Jood zijn, een zoon van David. Hij zal te Bethlehem geboren worden. Hij zal in geringheid en armoede komen. Hij zal door Israël verworpen worden. Hij zal op een ezelin Jeruzalem binnentrekken. Hij zal door iemand, die brood met Hem eet, verraden worden. Hij zal voor dertig zilverlingen verkocht, en dat geld zal de pottenbakker gegeven worden. Hij zal een gewelddadige dood sterven, en zelfs de wijze en de omstandigheden van Zijn dood worden voorspeld. "Mijn aangezicht verbergde ik niet voor smaad en speeksel." Zij hebben Mijn handen en voeten doorgraven." "Zij hebben met edik Mijn dorst geleest." "Zij verdelen Mijn klederen onder zich, en werpen het lot over Mijn gewaad." "Allen, die Mij zien, bespotten Mij; zij steken de lip uit, zij schudden het hoofd, zeggende: Hij heeft het op de Heere gewenteld, dat Hij Hem nu uithelpe, dat Hij Hem redde, dewijl Hij lust aan Hem heeft!" Hij zal bij de rijken begraven worden. Dat zijn voorspellingen, geschreven eeuwen voordat Christus kwam. Zijn zij niet letterlijk vervuld geworden? "O gij onverstandigen en tragen van hart, om te geloven alles wat de profeten gesproken hebben!" (Lukas 24 : 25) mocht men tegenwoordig wel tot zovele Christenen roepen, die, voor zulke getuigenissen blind, in dezen Jezus slechts een uitnemende Joodse leraar zien.

Eindelijk sluit de Bijbel met de voorspelling der laatste dingen. Als laatste van de zeven op elkaar volgende gemeenten treedt Laodicea, "het oordeel der volken", op, en de laatste oordelen nemen een aanvang. Wiens oog en oor door de Geest Gods geopend zijn, kan zich niet verzetten tegen de ook door goddelozen gedeelde mening, dat wij het einde naderen. De beginselen treden meer en meer op de voorgrond. De mensheid is, trots al haren hoogmoed en haar geschreeuw, in de grond der zaak haar handel en wandel op aarde hartelijk moe, en weet zelf niet meer, wat zij liefhebben, geloven en hopen moet. Zij heeft de beker geleeft, en de droesem smaakt haar bitter, en God kan weer als eertijds bij de ondergang van een wereld zeggen: "De mensen willen zich niet meer door Mijn Geest laten bestraffen, want zij zijn vlees." Na het vierde wereldrijk komt er geen meer. God zal Zijn eeuwig Rijk oprichten.

Zo is de Bijbel het boek der voorspellingen: door Hem ingegeven, die alleen weet, wat in de toekomst gebeuren zal, en het ook volgens Zijn eeuwig raadsbesluit tot stand brengt.

Ook dat is een voorteken en een begin van het einde, dat thans langvergeten volken uit hun graven opstaan. De steentijd en de paalwoningen, de Hunnengraven en de Troja's en Mycenae's, de paleizen van Khorsabad en Ninevé, de hiërogliefen van Egypte en de spijkerschriften van Babel, geven hun doden weer. Het Woord van Christus wordt vervuld: "Wanneer deze (de kinderen des Koninkrijks) zwijgen, dan zullen de stenen spreken." (Lukas 19 : 40) Deze ruïnes en deze geschriften uit eeuwenoude tijden verkondigen het luid: De Bijbel spreekt waarheid. Zo schrijft de bekende Assyrioloog professor Sayce te Oxford: "Ik aarzel geen ogenblik te verzekeren, dat volgens de uitslag van mijn studies de nasporingen in Assyrië en Egypte de berichten van het Oude Testament ten volle bevestigen."

Dat een jegens de Bijbel vijandige wetenschap deze ontdekkingen als strijdwapenen tegen de Bijbel zou trachten te gebruiken, was wel te verwachten. Als de overleveringen van die volken van de beginne af anders waren geweest dan de Bijbelse, dan zouden zij gezegd hebben: De Bijbel bevat slechts speciaal Joodse, door Israëlitische priesters uitgevonden sagen. Maar nu het hoe langer hoe duidelijker aan de dag komt, dat de mededelingen van de Heilige schrift een grootse overeenstemming vertonen met hetgeen alle volkeren omtrent schepping, paradijs, zondeval en zondvloed geloofden, zullen wij nu aan de verminkte overleveringen van Babel, de stad van het verwarde mensenwoord, geloof schenken inplaats van aan de Bijbelse berichten; zullen wij geloven dat deze sagen van de jammerlijke, twisttende en onreine godheden, die, "vet en dronken van de maaltijd", "als muggen op de offeraar aanvallen", waarna een strijd tussen goden en godinnen ontstaat, "de veel reiner en oorspronkelijker bron" zijn, waaruit het monumentale bericht der daden van een heilig en rechtvaardig God ontstaan is? Nooit! "Wat samenvoeging heeft de tempel Gods met de afgoden?" (2 Korinthe 6 : 16) Waar is in deze ganse, volgens hun zeggen, zo verheven eredienst der afgoden ook maar iets, dat naar een weerklank zweemt van het eerste en grootste, de ganse Bijbel doorstralende gebod: "Gij zult liefhebben de Heere, uw God, met geheel uw hart, en met geheel uw ziel, en met geheel uw verstand?" Waar in deze hooggeloopte moraal het tweede: "Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf?" Hier is een kloof aanwezig, even breed als tussen het toenmalige en het tegenwoordige wezen van Babel en zijn kinderen en dat van de Heilige Schrift en haar gelovigen!

Een onverkwikkelijke voorstelling werd ons in de bekende Berlijner lezingen over "Babel en Bijbel" geboden. Van de ene zijde, drieste, ten dele elkaar tegensprekende beweringen, die op het Oriëntalistengcongres te Hamburg, alsmede door Sayce, Hilprecht en Hommel weerlegd zijn; voorbarige slotsommen en tendentieuze gevolgtrekkingen, declamatorisch voorgedragen van de andere zijde een lichtgelovig, verbaasd aanzien en aannemen van dingen, waarvan het meeste niet waar, en het ware niet nieuw is. Eindelijk flauwhartige wederleggingen, die het wezen der zaak niet raken. De Bijbel leert dat alle volken van Noach en zijn zonen afstammen; oorspronkelijk waren zij monotheïsten, en velen bleven het zelfs bij de van lieverlee invoering van allerlei ondergoden; zo bijvoorbeeld de Egyptenaren en de Kelten, de Polynesiërs en de Indianen van Noord-Amerika; gelijk ook de Slaven van wie de geschiedschrijver Procopius bericht: "Zij aanbidden weliswaar de rivieren, de nymfen en een aantal andere godheden, maar daarbij geloven zij aan één God der goden, die alleen Heer is over alles, aan deze door Hem geformeerde ondergoden het bestuur van de wereld overlaat, en zichzelf slechts met de hemelse dingen bezig houdt." (Ook bij enige Europese volken heeft dikwijls iedere stad, ja, zelfs ieder afzonderlijk persoon, zijn bijzondere ondergod of heilige.) Of nu de Babyloniërs in zeker tijdperk meer monotheïsten of polytheïsten waren, en hoe zij hun godheden noemden, wat heeft dit met de vraag, of de Bijbel al of niet de openbaring Gods is, te doen? Wat heeft de strijd van Marduk met de draak, of de aanbidding van de maan; wat hebben problematische voorstellingen van de zondeval op een kleitafeltje, of het bericht van de Gilgam epos van de zondvloed, deze verminkte overblijfselen ener oorspronkelijke openbaring, gelijk men ze bij zo vele volken van Azië en van Amerika vindt, met de waarheid des Bijbels te doen? Wat heeft de thans overgezette codex van Hammurabi, of

Amrafel, (Genesis 14 : 1) "waarin", zegt Dr. Jeremias tegenover de beweringen van Delitzsch, "geen enkele godsdienstige gedachte te ontdekken is", met de Sinaitische wetgeving gemeen? Wat hebben de Assyriologische bevestigingen van de geschiedenis van Abraham, aan de waarheid waarvan ons nooit inviel te twijfelen, van doen met diens roeping en het bevel: "Ga uit uw land en uw maagschap?" en met de belofte: "In u zullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden?" of met zijn geloven daaraan, dat hen tot gerechtigheid gerekend werd? Waartoe dient ons gelovigen aan de Bijbel, voor wie Gods Woord hemelhoog boven alle mensen woord staat, dat rondtasten in historische vermoedens en in hetgeen slechts bijzaken zijn?

Boze geesten heten oorspronkelijk een Babylonisch begrip te zijn, en het denkbeeld van "engelen" en "cherubim" van de ijlboden en de lijfwachten der Assyrische koningen af te stammen. Een cilinder van gebakken klei met de inscriptie: "Wie deze doodkist op haar plaats laat staan, diens naam zij hierboven gezegend, en hier beneden moge zijn ziel helder water drinken," werpt - zo roept ook een bekend blad met blijdschap uit - "een nieuw en verrassend licht op de oorsprong der Joodsche begrippen van hel en paradijs!" Er gaat toch maar niets boven de kritische wetenschap en het geloof van haar discipelen! Nú weten wij eindelijk, waarom sedert 6000 jaren de gehele mensheid van de ene pool tot de andere, de Kelten en de Scythen, de Indianen van Noord-Amerika evengoed als de Samoeden, de Eskimo's en de Hottentotten, de Negers en de Mongolen, en ook wij Europeanen, aan goede en boze geesten, aan engelen en demonen, aan hemel en hel geloven! Altemaal Assyrische denkbeelden en begrippen!

Niet nieuw, maar óók verbazingwekkend is de tijding, dat een cycloon in de Perzische Golf bij alle volkeren der wereld, van Japan en China tot aan Mexico en Peru en de Sandwich-eilanden, de aanleiding tot het ontstaan der sage van de Zondvloed gegeven heeft! Waarom heeft zich ook niet uit een aardbeving in Klein-Azië de sage van een algemene, de gehele mensheid verwoestende aardbeving gevormd? Zulke onbewezen en onbewijsbare beweringen neemt een hoogst beschaafd en ontwikkeld publiek zonder verdere navraag of onderzoek als ernstige wetenschap aan, terwijl het er toch zo bijzonder trots op is in de tijd van streng onderzoekende kritiek te leven.

Er zijn nu eenmaal mensen, die voortdurend de behoefte met zich omdragen om het grote klein, het verhevene gering, het heilige gemeen te maken. Voor de zodanigen zou ik hier nog willen bijvoegen, dat ik mij herinner ergens gelezen te hebben, hoe een Negerstam in Afrika verhaalt, dat hun vrouwen zich eens wilden emanciperen en daarom besloten hadden een hemelhoge toren te bouwen, waartoe zij hun dura-manden boven op elkaar stapelden; maar een storm blies het bouwgewrocht der dames omver. Zou dát niet de echte en onvervalste oer-sage zijn, waaruit het latere verhaal van de torenbouw te Babel ontstaan is?

Al die aan de archeologie of oudheidkunde ontleende bewijzen, hoe verkwikkend zij voor de in zijn geloof wankelende ook zijn mogen, bezitten voor de Bijbel gelovigen Christen slechts een ondergeschikte waarde, evenals wij trouwens ook niet lezen, dat tengevolge van deze nieuwe, met de Bijbel overeenstemmende ontdekkingen vele geleerde Assyriologen en Egyptologen, of in 't algemeen vele ontwikkelden, zich tot God bekeerd

zouden hebben. Ook hier laat de moderne mens zich al te zeer door het nieuwe en sensatie wekkende imponeren. Duizenden van jaren is de Bijbel voor miljoenen van mensen ook zonder Assyriologie Gods Woord geweest, en zal dit trots alle Assyriologie ook in de toekomst blijven. Wie met Professor Delitzsch "van de resultaten der Assyriologie een wezenlijke bijdrage tot een noodzakelijke verdere ontwikkeling der religie" verwacht, toont hiermee dat hij niet weet wat religie, laat staan, Christendom is; en wie in de archeologie nog naar bewijzen en steunsels voor zijn Bijbelgeloof moet graven, is wel te beklagen. Altijd zal zijn niet "op de kracht Gods", maar op "de wijsheid der mensen" opgebouwd of steunend geloof na iedere onbeduidende vondst, of nieuw uitgekomen boek, of bericht of lezing, al naar de geest of strekking daarvan is, gelijk een door de wind bewogen riet zich naar rechts of links buigen.

Gewichtiger is het grote, schitterende eigen-getuigenis der Heilige Schrift: ik verkondig wat toekomstig is, en openbaar Gods wereldplan van de aanvang der dingen af tot aan hun voleinding!

Overweldigend is de zich telkens weer betuigende kracht en macht van de Bijbel over elk mensenhart op zichzelf. De vervulling der profetieën, hoe treffend zij ook is, blijft een meer historisch en algemeen feit, waarmee ik persoonlijk in mijn aardse nood weinig gebaat ben. Ik vraag liever of men er voorbeelden van heeft, dat dit Godswoord mensen als ik, gebogen door hun schuld en door het leed der wereld, "der dienstbaarheid onderworpen door de vreze des doods", rechtvaardig, los en vrij gemaakt heeft; of het hun de kracht verleend heeft om de ellende des levens en de bitterheid des doods te verachten en juichend te overwinnen, en of zij dat ook desnoods met hun leven bezegeld hebben; want "de mens geeft alles, wat hij heeft, voor zijn leven." (Job 2 : 4) Daarop antwoordt de wereldgeschiedenis met miljoenen feiten: Ja, de Bijbel heeft dat gedaan!

De Goddelijkheid van de Bijbel heeft zich geopenbaard in de grimmige, woedende haat, die hij ten allen tijde bij de kinderen des duivels heeft doen ontbranden. Wel zijn er nu en dan mensen vervolgd en gedood geworden wegens allerlei meningen en dwaalleringen; doch waar ter wereld is er een boek, dat zó dodelijk gehaat, bij duizenden exemplaren tegelijk verbrand en verdelgd, en niettemin toch zó verbreid is? Een boek, welks bezit alleen vaak met een doodvonnis gelijk stond, waarom men dan ook menige martelaar op een brandstapel van Bijbels en Nieuwe Testamenten verbrandde, of hem in het vuur een Bijbel om de hals hing. Wat is er dan toch met die Bijbel? Is het natuurlijk, dat de blijde boodschap: "God heeft de wereld alzo liefgehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gaf, opdat allen, die in Hem geloven, niet verderven, maar het eeuwige leven hebben", zulk een toorn verwekt, of dat het een doodzonde was om de woorden van Christus: "hebt uw vijanden lief, zegent hen die u vervloeken", te lezen of aan anderen mee te delen? En tóch weten wij uit duizenden authentieke berichten, dat de vijanden schuimbekten van woede en met de tanden knersten, wanneer de bloedgetuigen gelaten hun Bijbelse woorden voordroegen!

Eigenlijk zou een eenvoudige, zo snel mogelijke uitroeiing der Christenen, of door het zwaard, of door verbanning, ten allen tijde voldoende zijn geweest. Maar kenmerkend voor de persoonlijke haat der vervolgers is allereerst de drang om hen zo lang en

gruwzaam mogelijk te martelen en te folteren, teneinde hen tot afval en herroeping te brengen; en ten andere de vrees, dat zij het gehate woord verder zouden verkondigen, waarom men hen in Rome de tong uit de mond rukte, in de Inquisitie hen met ijzeren boeien nog op de brandstapel de mond sloot, en in de Nederlanden onder Alva hun vóór de terechtstelling met een gloeiende ring de tong uitbrandde.

Vele geschiedschrijvers, die een afkeer hebben van Christus en diens belijdenis, vinden er een eigenaardig genoeg in, deze bloedgetuigen als stijfhoofdige dweepers voor te stellen, die door openlijke bespottung van de goden en hun eredienst de vervolging uitlokten; ja, één hunner wil ons zelfs diets (= *duidelijk*) maken, dat ook de lieve Nero alleen door de nood gedrongen en uit staatkundige overwegingen enige Christenen verbrand heeft. Wel legden destijds enige martelaars ook in hun belijden het eigenaardig Romeins trotse en onbuigzame aan de dag, een karaktertrek die ons mensen maar al te zeer eigen is doch in de eeuwenlange geschiedenis der martelaren is het veeleer de bovenmenselijke ootmoed en zachtmoedigheid, waarmee zij alles geduldig leden en verdroegen, en hun vervolgers nog uit de gloed der vlammen vergiffenis schonken, wat ons steeds met verbazing vervult.

Weliswaar heeft de staatkunde bij de Christenvervolging een rol gespeeld, want de duivel heeft van oudsher voortreffelijk de kunst verstaan om ook onze politieke overleggingen aan zijn oogmerken dienstbaar te maken, maar de politiek was toch niet de hoofdreden. Hoogst ónstaatkundig was het bijvoorbeeld van Philips II, de Nederlanders wegens hun Protestants geloof door de wreedheden van een Alva tegen zich in het harnas te jagen; en ónstaatkundig ook van Lodewijk XIV, het schone Languedoc door zijn dragonders te verwoesten en een half miljoen van zijn trouwste en ijverigste onderdanen in de vreemde te jagen. Maar zijn biechtvader Laetellier had hem gezegd dat hij alleen door de uitroeiing van de ketters de hemel zou kunnen verdienen; en dat geloofde ook Philips II, die aan de landvoogdes der Nederlanden, Margaretha van Parma, schreef: "Liever niet heersen, dan over ketters regeren", en evenzo Maria de Bloeddorstige, en andere vervolgers. Niet staatsgevaarlijk waren Christenen, die predikten "Iedereen moet de Overheid onderdanig zijn". "Eert de koning" "Wederstaat de boze niet"; en evenmin de belijdenis, die zovelen de dood bracht: "In Jezus alleen hebben wij vergeving der zonden, en in Zijn Woord alles, wat wij nodig hebben om zalig te worden." Niet staatsgevaarlijk waren de vele kinderen, de zwakke en afgeleefde grijsaards, die ter wille van hun geloof sterven moesten, noch de martelaar, die, toen zijn benen reeds verkoold waren, de handen nog zegenend over het volk uitstrekte en riep: Jezus alleen! noch de gebrekkige en kreupele Milon, die in Parijs langzaam doodgeroosterd werd, omdat hij op zijn leger der smarte, de armen uit het Nieuwe Testament voorlas, noch de jonge blindgeborene Johanna Waste, die (1556, in Engeland), na roerende antwoorden ten aanhore van haar rechters, zich als een lam stil bij de hand naar de afgrijselijke vuurdood liet leiden. Maar de wereld haatte hen, want zij waren niet van de wereld. (Johannes 17 : 14) Hier ziet hij, wie de ogen geopend zijn om te zien, achter de vervolgers, de sombere, tandenknarsende gestalte van de vorst der hel, die maar al te goed weet, dat het door mensen geloofde en verkondigde Woord hem eenmaal oordelen zal!

Niet in naam van de Bijbel, zoals de tegenstanders van Gods Woord zo gaarne beweren, zijn er zulke gruwelijke vervolgingen gepleegd, maar ook deze Bijbel zélf vervolgden en verbrandden de inquisitoren, tegelijk met hen, bij wie men de Schrift vond of die haar verspreidden. Wanneer op een dwaalspoor gebrachte Christenen hun andersdenkende medemensen ooit vervolgd hebben, wanneer anderen, zoals Zwingli, Gustaaf Adolf en de Camisards, het zwaard tot vermeende uitbreiding of handhaving der Bijbelse waarheid gebruikt hebben, dan hebben zij dat tégen het uitdrukkelijk verbod en tégen het duidelijke voorbeeld van Christus in gedaan, dus niet volgens, maar in strijd met de Bijbel, en zullen zij er eenmaal rekenschap en verantwoording van moeten geven, terwijl zij ook dikwijls door het zwaard omkwamen, omdat zij het zwaard genomen hadden.

Niet enkele honderden slechts tellen deze martelaars. Bij duizenden, bij miljoenen zullen zij eenmaal opstaan: "een grote schare, die niemand tellen kan, uit alle geslachten, volken en tongen, bekleed met witte klederen, en met palmen in hun handen, gekomen uit de grote verdrukking, die hun klederen wit gewassen hebben in het bloed des Lams." Want Paulus kon immers reeds van de martelaren in zijn tijd zeggen: "Alzo wij zo groot een wolk der getuigen rondom ons hebben liggende", ... en zo hebben ook ná hem in verscheidene grote vervolgingen het volk en de Romeinse keizers het bloed der Christenen als water vergoten. (Zie daarover en over de vervolgingen in 't algemeen: Kalb, "*De martelaars der oude Kerk!*", Fliedner, "*Geschiedenis der martelaars*", Merle d'Aubigné, "*Geschiedenis der Hervorming*", Crespin "*Handelingen der Martelaren*", en andere werken van dien aard.) Zo o.a. bij het Christelijk Legioen, welks 6600 man zich onder Maximus zonder tegenstand tot de laatste toe lieten neervellen, om niet aan de afgoden te moeten offeren. Zo ook toen onder Diocletianus een Frygische, door louter Christenen bewoonde stad omsingeld en met al haar bewoners verbrand werd. Zeven jaren duurde onder dezen keizer het moorden. De beulen waren uitgeput, zegt Eusebius; "de zwaarden of folterinstrumenten werden bot of braken. Honderdduizenden waren gevallen; maar nog altijd bekeerden zich anderen."

Daarna deden de Barbaren een inval, en ging het Romeinse rijk in bloed te gronde. Wij weten, dat ook scharen van Christenen daarbij om het leven kwamen; dat door Attila en zijn Hunnen, door Vandalen, Avaren en Oost-Gothen ganse Christelijke steden, o.a. in Gallië en Noord-Afrika, uitgemoord werden. Ook onder de Angelen en de Picten, onder de wilde Germaansche stammen, met name de Friezen, die Bonifacius en zijn begeleiders dood sloegen, onder de Bretons, de Bulgaren en Hongaren vond men, toen moedige Apostelen hun de waarheid verkondigden, vele bloedgetuigen. Onder de wreedaardige Schapoer, of Sapor, in Perzië, werd in de vierde eeuw bericht, dat in drie vervolgingen 16.000 bekende Christenen benevens een onberekenbaar aantal anderen omkwamen. Ook Denemarken, Zweden en Rusland hebben hun martelaren gehad. Ook dáár is hun bloed het zaad der Kerk geweest.

Later stierven, nog vóór Luther en Calvijn, ter wille van hun geloof, in de dertiende eeuw, duizenden Waldenzen en Albigenzen (75.000 van de laatstgenoemden in de tegen hen gepredikte kruistocht), vele Hussieten, Boheemse en Moravische Broeders, Wiclifieten en Lollards in Engeland en de Nederlanden. Al waren het ook niet, zoals bij de Albigenzen en de Hussieten, altemaal ware Christenen, die bij deze gelegenheid om het leven kwamen,

tóch moet men wél in aanmerking nemen dat het hun vrijstond en dikwijls aangeboden werd, door afzwering van hun geloof hun leven te redden, en dat zij het weigerden.

Werden in Frankrijk reeds onder Frans I vele gelovigen vaak met ongehoorde wreedheid om het leven gebracht, evenzo ná hem, onder Frans II en Hendrik II, omstreeks 50.000 Hugenoten. In de Bartholomeusnacht moeten er 40.000, volgens anderen 70.000, van kant gemaakt zijn. In de Cevennes liet Baviille 12.000 Protestanten naar de brandstapel, op het rad of aan de galg brengen, en velen stierven op de galeien en bij de Dragonades, Hoeveel grijsaards, kinderen, vrouwen en zuigelingen aan ontberingen, koude, honger, op de vlucht, in de gevangenis en ook aan de gevolgen van mishandelingen en martelingen hier en ook elders bezweken zijn, weet men niet. Niet anders ging het in Engeland. Nadat er onder Hendrik VIII, zoals Fox met enige overdrijving zegt, zoveel Christenen gedood werden, als het zand aan de oever der zee, vlamden onder zijn waardige dochter, Maria de Bloeddorstige, overal de brandstapels weer op. In Ierland werden in "het Ierse bloedbad" van 1651 omstreeks twintig- à dertigduizend Protestanten gedood.

En hoe woedde de Inquisitie, die in de Midden-eeuwen verscheidene miljoenen ketters terechtgesteld of anders zwaar gestraft moet hebben, in de Nederlanden, waar reeds onder Karel V circa 50.000 mensen op het schavot door beulshanden omgebracht werden, en na hem zelfs een Philips II ten slotte vrezende moest, dat het land geheel ontvolkt zou worden. Evenzo in Spanje, waar een Torquemada nieuwe, vernuftige en ijzingwekkende martelingen voor de ketters uitvond en er zich op beroemde, alleen meer dan 8000 hunner levend verbrand te hebben hoe heeft zij ook in Portugal gemoord, vanwaar zij in Indië werd overgebracht en tegen de zogenaamde "Syrische" Kerk aldaar woedde. Tot op Napoleon I duurde zij in Spanje, en in Goa tot 1821. Na eeuwenlange vervolgingen van de Waldenzen en de ontzettende bloedbaden in de jaren 1545 en 1655, werden nog omstreeks het jaar 1686, onder Victor Amadeus II, Hertog van Sayoye, 14.000 hunner in de kerker geworpen, waarvan er alleen in één jaar tijds 5000 om het leven kwamen. In de jaren 1614-38 moeten er in de binnenlanden van Japan omstreeks 40.000 Christenen van kant zijn gemaakt. Op Madagascar zijn in de vervolging van 1849 circa 1800 mensen ter wille van hun Christelijke belijdenis gedood, of vreselijk zwaar gestraft. Nog slechts een vijftigtal jaren geleden werden in Spanje Matamoros en zijn vrienden, en in Toscane het eerwaardige echtpaar Madiari tot levenslange galeistraaf veroordeeld, omdat zij de Bijbel gelezen en verspreid hadden. En dat ook nog op de huidige dag in Afrika, China, Armenië en andere landen duizenden Christenen om hun geloofs wille lijden en sterven, weet men, helaas! maar al te goed.

Waarlijk, een lang bloedspoor heeft de gemeente van Christus door alle eeuwen heen achtergelaten! Want gelijk de wind het zeilschip, zo drijft vervolging de Kerk naar haar hoogverheven einddoel voort, totdat in de laatste tijden van de Antichrist, na de tot dusver gevallen martelaren, "ook hun mede-dienstknechten en hun broeders zouden vervuld zijn, die gedood zullen worden, gelijk als zij." (Openbaring 6 : 11)

Dat het zo gaan zal, heeft de Bijbel van te voren verkondigd. Ook hier hebben wij een letterlijke vervulling der profetie: "Gij zult gehaat worden door iedereen om Mijns Naams wil. En geen haar van uw hoofd zal gekrenkt worden. Bezit uw zielen in

lijdzaamheid." (Lukas 11 : 17-19) "Alsdan zullen zij u overleveren in verdrukking en zullen u doden. Zij zullen hun handen aan u slaan en u vervolgen, en zullen u overleveren in hun synagogen en gevangenissen, en voor koningen en stadhouders trekken om Mijns Naams wil." "Gij zult gehaat worden door alle volken om Mijns Naams wil", "En het zal geschieden, dat wie u doodt, zal menen Gode een welbehaaglijk werk te doen. (Mattheüs 23 en Lukas 21) En zo geschiedde het. Reeds de Apostel Paulus kon schrijven: "Zij hebben de aangeboden verlossing niet aangenomen, opdat zij een betere opstanding verkrijgen zouden. En anderen hebben bespottingen en geselen geproefd, en ook banden en gevangenis; zijn gestenigd geworden, in stukken gezaagd, verzocht, door het zwaard ter dood gebracht; hebben gewandeld in schaapsvellen en in geitenvellen; verlaten, verdrukt, kwalijk gehandeld zijnde (welker de wereld niet waardig was) hebben in woestijnen gedood, en op bergen, en in spelonken, en in de hollen der aarde." (Hebreeën 11 : 35-38) Maar hun wordt daarbij een belofte gegeven: "Neemt dan in uw harten voor, van te voren niet te overdenken, hoe gij u verantwoorden zult: want Ik zal u mond en wijsheid geven, welke niet zullen kunnen tegenspreken, noch weerstaan, allen die zich tegen u zetten." (Lukas 21 : 14, 15) "En wanneer zij u heenbrengen zullen in de synagogen, en tot de overheden, en de machten, zo zijt niet bezorgd, hoe of wat gij tot verantwoording zeggen, of wat gij spreken zult: want de Heilige Geest zal u in dezelve ure leren, hetgeen gij spreken moet." (Lukas 12 : 11, 12) Ook dat is geschied, letterlijk, duizendwerf. Zo luidden bijvoorbeeld herhaaldelijk de aan de kettermeesters gegeven instructies: "Laat u met de kettters in generlei strijd over de Bijbel in; want zij zijn daarin zó ervaren, dat gij niet tegen hen zoudt opgewassen zijn. Strijdt slechts op grond van de kerkelijke autoriteiten; maakt over 't algemeen korte metten met de halstarrigen!" Telkens weer leest men in de geschiedenissen der martelaren: Als hij echter met zachtmoedigheid en blijdschap belijdenis van zijn geloof deed, en hun alles met duidelijke woorden uit de Schrift bewees, vielen zij hem met razende woede in de rede: "Zwijg, ketter! Zwijg hond!" Of riepen zij hem in felle toorn toe, evenals kardinaal Borromeo tot George van Ghese (1559): "Onzinnige! wilt gij wijzer zijn, dan wij allen?" En: "Naar de brandstapel met hem!" bleef ten slotte hun enige argument. Vrees voor deze wijsheid, die zij niet weerstaan konden, was het, die de ongelukkigen, zoals reeds gezegd is, de tong uit de mond rukte, of hun nog op de brandstapel met ijzeren boeien de mond sloot. En ook de profetie van Jezus zelf zag men dikwils vervuld: "Dan zal de ene broeder de andere in de dood overleveren, en de vader de zoon, en de kinderen zullen opstaan tegen de ouders en hen ter dood brengen." (Mattheüs 10 : 24)

Doch de Heiland had hun ook beloofd: "in de wereld zult gij verdrukking hebben; doch hebt goeden moed: Ik heb de wereld overwonnen." "Vreest niet voor alles wat gij lijden moet. Zijt getrouw tot in de dood, dan zal Ik u de kroon des levens geven." En zij waren goedsmoeds, en bleven het tot in de dood. Ten alle tijde konden hun vijanden zich niet genoeg verwonderen over de zielevrede, de moed, de opgeruimdheid, ja in vele gevallen het zalig genot, waarmee deze martelaars van elke leeftijd en van beiderlei geslacht, zowel uit de voornamen en aanzienlijken, rijken en beschaafden, als uit de armen en geringen, maandenlange mishandelingen, herhaalde foltering en de gruwzaamste dood ondergingen. "*Victi sumus!*" (Wij zijn overwonnen!) riep een Romeinse proconsul uit, toen hij zag, hoe de zwaarste pijnen en foltering een jongeling zelfs geen zucht afpersten. "Triomf! triomf en overwinning!" riep Bartolomeo Bartoccio te Rome (1569) te midden van

de vlammen uit; en: "O dierbaar vuur! o lieflijke vlammen!" jubelde Antonias Oldevin te Cremona. "Ik ken die Hugenoten!" verklaarde de sombere intendant Baviile aan een rechter: "met geen enkele marteling zult gij hun een bekentenis of een woord van klacht afpersen!" En met een van hemelse blijdschap stralend gelaat beklom de door hem veroordeelde prediker Brousson de trappen van het schavot. En de beul zelf bekende later: „Ik heb reeds veel mensen terechtgesteld; maar bij geen van hen heb ik zó gebeefd, als bij mijnheer Brousson!" "Weest goedsmoeds, broeders! weest goedsmoeds!" waren de laatste woorden, die men uit de vlammen hoorde, waarin Martialis Alba met vier vrienden in het jaar 1533 te Lyon op de Place des Terreaux verbrand werd.

Horen wij het onverdachte getuigenis van een dezer martelaars vijandig gezinde Katholiek uit de dagen der Franse Kerkhervorming: "Aan alle kanten waren de brandstapels ontstoken. Al hield de gestrengheid der wet het volk ook in bedwang, tóch deed de standvastige volharding van hen, die men naar de strafplaats bracht, en die eer het leven dan de goede moed verloren, de menigte verbaasd staan. Want wanneer zij zagen, hoe eenvoudige vrouwtjes de zwaarste martelingen tegemoet gingen, om getuigenis van hun geloof af te leggen, op hun weg ten dode met luider stem Psalmen zingend, en belijdend dat Jezus Christus de ware Heiland en Verlosser is; hoe de jonkvrouwen het sterven vrolijker tegemoet gingen, dan de bruiloft; hoe de mannen zich verheugden, wanneer zij de afgrijselijke toebereidselen en werktuigen der pijnigers zagen, en, half verbrand en geroosterd, van hun brandstapels met onoverwonnen moed op de wonden neerzagen, die de gloeiende tangen hun hadden toegebracht, met blijmoedig en heilig gelaat onder de ijzeren haken der beulen, als rotsen te midden van de baren der zee, ja in één woord glimlachend stierven, dan verwekten deze treurige en telkens hernieuwde taferelen enige ontroering, niet alleen in de zielen der eenvoudigen, maar ook bij hoogsten en voornaamsten. Want de meesten konden onmogelijk geloven, dat deze lieden het recht niet aan hun zijde zouden hebben, daar zij, met opoffering van hun leven, met zó grote beslistheid aan hun overtuiging getrouw bleven. Anderen gevoelden medelijden en waren bedroefd, hen aldus vervolgd te zien, en op de openbare pleinen de zwartgebrande lijken in de hoogte gehesen, aan afschuwelijke ketenen bevestigd, als de treurige overblijfselen der terechtstelling; zij konden hun tranen niet bedwingen, en evenals hun ogen, weenden ook hun harten." ("*Boek der Martelaren*" door Th. Fliedner, 2e band, 2e deel, blz. 139.)

En stierven niet allen met gejuich en blijmoedigheid, tóch met standvastige moed. Zo spreekt de Katholiek Illeskas in zijn "*Geschiedenis van het Pausdom*" over een martelaar, die in het jaar 1559 te Valladolid werd terechtgesteld: "De baccalaureus (student in de godgeleerdheid) Herezuelo liet zich met weergaloze onverschrokkenheid levend verbranden. Ik stond zó dicht bij hem, dat ik hem nauwlettend kon gadeslaan en al zijn gebaren en gedragingen kon waarnemen. Hij kon niet spreken, want zijn mond was met boeien gesloten; maar zijn gehele houding getuigde, dat hij een zeer stoutmoedig en onverschrokken man was, die liever in de vlammen wilde sterven, dan zich aan het geloof der Kerk te onderwerpen. Ofschoon ik hem onafgebroken in 't oog hield, kon ik toch niet het minste of geringste teken van vrees, of een zweem van pijn aan hem bemerken. Alleen lag er in zijn gelaatstrekken een uitdrukking van zo hoge ernst, als ik nog nooit bij iemand ter wereld aanschouwd had. Het was iets vreselijks, hem te aanschouwen!"

Intussen was deze kracht der bloedgetuigen niet uit hen, maar uit God. Aangrijpend klaagt een Huss, dat hij vreest voor de haat van zijn vijanden, en dat zelfs de keizer hem geen woord houdt. Andere martelaren hebben met God geworsteld om een zachte dood ten einde aan folterbank en brandstapel te ontkomen; en aandoenlijk is het, hoe de vrome en vriendelijke Wishardt door een stellig voorgevoel van een naderende marteldood bevangen, des nachts opstaat, onbemerkt - naar hij gelooft - in de tuin gaat, en daar, gelijk eens zijn Meester, onder vele tranen smeekt, dat deze drinkbeker aan hem moge voorbijgaan. Doch ook zij werden door God bekrachtigd, zodat zij konden zeggen: Niet mijn wil, maar Uw wil geschiede. Vurig baden zij tot God, dat Hij hen bekwaam zou maken om Zijns Naams en Woords wil alles te verlaten en alles te lijden, en Hij heeft hen gesterkt. Ook de ernst Gods doet de geschiedenis der martelaren ons dikwijls aan schouwen in dezulken, die afvallig geworden zijn. Gelijk Christus voorspeld heeft: "Dan zullen velen geërgerd worden, en zullen elkaar overleveren en elkaar haten," (Mattheüs 24 : 10) werden er velen afvallig. Menigeen van deze afvalligen, zoals o.a. een aartsbisschop Cranmer, bleef als een dolk het woord in de ziel steken: "Wie zich Mijns en Mijner woorden zal geschaamd hebben, voor dien zal zich ook de Zoon des mensen schamen!" (Markus 8 : 38) Hij herriep zijn herroeping en stierf blijmoedig in de vlammen. Maar over anderen kwam een vreselijk oordeel, zelfs over de Italiaan Spiera, die belijden moest: "Ik heb, tegen mijne klare en welbewuste overtuiging in, de waarheid openlijk geloochend; voor mij bestaat er geen hoop meer!" en die zich na lange en vreselijke gewetensfoltering in zijn wanhoop aan de hongerdood prijs gaf. Ook van het schrikkelijke, menigmaal door de martelaars hun aangekondigde uiteinde van vele vervolgers, weet de geschiedenis te verhalen. God laat zich niet bespotten!

Maar die God - ook dát blijkt uit de geschiedenis der vervolging - heeft de macht om, wanneer Hij wil, de Zijnen te beschermen. Van menige trouwe belijder zegt Hij tot Satan: Die anderen heb ik in uw handen gegeven, maar dezen moogt gij niet aanroeren; en gelijk een Daniël in de kuil, mogen de leeuwen hem niet aanvallen. Juist de door de duivel de meest gehate en aangevochten hoofdgetuigen des Evangelies zijn het dikwijls, waaraan deze goddelijke bescherming het duidelijkst en krachtdadigst betoond werd. Luther werd vogelvrij verklaard, en iedereen mocht hem ongestraft doden. Hoeveel vijanden dorstten naar zijn bloed; hoe gaarne zouden zij hem verbrand hebben; maar zelfs geen kaakslag mocht iemand ter wereld hem toebrengen, en hij, de rusteloos vervolgd, stierf rustig in zijn bed. Zo ook Calvijn, Farel, Knox en anderen. Dat is van de Heere geschied, en het is wonderlijk in onze ogen!

Zo bewijst de Heilige Schrift zich heerlijk, allereerst in haar vooruitziende, profetische blik, als zij de volgelingen van Christus haat, vervolging en dood voorspelt, en hun daarna bovenmenselijke wijsheid belooft; voorts openbaart zij zich in de vervulling dier voorspellingen en beloften als een kracht Gods tot zaligheid, een ieder die gelooft. Hier kunnen wij het als met de handen tasten, dat de liefde van Christus, de liefde der Zijnen tot Hem, Zijn liefde tot hen, en de hun door Hem geschonkene krachten der toekomstige wereld, als spelend en lachend de wereld en de duivel overwonnen hebben. Ook tegenover menselijke boeken betoont de Bijbel zich anders en hoger, opdat hij door zichzelf, zonder aanwending van wereldlijke middelen, de wereld overwinne. Te vuur en te zwaard meenden de Romeinse keizers hun goden te moeten beschermen. Neemt het

zwaard, riep Mahomed zijn discipelen toe, en doodt hen, die weigeren in mij te geloven. Maar evenals het de Heere behaagt, de wijsheid der wijzen te schande te maken, zendt Hij de Zijnen in de hen hatende wereld uit: "als schapen onder de wolven." En tóch hebben zij overwonnen, zonder strijd en tegenweer. Doordat zij zich als schapen slachten lieten, werden zij onoverwinnelijk. Waarlijk, men wordt bij dezen aanblik door een even sterke verbazing aangegrepen, als eenmaal Johannes, toen hij in de visioenen Gods de vrouw zag, die dronken was van het bloed der heiligen: Wie heeft ooit van zodanige krijg gehoord? Welke soldaten zendt God tegen Zijn vijanden? Afgeleefde grijsaards, zwakke vrouwen en jonge maagden, onmondige kinderen, tere jongelingen, mannen, dikwijls krank of door ontbering en mishandeling verzwakt, zonder macht, aanzien of positie, onbekend, arm, eenzaam. Welke wapens geeft Hij hun mee tegen de Cesars en hun met ijzer gepantserde legioenen; tegen de moordzucht van wilde en wrede Heidenen met hun tirannen, tegen de macht van alle koninkrijken der aarde en hun haat? zijn Woord; tegen vuur en zwaard alleen het Woord. Hoe zullen wij strijden? vragen zij hun Krijgsoverste. Wederstaat de boze niet. Biedt uw handen aan hun ketenen, uw rug aan hun geselslagen, uw leden aan hun foltertuigen. Maar als na zulke martelingen de vijanden ons ten laatste willen doden, zult Gij, onze Koning en onze God, dan niet Uwen hemel scheuren en nederkomen, of ons ten minste Uw engelenscharen tot hulp zenden? Neen, er zal geen stem, nog antwoord, noch teken uit de hoge tot uw redding komen. Hulpeloos, gekneveld en gebonden zullen u de vlammen verteren; de vijanden zullen lachen om uw lijden, en uw as zal door de wind verstrooid of in het water geworpen worden. Gaat aldus heen en overwint de wereld. O dwaasheid Gods, hoe groot zijt gij Ook zwijgt en duldt deze God, laat stil toe dat Zijn Naam gelasterd, Zijn Woord gehaat, Zijn Kerk onderdrukt wordt. Door de wereld, door Zijn schepselen, wordt Hij bespot en gehoond; de goddelozen triomferen, en Hij laat zich alles welgevallen. En tóch zegepraalt Hij dag aan dag en brengt Hij in stilte "tot stand en wezen, wat Zijn raad behaagt", totdat Hij met de gedode Zijnen, eenmaal in majesteit wederkomt, om wraak te oefenen op Zijn wederpartijders. Dan zullen zij Hem zien, dien zij doorstoken hebben, maar ook allen, die zij om Zijns Woords wil hebben gedood. "Ziet ons goed aan", riep een met anderen stervenden martelaar de folteraars en het om hen heen staande volk toe, "opdat gij ons ten dage des gerichtts zult kunnen herkennen."

Wat doen tegenwoordig de mensen, die zich Christenen noemen, met dat geweldige getuigenis der martelaren? In plaats van zich in zulk een heerlijk, honderdduizendvoudig getuigenis van de Bijbel te verlustigen, God en Zijn Woord de eer te geven, en in ware gemeenschap der heiligen te juichen, in de vertrouwende hoop dat wij met die ontelbare schare eenmaal blijmoedig zullen opstaan en Hem aanschouwen, in Wien zij en wij geloofd hebben; in plaats van uit die hoop kracht te putten om ook voor zoveel hún betreft getuigen der waarheid te zijn, laten zij zich door alle wind van lering, door elke nog zo laffe en nietige tegenwerping, door elke in wetenschappelijk klinkende frasen gehulde kritiek aan 't wankelen brengen in hun geloof, en buigen zij voor ieder mensenwoord. Een getuigenis van armoede, en een rechtvaardig oordeel over hen! Wie God niet belijdt, die ontnemt Hij hoe langer hoe meer alle licht, en geeft Hij over aan de leugengeesten, die "in de lucht zijn." Wee ons, als wij voor het eenvoudige, rotsvaste Bijbelgeloof van deze martelaren en geloofshelden slechts een glimlachje over hebben.

Maar het Woord van God en de wijze, waarop het werkt, lijken op de wind. Nu eens bruist hij daarheen in storm en orkaan, en verbreekt hij de eiken van Bazan; er staan mannen op, met Geest en met vuur gedoopt, en zij werpen in de strijd de geesten der duisternis en de kinderen des duivels neer, zoals eenmaal in de Apostolische Kerk, in de Zendingsarbeid onder de wilde volken, in de Kerkhervorming, enz. Dan weer suist deze wind slechts zachtjes in de hoge boomtoppen, en schijnt hij weg te sterven. Maar evenals in de Oceaan ook nooit een waterdruppel werkelijk rust, en in de luchtzee geen atoom, zo waait de wind en de Geest over wieg en graf, en altijd weer over nieuwe wiegen en nieuwe graven; hij waait herwaarts en derwaarts, en verwaait onze woorden en onze daden, lachen en ons wenen, opdat de mens opnieuw zou kunnen lachen en wenen. En rusteloos arbeiden Geest en Woord aan de ziel, modelleren en fatsoeneren en formeren aan haar miljoenen cellen en vezels, en vormen haar onophoudelijk, als de pottenbakker het leem, door middel van een woord, waarover zij glimlacht, een denkbeeld, dat haar verheft, een gedachte, die haar troost, een herinnering, die haar bedroeft. Welk een wonderbaar ding is toch die mensenziel in haar zwakheid en in haar grote macht!

Wat hadden deze martelaars uit hun Bijbel geleerd? Iets zeer eenvoudigs, en tóch, gelijk reeds gezegd, de kern en de inhoud van het gehele Christendom. Zij hadden geleerd, tot God en Zijn gehele Woord *já*, maar tot de duivel, zijn kinderen en zijn rijk *neen* te zeggen. Met deze twee woordjes waren zij almachtig. "Aanbidt de goden! Vloekt Christus!" riep de Romeinse macht hun toe. Neen! spraken zij gelaten, en zij stierven glimlachend! En het gehele Romeinse Rijk, en later het Pausdom en de Inquisitie met pijnbanken en brandstapels, waren niet in staat, zulk een kleine ziel te overwinnen, of ook maar een haar te krenken, - ook zelfs duizend werelden vol haat en helse martelingen zouden er niet toe in staat zijn geweest - zij konden slechts hun kleed, hun stoffelijk hulsel verscheuren; maar de ziel zelf zweefde ongedeerd en blijmoedig tot haar God op.

Bezit de Bijbel nog altijd diezelfde macht? Begint hij niet, volgens veler mening, te verouderen, en onbruikbaar te worden? Neen! in eeuwige jeugd eeuwig dezelfde, eeuwig werkzaam, verbrijzelt hij verharde en heelt hij gewonde harten; dit Boek en zij, die er in geloven, hebben het Romeinse Rijk door het Woord overwonnen: zij hebben, trots Paus en Keizer, met het Woord de Kerkhervorming bewerkt. Zij zullen ook in de allerlaatste, beslissende wereldstrijd, die in voorbereiding is, de wereld en de Antichrist overwinnen; en uit dien strijd zal weer een grote gemeente van belijders in witte klederen voortkomen. In afwachting daarvan bekeert de Bijbel zielen uit alle talen, volkeren en tongen, zoals hij van oudsher gedaan heeft. En na de bekering is het of de mens de schellen van de ogen vallen; en van dit Boek, waarin hij dusver slechts een algemeen godsdienstig en stichtelijk werk zag, getuigt hij nu met ontroering tot zichzelf: *Gij zelf en uw zaak* zijn het, die hier behandeld worden; het is een Woord van God tot ú! Ook in mijn ziel, die woest en ledig was, en waarin duisternis de diepte bedekte, werd eenmaal door een goddelijken donder geroepen: Er zij licht! En het werd licht; er kwam scheiding tussen de wateren van beneden en van boven; het droge verscheen, en de plant groende, en eindelijk ontstond in de kiem de mens naar Gods beeld. Daarna trok ik heen uit mijn vaderland en uit mijn maagschap en werd ik een vreemdeling, toog naar Egypte en moest tichelstenen branden, ging ik door de Rode Zee, versmachtte van dorst in de woestijn en at er hemels manna, werd gebeten door vurige slangen, stond vernietigd voor de bliksemende Sinai en

beklom de Nebo, om van verre het beloofde land te aanschouwen. Evenals Job, worstelde ik met God, zuchtte en juichte ik met David, zei ik met de Prediker: "alles is ijdelheid!" verlustigde ik mij met de Profeet in het vooruitzicht op de grote toekomst, en ook tot mij, de verloren zoon, die lang de zwijnen gehoed had, kwam het woord: "Vrees niet, mijn zoon! uw zonden zijn u "vergeven!"

Nog altijd dwingt de Bijbel grote en onpartijdige geesten de hoogste achting af. Zo schrijft Goethe: "Ik houd de Evangelien alle vier voor volkomen echt; want daarin blinkt de afstraling van een hoogheid, die van de Persoon van Christus uitging en van zó goddelijke aard was, als ooit hier op aarde het goddelijke verschenen is. "Ik ben overtuigd, dat de Bijbel hoe langer hoe schoner wordt, naarmate men hem beter verstaat." Ook de 72-jarige wijsgeer der rede, Kant, schrijft in een brief aan de abt Sièyes te Parijs, in 1796: "De Bijbel is het boek, welks inhoud op en voor zichzelf van zijn goddelijken oorsprong getuigt. Hij ontdekt ons de grootte van onze schuld en de diepte van onze val, en de grootte van het verlossingsplan en de uitvoering er van. De Bijbel is mijn edelste schat, en zonder die schat zou ik ellendig zijn." In een brief aan Stilling schrijft hij: "Daaraan doet gij wél, dat gij uw enige geruststelling in het Evangelie zoekt, want het is de onuitputtelijke bron van alle waarheden, die, wanneer de rede haar ganse veld heeft uitgemeten, nergens anders te vinden zijn. (Zie "Stillings Leven") In dezelfde geest hebben Herder, Arndt, Napoleon I, Wilhelm von Humboldt, Franklin, Schiller, Gladstone, Bismarck en anderen zich uitgelaten. Dergelijke verklaringen worden evenwel door de bewonderaars van deze mensen, bijvoorbeeld door de tegenwoordige aanhangers van Goethe en Kant verzwegen; zij passen niet in hun begrip van verlichting, en rijmen al zeer slecht met hun bewering, dat alleen zwakhoofden de Bijbel vereren.

Maar deze Bijbel blijft niet enkel een eerbiedwaardig boek. Hij is tot op de huidige dag dan nog een hamer, die het rotsharde mensenhart vermorzelt, een tweesnijdend zwaard, dat door merg en been dringt, een kracht Gods, die van de zondaar een nieuw schepsel maakt. Eens (in 1532) besloot te Genève een prachtzieke dame, Claudine Levet, op dringend verzoek van een vriendin, de gehaten ketter Froment toch eens te gaan horen. Zij hing amuletten om haar hals, wreef zich met "maagdenwas" in, stak een takje verbenabladeren langs haar slapen, als veiligheidsmiddel tegen de boze tovenaer, en zat zo, herhaaldelijk het teken des kruises makende, met een uitdrukking van wrevel en spot op het gelaat, vlak tegenover de op 't oog zo onbeduidende spreker. Maar in de loop van zijn toespraak kwam er een grote verandering in haar gelaatstrekken. Nadat hij geëindigd had, vroeg zij hem: "Hoe weet gij, dat het de waarheid is, wat gij gezegd hebt?" Hier staat het geschreven! - "Geef mij dat boek!" - Zwijgend keerde zij huiswaarts, beval dat niemand haar storen zou, en bleef drie dagen in haar kamer opgesloten. Toen zij er weer uit kwam, was zij een geheel ander mens. "Zij is voor ons verloren!" jammerden haar voorname vriendinnen; "zij wil niets meer van feesten, prachtige klederen en vermakelikheden weten. Zij wil altijd slechts armen en zieken bezoeken, en in haar Bijbel lezen!"

In Engeland woonde enige jaren geleden een zogenaamde prijsbokser: een reusachtige, ijzersterke, uiterst ruwe en overal gevreesde man. Een Schriftwoord trof hem als een bliksemstraal. Kort daarop ontmoette hem een andere kampvechter, die gehoord had dat hij naar "de fijnen" was overgelopen, hem op smadelijke toon tot een gevecht uitdaagde,

en hem bovendien een slag in het gezicht gaf, zodat het bloed er uit spatte. De geslagene wiste het bloed af, en gaf bedaard ten antwoord: "Als ik de Bijbel niet kende, zou ik u doodslaan! Ik vergeef u, en wil niet met u vechten."

In Wenen ligt in het ziekenhuis een arme, vroeger zeer werkzame man, die landen en zeeën bereisd heeft, in de bloei van het leven, sedert jaren onherstelbaar verlamd, zodat hij slechts hoofd en handen bewegen kan, en door vaak hevige pijnen geplaagd. Een troosteloos en hopeloos bestaan, denkt gij misschien! Thans niet meer! Hij heeft nu zijn Bijbel, en schrijft mij: "Niet alleen de dagen, ook de nachten zijn mij te kort, om juichend en met tranen van blijdschap de Heere te danken voor alles, wat Hij mij in Zijn Woord geeft!" Drie voorbeelden slechts uit honderdduizenden.

Met dat goddelijke Woord hebben duizenden gespot; miljoenen hebben het veracht; doch de spotters en verachters zijn vergaan en vergeten: slechts weinigen kennen hun namen. Van de gehele Bijbel is ook niet een enkele tekst, niet een enkele regel vergaan, en zál er ook niet van vergaan, zo lang deze wereld staat! Vóór 280 jaren zei Voltaire: "Binnen 50 jaar zal de wereld van dat boek niets meer horen." En nu? In honderden talen overgezet, door duizenden zendelingen bekend gemaakt, in miljoenen exemplaren verspreid, wordt het alle volken gepredikt "hun tot een getuigenis".

Vanwaar heeft de Bijbel die verbazende kracht en macht over de harten? De oorzaak ligt hierin, dat hij juist het tegendeel zegt van hetgeen al de heilige boeken van alle volken leren. Hij overwint de mens doordat hij tot hem zegt wat hij het minst gaarne hoort, wat hem het bitterst in de oren klinkt; óók een kenteken van de hogere oorsprong des mensen en des Bijbels. De Bijbel is het enige boek (dit getuigt ook de geschiedschrijver der godsdiensten, Prof. Max Müller te Oxford), dat ronduit verklaart: door zijn werken kan de mens niet gerechtvaardigd worden.

Een gevolg van de door het geweten erkenden zondeval is, dat de mens naar rechtvaardigmaking streeft. Alle oude godsdiensten, miljoenen Brahminen en fakirs, benevens monniken, nonnen en leken, hebben haar ten allen tijde door kastijdingen, onthouding, boetedoeningen en zelf opgelegde pijnigingen, anderen door bedevaarten of kruistochten, of door stichting van kloosters, kerken en Godshuizen gezocht. Waarom heeft de mensheid van oudsher de priesters gehoorzaamd, die dikwijls zulke zware offers van haar eisten? Omdat de mens, ook de onrechtvaardige, in de grond zijner ziel hongert en dorst naar gerechtigheid: een duidelijk bewijs dat hij zich óngerechtigt voelt. Ook de geleerde en de staatsman, de militair en de kunstenaar, wij allen doen ons best om door de werken gerechtvaardigd te worden. Wij allen willen door onze daden ons als grote of geniale, als rechtschapene, of deugdzame, of vrome, als krachtdadige of verstandige of praktische mensen rechtvaardigen; kortom: wij allen willen tonen dat wij iets goeds kunnen en iets goeds zijn. Wij allen maken onze rechtvaardigheid - voor ons en voor anderen, niet voor God - tot de hoofdtaak van ons leven. Een welgezet man, *un homme arrivé, a self-made man*; zo wandelt men in zijne eigen gerechtigheid. De arme schaamt zich over zijn armoede, omdat zij tegen hem getuigt, dat hij niets kan, dat hij niets begrijpt, dat hij geen recht heeft op het bestaan. De rijke zegt met zijn gehele optreden,

zoals hij daar gaat en staat: Ziet mij aan, hetzij hoogmoedig, hetzij goedhartig: ik ben de man, die tot stand heeft gebracht, wat gij allen wel zoudt willen, maar niet kunt tot stand brengen! En de wereld ziet hem aan als een gerechtvaardigde, neemt de hoed voor hem af. Waarin ligt de grond van veel filantropie? In de gemakkelijkerheid, waarmee men zich op dat gebied voor zichzelf, voor anderen - en, denkt menigeen, ook voor God - rechtvaardigen kan.

Over deze handelwijze van de mens velt de Bijbel een vernietigend vonnis: "Door de werken wordt niemand gerechtvaardigd!" Gij God-lozen, zegt dat Boek, die uw eigen ik op het altaar plaatst en het schone lofliederen toezingt, het van ganser harte en met al uw gedachten liefhebt, gij zijt een niets, een uitgedoofd licht, een verdroogde bron, een smakeloos geworden zout, een verdorde tak, nog juist goed genoeg om in het vuur geworpen te worden. Vorsten en onderdanen, edellieden en landlopers, kerkelijk gezinden en Godloochenaars, geniale geesten en domkoppen, machtigen en machtelozen, rijken en armen, aanzienlijke dames en achtbare matrones, rijke jonkvrouwen en gemene deernen, kunstenaars en mannen van zaken, Godvrezende en goddeloze schrijvers, priesters en monniken, hoe gij allen u ook noemt, en gedraagt, en aanstelt; onnut en veroordeeld zijt gij allen! "God ziet uit de hemel op de mensenkinderen, en er is niemand die goed doet, ook niet één." (Psalm 14)

Men moet erkennen: deze Bijbelse verachting van al wat de mensheid doet en heeft en is, is inderdaad overweldigend. Hier staat nu toch eens iets absoluuts, zonder "als" en "maar", zonder omwegen of uitvluchten, zonder toevoegsels en uitzonderingen. En daarop antwoordt iets in ons binnenste: Het is zo!

Maar hem, die gelooft aan de hem veroordelende wet van een rechtvaardig God; hem, die als vernietigd klaagt: "Is er dan voor mij geen hoop meer? Wilt Gij, o Heere! eeuwig toornen? Heere, wees mij zondaar genadig!" voor die verkondigt de Bijbel iets anders, óók iets ongehoords, dat in geen mensenhart is opgekomen: "Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn éniigeboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe!" God zélf in de Zoon, die daar zegt: "Ik en de Vader zijn één", wordt mens en neemt onze schuld op zich: "God was in Christus de wereld met zichzelf verzoenende". De Meester lijdt voor de dienstknecht - Welk een boodschap! - En waarlijk: ook slechts God alleen kan de zonde van een wereld dragen; want immers, zelfs een Socrates, een Plato, een Boeddha, een Mohammed, en hoe al de leermeesters der mensheid ook geheten hebben, zijn nooit in staat geweest om ook maar zichzelf tegen schuld en ziekte en dood te kunnen vrijwaren. En de zodanigen, ja zelfs een Jezus die niets meer dan mens was, zouden het zuchten der schepselen horen en verhoren, en plant, en dier, en het zichtbare heelal tot aan de v́rste vaste sterren van de vloek der vergankelijkheid en des doods verlossen?! Wie niet gelooft, dat Christus God is, en tóch over Hem als Verlosser spreekt, bewijst daarmee, dat hij niet het minste of geringste besef omtrent de grootheid van de scheppende Logos heeft, en daarom ook de grootheid van de verlossende Logos in de verste verte niet beseffen kan. Ook hier kenmerkt het ongeloof zich door de beperktheid van zijn kosmische wereldbeschouwing.

Wet en Evangelie; dát is het, wat de Bijbel en de Bijbel alléén verkondigt; de onverbiddelijke gerechtigheid en de onbegrijpelijk grote liefde van de levenden God, datgene wat verbrijzelt, vernietigt en veroordeelt, en datgene wat troost, opricht en levend maakt. En het tweede kan niet bestaan zonder het eerste. Wie ook nóg zoveel over het Evangelie spreekt en leert, en niet gelooft aan de wet van Jehovah, op de Sinaï gegeven, diens wezen des Christendoms, Christologie, ethiek, ja diens gehele godsdienst, is een hersenschim. De granieten onderbouw ontbreekt er aan. Zo bijvoorbeeld bij de moderne predikanten. Zij loochenen de wet, die veroordeelt; waartoe zou dan nog de verlossing dienen? Zij leren dat de mens uit zichzelf tot het zoonschap kan geraken, en zichzelf rechtvaardig kan maken; waartoe dan nog de menswording Gods? Wij moeten Hem dan liever niet lastig vallen. Maar het tot stand te brengen zónder Hem, is niet iets goddelijks, maar iets zeer menselijks: een weinig deugdenleer, met wat schoon-geestigen godsdienst gemengd, voor de salontafel van het zelfgenoegzame ploertendom des geestes!

Omdat God onze Schepper is, omdat wij gevallen en niet in staat zijn Hem onze schuld te betalen, en Hij zélf het gedaan heeft, dáárom stelt ten derde de Bijbel de door geen enkele godsdienst uitgevonden, door geen ander heilig boek gepredikte, in geen mensenhart opgekomen, machtige, ongehoorde, heerlijke en vreselijke eis: "Gij zult de Heer uw God liefhebben met geheel uw hart, met geheel uw ziel, met geheel uw verstand, en met al uw kracht!" - Voor geheel de mens óók een bitter woord. *Ik!* nogmaals *ik*, en ten derden male *ik*; dan een tijdlang niets; en eerst dán anderen en iets anders, - dát is de bewuste of onbewuste leuze van de wereldmens. Zichzelf veel liefhebben, en God ook een weinig-je: dat houden ook vromen in de praktijk voor het normale. Eerst heel bedachtzaam en met de hulp van mijn verstand en de goede raadgevingen van verstandige en praktische mensen mijn weg kiezen, en daarna God bidden of Hij mij op dezen weg wil begeleiden; heel de lange dag in de werkplaats of op het kantoor ijverig werken en sloven, en 's avonds tot God bidden of Hij mij en mijn arbeid wil zegenen, opdat ik het dagelijks brood moge verdienen en iets voor de toekomst en de kinderen terzijde kan leggen; geheel in mijn beroep opgaan, om mij daarin als een degelijk en bekwaam, mijn plicht naar de eis volbrengend, man te betonen, tot welzijn mijner medemensen en tot mijn en Gods eer, dát is toch het ware! God kan toch niet meer van mij verlangen. Wel zeker! Hij verlangt onvergelijkkelijk, onbegrijpelijk veel méér. Gij en ik moeten Hem met al onze gedachten liefhebben. En het geweten zegt ons dat Hij het recht heeft om dit te verlangen. Wat nu te doen? God wil het, en ik kan het niet! Ook hier weet de mens geen raad. Ook hier komt God zélf tussenbeide en zegt Hij: Ik zal het doen. Christus, de mensgeworden God, heeft alzo de Vader liefgehad. Ook hier heeft Hij de door Hem gegeven wet vervuld. Zónder Hem kan de mens niets doen.

En omdat de liefde alleen waarlijk productief is, brengt deze liefde tot het hoogste en het beste bij hen, "in wier hart zij uitgestort is door de Heiligen Geest", goede werken voort, en wel op even natuurlijke wijze als dat de mens ademt; en evenmin als iemand zich dáárop beroemt, evenmin zal ook de Christen zich beroemen op zijne goede werken. Hij moet iedere dag het goede doen, en iedere avond smeken: "Heere! wees mij zondaar genadig, en vergeef mij ook mijne goede werken!" Wanneer een Luther aan het einde zijns levens bekend, dat hij met geen andere verzoeking zo zwaar te strijden heeft gehad als

met de gedachte, dat hij wel eens iets goeds heeft gedaan, wat zullen wij, armzalige Christenmensen, ons dan nog op onze werken beroemen?

Is, gelijk wij zagen, de openbaring van Jehovah, God, het licht uitstralende middelpunt des Ouden Testaments, het Nieuwe Testament is de Blijde Boodschap, dat deze God in het vlees is gekomen, Mens is geworden, en de zonde der wereld heeft gedragen. Deze Jehovah is de lang beloofde Messias; Hij heeft de kop van de slang vermorzeld; in Hem zijn alle volken der aarde gezegend. En heeft een man het gewaagd de Duitse Christenheid toe te roepen: De Zoon past niet in het Evangelie, wij zeggen: *Alleen de Zoon is het Evangelie*. Nu ontstaat licht, en in dit licht, dat ook het Oude Testament bestraalt, zien wij met blijde verrassing in de ganse Bijbel de openbaring van Christus als de Alfa en de Omega, het begin, het midden en het eindpunt der Schepping, ja als de enige openbaring der ondoorgrondelijke Godheid, die aan de schepselen gegeven is. "Niemand kent de Vader dan de Zoon, en die het de Zoon wil openbaren."

De Bijbel openbaart Christus allereerst als het heeal-scheppende Woord van God: "En God sprak", was en is van alle eeuwigheid, die "woont in een ontoegankelijk licht." "Niemand heeft ooit God gezien." Hij is het ware zijn: de bron van alle krachten en van al het worden. Hij, de eindeloze, de oneindige, zou voor geschapen wezens eeuwig onbegrijpelijk zijn en blijven, want aan Hem is niets eindigs of geschapens. Het schepsel (dit ligt in het woord zelf opgesloten) kan slechts eindig zijn. Ook ons eeuwig leven is niet oneindig: ten eerste omdat het een aanvang heeft, en voorts omdat het, in verband daarmee en tengevolge daarvan, het leven van alle andere wezens, ja van God, niet insluit. Maar wél is het eindeloos, omdat het uit God, als bron van álle leven, eeuwig in ons uitstroomt. Maar God teelt eeuwig en voortdurend uit zich de Zoon, als het scheppende Woord, dat van zichzelf spreekt: "Ik en de Vader zijn één. Wie Mij ziet, ziet de Vader", maar die ook met betrekking tot de Schepping, "de aanvang der werken Gods" is. Hij, de eeuwige Zoon, Christus, is de openbaring, de zichtbaarheid, het beeld des onzienlijke Gods, de eerstgeborene aller creaturen. Want door Hem zijn alle dingen geschapen, die in de hemelen en die op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn, hetzij tronen, hetzij heerschappijen, hetzij overheden, hetzij machten: álle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen; en Hij is vóór alle dingen, en alle dingen bestaan te zamen door Hem. (Kolossenzen 1 : 15-18) Hij, het Woord, spreekt op eindige, creatuurlijke wijze uit, wat Hij van alle eeuwigheid in de Vader aanschouwt. "In den beginne was het Woord, en het Woord was God." De schepping is een geschenk des Vaders aan de Zoon, door dezen naar des Vaders eeuwige gedachten tot eer des Vaders geschapen. Deze door het Woord ontstane schepping bevat ook het Woord Gods als wet. Want iedere Goddelijke gedachte is een absolute en eeuwige wet. In Eden had Adam geen andere wet nodig, dan die in de Goddelijke, hem omringende natuur was uitgesproken. De woorden der schepping waren voor hem, zolang hij zondeloos bleef, nog levend verstaanbaar. In het stoffelijke licht, niet van de aarde, maar van de door God geplante hof, had hij de wet van het eeuwige licht en van de kennis aanschouwd; in de plant de wet van het geestelijk groeien, het vrucht dragen, enz. Het bebouwen van de door God geplante hof zou volkomen voldoende zijn geweest, om hem in steeds inniger en steeds hoger gemeenschap met God te brengen, zonder de wet van de Sinai. Daarmede zou hij ook

deel hebben verkregen aan de boom des levens. Doch toen hij viel, werd de schepping voor hem een uitwendig dood, stoffelijk verschijnsel, gelijk zij dat vóór ons nóg is. De levende woorden Gods zijn voor ons blinden tot louter stomme dingen geworden, die ons niets zeggen. Wij zien de boom en het dier, de zee en de berg en de wolken wel met zekere kinderlijke belangstelling aan, maar wij begrijpen deze goddelijke hiërogliefen, deze letters van de naam Jehovah niet. Wij begrijpen niet, wat zij zijn op zichzelf, en wat zij zijn voor ons; en menigeen heeft zijn leven lang de leliën op het veld en de vogelen aan de hemel gezien, zonder er ook zelfs het allereerste beginsel van te leren, namelijk: dat diezelfde God, die hen voedt en het gras aldus bekleedt, ook óns zonder ons toedoen en onze zorg voeden en kleden kan; of hij ziet dagelijks de boom, die uit een klein zaadje opgegroeid, jaarlijks vele honderden ponden vrucht voortbrengen, zonder daarin een even wonderbare vermenigvuldiging van voedende stof te herkennen als de verzadiging van 5000 mensen door vijf broden en twee visjes.

Ten tweede openbaart de Bijbel Christus als de Jehovah van de Sinaï. Dat Hij het is blijkt duidelijk uit Johannes 1 : 3, 14. En hij voegt er bij: Niemand heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon heeft Hem ons verklaard. (vers 18) Dus heeft Mozes dan ook op de Sinaï niet de Godheid gezien, maar de Zoon, "het beeld des onzienlijke Gods." Van Jesaja spreekt de Heilige Geest duidelijk uit door de mond van Johannes: "Dit zei Jesaja, toen hij Zijn heerlijkheid zag en van Hem sprak." (Johannes 12 : 41; vergelijk Jesaja 6) Zo mogelijk nóg duidelijker zegt Paulus het, als hij, met verwijzing naar de kinderen Israëls in de woestijn, schrijft: "Zij dronken uit de geestelijke steenrots, die volgde; en de steenrots was Christus" en: "Laat ons Christus niet verzoeken, gelijk ook sommigen van hen verzocht hebben en werden van de slangen verteerd." (1 Korinthe 10 : 4, 9) Deze Jehovah Christus, profeteert van zichzelf: Ziet de dagen komen, spreekt Jehovah, dat Ik aan David een rechtvaardige spruit zal verwekken; en dit zal zijn naam zijn, waarmee men hem noemen zal: "Jehovah, onze gerechtigheid." (Jeremia 23 : 5, 6) En elders: "Jehovah spreekt, die de hemel uitbreidt en de aarde grondvest, en des mensen geest in zijn binnenste formeert: Over het huis Davids en over de inwoners van Jeruzalem, zal Ik uitstorten de Geest der genade en der gebeden; en zij zullen mij aanschouwen, *die zij doorstoken hebben*, en zij zullen over hem rouwklagen, als met de rouwklage over een enige zoon." (Zacharia 12 : 1, 10) Is de Logos de Scheppende, en is ieder scheppingswoord een wet, dan is het rechtvaardig en natuurlijk, dat Hij ook de geestelijke wet openbaart, die voor de zondeloze Adam eenmaal leesbaar voor de gevallen mens verborgen ligt in de stoffelijke wetten der schepping. Op de granieten top van de Sinaï is Christus in vuur en donder nedergedaald: de schrikkelijk rechtvaardige, heilige, naijverige God, voor Wiens aangezicht de zondaars vergaan, en de Barmhartige, die de Zonde der vaders aan de kinderen bezoekt tot in het vierde geslacht, en weldadigheid doet aan die Hem liefhebben, tot in het duizendste geslacht. Nu eens hult deze Jehovah, als de afstraling van de onzichtbaren God, zich in Zijn vreselijke majesteit, en verklaart Hij aan Mozes, die in Hem de Vader zien wil: "Gij kunt Mijn aangezicht niet zien; want geen mens zal leven, die Mij ziet"; en dan weer hult Hij zich in een kleed van liefelijkheid, en mochten de zeven oudsten de God Israëls zien, boven Wien zich een hemel welft als saffier. Nu eens legt Hij om zo te zeggen de kentekenen van Zijn majesteit en macht af, spreekt Hij met Mozes van aangezicht tot aangezicht, als een man met zijnen vriend, en zegt Hij met roerende vertrouwelijkheid: "Spreek Mij niet meer van deze zaak!" (Deuteronomium 3 : 26)

Maar altijd is Hij hier de wet, en spreekt Hij de in het geweten van een ieder mens sluimerend, categorisch imperatief klaar en beslist uit. Daarna toont de Bijbel ons Christus als de grote, door God gezonden Messias, de Vervuller der Wet en de Verlosser van alle leed, van Wien Mozes, David en al de profeten (Handelingen 10 : 43) geprofeteerd hebben. Tegenover de blinden, die op de huidige dag de voorspelling van Christus in het Oude Testament bestrijden, verklaren Christus en de Schrift, dat de oude Godsmannen een nóg helderder blik in de toekomst op Christus en Zijn offerdood hadden, dan hun enkele levensgeschiedenis en hun werken ons deden vermoeden. Zo bijvoorbeeld wanneer Christus van Abraham getuigt: "Abraham zag Mijn dag, en verheugde zich", en zo ook wanneer, als gezegd is, Jesaja Zijn heerlijkheid zag en van Hem sprak.

Uit Mozes en al de profeten verklaart Christus de discipelen van Emmaus uitvoerig de verkondiging van Zijn lijden en Zijn heerlijkheid; want van dezen (Handelingen 10 : 43) getuigen al de profeten, dat door Zijn Naam allen, die in Hem geloven, vergeving der zonden ontvangen zullen. Om dit in te zien, is het echter nodig, dat Christus bij ons, evenals bij de discipelen van Emmaus, het verstand opene, om de Schrift te verstaan. Daarna verhaalt het Nieuwe Testament, hoe de lang beloofde Zon, die als een morgenster in de voorspelling alles uitstraalde, opging. "Het volk, dat in de duisternis wandelde, zag een groot licht." En met Simeon en de profeten juichten ook de geesten der volmaakte rechtvaardigen: "Een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven, en de heerschappij is op Zijn schouder; en men noemt Zijn Naam Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst." (Jesaja 9 : 5)

Overweldigend schoon is het, zoals in deze Bijbelse theosofie uit één stuk de Zone Gods, die de mond des Eeuwigen als scheppende Logos is, en daarop de Verkondiger der in de Schepping vervatte wet werd thans, nu de mens erkennen moest, die wet nooit te kunnen vervullen, dat de Zoon thans spreekt: Nu wil Ik, die zélf de wet ben, deze wet inplaats en in de naam van de mens vervullen! De gevallen mens zal mij daarom haten en doden, en daardoor het eeuwigheidsbesluit der verlossing, zonder het te weten of te willen, vervullen. "Het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond, en wij hebben Zijn heerlijkheid gezien, een heerlijkheid als des Eniggeborenen des Vaders, vol van genade en waarheid." (Johannes 1 : 14) Dát is het middelpunt der Heilige Schrift: de heilige Zon, die heel het Oude Testament van Maleachi tot Genesis, en heel het Nieuwe Testament tot aan het laatste vers der Openbaring bestraalt en verlicht!

Eindelijk predikt de Bijbel Christus als de Wereldrichter. Bij het afsluiten van de wereldgeschiedenis geeft God, de Vader, al het oordeel over aan de Zoon; want de Vader oordeelt niemand. (Johannes 5 : 22) Hij, het Woord Gods, die de wereld schiep, die de mensen hun wet gaf, die deze wet in hun plaats vervulde, en nu niets anders van hen verlangt, dan dat zij deze Zijn vervulling geloven, Hij zal deze mensheid oordelen, die hoogmoedig en eigengerechtig spreekt: Die boodschap geloof ik niet, en ik heb ook geen behoefte aan een Verlosser; ik kan mijzelf wel helpen! Uitermate groot, zaligmakend en vernietigend zal dat einde zijn: alle eisen en alle verwachtingen op onuitsprekelijke wijze bevredigend en vervullend, wanneer de Schepper en Verlosser in Zijn geheel onomhulde heerlijkheid op de wolken nederdaalt, de Zijn tot onuitsprekelijke troost, maar Zijn vijanden en hun, die de aarde verdorven hebben, tot schrikkelijke ontzetting!

Dat zijn voorzeker grote verborgenheden, heilige en schrikkelijke mysteriën. De menswording Gods zullen wij op aarde nooit vatten; en in de hemel? Maar: *er is geschreven*. En hem, die zegt, dat hij het niet gelooft, omdat het hem onbegrijpelijk is, vragen wij verwonderd en verbaasd: wat kunnen gij en ik, mijn broeder, begrijpen? Wandelen wij niet tussen mysteries en over afgronden? Blijkt ons dan bij iedere schrede, dien wij doen, niet iets onbegrijpelijks, iets ondoorgrondelijks aan? Waar waart gij, waar was ik, vóór vijftig, vóór honderd jaren? Had toen ergens in het heelal enig schepsel een besef of een voor-gevoel, dat wij zouden ontstaan? Daar kwam een ziel op aarde; waarom, waartoe? Wat is een ziel? Deze ziel hulde zich in een omkleedsel van stof en werd zichtbaar, een zandkorreltje op de voor haar nieuwe aarde. Nu vat zij met een paar pond denk- en hersenstof en raadselachtig peinzen de wereld en God, en legt beide haar maatstaf aan. Nog enige ogenblikken, en, wellicht plotseling, stort dit lemen omhulsel ineen tot stof, en de ziel gaat stil en onzichtbaar heen, een geestverschijning, die gedurende enige seconden een weinig stof in beweging bracht. Waar is zij? waar zijn wij over 100 jaren, over 1000 jaren? Welke wereld zullen wij dan vatten, en met welk zintuig? Met welke woorden zullen wij dan spreken? In welke zichtbaarheid verschijnen? Met welke hemelse of helse stof denken, en werken, en wat?

En dan willen wij nog van het doen en van het wezen Gods koel en kalm zeggen: Dat kan niet, want ik kan het niet begrijpen?

Hoe staat nu de Christenheid van de huidige dag tegenover deze grote, duidelijke boodschap van het Goddelijke Woord? Miljoenen, die in dit land in naam tot Christus' kerk behoren, weten niets meer van haar, hebben haar vergeten, en velen, die er wél van weten, willen er niets mee te maken hebben. Het leven is kort, roepen zij uit: wij moeten ons haasten en wat geld en goed, roem en eer, macht en kennis bijeenzamelen, eer wij weer heengaan, wat er later komt, weet toch niemand! Anderen nemen van het Evangelie wat in hun kraam te pas komt, negeren kalmpjes de vreselijke bedreigingen van Christus tegen Zijn vijanden, en Zijn woorden over het oordeel en het eeuwige vuur, en liegen zichzelf en anderen voor dat Jezus slechts een bloemzoete godsdienst van liefde - waaronder zij dikwijls weekhartigheid en sentimentaliteit verstaan - en vrijheid heeft verkondigd. Dat is juist het echte, wáre Christendom, zeggen zij, wanneer men zich van "die stroeve kerkelijke dogma's" losmaakt, en met wat godsdienstzin, deugd en naastenliefde een geestelijk-vrij en esthetisch leven leidt! Dat is schone muziek in de oren van een geslacht, dat van elke wet en alle gezag in het diepst zijner ziel een afschuw heeft. Wég reeds uit de school, roepen zij, met die kinderachtige vertelsels van een scheppend Woord van God, met een door sluwe priesters gefabriceerde Mozaïsche wet, met de zogenaamde voorspellingen van onwetende en bijgelovige "profeten": wég met al die overleveringen! Wij willen op het stuk van Godsdienst en wetenschap, van kunst en literatuur, van staat en familie, vrije, door geen vooroordelen en veronderstellingen gekluisterde mensen zijn, van wie elkeen nog slechts aan zijn verstand en verder aan niets anders gelooft! Waar dat in vele opzichten op uitloopt, zien wij dagelijks!

Zij allen kennen de waren Christus der Schrift niet. Zo bijvoorbeeld dezulken niet, die tegenwoordig de historische Christus tegen de kerkelijken uitspelen. Hebben wij dan

ánderen historische bronnen aangaande Hem, dan naar Gods raadsbesluit enig en alleen de vier Evangelieën? Doch daar bekommeren zij zich niet om! Vooreerst wordt al het wonderbare als onhistorisch terzijde gelegd; daarna wordt het vierde, 's Heilands Goddelijke heerlijkheid het meest openbare vierde Evangelie, voor onecht verklaard; vervolgens al wat aan Zijn woorden en daden met de opgevatte mening niet strookt, als onbetrouwbare overlevering gebrandmerkt, en Hem uit de toenmalige tijd en de toen heersende zinswijzen dit en dat toegedicht waarvan die Evangelieën niets weten. Van hetgeen er dan na zulk een behandeling overblijft, fatsoeneren zij een poppetje en lopen met dit, hun fabrikaat, als de "historische Christus" te koop.

Van de Jezus van anderen kan men zeggen: "De hogepriesters en de ouderlingen en de schriftgeleerden hielden te zamen raad, en bonden Jezus, en leverden Hem over aan Pilatus." Tot op de huidige dag nog binden de hoogwaardigheidsbekleders van de Kerk, de in eeuwenlange tradities gekluisterde oudsten des volks, die zich in de Heilige Schrift volleerd achten, deze Jezus - niet de Christus, dien zij niet kennen, en die zich niet door mensen binden laat - zij binden Hem en zeggen: Nu kan Hij geen wonderen meer doen, geen demonen uitdrijven, niet de zonden vergeven, niet ten derde dage opstaan en zich ter rechterhands Gods zetten; Hij kan ook niet op de wolken wederkomen. En dus gebonden, leveren zij Hem over aan de wereld, die Hem thans niet meer behoeft te vrezen. Maar voor die gebonden Jezus bedanken wij! Hoe zal deze gebondene ons de vrijheid brengen? Is Hij niet opgestaan, dan zijn wij nog dood en verloren in onze zonden en misdaden. Dan zeggen ook wij met de hedendaagse schriftgeleerden: "Deze Joodse Rabbi heeft geen antwoord op de problemen, die thans de Christenheid in beroering brengen; Hij behoort in Zijn eigen tijd thuis, en niet in de ónze!" Dan is deze man, die met onechte wonderen praalt, zich aanmatigend voor Gods Zoon en God zélf houdt, en tijd, mensen en omstandigheden zó verkeerd beoordeelt, dat Hij er ten slotte bij te gronde gaat, voor ons een weerzinwekkende figuur. Hij is óf Gods Zoon, óf een bedrogene en bedrieger! Hoe lang hinkt gij op twee gedachten, gij moderne Christenen?

Andere, meer gevoelvolle zielen houden er een romantische Christus à la Renan op na: een jongen, bleek enthousiast met wonderbaar diepliggende ogen, omstuwd door berouwhebbende Magdalena's, terwijl Hij, hartgrondig zuchtend over de nood Zijner natie, van haar voormalige heerlijkheid en van haar herstelling als een Rijk Gods op aarde droomt.

Maar de idealist ontbreekt de kracht tot daden: Hij neemt de vlucht naar de woestijn, als het volk Hem koning maken wil; en als Hij hoort, dat Herodes Zijn vriend Johannes gedood heeft, gaat Hij, ontmoedigd door de haat der priesters en de onverschilligheid der menigte, aan Zijn zending twijfelen, en besluit Hij ten minste als martelaar van een idee te sterven, om na Zijn dood nog in de ogen der Hem volgende dweepers groot te schijnen. En in hun opgewondenheid verbeelden die gevoelsmensen zich dan, Hem in hun midden te zien verschijnen, Zijn lieve stem weer te horen, en menen zij, door hun tranen heen, Hem ten hemel te zien varen, een beeld, in elke trek even onecht, als wat de moderne kunst van een Klinger, Uhde, of v. Gebhardt ons te zien geeft!

Nog anderen vergelijken Christus met Boeddha, ontdekken een in het oog lopende gelijkheid tussen beiden, of menen zelfs dat Boeddha eigenlijk de oorspronkelijke en de hogere is, en Jezus slechts zijn discipel. Doch dáártoe zijn slechts zúlke mensen in staat, in wier hoofd zich een begin van het Nirwana genesteld heeft, en die in deze zieleschemering geen zwart meer van wit kunnen onderscheiden. Wat dit betreft, vergenoegen wij ons met hier de voortreffelijke woorden van A.W. Hunzinger in "Het oude geloof" (1902) aan te halen: "Is Christus een pessimist, een atheïst, een nihilist geweest als Gautama Boeddha? Is het eeuwige leven des Evangelies bijgeval het lege Nirwana van de Boeddhistische wereldverachter? Is de wedergeboorte uit water en Geest, zonder welke niemand het Koninkrijk Gods zien kan, bijgeval hetzelfde als de eindeloze zielsverhuizing der Indische fantasten? En is de onpersoonlijke, onbarmhartige natuurwet van oorzaak en gevolg, die alle dingen onophoudelijk doet rondwentelen en lijden, in het minste ook maar gelijk aan de wereldregering van de almachtige en barmhartige God, die de haren op ons hoofd geteld heeft, en Zonder Wiens wil er geen musje van het dak valt? Heeft de eeuwige verlossing, die de Zoon van God voor ons op Golgotha heeft verworven, ook maar de minste of geringste gemeenschap met het werk van zelfvernietiging, waardoor de Boeddhist in zijn wereldsmart de waan van zijn bestaan verstoort? Met het woord: Alles is ijdel! stierf Gautama Boeddha, maar Christus met de uitroep: Het is volbracht.

Velen prediken de sociale Jezus: óók al een moderne, alom verspreide begripsverwarring. Laat ons haar daarom eens wat meer van nabij bezien!

Jezus was geen maatschappelijke hervormer, en wilde het ook niet zijn; Hem als zodanig te bestempelen, staat gelijk met de omtrent Hem meegedeelde feiten in het aangezicht te slaan. Dat doet Dr. Sheldon in het voor deze richting karakteristieke boek: "*In Jezus' voetstappen*". Moeten wij dan niet in Jezus voetstappen treden? Wel zeker! Dat de Christen Christus moet navolgen, is niets nieuws. Christus zélf heeft het gezegd, en sedert negentienhonderd jaar hebben, Gode zij dank! enige miljoenen Christenen, al was het dan ook in zwakheid, het gedaan; en duizenden martelaars hebben Hem hun kruis nagedragen, lang voordat die leer ons uit Amerika als een nieuwigheid gepredikt werd. Moeten wij niet, een ieder van ons, gezind zijn zoals Jezus Christus was? Voorzeker! Maar ook deze gezindheid maakt iemand niet tot een Jezus. Een nóg zo trouwe soldaat, die, met geestdrift en op gevaar van zijn eigen leven de bevelen en plannen van zijn veldheer ten uitvoer brengt, is daarom niet de veldheer; een aan zijnen koning nóg zo trouwe, onderdanige, beslist monarchaal gezinde royalist bezit daarom nog niet 's konings macht. Iedere leerling, scholier, discipel, treedt en moet treden in de voetstappen van zijn heer en meester; maar dat maakt hem nog niet tot een heer en meester. Tussen Jezus en de zondige mens bestaat een eindeloos groot onderscheid. Deze beide naturen zijn "incommensurable" (voor geen onderlinge vergelijking vatbaar). Jezus' gehele optreden is en was, ofschoon Hij als mens op aarde rondwandelde, volkomen Goddelijk, zondeloos en heilig. Mijn en uw handel en wandel blijft menselijk, met zonde bekleet, onrein en kan nooit voor God als iets goeds gelden. Maar zegt Paulus niet: "Ik vermag alle dingen door Christus, die mij kracht geeft?" Ja, hij kan alles, zolang Christus in hem werkt; maar deze kracht is niet uit hem, en hij kan er niet vrij over beschikken. "God is het, die in ons werkt beiden het willen en het volbrengen, naar Zijn welbehagen." Ook hier mag ik niet bezorgd

zijn voor de dag van morgen, en mij voornemen of ook maar beloven: ik wil voortaan doen wat Jezus deed. Wanneer de Christen zich voorneemt, iets goeds te doen, en dan zegt: "ik wil", dan verijdelt God zijn voornemen, en doet Hij hem zijne onmacht gevoelen; want God heeft geen behoefte aan onze daden, maar wél wil Hij ons tot rechte zondaars maken, opdat Hij ons uit genade zalig maken kan. Al het goede dat de mens doet, is een vrije gave Gods aan hem.

Wat heeft Jezus de noodlijdenden, die tot Hem kwamen, gedaan? Ten eerste heeft Hij hun, zo zij er de begeerte toe in zich omdroegen, hun zonden vergeven. (Mattheüs 9 : 2, enz.) Kunt *gij* dat doen? Ten tweede heeft Hij hen genezen, plotseling en volkomen: "Neem uw beddeken op en wandel!" "Ik wil, wordt gereinigd!" Kunt *gij* dat doen? Ten derde heeft Hij tot ieder, die Hem met een vraag naderde, met een tot in de diepste diepte des harten dringende blik ("want Hij wist, wat in de mens was"), woorden gesproken, vaak geheel onverwachte woorden, welke voor de aldus toegesprokene, bijvoorbeeld de rijke jongeling, Nicodemus, enz., als een bliksemflits heel zijn vroegere leven en de afgronden zijner ziel verlichtten, maar hem óók de smalle, steile weg hemelwaarts toonden. Kunt *gij* dat doen? Neen! Waartoe kwam Jezus eigenlijk in de wereld? Om de wereld door Zijn woord en Zijn dood te verlossen, en "Zijn leven te geven tot een rantsoen voor velen." Kunt *gij* dat? Neen! Gij zijt Jezus niet, en zult het ook nooit worden. Gij kunt de zonde der wereld niet dragen. Gij kunt de zonden niet vergeven. Gij kunt nooit de hemel ten geschenke geven.

Iets gemakkelijker is het antwoord op de vraag: Wat zou Jezus niet doen? ook in onzen tijd niet, ook in mijne plaats niet. Want: "Hij is gisteren en heden dezelfde en in der eeuwigheid." Dát antwoord is vernietigend voor alle hedendaagse maatschappelijke hervormers zoals Sheldon en Stead (de schrijver van het boek: "Wat zou Christus doen, wanneer Hij te Chicago kwam?" met het antwoord: "Hij zou een krant uitgeven!"), voor de Elsmeristen, voor Tolstoj, en voor al de Christelijk-socialen in Duitsland. Zij prediken: de Christen moet vóór alle dingen de sociale toestanden ter hand nemen: de armen, de onterfden, de proletariërs een menswaardig bestaan verschaffen, dán eerst zullen deze aan ons Christendom geloven. Men moet allereerst de lichamen helpen; eerst daarna kan men met de boodschap des heils tot de zielen komen. Heeft Jezus dat gedaan? Neen. Heeft Hij ooit een arme geld geschonken, of hem aan klederen geholpen? Of aan een werkeloze, en die waren er destijds óók evengoed als nú! arbeid verschaft? (De vijfduizend en de vierduizend, die Hij spijzigde, waren van alle kanten samengestroomd volk, maar geen uitgehongerde proletariërs.) Of heeft Hij het slavenvraagstuk, destijds voor heel het Romeinse rijk een nóg brandender kwestie dan in onze dagen het arbeidersvraagstuk, ook maar met één woord aangeroerd? Of Verenigingen gesticht tot wegneming van deze schandelijke ongerechtigheid? Heeft Hij daar, waar het voor Zijn invloedrijk woord gemakkelijk zou geweest zijn, de verdrukte aan zijn recht geholpen? Neen! "Mens", zegt Hij, "wie heeft Mij tot een overste en rechter over u gesteld?" In de Bergrede kondigt Hij een voor de individuele Christen bindende, voor de Christelijk-socialen Staat onbruikbare wet af. Of zal men in zulk een staat de diefstal van een rok met het schenken van een mantel belonen? Heeft Hij de gezonken moed en het wegstervende patriotisme van het volk Gods aangewakkerd, met gloeiende bewoordingen van een edele liefde tot het vaderland en tot de vrijheid doen ontvlammen?

Of heeft Hij de dienaren Zijns Woords tot wereldlijke ambtenaren benoemd, om hun een heilzame invloed op het volk te verzekeren, en aan die invloed kracht en nadruk bij te zetten? Neen! "Ik zend u als schapen in het midden der wolven!" "Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld."

Heeft Jezus Zijn toehoorders ooit de weldaden van de beschaving en het geld, of de beoefening der Christelijke kunst, en haar toepassing op de bekering der wereld, op het hart gedrukt? Neen! Hij zegt: "Wat zou het de mens baten zo hij de gehele wereld won, en zijn ziele schade leed?" Heeft Hij gewerkt of geagiteerd voor een betere wetgeving inzake Zondags- of Sabbatsheiliging, of tot verbetering van het lot der arbeiders? Of heeft deze Jezus Zijn "kinderkens", waarvan geschreven staat: "Alzo hij de Zijnen, die in de wereld waren, liefgehad heeft, zo heeft Hij hen liefgehad tot het einde", ook maar een "menswaardig" bestaan, met levens-, ziekte-, ouderdoms- en ongevallenverzekering beloofd? Heeft Hij hun - en dat ware Hem licht gevallen - vele miljoenen voor weldadige doeleinden, of voor zendingsarbeid nagelaten? (Wat zouden zij, naar de hedendaagse begrippen daar niet veel goed mee kunnen stichten!) Neen! Honger, gebrek, gevangenis, vervolging, de marteldood, belooft Hij hun. "Ik zal hem tonen, hoeveel hij lijden moet om Mijnen naam." (Handelingen 9 : 16) Zou Jezus dan voor Zijn medemensen geen hart in de boezem hebben gehad? Voorzeker! Maar juist omdat Zijn liefde zo oneindig vuriger was dan de onze, omdat de hemel oneindig meer is dan de aarde, de eeuwigheid meer dan de tijd, en de ziel meer dan het lichaam, dáárom heeft Hij ook op het oneindig belangrijker gezien en van het onbelangrijke afgezien. "De doden - ook de geestelijk doden - worden opgewekt!", laat Hij aan Johannes boodschappen, en de armen "wordt" - geen middel tot ontkoming aan hun armoede gegeven, maar - "het Evangelie verkondigd".

Zo heeft Jezus ook in de détails niet gedaan wat de hedendaagse maatschappelijke hervormers verlangen. Hij was geen geheelonthouder, en heeft geen geheelonthoudersverenigingen gesticht, en zou het ook nu nog niet doen. Te Kana heeft Hij water in wijn veranderd, en niet, gelijk menig geheelonthouder gedaan zou hebben, wijn in water. Ook een symbolische daad. Hij at en dronk wat men Hem voorzette, zoals Hij het ook aan Zijn discipelen herhaaldelijk voorschrijft; (Lukas 10 : 7) en zij zeiden: "Hij is een vraat en wijnzuiper." Gave God, dat het edel streven gelukte om het schrikwekkend aantal van herbergen en kroegen beduidend te doen afnemen, en de ongelukkige, zo zeer algemene drankzucht krachtdadig tegen te gaan. Nooit mag echter tegen de Schrift de onthouding tot een Godsdienstige kwestie gemaakt en tot maatstaf en kenteken van het Christendom gesteld, of als een "redding der zielen van de dood" geprezen worden. Evenals alle ondeugden is dronkenschap slechts de vrucht, niet de wortel der zonde. De dronkaard is niet een zondaar, omdat hij drinkt, maar hij drinkt, omdat hij een zondaar is. Zijn vervreemding van God is het, die de zucht naar bedwelming en het vergeten van zijn schuld en zijn ellende voortbrengt. Zo was Jezus geen vredesapostel en heeft geen vredesverbonden gesticht, en zou ze op de huidige dag evenmin gesticht hebben. "Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard." Wél heeft Hij de Zijnen Zijn vrede nagelaten; maar aan de wereld heeft Hij schrikkelijke oorlogen en een "opstaan van het ene volk tegen het andere volk" als besluit hunner geschiedenis verkondigd. Jezus heeft geen spaar-, weduwen-, belenings- en levensverzekeringkassen gesticht. Hij zei: "Zijt niet bezorgd voor de dag van morgen; dat doen de Heidenen!" Jezus heeft niet, als het Leger

des Heils, met zingen en schreeuwen de mensen aangelokt. Van Hem zei de profeet: "Hij zal niet schreeuwen, noch Zijn stem verheffen, noch Zijn stem op de straat horen laten." En streng verweet Hij de Farizeeën hun bidden op de hoeken der straten. Nooit heeft Jezus Zijn kruis, het teken van de Zoon des mensen, het sombere symbool van Zijn schrikkelijk lijden, tot een kleurig merkteken van de een of andere deugd der wereld aanbevolen. De Christen kent slechts het zwarte, voor de wereld onzichtbare kruis, dat hij dagelijks zijn Heiland heeft na te dragen. "Het Koninkrijk Gods komt niet met uiterlijk geblaat." Dat is een en ander van hetgeen Jezus niet deed, en wat Hij ook op de huidige dag niet doen zou; want Hij is geen in de wind van de wisselvallige tijdgeest schommelend riet!

Filantropie is nog geen Christendom, evenmin als geheelonthouding, matigheid, arbeidzaamheid, orde, spaarzaamheid, enz. Ook Heidenen hebben deze deugden in hoge mate bezeten. Rijke Hindoe's hebben ten allen tijde grootse schenkingen tot filantropische doeleinden gedaan. De Mahomedanen en de overigens zo wreedaardige Tartaren onderscheiden zich door het geven van rijke aalmoezen en door gastvrijheid, ook jegens de armen. Keizer Trajanus heeft duizenden wezen in geheel Italië laten verzorgen en opvoeden; en in onzen tijd heeft een Peabody miljoenen voor de armen en voor scholen uitgegeven, echter met de bepaling, dat geen geestelijke, van wélke belijdenis ook, de door hem gestichte inrichtingen mocht betreden. Zo worden ook nog op de huidige dag door atheïsten, haters van het Christendom (zoals Zola), hardvochtige gierigaards en ellendige woekeraars onthouding en spaarzaamheid beoefend, wel een bewijs, dat deze deugden op zichzelf niet Christelijk zijn.

Even verkeerd is het, armoede en gebrek als gelijklopend met zonde en goddeloosheid te beschouwen. Dat is een lastering van de armen! Wie arme herders, vissers en schippers, ook de arme plattelandsbevolking van Italië, Zwitserland, Tirol en Schotland, heeft leren kennen, heeft ze meestal gezonder, Godvrezender, tevredener en gelukkiger gevonden dan de rijken, de geleerden, de industriëlen, de beschaafden en de zogenaamde "grote wereld", waarin zovele duizenden respectabele lieden, slaven van elke mode op stoffelijk of geestelijk gebied, een ellendig leven slijten, waarbij zij, gelijk zij hun woningen met allerlei overtolligs, zo ook hun onsterfelijke zielen met geldzucht en achterklap, met het conventionele, oppervlakkige, vergankelijke en nietige vullen. Ik heb maandenlang onder honderden arbeiders geleefd, en herinner mij niet één hunner dronken gezien te hebben. Ik heb arme landbouwers, bedelaars, arme straatventers, kreupelen en blinden, zieken, sedert vijftien jaren verlamd, arme wasvrouwen en dagloners gekend, die oneindig gelukkiger waren, en ook dicht bij de Goddelijke waarheid stonden, dan rijken en aanzienlijken; want armoede en zware arbeid zijn voortreffelijke tuchtmiddelen in de hand van de grote hemelse Pedagoog. Al wisten de maatschappelijke hervormers het ook zó ver te brengen, dat er nergens meer gebrek en armoede heerste, en dat alle geheelonthoudende armen- en arbeidersgezinnen in mooie huisje met elektrische verlichting, badkamer en voortuintje onbezorgd (?) en tevreden (??) woonden, dan is het nog zeer de vraag of het Koninkrijk Gods daarmee iets nader gekomen zou zijn.

Dat wij altijd minder besef en minder open ogen hebben voor de zegen der armoede en de vloek des rijkdoms, komt voort uit de hedendaagse bewondering van het stof in de

kunst en in de ambachten in de industrie, in de handel, uit de verering van het bezit, van de gemakken en genoegens van het leven. Onze toenemende verering van de rijkdom, zoals in Amerika, waar enige honderdvoudige miljonairs en petroleum-, staal- en spoorwegkoningen feitelijk de tirannen zijn van een in naam vrij volk; ons huiveren voor armoede als voor het grootste denkbare kwaad, ons overdreven beklagen der armen - ik zeg niet der ellendigen - alsof zo menig miljonair niet oneindig meer ons medelijden moest opwekken dan de met zijn lot dan de met zijn lot tevreden zijnde dagloner of landbouwer, dat alles bewijst, dat wij niet in het licht der eeuwigheid leven, daar ons anders deze ongelijke verdeling van de goederen van deze wereld en de daaruit voortvloeiende misstanden iets ondergeschikts en voorbijgaands zouden toeschijnen. Is eenmaal het aards bestaan met zijn heerlijkheid en zijn gebrek, zijn geld en zijn ellende, zijn weten en kunnen verdwenen, dan bestaat er geen sociale of arbeiderskwestie meer. Of wij rijk of arm geweest zijn, of wij de levensreis in de eerste of in de derde klasse gedaan hebben, is dan totaal onverschillig; want men kan in het armenhuis, in het hospitaal of op de openbare straat, zoals de arme Lazarus, gerust en zalig; in het paleis en op het prachtigste bed onder lichaams- en zielesmartten, wanhopig sterven. Bekeert de mens zich, dan leidt hij áltijd een "menswaardig bestaan", hetzij in het zolderkamertje of in het paleis; bekeert hij zich niet, dan leidt hij een mensonwaardig bestaan, hetzij in de prachtige villa, op het bankierskantoor, of in de club, in het armenhuis, of in een kuil langs de straatweg. Dit leven met ál zijne kwesties en belangen is onbelangrijk, het eeuwige leven alleen is oneindig gewichtig. Om dit te prediken, kwam Jezus in de wereld; en daarom achtte Hij het niet de moeite waard, de massa maatschappelijke hervormingen ook zelfs maar te bespreken, die tegenwoordig door de Christelijk-sociale hervormers op de voorgrond worden geplaatst.

Niet dat de wereld of een zogenaamde Christenheid voor de lichamelijke armen en ellendigen te weinig doet, is haar grootste gebrek, maar dat zij, door de zonde met blindheid geslagen, zich verbeeldt dat zij iets is, dat zij iets heeft, dat zij iets kan, dat zij iets weet. Om haar van dezen noodlottige waan te genezen, is Jezus gekomen en roept Hij haar toe: "Gij zegt: Ik ben rijk, en verrijkt geworden, en heb aan geen ding gebrek; en gij weet niet, dat gij zijt ellendig, en jammerlijk, en arm, en blind, en naakt. Wees dan ijverig, en bekeer u!" (Openbaring 3 : 17, 19) Deze mensheid is, evenals de verloren zoon, uit het Vaderland en van de Vader weggetogen, en zou zich met de draf der moderne wetenschap, der moderne theologie, der moderne filantropie willen voeden; maar zij voldoen en bevredigen haar ziel niet. Er is voor haar geen ander heil, dan dat zij tot zichzelf inkeert, opstaat, tot haar Vader gaat, en zegt: "Vader! ik heb gezondigd tegen de hemel en voor U; ik ben niet meer waardig, Uw zoon genaamd te worden!"

De ware navolging van Christus bestaat als eerste in de erkenning dat wij zonder en buiten Hem verloren en veroordeelde zondaars zijn, en in een door het geloof aangrijpen van Zijn verdiensten en Zijn zoendood, waardoor wij voor God gerechtvaardigd worden. "Indien het tarwegraan in de aarde niet valt, en sterft, zo blijft hetzelve alleen; maar indien het sterft, zo brengt het veel vrucht voort." (Johannes 12 : 24.) Ten tweede in een voortdurend berouw over onze zonde. "Het gehele leven van de Christen," schrijft Luther, "is een onafgebroken berouw." Ten derde in een dagelijks nadragen van het kruis, door iedereen, in de toestand, in de staat, op de leeftijd, waarin God hem geplaatst heeft,

onverschillig of het een kruis is van armoede of van rijkdom, van ziekte of van gezondheid, van eer of van schande, van moeitelijke arbeid of van stil van wachten, van der mensen lof of van hun miskening en verachting, want in deze wereld kan de Christen buiten Gods gemeenschap álles, ook geluk, en rijkdom, en eer, tot een kruis worden. Uit dit achterna volgen zal een breken des broods met de hongerigen, een kleden van de naakten, een weldoen in de geest van Jezus overeenkomstig ieders vermogen en omstandigheden, als iets volkomen natuurlijk en vanzelfsprekends voortvloeien. Niet: "Doet de armen wel, om daardoor Christenen te zijn", maar: "Wordt eerst Christenen, dan zal het goeddoen vanzélf, van binnen uit volgen", niet als plicht, maar als natuurgenet, evenals het ademen, of het eten en drinken.

Met hun welgemeende pogingen om door zorg voor het lichaam tot de ziel te naderen, en de vijanden Gods door verbetering van hun aards levenslot met het Christendom te verzoenen, hebben de Christelijk-socialen geen succes gehad. Ook zij, die in de leugen verstrikt zijn, bemerkten de bedoeling en werden er door ontstemd. En zo heeft de sociaal-democratie het klaar en duidelijk uitgesproken: "Deze lonkende elementen" gebruiken wij voor onze doeleinden, en verachten ze. Er is geen andere weg tot het menselijke hart dan de weg door Christus aangewezen, en alleen de prediking van Zijn Evangelie kan de mens bekeren en hem tot een kind Gods maken. "Eén ding is nodig" en wij zien, hoe zij, die om de mensen te winnen, dat ene naar de tweede linie verschuiven, immer verder van het Christendom afdwalen, en de omwentelingspartij in de armen vallen.

Dat eindelijk vele Christelijk-socialen in de geest zien, hoe met sociale hervormingen alle armoede, oorlog en lichamelijke en geestelijke ellende verdwijnen, is dromerij. Deze wereld, deze aarde, die sedert 6000 jaren druipt van bloed en van tranen, welker dampkring onophoudelijk van lasteringen en vloeken, van leugens, vuiligheden en moorden, van hoogmoed en van toorn weerklinkt, wordt niet door een beetje goeddoen gereinigd en geheiligd. Zij gaat onvermijdelijk het oordeel tegemoet, even zeker als dat zij met de zon ieder jaar enige miljoenen mijlen verder door de afgronden der ruimte vliegt. Dan zal Jezus wederkomen. Dat zegt Hij duidelijk. Daarom: "zijt als de dienstknechten, die op hun Heer wachten." Dan zal Hij inderdaad de sociale kwestie met ernst ter hand nemen, en haar in het duizendjarige rijk en op de nieuwe aarde oplossen met een beslistheid, met een macht en met een wijsheid, die alle maatschappelijke hervormers diep beschaamd zal doen staan, Dát is onze hoop!

Voorshands echter staat er voor ons geschreven: "Ziet toe, dat u niemand verleide; want velen zullen komen onder Mijnen naam, zeggende: ik ben de Christus; en zij zullen velen verleiden. Alsdan, zo iemand tot u zal zeggen: Ziet, hier is de Christus, of daar; gelooft het niet." (Mattheüs 24 : 5, 23)

Maar Christus heeft geen behoefte aan onze toelichtingen en beschouwingen; Hij is, die Hij is. Voortreffelijk wordt van hem gezegd door Culmann ("*Christelijke Ethiek*", blz. 259): "Het woord des Heeren: Ik neem geen getuigenis van mensen aan (Johannes 5 : 34) geldt in al het absolute, waarmee het werd uitgesproken. De zon heeft geen olielamp nodig om in 't licht gesteld te worden: zij maakt zichzelf duidelijk en zichtbaar. Geen getuigenis van

Johannes de Doper, verenigd met dat der Oud-Testamentische profeten, welker reekt hij besluit, noch de analytische aanleg van het Evangelie van Mattheüs, noch de synthetische van het Evangelie van Johannes, geen menselijke kunst van wetenschap en logica, noch Schrift-, noch wonderbewijs, is ooit in staat om die overtuiging te werken, welke de Heere zélf door Zijn allesdoordringende inwoning in de mens teweegbrengt."

O Heere Jezus, hoe geheel anders doet Gij U voor aan ons, Uw discipelen, dan aan de in leugens verstrikte wereld! Toen de volgens het eeuwige raadsbesluit in de hemel der hemelen voortrollende tijden zo ver gevorderd waren, toen Uw ure gekomen was, verliet Gij de heerlijkheid, die Gij van vóór de grondlegging bij de Vader had, en daalde Gij, door de Vader gezonden, en door vurige liefde gedreven, in deze afvallig geworden wereld af, om er de verlorenen te zoeken en zalig te maken, God en mens zonder zonde, hebt Gij de wet en de profeten vervuld. Heil en dank zij U, Lam Gods! dat Gij de zonde der wereld en de mijne draagt! Dank, dat Gij ons, die "dienstknechten door de vreze des doods" waren, verlost hebt "van degene, die het geweld des doods had", en ons hebt overgebracht in de vrijheid der kinderen Gods." "Tot Wie zullen wij heengaan? Gij hebt de woorden des eeuwigen levens, en wij hebben geloofd en bekend, dat Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods!" Gij hebt ons de ogen geopend, dat wij zien, hoe deze wereld, die U veracht en niet kent, haar erfdeel verbrast heeft en nu de zwijnen van haar lusten hoedt. Nu verbeiden wij U, en verheugen wij ons in het vooruitzicht op Uw verschijning, en belachen wij de vijanden, bespotten wij de spotters, en wachten wij op Uw toekomst.

O Christus, eniggeboren Zoon Gods, uit de Vader geboren, God uit God, licht uit licht, geboren en niet geschapen, met de Vader één in Wezen, door Wien alles geschapen is, die om ónzentwille uit de hemel zijt gekomen, lichamenlijk mens geworden door de Heiligen Geest uit de maagd Maria; voor ons gekruisigd onder Pontius Pilatus: die geleden hebt, gestorven en begraven zijt, en ten derden dage zijt opgestaan naar de Schrift; en zijt opgevaren ten hemel, en daar zit aan de rechterhand des Vaders, vanwaar Gij zult wederkomen om te oordelen de levenden en de doden, Gij, Wiens Rijk geen einde zal nemen, wees door ons gegroet! Ontferm U over ons! Kyrie eleison!

3. BEZWAREN EN TEGENWERPINGEN

"Is het ook, dat God gezegd heeft?"

Genesis 3 : 1

Tegen dezen Bijbel zijn van oudsher bezwaren genoeg ingebracht. Gij kunt reeds in Davids Psalmen en bij de profeten zien, hoe de goddelozen de spot drijven met Gods wet en Gods beloften. "De Heere zal evenmin iets goeds als iets kwaads doen!" riepen zij; en het werd een spottend spreekwoord: "De belofte vertraagt!"

Tegenwoordig schieten de bezwaren en twijfelingen als paddestoelen uit de grond op. De wetenschap heeft aan het licht gebracht, dat er van het ganse scheppingsverhaal niets aan is; het natuuronderzoek heet al de wonderen opgeruimd te hebben; de Bijbelkritiek heeft nu "bewezen" dat de boeken van Mozes onecht zijn; enz. enz. Nu, met de eigenlijke Bijbelkritiek zullen wij ons later bezighouden. Voorshands nemen wij uit de menigte tegenwerpingen er enige voor de hand weg, welke door zulke beschaafden en ontwikkelden, die toch graag geloven zouden, te berde gebracht worden.

Zo is het bijvoorbeeld een bijna algemeen verspreide mening: aan het middeleeuwse inspiratie-begrip der Heilige Schrift kan men op de huidige dag niet meer vasthouden. Hier moeten wij iets dieper op ingaan.

Onze onpersoonlijke tijd bezit ervaren en scherpzinnige diplomaten, schitterende redenaars en niet minder schitterende schrijvers, beminnelijke en geestige mensen, overal graag gezien en gehoord, maar na hun dood, zodra de geur van hun populariteit vervlogen is, tóch vergeten en verdwenen. Doch waar zijn rotsvaste, in weer en wind geharde persoonlijkheden, met edelen toorn die zonder omwegen, zonder door de vingers te zien, en zonder doekjes voor het bloeden, zich aan recht en waarheid houden: wier "ja" ja is, en wier "neen" tegenover hoog en laag neen is; die hun ganse leven lang, onbemind en onbegeerd, in eenzaamheid hun weg voortzetten, en na hun dood hoe langer hoe meer gemist en betreurd worden, omdat men inziet hoe zij ook aan anderen kracht en steun hebben gegeven? Wij menen zeer verstandig en objectief te zijn, wanneer wij het zakelijke boven het persoonlijke stellen, en vinden onszelven heel verstandig, wanneer wij God hoe langer hoe meer van Zijn persoonlijkheid ontdoen, om ons Hem onder deze of die benaming als iets zo karakterloos mogelijk absoluuts voor te stellen. Dit is een miskennis van de grote waarheid, dat de persoonlijkheid vóór en boven de zaak staat. De ware en hemelse wereld is en zal zijn het uitvloeisel, de werking en de verschijning van persoonlijkheden. De goede is de oorzaak van het goede, en de kwade van het kwade. Zij, die zeggen: Niet daarom is iets goed, omdat God het wil; maar God wil het omdat het goed is, stellen buiten God en boven Hem iets hogers, waarnaar Hij zich te richten heeft. Zij maken Hem tot onderdaan van het goede, dat is: zij loochenen God. Niemand en niets is goed dan één, namelijk God. Het door Hem gewilde, dat is het goede; het niet door Hem gewilde, dat is het boze. Het goede is het uitvloeisel van een goed wezen, het kwade is de schepping van een kwaad wezen. In de hemel zal van de rechtvaardige God de gerechtigheid als bestendige schepping uitvloeien; van Hem, als de levende, het leven; van Hem, als het ongeschapen licht, het licht. Iets goeds zonder de

goeden en iets kwaads zonder de kwaden is even onzinnig als een liefde zonder lievend en geliefden. Er bestaan geen beginselen noch begrippen zonder persoonlijkheid, en zij die zich het goede en het kwade als een in de ruimte zwevend onpersoonlijk iets voorstellen, zijn even onverstandig als de materialist, die aanneemt, dat er of van eeuwigheid zedelijke en onzedelijke geesten, deugdzaam en boosaardige moleculen geweest zijn, óf dat zedelijkheid en deugd, goed en kwaad, latere en meer gecompliceerde verbindingen zijn. Maar hoe de eeuwige stof in de verving van haar eeuwigheid op het denkbeeld van de fabricatie der deugd is gekomen, en later de vervaardiging van het Godsbegrip in 't hoofd kreeg, zijn wereldraadselen, die zelfs een Häckel niet vermag op te lossen! En even onverklaarbaar is de fanatieke haat die hij en zijn geestverwanten tegen dezen God koesteren, die toch volgens hen slechts een product van de mechanica der atomen en van het door hen vereerde stof is. Ook zal het bij hun wereldbeschouwing altijd iets verwonderlijks blijven, dat het chemisch en fysisch apparaat, dat mens heet, rust noch duur heeft, vóórdat hij God gelooft, of God loochent, liefheeft of haat, gelijk dit aan deze mensen zelf te zien is.

Een persoonlijkheid is een middelpunt van krachten, die zij bewust of onbewust, waar zij gaat en staat, uitstroomt. Zij is een geest, die onophoudelijk naar boven of naar beneden anderen influenceert en bezielt; want waarin zou anders de werkzaamheid van een geest bestaan? Zo is God als hoogste Persoonlijkheid het Centrum, waaruit onophoudelijk de krachten stromen die het heelal, het Universum, "het omwentelende", in beweging houden, en waardoor de schepping eenmaal ontstond en nu in het eeuwige ontstaan bestaat. Maar niet slechts door zogenaamde natuurkrachten onderhoudt en bezielt Hij het heelal. Deze krachten zijn veeleer slechts de werking, het uitvloeisel der hogere geestelijke krachten, waarmede Hij het heelal bezielt of - wat hetzelfde is - voortdurend inspireert. Inspiratie wil zeggen "inblazing"; en het heelal zou weer tot het voormalige niets vervallen, indien God ophield, het voortdurend leven en geest in te blazen. Deze inspiratie is eigenlijk allereerst een algemene inblazing van levenskracht. Maar aan Zijn kinderen belooft God Zijn Geest: de Heiligen Geest. Hij schenkt Hem in hogere mate aan de zodanigen, die Hij tot grote daden in Zijn rijk bestemt. "De heilige mannen Gods hebben gesproken, gedreven door de Heiligen Geest." Hoe komt dan een steeds geestelozer wereld, en helaas! ook menig Christen, er toe, de Bijbel-inspiratie als een onbegrijpelijk en verouderd begrip los te laten? Zij is veeleer - wanneer wij eenmaal een God aannemen, die Geest is en zich aan Zijn schepselen openbaart - zulk een onloochenbare gevolgtrekking en zulk een duidelijk begrip, dat wij haar a priori zouden moeten vaststellen, ook wanneer de Bijbel er niets van zei. Doch dat Goddelijke Woord herhaalt niet alleen honderdvoudig: "En het Woord des Heeren kwam tot"..., maar zegt uitdrukkelijk: "Ik zal Mijn woorden in uw mond leggen." Dat noemen wij inspiratie. De Heidenen wisten het reeds: "Er zijn woorden, van boven ingegeven." Inspiratie door de Heilige Geest is een tijdelijke verheffing daardoor van het Goddelijke in de mens tot zulk een gemeenschap en vereenzelving met God, dat de mens uit zichzelf Goddelijke woorden spreekt. Maar aangezien God nooit de wetten der door Hem geschapen individualiteit verbreekt, en gelijk Jesaja eenmaal in de hemel eeuwig ándere woorden spreken zal dan Daniël, en Johannes dan Paulus, zo ook openbaart zich deze inspiratie in de mens slechts binnen de formule zijner ziel. Zij kan hem niets verkeerd of onechts ingeven; maar wél kan zij hem meer of minder geven, en steeds zal zij door hem van al de

oneindige zijden der Godheid juist die openbaren, welke in hoedanigheid het meest met zijn ik overeen-komt, en door de verschillend geïnspireerde mannen Gods als met een elektrisch zoek-licht nu eens dit, dan weer dat gedeelte van het grote scheppings- en heilsplan verlichten. Nooit openbaart de gehele God zich aan een gedeelte schepsel; dat doet Hij slechts aan de Zoon. Maar "het vervloekte ongeloof en het ellendige vlees", zegt Luther, "laat ons niet toe te zien, dat God in de Schrift met ons spreekt: of dat het Gods Woord is; maar wij wanen, dat het het woord is van Jesaja, of van Paulus of van een ander, die eenvoudig mens is, en de hemel en de aarde niet heeft geschapen."

Voorzeker is dit niet-meer-geloven-kunnen in de inspiratie een natuurlijk en verklaarbaar teken des tijds. Het gebrek aan geest in ons leven, in onze kunst en literatuur, in onze sociale toestanden moet noodzakelijk zulk een niet-geloven-kunnen aan de kracht en het kunnen des Geestes teweegbrengen. Wie altijd in windstilte geleefd heeft, kan niet aan de bulderende storm geloven. "Breken" echter eens "de vier winden weer voort op de grote zee" der volken (Daniël 7 : 2), dan zullen de Christenen ook weer aan een Goddelijke en duivelse inspiratie geloven.

Aan een inspiratie geloven wij nog altijd, zeggen vele Christenen, maar niet meer aan de thans onhoudbaar geworden woordelijke inspiratie (alsof deze niet van oudsher aan de menselijke wijsheid onhoudbaar was voorgekomen). En wij zeggen: Om een niet woordelijke inspiratie geven wij al heel weinig. Zulk een vervluchtigt zich bij het aanvatten tot een damp, of wordt een blote drang des geestes om iets goeds of waars te zeggen, zoals ook Augustinus en Luther die gevoeld hebben. Op het vurig verlangen en vragen der ziel: Waar vind ik stellige, rotsvaste, volstreckte, ook woordelijke, letterlijke - niet menselijke, maar Goddelijke - waarheid? antwoordt zij: De Bijbel bevat wat geïnspireerd en wat niet geïnspireerd is, wat geheel waar en wat half waar is, door God ingegevene gezegden, en ook hetgeen door vrome mensen op hun eigene wijze is uitgedrukt, hetgeen van veel waarde is en hetgeen van minder waarde is naast elkander; de gedachte is wel vast en waar, maar de woordklank niet; zij kon ook evengoed anders uitgedrukt zijn. Ook hier de miskennis van de volstreckte waardij (*waarde in geld*) des Woords en van ieder woord. Wij zeggen: gaat het woord mank, dan gaat ook de zin mank. Als wij echter moeten bepalen wat in de Bijbel, naar zijn ons gewichtig of niet gewichtig dunkende inhoud, al of niet geïnspireerd is, dan spelen wij de meester over het Woord Gods, en dan zijn wij aan onze eigene of aan andere willekeur prijsgegeven. Wat moet ik met zulk een half geloof aan een halve waarheid utrichten? Waar, hoe zal ik daar scheiding maken? Bij ieder Bijbelwoord voel ik mij dan weer door de duisternis van de twijfel omhuld.

Met het geloof aan de woordelijke inspiratie stoot men de mensen af, roepen met bezorgdheid ook gelovige Christenen. Ja, als men het afstoten wil vermijden, dan zou voorzeker veel anders gemaakt moeten worden, en er zou een wijd veld voor niet aanstotelijke uitleggingen geopend zijn. Wij zien echter niet dat Christus gevreesd heeft Zijn hoorders af te stoten, of dat Hij zich ooit er op toegelegd heet hun een waarheid aannemelijker of geloofwaardiger te maken. "Deze rede is hard" - en dat was zij ook - "wie kan dezelve horen? zo zeiden zelfs zijn jongeren. En van toen af gingen velen Zijner discipelen terug, en wandelden niet meer met Hem. Maar Jezus neemt geen woord terug,

verklaart zich niet nader, maar vraagt: "Wilt gijlieden ook niet weggaan?" (Johannes 6) Wie vreest de mensen af te stoten, is op weg om bij hen eer te zoeken.

Zien wij echter niet reeds bij mensen, dat, hoe hoger en machtiger de bezieling van buiten en van binnen stroomt en opvlamt, zij hun des te meer het juiste woord, en geen ander, ingeeft? Scheiden wij wel ooit bij onze klassieken hun woord van hun geest? En verstouten wij ons wel ooit hun woorden op onverschillige wijzen in onze alledaagse taal over te brengen? Zoeken wij integendeel niet met de grootste zorgvuldigheid naar hun betekenis? Maar wanneer 't om het goddelijke woord te doen is, roepen de blinden in koor: "God kán het niet! Hoe zou Hij dát moeten doen?" Of zij spreken met kinderachtige onnozelheid van een dictaat", van willoze werktuigen, en tonen daarmee slechts, dat zij van het wezen en van de kracht der inspiratie niet het flauwste besef hebben. Maar het is zo: wie zich nooit, bijvoorbeeld in het gebed, geïnspireerd voelde, kan de inspiratie niet verstaan. Het woord is de zichtbaarheid en de vorm van de geest. Zou in Goethe's "*Iphigenia*", of in de Mozes van Michel Angelo, of in de kop der Juno van Ludovisi, of in het Parthenon, of in de Keulse Dom, de vorm slechts bijzaak zijn? Kan men hem daar van de geest scheiden? Neen! En zo is het ook met het woord. "*Le style c'est l'homme*", en zij die van mening zijn, dat het op 't enkele woord niet aankomt, weten in 't geheel niet, hoe treffend hun geestesarmoede en gedachteloosheid zich in hun flauwe en onbeduidende gesprekken, in hun stereotiepe uitdrukkingen met ontoepasselijke adjectieven, weer spiegelt. "Uit uw woorden zult gij gerechtvaardigd worden, en uit uw woorden zult gij veroordeeld worden!" Iedere verbetering in mensen openbaart zich in de verbetering zijns woords. Hoe dan niet, als hij in zekere ogenblikken Goddelijk wordt!

Zullen wij niet eens in de hemel allen in waarheid geheel en ten volle geïnspireerd worden? Zal dáár de Geest Gods, ja de zeven geesten, die voor Zijn troon schitteren, ons niet zo doorademen en doorgloeien, dat wij als dronken van Goddelijke wijsheid, als overstelpt van Goddelijke macht en zaligheid, nog slechts Goddelijke woorden spreken, vol waarheid, onfeilbaar, scheppend, almachtig, omdat zij uit God zijn? En hier zal het ons zo moeilijk vallen aan een druppel van deze zee des Geestes, aan een vonkje van dezen vuuroceaan te geloven! Heere, schenk ons toch een ademtocht Uws Geestes, opdat wij aan Hem geloven!

Wie zich niet tot de geestelijke beschouwing van een volledige Goddelijke inspiratie kan verheffen, moest zich dan toch tenminste heenworstelen tot het geloof, dat God, wiens voorzienigheid zich uitstrekt tot de musjes en tot de haren op ons hoofd, gewild heeft, dat een boek, dat het middel moet zijn om miljoenen zielen uit de duisternis over te brengen tot het licht, gewild heeft, dat het zo en niet anders geschreven zou worden. Hij wil echter door waarheid en niet door leugen de mensen tot zich brengen.

Maar gij wilt toch niet zeggen, roept menigeen hier uit, dat bijvoorbeeld ook zelfs het Mozaïsche scheppingsverhaal onfeilbaar is? Ja zeker! dat wil ik juist zeggen! Ik geloof dat gehele verhaal, van woord tot woord, al ware het slechts omdat ik volstrekt niet inzie, waarom ik het niet geloven zou, ofschoon, of omdat, ik reeds heel wat geleerde werken over kosmogonie, geologie en astronomie gelezen heb. Ik geloof, dat wij eenmaal, in het eeuwige licht, daarin waarheden en diepten ontdekken zullen, véél verhevener dan alle

kosmogoniën en kosmogoliën van alle volken en alle geleerden! Ik geloof ieder woord er van, omdat het mij ongerijmd, geloof ja onzinnig voorkomt, te zeggen: Ik geloof in God, Schepper des hemels en der aarde, en ik geloof ook dat de Bijbel een openbaring van dezen Schepper aan Zijn schepselen is; maar ik geloof niet, dat het verhaal van dezen Schepper omtrent de wijze waarop Hij ons en de wereld geschapen heeft, waar is. Ik geloof het, omdat het mij even ongerijmd voorkomt, te zeggen: Zie, dit is niet door God, maar door Mozes geschreven! Waarom heeft God hem dan niet van de aanvang af belet, zijn onjuiste mededelingen omtrent de schepping openbaar te maken en daardoor miljoenen om de tuin te leiden? Wanneer het waar is, dat deze Mozes van aangezicht tot aangezicht met Jehovah gesproken heeft; dat hij veertig dagen in een vertrouwelijk gesprek op de Sinaï verkeerde, en dat Jehovah hem daar het nauwkeurige model van de Tabernakel getoond heeft, dan zou het onbegrijpelijk, ja onvergeeflijk zijn, als deze Jehovah aan Mozes niet een, al was het ook nóg zo korte aanwijzing omtrent het schrijven zijner gewichtige kosmogonie had gegeven. Vertegenwoordigt het scheppingsverhaal slechts de persoonlijke en toenmalige opvatting van Mozes, dan vraag ik bescheiden: waarom heeft God hem Zijn Woord met zulk een verouderde rommel laten beginnen, waarvan Hij toch vooruit wist, dat in de verlichte twintigste eeuw alle beschaafde en ontwikkelde lieden er zich dodelijk aan ergeren zouden?

Nu zegt menig Christen, die de zaak kalm wenst op te nemen: wij worden toch niet naar ons geloof aan het scheppingsverhaal geoordeeld! Hebt gij dat zwart op wit? Wat mij betreft, ik zou er niet op durven zweren. Deze waarschuwing alleen reeds: "Ik zeg u, de mensen zullen rekenschap moeten geven van ieder ijdel woord, dat zij gesproken hebben", bewijst duidelijk, dat het oordeel véél grondiger en in bijzonderheden afdalend zal zijn, dan wij gewoonlijk veronderstellen. Wordt ieder woord, al is het ook gedachteloos geweest, onderzocht, waarom zullen dan ook niet álle woorden onderzocht worden, die wij met voordacht en overtuiging hebben uitgesproken? Met welke bedoeling; om wien te behagen; of het was om u beminnelijk of scherpzinnig, moedig of geleerd of beschaafd te tonen, of om stoffelijke voordelen te behalen; of gij daarbij álles gezegd hebt; wat gij hebt verzwegen en waarom; in welk verband met het vooraf gezegde en het daarop volgende; in welke betrekking tot uw toestand, positie, leeftijd, beroep, geslacht, opvoeding, gezondheid of ziekte; op welke toon gij het gezegd hebt en met welke gebaren, dat alles moet toch onderzocht en in aanmerking genomen worden, zal het oordeel niet onrechtvaardig zijn. En zou daar dan ook niet elk onzer woorden over Gods Woord in zijn verband met ons geloof, onze werken, onze gehele wereldbeschouwing en ons leven, ter verantwoording geroepen worden? Is elk van die woorden niet een belijdenis? En dan zou het geloof aan een gedeelte der Heilige Schrift minder gewicht in de schaal leggen en onbeduidender zijn, dan zo'n ijdel en ondoordacht, misschien zonder uitwerking dadelijk weer wegstervend mensenwoordje? Neen! Wél is bij het beoordelend onderzoek het geloof in Christus de voorwaarde, zonder welke men eigenlijk niet tot het examen wordt toegelaten: "Wie niet in de Zoon Gods gelooft, *is* reeds geoordeeld"; in dit geval behoeft dus nog slechts de afkondiging van het vonnis en de terechtstelling te volgen. Maar ik geloof ook volgens de Schrift aan een grondig, hart en nieren beproevend, zich tot allen handel en wandel, tot woorden en gedachten des Christens in zijn aardse leven uitstrekkend examen. De Bijbel leert, dat stand en werkzaamheden in onderscheidene "vakken" in aanmerking zullen komen, als daar zijn: geestelijke armoede, honger en dorst

naar gerechtigheid, barmhartigheid, vredelievendheid, reinheid van hart, vervolging lijden, liefde tot God en de broeders, geduld, hoop, ootmoed, het besteden der verschillende ponden en talenten, goede werken, en evenzo ook het Bijbelgeloof. Het examen in het laatstgenoemde vak zou de gehele Bijbel van A tot Z kunnen omvatten, en bezwaarlijk zal iemand zich dan kunnen verontschuldigen met te zeggen: ik had niet gedacht, dat ik naar mijn geloof aan het scheppingsverhaal of het boek der Koningen, of aan Job, of aan de Openbaring, die niemand toch goed begrijpen kan, geoordeeld zou worden. Hem zou worden voorgehouden: Er staat geschreven: "Alle Schrift is van God ingegeven; en van dit laatste boek: "Zalig is hij, die leest, en zijn zij, die horen de woorden dezer profetie, en die bewaren hetgeen in dezelve geschreven is." Jezus verlangt voor Mozes een volkomen geloof, en zondert daarvan niet de eerste hoofdstukken van zijn eerste boeken uit. Hij leert, dat wie een der minste geboden veracht en de mensen alzo leert, ook de minste in het Koninkrijk der hemelen zal zijn. Hij spreekt van een jota in de wet, dat niet voorbij zal gaan. Hij eist, dat ons ja, ja zij, ons neen, neen; alzo ook ons geloof; alzo ook onze verantwoording voor Zijn gericht, en niet: "als" en "maar", "ten dele" en "enigermate". En zo zou eenmaal in de dag des oordeels het volle en volkomen Bijbelgeloof een groter loon kunnen ontvangen, dan het halve.

Och wat! roept menigeen bij zulk een Bijbelgeloof ongeduldig uit: dat alles is stokstijf lettergeloof; men moet woord en geest van elkaar weten te scheiden, niet met hand en tand aan het woord vasthouden, maar de geest zoeken! Een door en door geesteloos zeggen! Wie zó spreekt, begrijpt noch het Woord, noch de Geest, noch hun onderlinge samenhang, die des te inniger wordt, hoe hoger de Geest is. Mijn woorden zijn Geest en leven, zegt Christus, en honderden malen laat hij de vermaning horen: "Geloof Mijn woorden!" en niet: Mijn Geest. "Het woord, dat Ik gesproken heb, dat zal hem oordelen ten laatsten dage." (Johannes 12 : 48)

Maar de wonderen! - Ach ja! die lastige wonderen, waarvan de Bijbel van de eerste tot de laatste bladzijde vol is! - Als de goede God dan toch volstrekt wonderen wilde doen, dan had Hij ze toch, althans de ongelooflijkste, zoals de ezelin van Bileam, Jona in de buik van de walvis, voor ons kunnen verzwijgen, want Hij kon immers wel voorzien dat zij voor een latere, geavanceerde, verlichte tijd en voor een vrije theologie het geloof aan Zijn woord onmogelijk zouden maken! Maar zij staan daar nu eenmaal: dicht opeen geschaard, met de grootste ernst en de grootste eenvoud door ooggetuigen verhaald; en het gehele leven van Jezus, van Zijn geboorte af tot aan Zijn opstanding, wordt ons als een onafgebroken keten van wonderen voorgesteld.

Hoe nu? Wij zagen reeds in het eerste hoofdstuk, dat de gehele wetenschap tegenover het ontstaan der wereld, vervolgens tegenover dat van het organische leven en van het zelf bewustzijn, als voor onoplosbare raadselen staat en de hoop heeft opgegeven, ze ooit op te lossen. Ook Darwin spreekt het openlijk uit: Het ganse ontwikkelingsproces des levens is de uiting van een voor het menselijk verstand volstrekt ondoorgrondelijke macht. Dat dit heelal bestaat, is het wonder aller wonderen. Vanwaar komt het? Wie heeft het gemaakt? Hoe is het ontstaan? Onverschillig of wij onze toevlucht nemen tot de geheel ondenkbare veronderstelling, dat het van alle eeuwigheid aanwezig is geweest - of dat wij zeggen dat het van zelf ontstaan is, of dat een God het heeft geschapen - wij staan daar

voor het wonder van de beginne, als tegenover de Vader, uit wien wij en alle dingen zijn voortgekomen. Wij zijn uit het wonder afkomstig.

Maar heel het ons "natuurlijk" voorkomende bestaan van dat heelal is éven wonderbaar en wondervol als zijn ontstaan. Kunnen wij het allereerste ontstaan van het organische leven niet begrijpen, evenmin de voortdurende voortbrenging van organismen, en het leven in 't algemeen. Is het allereerste ontstaan van het bewustzijn een raadsel, evenzeer de aanwezigheid er van, en ook het feit, dat het een paar uur geleden door mij genoten voedsel thans in mijn hersenen mee denkt, en mee lief en leed voelt. Ook ons bestaan is een wonder! Alles zeer natuurlijk en eenvoudig! roept hier de oppervlakkige. Maar "natuurlijk" komt van "natuur" af, en juist die natuur is het grote, onbegrijpelijke wonder. Wij leven in het wonder!

Ook het vergaan en het sterven: het plotseling optredende onderscheid tussen een levende en een dode, het ophouden en niet meer zijn van iets, dat eerst was, is een wonder. Al trachten wij nog zo zeer bij de legerstede van een in krankheid wegzinkende geliefde ons met de dood vertrouwd te maken, toch treedt hij immer als iets onverwachts en onbegrijpelijks in en in tegenwoordigheid van zijn offer verblekende moordenaar is hij als een wonder der hel.

Of nu op dezen oceaan van het goddelijk wonder, waarin wij als wonderproducten ontstaan, bestaan en vergaan, enkele golven zich nu en dan verheffen als bijzondere en ongewone wonderen; of indertijd een dier (weet ik eigenlijk wel wat een dier is) enige verstandige geluiden liet horen; of onder miljoenen wonderbaarlijk ontstane mensen een paar weer opstaan; of een Goddelijke Geest de eenmaal door de Geest ontstane zee bedwingt (weet ik wat wateratomen of natuurkrachten zijn?) schijnt mij wel iets ongewoons, maar niet iets onmogelijks toe, en brengt mij niet in verwarring. Dwaas komt het mij echter voor, hier het verstand tegen te velde te laten trekken, alsof dát een oordeel kon vellen over dingen, waarvan het niets weet noch weten kan. Het is een rechtvaardige straf voor hen die hun kleine verstand ten troon verheffen en het als enig geldende maatstaf voor God en de wereld opstellen, dat hun gehele wereldbeschouwing hoe langer hoe meer samenschrompelt, en de wereld er in hun ogen uitziet alsof zij met planken is dichtgespijkerd.

Ook het wonder behandelt de man van de wereld met zijn gewone oppervlakkigheid, en daarom is hij gewoon, het óf als "domme praatjes!" op staande voet verachtelijk van de hand te wijzen, óf wat al niet veel beter is, hij verwaardigt zich gelijk een bekend Berlijns professor, God en Zijn Zoon enige kleine en gemakkelijke wonderen te veroorloven, maar hij protesteert met hand en tand tegen de grotere en zwaardere (!). Bij Lots vrouw en Bileams ezelin staat hij verbijsterd en verslagen, evenals iemand, die nog nooit een ei gezien heeft, en er nu een neemt, opent en uitroept: "Wat! ik zou moeten geloven, dat alleen door een weinig warmte in de broedbak uit deze slijmerige, gele en witte vloeistof een volmaakt dier kan voortkomen, dat lopen en vliegen en geluid geven kan? Vanwaar moeten dan de veren, en de poten met klauwen, en de harde snavel komen? Nooit of nimmer zal ik zo iets geloven!!" Want ook voor dat feit, evenals voor duizenden andere, staat onze gehele wetenschap even radeloos, als voor de Bijbelse wonderen. Maar wij

verstandige mensen noemen, zoals men weet, het wonder "zeer eenvoudig en natuurlijk", wanneer het zich dikwijls herhaalt, maar loochenen het, wanneer het slechts eens om de honderd of duizend jaren geschiedt.

Ook hier gaat de gelovige van een ander en hoger standpunt uit, dan de ongelovige. Dat het geloof aan een levenden God - en dat een God slechts een levende God kan zijn, behoeft geen bewijs - ook het wonder in zich sluit, is voor hem iets dat vanzelf spreekt, en hij zegt met J.J. Rousseau: "Wie zegt, dat God geen wonderen kan doen, moet naar het krankzinnigengesticht!" De Christen vat het wonder bij de wortel aan, in plaats van aan elk wonderbaar feit en aan het verhaal er van te tornen. Hij weet, dat deze stoffelijke wereld en al haar verschijnselen de vrucht en de werking van de geestelijke wereld zijn, en dat het stoffelijke dus bijzaak, maar het geestelijke de hoofdzaak is. Zo ook bij de wonderen van Christus. Of de blindgeborene enige jaren lang zag, Lazarus nog enige tijd leefde, of een melaatse tijdelijk genezen werd, dat was op en voor zichzelf en voor de wereldgeschiedenis zeer onverschillig. De verwijzing naar de macht van Jezus om dat te doen, naar Zijn nog hogere macht om de zonden te vergeven, en derhalve Zijn legitimatie als de Zoon van God, dát was de hoofdzaak. Daarom ontkennen de loochenaars van Zijn Godheid, door de nood gedrongen, ook Zijn wonderen. Maar de Christen heeft aan zichzelf een geestelijk wonder ondervonden, véél groter, radicaler en van onmetelijker strekking, wijl van eeuwig betekenissen, dan wanneer alle ezels der wereld begonnen te spreken, of alle bomen des wouds te zingen. Hij, een onsterfelijk, Goddelijk wezen, een ganse eeuwige, geestelijke wereld, is - hij weet nauwelijks wat hem gebeurde - op zijn nederwaarts hellende baan door een almachtige hand aangegrepen, en ziedaar! hij stijgt weer naar de heldere zon omhoog, als een nieuwe schepping; een daad, véél groter, véél gewichtiger in alle eeuwigheden, dan wanneer er een nieuw vasteland uit de golven van de oceaan ontstond: een daad Gods, een wonder, dat niemand begrijpt, dan wie het bij ondervinding heeft leren kennen. Nu draagt dit kind van God het wonder in zich, is zélf het wonder, en kan het wonder geloven. Wie God niet tot zich bekeerd heeft, die kan het niet; en in het beste geval, zoals bij vrome Heidenen, is zijn wondergeloof een vaag en somber besef van onnaspeurlijke daden en listen van goede en boze krachten.

Wie het wonder niet gelooft, gelooft ook God niet, en houdt er, in plaats daarvan, een wezenloos begrip op na, een onmachtig onbestemd iets, tot hetwelk alle bidden onzinnig en doelloos zou zijn, en dat nog machtelozer zou zijn dan al de afgoden der Heidenen; want deze gevoelden wel: een wonderloze God zou immers een onding zijn, ons van generlei hulp of nut. Zulk een God kan de mens vrezen noch lief hebben. Maar juist omdat de mensen niet aan God willen geloven, geloven zij ook niet aan het wonder; beiden staan ten nauwste met elkaar in verband.

Daarom is het dan ook niet het wonder op zichzelf, dat de ongelovige afstoot; bijvoorbeeld in "Rheingold" en in de "Götterdämmerung" laat hij zich het wonder en het sprookje welgevallen, evenals hij: "wondervol", "wonderschoon", "wonderbaar" als uitdrukkingen van verrukking gebruikt, en het schone en grote bewondert. Ja, gelijk al het doen, en denken, en streven der mensen - zij het ook een ongewilde - bevestiging is van het Woord Gods, Zo zoekt ook de mens, die het Goddelijk wonder belacht, voortdurend naar wonderen der kunst, der wetenschap, der industrie en van de vooruitgang. Ook hij zou

zich willen verheffen in de lucht, zou uit stenen brood willen maken, water uit de steenrots willen slaan; hij zou willen spreken met de donder, zich bliksem en lichtstraal dienstbaar maken; hij zou willen zegevieren over krankheid en dood, in één woord, hij zou het God willen nadoen. En door dit onuitroeibaar verlangen naar wonderen predikt hij, dat hij voor het wonder geschapen is.

Maar het vrome wonder, het wonder ter ere Gods, het wonder als onmiddellijke daad van een persoonlijken God, dát is het, wat hij met hart en ziel verfoeit, wat volstrekt niet geloofd mag worden. Het waarom is gemakkelijk in te zien. Een wereldmachine, die correct en regelmatig door de mechaniek der atomen als een opgewonden klok afloopt, is véél geruststellender en aangenamer dan een persoonlijke, rechtvaardige, voor Zijn eer ijverende God, wiens vlammen-ogen mij dag en nacht in hart en nieren beproeven, wiens hand mij ten allen tijde in de nek kan grijpen, die mij nog dezen eigen nacht een donderend: "Kom hier en word geoordeeld!" kan toeroepen, in plaats van mij rustig in mijne chemische elementen te laten ontbinden. En daarom baat het weinig, wat men zulken mensen over het wonder zeggen kan. Zij herhalen tóch in koor: Nooit of nimmer geloof ik aan het wonder, omdat... ik er nu eenmaal niet aan geloven wil! Ik geloof in theorie, dat God almachtig is, maar niet in de praktijk. Hij moge eenmaal de wereld geschapen hebben, maar dat Hij in deze wereld niet naar goedvinden mag ingrijpen, kan ik Hem op wetenschappelijke gronden bewijzen. Dat deze almachtige Schepper des hemels en der aarde zo maar vrij en naar believen in Zijn schepping zou kunnen heersen en regeren, laat zich nu eenmaal niet rijmen met mijn verstand, en óók niet met de tegenwoordige wereldbeschouwing.

En nu kunnen zelfs Christelijk gezinden in openbare lezingen nog zeggen: "Een God, die wonderen doet, is mij een onbegrijpelijke, schrikwekkende macht, niet de Vader in de hemel." (!) "Ik kan mij niet voorstellen, dat de Vader in de hemel aan de door Hem zelf geschapene wereld nog iets verbeteren moet. Welk een plat-mechanische opvatting van het doen eens levenden Gods, als van een eenmaal plaats gehad hebbende wereldfabricatie! Met hun hart vol van angst en verlangen zien de kinderen dezes Vaders tot Hem op, en strekken biddende handen uit naar de hemel. Maar Hij kan hen niet helpen, kan hen niet troosten, niet door een extra gave verblijden. Elke gebedsverhoring zou immers een wonder zijn, een verbetering Zijner wereld, en deze door de zonde verdorvene wereld behoeft geen verbetering! Arme vader, arme kinderen! Maar waarom kwam Christus in een wereld die de Vader in de hemel niet verbeteren wil? Waartoe dan ook in het geheel verlossing?

Daarover valt dus niet verder te redeneren. Zóveel ziet ook de onnozelle wel in: wie het wonder in 't algemeen loochent, maakt al de schrijvers der Bijbelse boeken tot leugenaars, en stempelt de Bijbel tot een oud sprookjesboek; een zienswijze, die inderdaad door de verlichte wetenschap en ook door enige moderne Bijbelcritici gedeeld wordt. Met het wonder staat of valt de Bijbel en het Christendom. Intussen is het op zichzelf tamelijk onverschillig, of onder 1500 miljoen mensen enige duizend verlichten vertellen, en enige honderdduizenden het hun napraten, dat God geen wonderen zou kunnen doen. Dat zal de eeuwige Majesteit niet in de vrijmachtige uitoefening Harer

soevereine rechten belemmeren. "De Heere belacht hen!" Maar wij, Zijn kinderen hebben een God en Vader, die wonderen doet, en verblijden ons in Zijn daden!

"De Bijbel", zegt verder menigeen, "bevat toch veel onnodigs; wat moet ik bijvoorbeeld met al die geslachtsregisters beginnen?" O, welk een bekrompen hoogmoed, die de gehele wereld maar altijd tot zichzelf beperkt! Waar staat het dan geschreven, dat God Zijn boek alleen voor u en mij heeft doen opstellen? Het kan ons zeer onverschillig zijn, welke namen er in het "gulden boek" van de adel van Venetië stonden; maar voor de daarbij betrokken personen zelf en hun nakomelingen was en is het zeer gewichtig! God geve dat uw en mijn naam in Zijn ook door de engelen gelezen Boek van Adeldom staan! O, als deze Bijbel eens een aards afschrift en kopie van iets hemels ware: de officiële acten Gods bevattende, waarin geschreven staat, wat voor die God belangrijk is, "ter eeuwige gedachtenis van de Heere!" Iedere naam, ja ieder woord daarin, zou van een eeuwige, voor ons eerst in de hemel verstaanbare betekenis zijn. Zo spreekt de machtige Engelvorst van Perzië tot Daniël: "Ik zal u nu mededelen, wat in het Boek der Waarheid geschreven is" (Daniël 10 : 21, grondtekst) dus in de hemelse Bijbel. Zie ook Maleachi 3 : 16. "Jehovah merkt er toch op en hoort, en er is een gedenkboek voor Zijn aangezicht geschreven."

Er bestaat slechts één woord voor ieder ding (vandaar: iets bij de ware naam noemen), en één uitdrukking voor elke waarheid. Wie 't met het woord niet zo nauw neemt, en zich verbeeldt dat hij de waarheid evengoed op elke andere manier kan uitdrukken, verheelt en verflauwt haar, en ontnemt haar iets van haar kracht! Dat doen wij mensen allen meer of minder, wanneer wij het Woord Gods uitleggen en het met ons eigen woord willen toelichten en verklaren.

Elk woord is groot, staat in verband met geheel de taal, is een wereld van begrippen. Over ieder woord zou men een boekdeel kunnen schrijven, zoals reeds over "in"; "voor", "tegen", "maar" met hun rol en hun werking in de taal; zo ook over "ik", "gij", "hij", "uw", en vooral als zij in verband gebracht worden: ik en gij; hij en zij; of over woorden, zoals gaan en staan, zien, horen, doen, denken, leven, sterven. Zijn eigenlijk niet alle boeken, die de mensen ooit geschreven hebben, blote omschrijvingen en beschouwingen over die eenmaal door de Schepper uitgesproken woorden: licht, duisternis, Geest, dag, nacht, zee, land, plant, zon en maan, dier, mens, ziel, enzovoorts? Maar heden ten dage worden wij door woord en schrift zo overstroomd; wij spreken, en lezen, en schrijven zoveel en zo velerlei, dat wij geen tijd meer hebben over het woord en zijn waarde na te denken.

Van deze uit de tijdgeest voortvloeiende miskennis en geringschatting des Woords is een onvermijdelijk gevolg, dat tegenwoordig zovele Christenen, ook leraars des Woords, wanneer de realiteit of de plasticiteit van de Bijbel, bijvoorbeeld de profetieën, hun moeilijkheden veroorzaakt, dadelijk van oordeel zijn: "Dat moet allemaal geestelijk verstaan worden!" is een der sluwste verzinsels van de "leugenaar van de beginne", om het Woord Gods lam te slaan en de invloed er van, ook op de Christen, te verzwakken. Hij heeft daarmee dan ook zelfs bij de vromen, ja misschien vooral bij hen, prachtig succes gehad en duizenden in zoete sluimering gewiegd; want voor allegorieën is hij niet bang: hij weet wel, dat voor een allegorische, figuurlijke hel niemand recht bevreesd is, en dat

naar een allegorische, zuiver geestelijken hemel niemand recht verlangt. Hij zelf, zijn macht en zijn rijk zijn te akelige werkelijkheid, dan dat papieren pijlen en fantastische uitleggingen ze aan 't wankelen kunnen brengen. Maar het noodlottige streven om persoonlijkheden als mythische figuren, dogma's als veranderlijke tijdbeschouwingen op te vatten, en Gods wetten in parabelen om te zetten, is volkomen in overeenstemming met de krachteloosheid van een geslacht, dat al meer en meer het ogenblikkelijk gevoel in plaats stelt van de wet, de humaniteit in plaats van de gerechtigheid, filantropie in plaats van het Christendom, verdraagzaamheid in plaats van belijdenis, de sociale kwesties in plaats van het grote vraagstuk der eeuwigheid.

En bij voorkeur is het de Goddelijke profetie, waaromheen zelfs Christenen, met dezen geest besmet, ijverig hun sluiers weven, om haar onheilspellend stralende gelaat voor zichzelf en anderen te bedekken. Dat zij tot dusver woordelijk nauwkeurig en tot in de kleinste bijzonderheden vervuld is, o.a, ten opzichte van Babylon en Ninevé, Tyrus en Egypte, in Jezus' leven en lijden, en nog altijd aan het Joodse volk, hebben wij reeds gezien. Dat wordt dan ook volstrekt niet door deze Christenen geloofd; zij wijzen veeleer triomfantelijk, en met recht, op deze woordelijke vervulling, als op een krachtig bewijs voor de waarheid der Heilige Schrift Maar van een woordelijke vervulling der nog niet vervulde profetie willen zij niets weten. Alles slechts figuurlijk en geestelijk te verstaan! Is Babylon dan slechts figuurlijk en geestelijk tot een reeks puinhopen en een verblijfplaats der jakhalzen geworden? Of is Christus slechts figuurlijk aan het kruis gestorven? Heeft hij slechts geestelijke edik gedronken, en zijn Zijn klederen slechts geestelijk verloot geworden? Of heeft God slechts figuurlijk Zijn volk onder alle volkeren verstrooid, en is het thans slechts figuurlijk (zoals God het bedreigd heeft) zonder koning, zonder vorsten, zonder offer, zonder altaar, zonder lijfrok en zonder heiligdom? Neen! dat alles is letterlijk en werkelijk geschied. Hoe komen zij er dan toe, wanneer God honderdmaal aan Zijn profeten betuigt en bij Zichzelf zweert, dat Hij Zijn volk uit al de volkeren, waaronder Hij het verstrooid heeft, weer bijeen vergaderen zal en het terugbrengen naar het land, dat Hij hun vaders gezworen heeft hun te geven. Hoe komen zij er dan toe om te beweren dat dit slechts figuurlijke uitdrukkingen zijn? Hoe durven zij het wagen, deze heerlijke, tot in bijzonderheden afdalende beloften door nietszeggende uitleggingen te "vergeestelijken"?

Daarbij weten deze zwakgelovigen ons zeer scherpzinnig te onderrichten, dat wij ons voor een woordelijk geloof aan het Woord moeten wachten. Zo schrijft een theoloog over de eerste opstanding (Openbaring 20 : 6): "Wij mogen hier slechts aan zielen denken (opgestane zielen!), en moeten ons wél wachten, hier aan een lichamelijke opstanding te denken. Dat zou ons op een weg van gevaarlijke dweperijen voeren!" Wij Bijbelgelovige Christenen lachen wat om zulk een angstvalligheid, en zeggen: Wanneer er geschreven staat: "die en die doden stonden weer op: en de overige doden stonden niet op, totdat er duizend jaren om waren, dat is de eerste opstanding", dan wil dat zeggen: enige doden (zie ook Daniël 12 : 2) zullen opstaan, en de anderen zullen niet opstaan, "en zullen leven en regeren met Christus duizend jaren." Wanneer bovengenoemde schrijver onder de twee getuigen der Openbaring Luther en Calvijn, of ook wel de Lutherse en de Calvinistische Kerk, en anderen de Wet en de Profeten, of het Oude en het Nieuwe Testament, verstaan wil hebben, dan zeggen wij: Weg met zulke zwakke en gewrongene

uitleggingen der Heilige Schrift! Reeds deze verscheidenheid van opvattingen getuigt, dat hun uitleggingen niet de ware zijn; want omtrent een vervulde profetie, bijvoorbeeld over Babylon, verkeert men niet in zulk een onzekerheid. Hebben Luther en Calvijn wel ooit vuur uit de hemel laten nederdalen, en water in bloed veranderd, zoals Mozes en Elia eenmaal gedaan hebben? (Openbaring 11 : 5). Zijn zij dood geworden "in de stad, waar onze Heer gekruisigd is, en hebben bij hun dood de bewoners der aarde elkaar van blijdschap wederkerig geschenken gezonden?" (Openbaring 11 : 8, 10), Neen! maar dat zal eenmaal letterlijk aan de twee getuigen vervuld worden. Dat noemen wij een rustig, nuchter, klaar, God en Zijn Woord de eer gevend Bijbelgeloof. Daarentegen moeten wij bovengenoemde en soortgelijke vergeestelijkingen, als willekeurige en subjectieve fantasieën en gevaarlijke dweperijen beslist van de hand wijzen. Wel weten wij, dat het Woord ook een geestelijke betekenis heeft; ja, wij geloven dat het dorst lijden van Christus, en Zijn edik drinken, en andere bijzonderheden, die allen geschied zijn, "opdat de Schrift vervuld zou worden", een zó diepe betekenis hebben, dat alleen de engelen en de gezaligden haar beseffen; maar wij geloven toch óók aan een even letterlijke vervulling, zowel van het verledene, als van het toekomstige, al heeft het zich ook inderdaad, zoals het met de voorspelling pleegt te gaan, bij voorbaat ook in sommige feiten en in geestelijke toestanden vóór de definitieve vervulling afgespiegeld. Zou Gods arm dan verkort zijn, dat Hij zo iets niet te Zijner tijd zou kunnen doen?

Schadelijk, zoals iedere dwaling, in slaap wiegend, geestelijk verlamdend, heeft de verwisseling van Israël met de kerk en de vergeestelijking van de hun geschonken beloften tot beelden der heerlijke (!) toestanden der huidige Christenheid gewerkt. Israël is niet de kerk, en wordt het ook in de hemel niet. Zeer schoon, in overeenstemming met lichaam, ziel en geest, stelt de Schrift, tegenover God, drie trappen der mensheid. Ten eerste de volken, aan wie de natuurwet gegeven is (dezelfde, die aan Adam gegeven was, maar in het paradijs veel helderder uitkwam (Romeinen 2 : 14-16), die naar deze wet geoordeeld worden (Mattheüs 25) en over welke wij Christenen op de nieuwe aarde regeren zullen (Openbaring 22 : 2) Ten tweede, het uit deze volkeren uitverkoren volk Israëls, waaraan de wet van Sinai en de belofte van een toekomstige wereldheerlijkheid gegeven is. Ten derde, de Christenen, de gemeente en bruid des Lams, uit alle tongen en natiën, aan wie op aarde vervolging en droefenis, in de hemel een heersen en regeren met Christus beloofd is. Deze drie graden zullen ook in de nieuwe hemel en op de nieuwe aarde gevonden worden, zij zijn eeuwig, en evenzo ook de vervulling van de aan hun geschonken beloften. Aan Israël, niet aan de kerk zijn de beloften des Ouden Testaments gedaan. De verborgenheid der kerk, de roeping der volkeren was aan de profeten niet geopenbaard (Efeze 3 : 8-6; Kolossenzen 1 : 26) en reeds daarom zijn hun woorden niet toepasselijk op de kerk. Met deze verwisseling hebben wij ons in onware dromerijen in slaap gezongen, en zo sluiten wij de ogen voor de duidelijkste feiten. De aarde is thans niet vol van de kennis des Heeren, gelijk de wateren de bodem der zee bedekken, en het is nog zeer nodig te zeggen: "Kent de Heere", want zij kennen Hem niet. Nog bedekt een nachtelijk duister de volken, zoals vele honderden miljoenen Heidenen, Boeddhisten, Mohammedanen. Waartoe anders de zending? Maar de toeneming der bevolking op aarde overtreft ver en gestadig haar voortgang, en het is onbetwistbaar dat wij niet tot de bekering der wereld naderen, maar tot de voorzegden afval. (Zie Lukas 18 : 8; 17 : 26-29 en andere Schriftuurplaatsen.) De volken, ook de Christelijke (?) slaan hun zwaarden nog

niet tot ploegscharen, wel het tegendeel. De sedert 1900 jaren voortdurende oorlogen, de Christenvervolgingen, van de Romeinse keizers af tot aan de Armenische, de gruwel der inquisitie, de dertigjarige oorlog en de Franse revolutie met haar afschaffing van God, zijn niet de gevolgen van een gebonden zijn van Satan, zijn geen beelden en vruchten van het aan Israël beloofde heerlijke rijk des vredes van de Messias. Wél weten wij, dat in de uitverkorenen een rijk des vredes en der vreugde door de Heiligen Geest wordt gewerkt, en ook dat tengevolge van de grote harmonie in een enige God al het uitwendige in verband staat met het geestelijke, en in zover mogen wij ons van de heerlijke, aan Israël geschonkene beloften als beelden bedienen van onzen innerlijken geestestoestand; maar het is een ongelukkige misleiding en een verzwakking van het Woord Gods te beweren, dat in deze geestelijke toestanden ook de algehele verwezenlijking en vervulling der profetie heeft plaats gehad. Wie zonder vooropgestelde mening de heerlijke slotwoorden der profeten na elkander leest, zoals Jesaja 66 : 18-24; Ezechiël 38, 39 en 40-48; Hosea 14; Joël 3 en 4; Amos 9 :11-15; Obadja 17 : 21; Micha 7 : 11-20; Zefanja 3 : 8-20; Zacharia 14; Maleachi 4 : 1-24, kan niet aan de overweldigenden indruk ontkomen, dat ons hier meer dan beelden gegeven zijn. Het zijn waarlijk niet onze Protestantse staatskerken, die hier bedoeld zijn. Jehovah heeft aan Abraham, Izak en Jakob niet beloofd hun deze te schenken; dat is het niet, dat Hij honderdmaal bij Zichzelf Zijn volk gezworen heeft; gelijk ook het huidige, nog altijd verworpene Israël, weinig genoeg daarvan heeft, en ook wij op zo onvolkomen, feitelijk niet voorhanden vervulling des Woords gans niet gesteld zouden zijn. Maar eenmaal, nadat het uit alle volken bijeen vergaderde Israël Christus eindelijk als de hem beloofden Messias en Koning erkent, en om Zijn verwerping treurt (Zacharia 12 : 10), zullen in het duizendjarig rijk van Christus in waarheid niet de verrezen Christenen, maar wel de natiën tot Sion komen om te aanbidden, en zij zullen ter loofhuttenfeest gezanten naar Ezechiëls tempel zenden; en "zo wie van de geslachten der aarde niet zal optrekken naar Jeruzalem, om de Koning, de Heere der heirscharen te aanbidden, zo zal er over henlieden geen regen zijn." Uit Sion zal de wet uitgaan. En op de nieuwe aarde zal de verrezen David Koning zijn over Israël, tot in eeuwigheid, gelijk God de Heere gezworen heeft.

Het bezwaar, dat de Bijbel zoveel onnuts en overbodigs zou bevatten, wordt voor de gelovigen door het zo schoon te pas gebrachte woord van Christus weerlegd: "Ik zeg u, dat van elk ijdel woord hetwelk de mensen zullen gesproken hebben, zij van hetzelfde zullen rekenschap geven in de dag des oordeels!" Bevat de Bijbel onnutte en ijdele woorden, dan kan ik op de Dag des Oordeels antwoorden: "Ach, goede God, Gij hebt toch zélf in Uw Woord zoveel nutteloze en overbodige woorden gesproken, bijvoorbeeld van Uw scheppingsgeschiedenis, die, naar ik gehoord heb, in 't geheel niet met de wetenschap overeenstemt, van de vele geslachtsregisters en herhalingen, enz.; en hebt Gij het niet zélf gedaan, dan hebt Gij het toch eeuwen lang aan vele miljoenen laten verkondigen door Uw heilige mannen; en nu verlangt Gij, dat ik, de minste der broederen, in mijn ganse leven geen enkel onnut of ijdel woord zal gesproken hebben!"

De Bijbel, zegt men, bevat blijkbare onjuistheden in geschiedkundige getallen. Welnu, met Bijbelse chronologie spot thans geen navorser meer. De door niets bewezen, slechts in het brein van enige geleerden ontstane 50.000 of 100.000 jaren, of "ongetelde duizenden van jaren" van het menselijk geslacht, hebben afgedaan, men hoort er niet meer van,

gelijk zij ook om psychologische en andere redenen onmogelijk zijn. Dat wordt ook door Albert Lange, de geschiedschrijver van het materialisme toegegeven, en hij zegt verder: "Als Professor Fraas op tijdruimten afkomt, die zich binnen de 6000 jaren der Bijbelse scheppingsgeschiedenis bewegen, dan is hier op goede gronden niets tegen in te brengen" (Geschiedenis van het materialisme, deel II, blz. 317). De theorie der menselijke afstamming van de aap wordt al meer en meer iets dat tot het verleden behoort. De oudste schedels, zoals die van Cromagnon, wijzen een even schone gelaatshoek aan, en daarbij een nog ietwat grotere herseninhoud dan, in doorsnede, de Parijzer of Berlijner schedels. Wij weten nu bijvoorbeeld ook, dat de paalwerken, die omstreeks 1000 jaren vóór Christus begonnen zijn, evenals de stenen gebouwen bij andere volken, nog eeuwenlang na Christus hebben stand gehouden, en dat, gelijk er ook thans, naast onze beschaving, nog wilde volken genoeg zijn, ja gelijk de inwoners van hoogst beschaafde landen, zoals Mesopotamië, Egypte, Noord-Afrika, weer verwilderd zijn, en ten tijde van de machtige rijken van Memphis, Ninivé, Babylon, Tyrus, Carthago, holbewoners er geweest zijn, lage stammen, die door de cultuurvolken zijn verdreven. Het historisch verleden van Europa reikt niet tot aan 2000 jaren vóór Christus, en liet Champollion de geschiedenis van Egypte onder koning Mena, of Menes, met 5867 vóór Chr. beginnen, andere navorsers hebben dit getal al meer doen afnemen, tot Wilkinson - of het terecht is weten wij niet - aan het jaar 2320 vóór Chr. aankwam. Ook schijnen overleveringen, die, gelijk te verwachten was, Noach en zijn zonen in hun lange leven vóór de zondvloed van de wereldgeschiedenis aan hun nakomelingen meedeelden zich te hebben doen gelden, en Egyptische berichten moeten dikwijls in geschiedenis vóór en na de zondvloed onderscheiden worden.

Wat nu andere gewaande onjuistheden in Bijbelse getallen aangaat: ook hier is het de onwetende, die terstond met zijn oordeel gereed is. De beter onderrichte, die ook van de gegevens der ongewijde geschiedenis op de hoogte is, gaat voorzichtiger te werk en weet, dat schijnbare tegenstrijdigheden het niet altijd in werkelijkheid zijn. Een leerrijk voorbeeld hoe twee zogenaamd met elkander in strijd zijnde getallen, toch beide juist kunnen zijn, levert het Bijbels bericht van Hizkia's schatting aan Sanherib, vergeleken met het uitvoerig verslag van Sanherib over zijn veldtocht, dat in de laatste tijd ontdekt werd. De Bijbel zegt: "Toen leide de koning van Assyrië Hizkia, de koning van Juda, drie honderd talenten zilver, en dertig talenten gouds op." (2 Koningen 18 : 14) Maar Sanherib verhaalt, dat hij wel 30 talenten gouds, maar 800 talenten zilver ontvangen heeft. Voor de kritiek lag het vermoeden voor de hand, dat de Joodse schrijver uit een gevoel van vaderlandsliefde het kleinere getal heeft opgegeven; of wel, men nam zonder verdere omslag ook hier de bekende "schrijffout" aan. Maar de nieuwere Assyriologie zegt: "Het Palestijnse talent zilver was ongeveer een derde van het Babylonische; daarentegen was het gouden talent in beide landen van gelijke waarde. (Basil Evetts.) Hizkia's drie honderd talenten waren dus voor Sanherib juist 800. (Urquhart. De nieuwere ontdekkingen en de Bijbel, Deel IV). Zie ook aldaar de verklaring van Gad's zeven en drie jaren van honger, en van Davids verschillende betalingen aan Ornan: (blz. 31-35). Zo eenvoudig zullen dikwijls door een grondige kennis der dingen schijnstrijdigheden opgelost worden. Zo bijvoorbeeld wanneer bij een veldslag uiteenlopende cijfers voor de strijdenden en voor de doden worden opgegeven, doordien de ene keer, zoals bij de

Romeinen, alleen de eigen legioenen, en de anderen keer ook de vreemde hulptroepen gerekend worden.

Zo ook wanneer bij een Vorst, die op minderjarigen leeftijd de troon beklom, nu eens de jaren van het regentschap bij zijn regeringstijd gerekend worden, en dan weer niet; zo wanneer dezelfde stad tweemaal verwoest werd, en nu eens de een, dan weer de andere verwoesting bedoeld is; of wanneer er een verwoest werd, en dan later onder dezelfde naam weer opgebouwd; of een andere verwoest en weer opgebouwd, maar onder een andere naam; of er hebben twee koningen gelijktijdig over hetzelfde land geregeerd (zoals bij Belsazar, die daarom aan Daniël belooft: gij zult de derde, niet de tweede, na mij zijn). Of een stad, en evenzoo een man, kan twee namen hebben, zoals Jozef ook Zafnath Paäneath, en Daniël Beltsazar, of gelijk Voltaire zich eerst later zo noemde en vóór die tijd steeds D'Arout heette, en Melanchthons werken indertijd in Italië onder de naam van Terranigra werden uitgegeven, waarom zou dus de schoonvader van Mozes niet twee namen, en wel in verschillende talen, gehad kunnen hebben, waarvan de een wellicht zijn titel, priester, of overste priester (Exodus 2 : 16) betekende? Zo kan bij een gezantschap nu eens alleen de opperste, de woordvoerder, dan weer ook de begeleidende personen genoemd worden, en nu eens van "hem", dan weer van "hen" worden gesproken. Enzovoorts! Zulke en vele andere voorbeelden van tegenstrijdigheden, die voor de denkende mens gemakkelijk zijn op te lossen, maken hem terughoudend en voorzichtig in het vellen van zijn oordeel.

Zo ben ik er van overtuigd, dat de schijnbaar niet overeenstemmende berichten der Evangelisten van de opstanding van Christus in volkomen harmonie zouden bevonden worden, indien wij al de bijzonderheden van de toedracht der gebeurtenis kenden. Ik heb het zelf ondervonden, dat wat in een bericht nog schijnbaar tegenstrijdig was, bij een nader onderzoek toch volkomen waar is gebleken. Zo kan van de beide blinden bij Jericho slechts één gesproken hebben; maar waarschijnlijker is het, dat wij hier, evenals bij de uitdrukkelijk door Jezus zelf vermelde, tot tweemaal toe herhaalde brood- en visvermeerdering, met twee soortgelijke gevallen te doen hebben. Jezus heeft zeker honderden blinden, waarvan er in Palestina zovelen waren en thans nóg zijn, genezen: "Hij genas ze állen." Hoe dikwijls zal Hij door hen met de uitroep "Zone Davids, ontferm U over mij!" aangesproken zijn! In 't algemeen is de herhaling een belangrijke, niet genoeg gewaardeerde karaktertrek van Zijn werkzaamheid en Zijn Woord. Hij moest dezelfde Goddelijke denkbeelden nu eens aan de apostelen en de discipelen, en dan weer aan de menigte verkondigen, en heeft het steeds met nagenoeg dezelfde woorden gedaan. Hij behoefde evenmin naar nieuwe uitdrukkingen als naar nieuwe daden te zoeken. Hoe gemakkelijk had Hij de menigte door steeds wisselende wonderen in verbazing kunnen brengen; maar Hij doet, zoals Hij aan Johannes liet zeggen, altijd hetzelfde: "De blinden zien, de kreupelen wandelen, de melaatsen worden gereinigd, de doven horen, de doden worden opgewekt, en de armen wordt het Evangelie verkondigd." (Lukas 7 : 22) En tóch was de daad telkens en telkens weer individueel.

Ook vraagstukken als dat omtrent de herkauwenden haas (een der onrein verklaarde dieren uit Leviticus 11) zijn in verschillenden geest opgelost. Prof. Rüttimeyer te Bazel, een der beste Europese kenners van herkauwende dieren, schreef over deze kwestie: "Dat de

haas herkauwt, is voor mij niets nieuws. Alleen vestig ik er de aandacht op, dat in de hedendaagse anatomische embryologische classificering de eigenschap van het en herkauwen niet als enige indelingsgrond beslissend is; anders moest men er de herkauwende insecten óók in opnemen."

Kortom: zowel in de geschiedenis als in de wetenschap zijn vele dingen waar en eenvoudig gebleken, waarmee men lang de spot heeft gedreven, omdat de Christen zich dat alles rustig liet aanleunen. Hoe staat het met de vele varianten, waarvan sedert Tischendorf zoveel ophef maken? Van het Oude Testament zegt Prof. Kautzsch, voorzeker een der beste kenners van de Hebreeuwse taal: "Bijna totaal gebrek aan varianten!" Onveranderd, als een granieten rots, staat daar sedert duizenden van jaren het veel-bestreden Woord te midden van de woedende baren. Onder de varianten van het Nieuwe Testament is er ook niet één, die een andere leer verkondigt, of in tegenspraak is met de overige delen van de Heilige Schrift. Wanneer bijvoorbeeld in de *Textus receptus* in plaats van: "Jezus deelde de broden uit aan degenen, die zaten", staat: "Jezus deelde de broden uit aan de discipelen, en deze aan degenen, die zaten", (Johannes 6 : 2) of: "Uw zonden zijn u vergeven" in plaats van: "Uw zonden zijn vergeven", (Mattheüs 11 : 2, 5) dan ziet iedereen in dat de betekenis volkomen dezelfde is. Van gelijke waarde zijn evenzo: "De heilige engelen" en "de engelen"; "Mijns Vaders" en "des Vaders"; "des Heeren Christus" en "des Heeren Jezus Christus", enzovoorts. En vooral wanneer er "een grote menigte" in plaats van "een menigte", en "Jezus zei" in plaats van: "Hij zei", of "Hij kwam" in plaats van: "Jezus kwam", en er ook dikwils "en" of "zelfs" in de ene vertaling staat, maar in een andere ontbreekt, dan doet dat ons toch nog niet aan de waarheid van Gods Woord twijfelen! Welk een inconsequentie, dat juist zij, die de inspiratie des Woords loochenen en leren dat men niet aan de letter moet blijven hangen, het meest om de woordklank, en meestal alleen om die woordklank, strijden.

Tot de bestieringen der Goddelijke Voorzienigheid omtrent de Bijbel behoort, dat God hem geïsoleerd heeft, en om zo te zeggen omtuind. Wij kennen de Griekse en Romeinse literatuur; wij kennen ook een groot deel der Egyptische, en zullen eerlang gehele bibliotheken van ontcijferde spijkerschriften lezen. Als Hebreeuwse literatuur hebben wij alleen de Bijbel, maar geen enkel oorspronkelijk werk in die taal uit de tijd van Abraham, Mozes, Samuël, of David, en evenmin een spraakkunst; niets anders dan enige Joodse Commentaren juist over de Bijbel, bijvoorbeeld de Talmud, de Sobar, en anderen. Dat is niet zomaar bij geval geschied; de Goddelijke bedoeling is duidelijk. De Schrift moet onvermengd en ongeëvenaard op zichzelf staan; zij moet door geen andere autoriteit gesteund, en alleen door en uit zichzelf verklaard worden.

Dat deze Heilige Schrift ons zoveel onzedelijks verhaalt, dat is waarlijk niet háár schuld! Ware de mensheid ten allen tijde rein gebleven, dan zou ook haar geschiedenis rein zijn. De Bijbel kent geen toegeven en door de vingers zien, maar weet slechts van waarheid; en dat het openlijk uitspreken dezer waarheid iets aanstotelijks voor ons is, moet ons tot schaamte zijn, want het bewijst, hoe weinig wij in de waarheid zijn en de waarheid verdragen kunnen. Wij zijn een arm, hoogmoedig, huichelachtig, mooipratend geslacht, dat keer op keer zijn naaktheid en melaatsheid met schone windselen tracht te bedekken, zich optooit en blanket ("*vermomt*"), om zijn rol op het levenstoneel en in gezelschap van

anderen te spelen, en zich dan wederkerig over zijn schoon, bloeiend en gezond voorkomen complimenteert. Ons streven is er onophoudelijk op gericht om ons beter voor te doen, dan wij zijn, een zo gunstig mogelijke indruk op anderen te maken, en toch vooral niet de vuile grondlaag van ons hart te laten zien. Er bestaat geen mens, wiens ware levens- en zielsgeschiedenis niet onzedelijk zou zijn; en deze ware geschiedenis zal eenmaal aan de dag komen. "Wij moeten állen voor de rechterstoel van Christus geopenbaard worden". Van deze openbaring geeft de Bijbel ons een voorbeeld; hij rukte alle sluiers af, en zegt op strenge en kalme toon: "Zo zijt gijlieden; ook zelfs de besten onder u!"

De Bijbel kent geen mensenvrees, en bekommert zich niet om ons welgevallen of misnoegen, en evenmin om ons standpunt. De Schrift stelt háár standpunt rotsvast op, en wie tegen deze rots aanloopt, stoot zich het hoofd te pletter. De Bijbel bemoeit zich niet met Christelijke literatuur; hij wil geen boek voor beschaafde lieden over de godsdienst zijn, weet niets van ethiek of esthetiek, en schrijft geen zedenkundige verhalen. Hij laat de arme Lazarus niet ten slotte van een rijke bloedverwant erven, en laat de rijke man niet bankroet gaan of eindelijk tot bekering komen, of schrijft bij de dood van een Paulus, een Petrus, een Johannes, geen necrologie *ad majorem gloriam* van de heengegane, zo trouwe dienaar van Christus, gelijk hij ook over het sterven der vromen niet zoveel drukte maakt als wij. Aan de goede naam harer helden is de Schrift niets gelegen: zij zijn lafaards en leugenaars, meinedigen, echtbrekers en moordenaars en zondaars allemaal, want zij kent slechts Gods eer, en niet die der mensen, en weet slechts van één Zondeloze. In het besef van haar macht en vrijheid gaat zij kalm haar weg; zij kent geen systeem en methode, geen vrome en onvrome mode en tendens, noch de geleerden, noch de stichtelijken, noch de kanseltoon; verwerpt goede en slechte vooroordelen; zet een granieten oergebergte op, en houdt zich niet lang bezig met het aanleggen van landschap pen en mozaïekperkjes. En dát vind ik juist het Goddelijke in de Bijbel!

Maar dat schrikkelijke bloedvergieten in de Bijbel! roepen anderen; ik kan niet geloven, dat de goede God dit geboden heeft. Ook hier vragen wij: Aan wie is de schuld? Wie heeft het eerst bloed vergoten? Waarlijk niet God in het paradijs. Wie heeft zijn broeder verslagen? Nu spreekt deze rechtvaardige God: "Wat gij gedaan hebt, zal u gedaan worden, gelijk gij bloed vergoten hebt, zal Ik u bloed vergieten." "En ik hoorde de engel der wateren zeggen: Gij zijt rechtvaardig Heere, dat Gij dit geoordeeld hebt; dewijl zij het bloed der heiligen en der profeten vergoten hebben, zo hebt Gij hun ook bloed te drinken gegeven; want zij zijn het waardig." Het tekent het Christendom van vele hedendaagse flauwhartigen, dat zij het doen en laten van een rechtvaardige God in de wereldgeschiedenis en in de Bijbel niet meer in staat zijn te erkennen of te dragen, en van een' sombere Jehovah, in tegenstelling met een slechts liefde predikende Jezus spreken. Niet slechts weten zij niet, dat de God, die Jozua gebod de Kanaänieten wegens eeuwen-lange gruwelen, met vrouwen en kinderen uit te roeien, dezelfde is, die, Mensch geworden, de kindertjes omarmde en zegende, en dat de Jehovah, in wiens Geest en kracht Elia vierhonderd onzinnige zielenmoorders ter dood bracht, die naar de wet van Mozes tienmaal de dood verdiend hadden, de Christus is, die sprak: "Hebt uw vijanden lief", maar zij bemerken niet eens dat Christus nog strenger en schrikkelijker oordeelt dan Jehovah. Hij straft niet met de lichamelijke dood, maar met de eeuwige verdoemenis van

de Gehenna, met het vuur, dat niet uitgeblust wordt, met de worm, die niet sterft. Wat zijn, hiermee vergeleken, alle straffen van het Oude Testament? Met Zijn: "Gij hebt gehoord..., maar Ik zeg u" belooft Hij hem, die zijn broeder toeroept: Gij dwaas! het helse vuur, en Hij werpt Kapernaüm en Bethsaida in een diepere afgrond dan Sodom en Gomorra, die Hij eens met zwavel en vuur van de aardbodem had verdelgd. Hij, die over Jeruzalem weent, heeft - Hem is gegeven alle macht in hemel en op aarde - bij de verovering dezer stad aan honderdduizenden het woord vergolden: "Zijn bloed kome over ons en onze kinderen", gelijk Hij ook Ninivé en Babylon, Carthago en Rome wegens hun zonden in bloed liet ondergaan. Hij, "de zachtmoedige en nederige van hart", zal eenmaal "de wijnpersbak des toorns Gods treden" en "met vlammend vuur wraak doen over degenen, die God niet kennen", en voor het schrikkelijke van deze ondergang van een wereld zal ook het ontzettendste in de wereldgeschiedenis verbleken. Voor de engelen echter is de Zone Gods, gelijk Hij in doodsbenauwdheid en bloedig zweet smeekt: Vader! indien het mogelijk is ... - en het was niet mogelijk - de schrikkelijkste openbaring der gerechtigheid Gods. Wie zo weinig van Gods Geest heeft, dat hij dezen heilige en rechtvaardige toorn niet verstaat, moest niet veel over liefde praten. Hij verstaat ook dezen niet, want zij is gegrond op de rots Zijner gerechtigheid. Zou deze God niet graag Zijn eigen Zoon gespaard hebben?

De Bijbel is veel te moeilijk, dan dat hij door kinderen begrepen zou kunnen worden, zeggen tegenwoordig juist dezulken, die anderzijds de Schrift beschuldigen, vol kinderachtige sprookjes te zijn. Zo is onder de onderwijzers in Noord-Duitsland vooral een krachtige agitatie tegen het leren van "onbegrepen Bijbelteksten" in het leven geroepen. Als men hoort wat deze onderwijzers daartegen inbrengen, en hun uiterst armelijke opvatting van de Bijbelse Geschiedenis, van het Christendom en de Godsdienst in 't algemeen, dan verkrijgt men inderdaad de indruk, dat zij zélf de Bijbelteksten niet begrijpen, en dat voor de kinderen in 't geheel geen godsdienstonderwijs beter is, dan een dat door zúlke mensen gegeven wordt. Dat zij ongaarne een onderwijs verstrekken, waartoe zij zo weinig bekwaam en bevoegd zijn, getuigt van enige zelfkennis. Roscher heeft gelijk: "De schoolmannen, die het uit 't hoofd leren van Bijbelteksten op de school zozeer willen beperken, hebben zeker nooit ondervonden, welk een onuitsprekelijke en onuitputtelijke verkwikking zulke geheugenschatten in kommervol doorwaakte nachten schenken kunnen!"

Leest men dan in menig schoolorgaan hun ontboezemingen over "de giftanden der Protestantse orthodoxie, die haar uitgetrokken moeten worden", "haar demonendom van de nacht", "middeleeuwse duisternis en geestesslavernij", dan heeft het de schijn alsof de aanstaande strijd tussen het Christendom en het moderne heidendom op het gebied der school zal ontbranden en de vervolging daarmee beginnen zal, dat ook zelfs de gelovigen gedwongen zullen worden hun kinderen te zenden naar belijdenisloze scholen, die weldra God-loze scholen worden, in het belang der "eenvormige ontwikkeling". Want er gaan immers, zowel in Duitsland als in Frankrijk, reeds stemmen op, die ronduit zeggen dat de moderne staat niet meer mag toelaten, dat zijn toekomstige burgers in het oude bijgeloof worden opgevoed; hij heet het recht te hebben om hun, desnoods ook door middel van dwang, een verlicht onderwijs te doen geven.

Van dit meestal slechts voorgewende, maar menigmaal ook werkelijk bestaande gebrek aan begrip bij het kind voor Bijbelse geschiedenissen en teksten, draagt, naast de onbekwaamheid der onderwijzers, vaak ook het huisgezin en heel zijn godsdienstschuwe, stompzinnige en geestdodende atmosfeer de schuld. Een "erfelijke belasting" wordt ook door de Bijbel geleerd. Evenals daar, waar vrome geslachten op elkander volgden, zelfs kleine kinderen dikwijls een verbazende ontvankelijkheid en een roerend begrip voor Bijbelse waarheden aan de dag leggen, en het woord bewaarheid wordt: "Uit de mond der kinderkens en der zuigelingen hebt Gij U lof toebereid," vertoont zich bij de nakomelingen van in het krasse materialisme verzonken ouders juist het tegendeel. Daar vindt men kinderzielen, die, als met een dikke aardkorst overtoegen, nog slechts lagere aandriften openbaren en nú reeds verstompt schijnen voor al wat hoog en wat waar is.

Overigens behoort de thans zo veelvuldig tegen het Bijbels onderwijs en het uit het hoofd leren van teksten te berde gebrachte bezwaar: "Aan het kind mag men alleen geven wat het begrijpt", tot de verstandig klinkende, maar in waarheid door en door onjuiste leuzen der moderne pedagogiek. Reeds de middelmatige onderwijzer, opvoeder of vader, die het kind alles, wat hij het zegt en leert, breedvoerig meent te moeten verklaren, brengt, naar men weet, daarmee slechts vervelende, zich in gemeenplaatsen bewegende, en wijsneuze en verwaande verstandsproducten naar zijn beeld groot.

Volgens bovenbedoelde stelling mag een moeder in het eerste levensjaar van haar kindje er volstrekt niet mee spreken, het niets voorzingen, en er eigenlijk in 't geheel niet mee omgaan, want het begrijpt haar immers tóch niet? (Hoeveel liefelijk snappen, stamelen en babbelen, hoeveel heerlijke zielsuitingen en wederzijdse liefdesbetuigingen tussen moeder en kind gingen dan niet verloren!) Maar God - of zeggen wij, in plaats van dit voor de hedendaagse pedagogen onbekende woord: de natuur - gaat hierbij juist op de tegenovergestelde wijze te werk. Zij werpt het op te voeden kind midden in een hem aanvankelijk totaal onbegrijpelijke wereld, zonder het schijnbaar ook zelfs de hulpmiddelen voor het begrijpen en het leren, bijvoorbeeld de spraak, mee te geven. En bij deze overweldigende massa volkomen nieuwe, schijnbaar door hem niet te verwerken feiten en indrukken, in dezen oceaan van onbekende verschijnselen, onder deze menigte van vreemde organismen en wezens, groeit en bloeit de kleine nieuwelings naar lichaam en ziel op, leert hij zonder bepaalde leiding denken, gaat hij aan 't waarnemen en vergelijken, leert hij zonder woordenboek of grammatica spreken, en leert hij zonder onderwijzer of leerboek in de eerste drie jaren zijns levens verbazend veel, en misschien méér dan in al de volgende jaren. Want de mensenziel is van het ogenblik van haar schepping af een kracht Gods, die de macht heeft om deze wereld te vatten en op te vatten, omdat zij groter en eeuwiger is dan deze wereld. Reeds in het kleinste kind brengt deze persoonlijkheid van Goddelijke afkomst de zo verbazend snelle en harmonische ontwikkeling van lichaam en geest teweeg. Reeds hier is een geweldige kracht van assimilatie onophoudelijk werkzaam, die niet allereerst begrijpt en daarna zich toeëigent, maar rechtstreeks ziet en eet en drinkt, en daarvan sterk en groot wordt. Deze kinderziel is niet maar een te vullen reservoir - dat is alleen het hoofd - maar een knop, die reeds al het leven, al de krachten en bestanddelen van de volle bloem, ja van de vrucht in zich bevat.

Daarvan verstaan, helaas! de hedendaagse pedagogen hoe langer hoe minder: zij willen het kind opvoeden, terwijl zij zich hoe langer hoe meer van het kind op een afstand houden; zij verdiepen zich al meer en meer in abstracte begrippen, in grauwe, dorre theorieën, zodat zij geestelijk verwelken en verdrogen. Hoe zult gij op het kind inwerken, nu gij niets kinderlijks meer in of aan u hebt? Op u kan men de uitspraak toepassen: "Zo gij u niet bekeert en wordt gelijk de kinderkens, zo zult gij niet in het Koninkrijk der hemelen" en ook niet op aarde tot de ware pedagogiek komen.

Zo kan de, zowel van pedagogisch als van Godsdienstig standpunt, verwerpelijke eis, dat men reeds op school de kinderen "met de stellige (?) resultaten der Bijbelkritiek bekend moet maken" - naar het heet om hen te wapenen voor de strijd - slechts door mannen gesteld worden die niet weten en niet geloven, dat God, naar Zijn belofte in de mond des kinds lof legt, en dat Zijn Geest deze kleinen bekwaam kan maken, en ook dikwijls bekwaam gemaakt heeft, om met een glad keisteentje uit de beek de Goliath's van het ongeloof in het zware pantsier des wetenschap tegen te treden. Diegenen onder hen, aan wie God Zijn Geest daartoe niet geeft, helpt ook Sauls wapenrusting niet, en voor de Bijbelverdediging van kritisch gedresseerde hogere burgerscholieren en gymnasiasten moge God ons bewaren.

Maar de Bijbel bevat zovele tegenstrijdigheden! Ja, hij bevat veel dat moeilijk te begrijpen is; berichten, die ons in het duister laten, raadselachtige, onnodig schijnende opgaven, onbegrijpelijke bevelen, waarvan wij de grond en het doel niet inzien, onverklaarbare daden, ook van vromen; woorden, waarbij men ineenkrimpt; stenen des aanstoots midden op de weg; heiningen, die het pad versperren. En daarbij, geen verklaring of opheldering, geen verwijzing naar, geen letten op andere uitspraken of op iets dat anders verhaald is! Zo bijvoorbeeld bij de Evangelisten, die elkaar toch kenden, zoals Johannes en Mattheüs. Ieder gaat zijn eigen weg, zonder zich in het minst te bekommeren of zijn woord met het woord van de ander overeenstemt. Ook dat is niet menselijk. Waarlijk God heeft ons het geloven aan Zijn Woord niet gemakkelijk gemaakt - dat is ook niet Zijn wijze van doen - en diegenen bedriegen zich, die de Christenen voor een lichtgelovige schare houden, die zonder te wikken of te wegen en zonder nadenken, alles aannemen en geloven, wat in een oud, eerwaardig en vroom boek staat. Neen, gelijk de bomen des wouds door de storm, worden ook wij menigmaal door sterke winden ginds en her bewogen; ook wij kennen de twijfel, en het bange, ernstige, ontzaglijke worstelen naar waarheid, ook ten koste van de dierbaarste eigen mening, waarop de tegenstanders zich zo laten voorstaan. Welk een strijd is er niet door het ganse Woord heen, tussen de roeping en de eeuwige raadsbesluiten Gods van de ene kant, en de eigene beslissing van de mens; de grote vraag van het noodlot en der vrijheid. Maar hebben sedert 6000 jaren de wijsten der mensen die vragen opgelost? Juist omdat God zulke vragen heeft laten staan, en geen mens ze kan beantwoorden, laten ook wij ze staan, daar wij toch weten, dat eenmaal een hogere, hemelse analyse vraagstukken zal oplossen, die voor de aardse rekenkunde onoplosbaar zijn. "Werkt uw zelfs zaligheid met vreze en beven, want het is God, die in u werkt beide het willen en het volbrengen", dat is toch, zoals iemand eens tot mij zei, de onzinnigste tegenstrijdigheid, die men zich kan voorstellen. Maar de Christen, die dagelijks beide aan zichzelf ondervindt en doorleeft, voelt geen behoefte aan verklaring en hoort het lachen Gods (Psalm 2) over de zich wijs wanenden, wien Hij met

soevereine ironie zulke ongeslepen diamanten heeft toegeworpen, opdat zij daaraan hun wijsheidstanden stuk knagen. Waarom heeft God ons niet een van A tot Z duidelijk en verstaanbaar Woord gegeven: systematisch en methodisch gerangschikt, met grondige bewijspplaatsen, zoiets als een beredeneerde Catechismus, of een leerboek van de Godsdienst? Omdat Hij ons geloof wil oefenen; omdat Hij de wijsheid der wijzen bespot; omdat Hij ons wil doen zien dat Zijn wijsheid volstrekt niet nodig is om ónze wijsheid te schande te maken; daartoe is Zijn dwaasheid voldoende; omdat het Zijn welbehagen was, zulke dingen voor de wijzen en verstandigen te verbergen; en Zijn Zoon, die diep in de eeuwige raadsbesluiten der Enige Wijsheid schouwt, verblijdt zich daarover in de geest en looft hierom zijn Vader. (Lukas 10 : 21) Maar 't is zo; daar kan de mens zich niet overheen zetten. Wie zou ook voor God en de mensen willen belijden, dat hij een arme dwaas en zot is, blind en onwetend, van nature onmachtig om het hemelse en het eeuwige te vatten? Dat zou immers een slag in het aangezicht zijn van allen vooruitgang, van alle wetenschap en verlichting, ja van ons verstand, dat, zeggen anderen met een vroom gezicht, toch óók een gave Gods is! Er zijn nu eenmaal tweeërlei mensen en twee Bijbels. Een natuurlijke: een gewoon boekje, dat er evenals alle andere boeken uitziet en verschillende dingen bevat, door verschillende mensen in verschillende tijden verhaald: historische en Godsdienstige, begrijpelijke en ongelooflijke dingen, allen onder en door elkaar. Dezen natuurlijke Bijbel alleen kent de natuurlijke mens. Maar er bestaat nog een ándere, geestelijke Bijbel, die in de natuurlijke ligt opgesloten als de kern in de schil: een vrucht vol sap en kracht, een Woord vol Goddelijke en eeuwige ideeën; en deze Bijbel kent alleen de geestelijke mens. Augustinus heeft gelijk: de duistere plaatsen in de Bijbel zijn een gevolg van de duistere plaatsen in ons hart.

Ook het Woord Gods, zegt menigeen, en wil daarmee het gebrekkige dat hij er in meent te vinden bemantelen, moest, evenals Christus, in knechtsgestalte verschijnen. Ja dit Woord versmaadt alle pracht en praal, alle kunst in stijl of rede; het veracht inleidingen om de lezers voor zich te winnen, evenals geniale verdeling der stof, geestige invallen, roerend pathos, wegslepemde welsprekendheid ("de ware welsprekendheid" luidt het diepzinnige woord van Pascal, "spot met de welsprekendheid") en werpt achteloos grote levenswoorden, kiemen der eeuwigheid, op de weg, op de rotsen, onder de hekken en op goeden, vruchtbare grond. Ons, gekunstelde en door overlading verdorven hedendaagse schrijvers, die altijd op pakkende, nieuwe, opzienbarende woorden uit zijn, voor wie in de kunst de vorm meer geldt dan de inhoud, kan dit woord en zijn inkleding wel onbeduidend, grof, ruw, eenvoudig en armzalig toeschijnen. Maar gelijk Christus, door de hoogst-beschaafde Farizeeën wegens Zijn woorden en Zijn verschijning bespot, echter ook in knechtsgestalte zondeloos bleef, "geen bedrog werd in Zijn mond gevonden", zo is het ook met het Goddelijke Woord.

En wanneer eindelijk menigeen zegt: In de Bijbel is voor mij alleen dátgene Gods Woord, waaraan ik iets heb, dat mij iets geeft, dan wil dat voor velen zeggen: Gods Woord is voor mij dátgene in de Bijbel, dat mij bevalt, dat met mijn verstand, met mijn meningen en neigingen overeenstemt; dat met mijn ontwikkeling, mijn verlichting, mijn kennis en mijn vooroordelen niet in tegenspraak is, en dat mij vooral geen pijn veroorzaakt. Wat echter mijn wijsheid en mijn verstand te niet doet, wat mij verootmoedigt, wat mij hard en hoogmoedig hart verbrijzelt en veroordeelt, en mij als zondaar voor de Goddelijke

Majesteit vernietigt, om mij enkel en alleen in de verdiensten van Christus redding aan te bieden: de geheel-leer van berouw, bekering en wedergeboorte, laat ik mij niet welgevallen; dat is voor mij Gods Woord niet!

Hebben wij nu enige bezwaren behandeld, ook van eerlijke mensen, die graag zouden willen geloven, dan kunnen wij daarentegen de talrijke, telkens weer opgewarmde tegenwerpingen der spotters en verachters, van de oude tijd tot op Voltaire en zijn hedendaagse geestverwanten, ter zijde laten. Deze Augiasstal met zijn drieduizend ossen vermag zelfs een Hercules niet te reinigen, en ook wij gelovigen zijn niet bij machte, het ongeloof uit de wereld te bannen. Want velen willen niet geloven, maar twijfelen, en voelen zich daarbij meer op hun gemak: dat legt hun geen verplichtingen op! Zo zond een dame, die door het lezen van moderne filosofen het spoor in de Bijbel bijster was geworden, mij eens een lijst van bezwaren tegen de Schrift; en toen ik deze naar mijn beste weten en geweten had weerlegd, zond zij mij een tweede, met de verzekering: wanneer gij ook déze wederlegt, zal ik geloven. Ik antwoordde haar: Gij lijdt aan de u door mensen, die het zullen moeten verantwoorden, ingeblazen twijfelzucht: het onmiskenbare symptoom van geestelijke bloedarmoede en bleekzucht; en al weerlegde ik uw nieuwe tegenwerpingen, dan zou de geest des twijfels er u weer honderd anderen ingeven; en al kon ik ook deze uit de weg ruimen, dan zou hij zijn groten troef uitspelen en u toefluisteren: "Wat? Gods Woord? Hoe weet gij eigenlijk, dat er een God bestaat?" Bid God, dat Hij u geneze; ik kan het niet!

Ach! waarom valt het ons zo zwaar aan God te geloven? Waarom wantrouwen wij Hem zozeer? Op aarde gelooft toch het kind zijn vader, de vrouw haar man, de vriend de vriend geheel en volkomen, stelt er zijn eer en zijn roem in hem te geloven, hem te vertrouwen. Zou de God, wiens goedheid zich uitstrekt over Zijn ganse schepping, ons ook niet een woord der liefde, der waarheid, des erbarmens over al ons bange vragen hebben gezonden? Hij, die zo vaderlijk ons lichaam voedt en onderhoudt, zou Hij zich ganselijk niet bekommeren om onze ziel? En als wij Zijn Bijbel openen, en daarin Zijn hoogste verzekeringen en betuigingen, ja Zijn eden vinden, die Hij zweert bij zichzelf, dat Hij ons wel voor een kleine tijd heeft verlaten in Zijn toorn, maar ons in eeuwige ontferming weer zal aannemen, dat Hij alle tranen van onze ogen zal afwissen en eeuwig onze God zal zijn, moet dan het boze hart bij zulke beloften, zó heerlijk als nooit in een menselijk hart zijn opgekomen, toch altijd nog twijfelen, spitsvondig uitleggen, altijd nog kleingeestige aanmerkingen maken, altijd nog ontevreden morren! Kunnen wij niet eens voor goed tot het besluit komen, alle neerslachtigheid en versaagdheid met de ganse rommel der verlichting, des ongeloofs en der kritiek van ons te werpen en vrolijk juichend deze God toe te roepen: Ja Vader, ik geloof U! Ik wil U geloven! Ik wil op Uw Woord vertrouwen! Dwalen, ons vergissen, zullen wij, zolang wij op de aarde zijn, maar waarom dan niet liever naar Gods zijde dan naar de zijde der mensen? Is het zó gevaarlijk, wagen wij zó veel, al zouden wij in dezen Vader zelfs een weinigje te veel geloven, Hem, in plaats van onszelf, een weinigje te veel vertrouwen, op Hem, de levenden God, in plaats van op deze vergankelijke wereld bouwen? Wij, die toch dagelijks blindelings de mensen volgen en bij hun woord zweren; alsof wij het nooit ervaren hadden, hoe het mensenwoord bedriegt en gebroken wordt.

Zoals het gehele kruis lichter te dragen is dan het halve, zo is het ganse Bijbelgeloof lichter dan het halve; daarin zult gij nooit rust vinden voor uw ziel.

Met de vele twijfelingen, discussies en onderzoekingen aangaande het Bijbelgeloof is het evenzo gesteld als met de geest van bezorgdheid, en beiden zijn een belediging van de almachtige hemelse Vader. Wie zich daarmee inlaat, en hem door berekeningen en verstandsargumenten hoopt te overwinnen, komt er niet mee klaar: altoos komen er weer nieuwe "maren" en "alsen" in het vreesachtig gemoed op, en achter elke zorg telkens weer een nieuwe en zwaardere, want veel te onzeker en aan veel te veel kwade kansen en gevaren zijn ons bezit en ons bestaan blootgesteld, en ten slotte wordt de verbijsterde ziel wanhopig. Zo kwam men mij eens vertellen, dat een oude, ongetrouwde boer in de buurt zich in zijn schuur had opgehangen, omdat hij nog slechts 60.000 Mark (*f* 36.000) bezat, en nu vreesde, dat hij op het laatst van zijn leven tóch nog naar het armenhuis zou moeten! Wie voor eens en altijd aan die zorgengeest zijn afscheid geeft, en het vaste besluit neemt, niet meer voor de komende dag bezorgd te zijn, in het vertrouwen op die God, die de vogeltjes voedt en de leliën bekleedt, die beloont God voor dat geloof in Hem met een blijmoedige opgewektheid en met gestadige hulp van boven. Zo vond ik in een arme gemeente in het gebergte een weduwe. Zij had zeven kinderen, waarvan het oudste nog schoolplichtig was, en zij had het zó arm, dat, toen ik haar een voor mij verrichte dienst met dertig Pfennig (achttien cent) betaalde, zij vol dankbare ontroering uitriep: "Zóveel geld verdien ik anders op een helen dag niet!" Thans zijn hare kinderen allen volwassen, gezond, ijverig en bruikbaar. God heeft haar geholpen; hoe, weet ik niet, en dat is ook bijzaak. Hij heeft wegen en middelen genoeg, ook als wij mensen er geen meer zien.

Zo is 't ook met het geloof aan de Bijbel. Wilt gij, vóór en aler gij gelooft, eerst alles grondig napluizen, de verschillende mensenmeningen onderzoeken, en ál uw twijfelingen achtereenvolgens met bewijzen overwinnen, dan zult gij er niet mee klaar komen. Altijd zal deze of gene, een tijdschrift of een nieuw boek, u nieuwe bezwaren of nieuwe tegenwerpingen brengen, en langzamerhand zal ook het weinigje geloof, dat gij nog hebt, vervloeien. Op die weg zult gij nooit tot het ware geloof komen. Kies de kortere weg! Werp uw armzalige wijsheid en die van alle mensen weg, kniel neer voor God, en bid Hem om licht en verlichting door Zijnen Geest! Hij zal het u niet onthouden, want het is toch Zijn wil, dat wij in Hem en Zijn Woord zullen geloven. Dan kunt gij met een krachtig en blijmoedig geloof de strijd en de worsteling der begrippen en meningen bedaard aanzien. Laten de wateren bruisen en de golven woeden, gij staat op de rots der eeuwigheid.

4. BIJBELKRITIEK

"Sei ruhig, bleibe ruhig, mein Kind: In dürren Blättern säuselt der Wind!"

GÖTHE

Men kan tegenwoordig, helaas! bijna niet meer over de Bijbel spreken, zonder van de Bijbelkritiek te gewagen. Zij is, evenals álles, er ook reeds vroeger geweest, en rationalistische rabbijnen hebben reeds in de Middeleeuwen aan het Oude Testament een verbazend moderne wijsheid ten koste gelegd. Maar zó algemeen en zó radicaal beoefend als tegenwoordig, is de Bijbelkritiek zeker nog nooit!

Hier moet tussen Bijbelkritiek en Bijbelstudie terdege onderscheid gemaakt worden. De Bijbelbestudering, het Bijbelonderzoek, is de Christen niet alleen geoorloofd, maar zelfs bevolen. "Onderzoekt de Schriften, want die zijn het, die van Mij getuigen!" zegt Christus. Dit Bijbelonderzoek heeft tal van voortreffelijke werken, Zoals Calvijns "*Institutie*", Arnds "*Ware Christendom*", Bengels "*Gnomon*", Culmanns "*Ethik*", en dergelijke voortgebracht. Tegenover het woordelijk geïnspireerde origineel hebben wij thans slechts overzettingen. Dat een overzetting, als zodanig, reeds een verzwakking een van de tekst betekent, en zijn diepte en veelzijdigheid niet vermag te bereiken, wordt door iedereen, die van de taal en van de talen iets verstaat, ingezien. Geen taal komt in alles ten volle overeen met een andere taal, en zo dit ook schijnbaar het geval is met woorden als huis, boom, berg enz., zo wordt toch, hoe hoger het woord en zijn betekenis is, hoe groter het onderscheid; zo bijvoorbeeld ziel, geest, esprit, spirit, gemoed. Is reeds het hogere mensenwoord, bijvoorbeeld van een Homerus, Dante, Shakespeare, in waarheid onvertaalbaar, hoeveel te meer dan niet het Goddelijk Woord! Zo is het dan de taak van de gelovige altijd weer naar die overzetting te zoeken, welke het origineel het meest nabij komt. Dikwijls zal dit niet ten volle bereikbaar zijn, en ook de vraag welke overzetting de beste is, zal in menig geval onbeslist blijven. Een zodanige Bijbelstudie is echter geen kritiek. Zij zegt: Ik geloof, daarom onderzoek ik. De Bijbelkritiek zegt: Ik onderzoek, om te zien of ik ten slotte zal willen geloven. Van deze Bijbelkritiek spreken wij hier.

Is de theologie, de wetenschap die over God handelt, dan niet verheven en achtenswaardig? Voorzeker! Calvijn heeft gelijk: "De Theologie is de koningin aller wetenschappen, en alle anderen zijn hare dienstmaagden." En zo zijn, naast de mannen der Heilige Schrift, de grootste mannen der Kerk theologen, zoals Augustinus en andere Kerkvaders, zoals Calvijn, Knox, Luther, Melanchthon, enz. De ware, op Gods Woord gegronde theologie is de hoogste wetenschap. Zo sprak de eerwaardige bisschop Amos Comenius aan het einde van zijn gezegenden levensarbeid: "Vraagt men naar mijn theologie, dan noem ik de Bijbel, en zeg ik van ganser harte: Ik geloof alles, wat in dit boek geschreven staat!" Waaruit zal de mens anders zijn theologie halen? Anders is het al spoedig: *Corruptio optimi pessima* (= *het bederf van het beste is het ergste wat er is*).

Deze kritiek en haar schier ontelbare menigte werken - men zegt, dat er op dit gebied in Europa en Amerika jaarlijks omstreeks achthonderd nieuwe boeken verschijnen! - hier in bijzonderheden te bespreken, gaat natuurlijk niet aan, al ware het slechts omdat zij allerlei kleuren en kleurschakeringen aanneemt, en alle trappen en graden, van het schuchterst

gematigde tot het brutaalst vernielende, te zien geeft. Veeleer zou men daaruit een rijke bloemlezing van tegenstrijdige meningen en hypothesen kunnen samenstellen. Maar toch hebben daarin álle richtingen en partijen één grondslag gemeen. "Vrij onderzoek!" is de oorlogskreet van deze kritiek, evenals van de moderne wetenschap in 't algemeen. Wij willen - zeggen deze mannen - geheel buiten de invloed van al het traditionele, zonder ons op een dwaalspoor te laten brengen door autoriteitsgeloof, bevrijd van alles wat het vrije denken en de helderen blik benevelt, de dingen bezien zoals zij zijn, en ze grondig onderzoeken: dan weten wij, en behoeven wij niet meer te geloven. Dat noemen zij dan het onbevooroordeelde der wetenschap. Dat "imponereert" de menigte, en schijnt haar iets groots en schoons toe. Maar dat onbevooroordeelde is louter zelfbedrog, een totale onmogelijkheid!

Voor het vrije onderzoek zou vóór alles vereist worden, dat de mens vrij is. Maar dat is hij niet! Want het zijn bijvoorbeeld juist de priesters van het vrije onderzoek, die ons tot vervelens toe herhalen dat de profeten en apostelen de kinderen, de producten van hun tijd waren, dat zij door de toenmalige leerstellingen en zienswijzen beheerst werden, en nu allen déze zienswijzen uitspraken. Neen! De waarheid, de Zone Gods, het Licht, dat in de wereld gekomen is, had hen, in onderscheiding van andere mensen, van hun tijd en de geest huns tijds bevrijd; en juist dát is in hun woord en in hun leer zo groot en merkwaardig, dat zij zo van het relatieve, het tijdelijke en het toenmalige afzien, het absolute en eeuwige voorop stellen, van hun afkomst, hun familie, hun verhouding tot hun bloedverwanten, tot de tempel en de staat, tot de toenmalige cultuur en beschaving niets berichten.

Lezen wij het eerste Evangelie. Wat schrijft Mattheüs van zichzelf? Een enkel vers (9 : 9) en verder geen woord. Hoe zou daar een man, die verwaardigd was geworden drie jaren lang persoonlijke omgang te hebben met de Zone Gods, ons niet verhalen wat hij de Heere gevraagd, en wat deze hem geantwoord had; wat hij bij zijn roeping gevoeld, en gedacht en geloofd heeft; wat zijn vrienden en betrekkingen er van gezegd hebben, hoeveel spot en tegenspraak hij heeft verduurd! En hoe zou hij aan het slot van zijn boek, zij het ook kort, niet bericht hebben, hoe het hem daarna gegaan is. Van dit alles echter geen woord, geen syllabe. En tegenover zulk een ongehoord uit het oog verliezen van het eigen-ik, wil men ons nog doen geloven, dat deze mannen geheel en al zijn opgegaan in hun omgeving, opzettelijk met nevenbedoelingen hebben geschreven, naar zekere strekking of richting van hun tijd hun verhalen hebben pasklaar gemaakt.

Waren zij, ware Christus een kind van Zijn tijd geweest, en had Hij de toenmalige tijdgeest vertegenwoordigd, dan zou die tijd Hem niet gekruisigd, en de apostelen niet vervolgd hebben; want iedere tijd heeft zijn kinderen lief. En zo bemint en vereert hij ook deze moderne onderzoekers, en zij hunnerzijds kunnen er niet genoeg over roemen, hoe onze tijd, de nieuwere tijd, de twintigste eeuw, deze tijd van licht en verlichting, hoe de nieuwere wetenschap en het nieuwere onderzoek ons eerst recht de vrije kennis en het ware weten hebben aangebracht. Wat wil dat dan anders zeggen, dan zichzelf als een kind van zijn tijd en de tijdgeest aan te dienen, en zich in de dienst van die tijd te stellen? Maar hoe rijmt het daarmee, dat zij er zich tegelijkertijd op beroemen, de onbevooroordeelde te zijn? De niet door God vrijgemaakte mens is steeds een kind en

een slaaf van zijn tijd, lijdt mede aan zijn geestelijke stromingen, zijn geestelijke atmosferen, zijn speciale eenzijdigheid en zijn eigenaardige dwalingen; en hij verkeert ook steeds, bewust of onbewust, met of zonder zijn wil, onder de invloed van levensloop en levenspositie, familie en werkkring, bezit of armoede, gezondheid en ziekte.

Maar de grote, allesbeheersende vooronderstelling (of vooroordeel), die elk mens, ook zonder dat hij er zich van bewust is, regeert; die hem geheel doordringt, als het water een spons; waarvan hij zich evenmin vermag los te maken, als dat hij zich uit zijn eigen huid zou kunnen verwijderen, dat is hij-zélf: zijn persoonlijkheid, zijn ik-heid, de formule zijner ziel, die hem juist tot degene maakt, die hij is, en niet tot een ander. Zo doet aan een melancholieke de wereld zich in een bijzonder licht voor. Zijn wereld, zijn weten van haar, of in laatste instantie, zijn wereldbeschouwing, is een andere, dan die van de sanguinische of van de flegmaticus.

Ook het ongeloof moet toegeven, dat de maatstaf, waarmede het subject het object meet, altijd slechts het eigen-ik is en zijn kan, en dat op de identiteitswet: "A is gelijk A", of beter gezegd: "Ik ben, die ik ben", al ons denken berust. Van deze veronderstelling gaat al ons kennen uit en zal altijd individueel zijn. In en met dezen grondregel is echter tevens uitgesproken, dat ik het heelal met mijn eigen maatstaf meten zal. Reeds bij het kleine kind openbaart dit verschil zich in de wijze hoe en waarop het zich bij de voeding de stoffelijke wereld toeëigent. Hij "houdt hier wél van", en "hij houdt daar niet van", Het komt bij niemand op, naar de oorzaak daarvan te vragen. Want de persoonlijke smaak is het onschendbare kroonrecht der individualiteit, zowel in het lichamelijke als in het geestelijke. "Houdt gij van muziek?" "Stelt gij belang in de schilderkunst, of geeft gij de voorkeur aan het beeldhouwen?" Dat zijn welbekende, maar niet weldoordachte feiten. Daaruit blijkt duidelijk, dat ieder mens vooroordelen of voorkeuren mee ter wereld brengt, die in de hem onbekende formule zijner ziel wortelen, en die hem juist maken tot de mens, die hij is.

Deze vooroordelen oefenen op zijn gehele weten een invloed uit, waaraan niemand zich onttrekken kan, reeds omdat het tot het grote "onbewuste" in hem behoort; en indien men hem met geestelijke Röntgenstralen onderzoeken kon, zo zou men vooruit weten wat hemzelf nog duister is, hoe hij zich tot iedere hem welgevallige vraag zou stellen. Zo sla ik toevallig in het belangwekkende boek: "De diepte der zee en haar leven", van Prof. Marschall, de volgende passages op: "Al zijn wij ook genoodzaakt (?) tot de veronderstelling, dat die oudste en oorspronkelijkste (?) wezens, die als gemeenschappelijke stamouders der gehele dieren- en plantenwereld te beschouwen zijn (?), ergens en eenmaal uit de anorganische materie spontaan moeten zijn voortgekomen (??), toch kunnen wij ons niet gemakkelijk voorstellen, dat dit proces zonder licht zou hebben plaatsgehad. (?) Dat noemt men nu "onbevooroordeelde" wetenschap!

Hoe onhoudbaar de bewering van het onbevooroordeelde der wetenschap is, bleek alweer, toen bij de zaak Spahn deze hoogleraar dit grote woord te midden van de wereld der Deutsche geleerde wierp. Bij die gelegenheid heeft Prof. Mommsen er op gewezen, dat een Protestant door zijn vooroordelen belet werd "het ontzaglijke geesteswerk des Pausdoms" op de juiste waarde te schatten. Dat wilde nu de eveneens

"onbevooroordeelde" hoogleraar Dr. Fricke te Leipzig niet behagen. Terwijl hij het in de theorie met Mommsen eens is, verklaart hij het Pausdom voor "de vervalste godsdienst van het gederailleerde mechanisme, die tot alles misbruikt kan worden." Onbevooroordeeld staat dus niet gelijk met eenheid van geest, en óók niet met objectiviteit. Want Mommsen en Fricke zijn beiden overtuigd van hun objectiviteit. Wie heeft nu gelijk?

Daarop week Prof. Mommsen in een antwoord aan de Vrijheer von Hartling niet onbelangrijk van zijn eerste eis af. Zoals te verwachten was, is de grote historicus scherpzinnig genoeg om toe te geven, dat "het onbevooroordeelde van alle wetenschappelijk onder-zoek het ideale doel is, waarnaar ieder consciëntieus man streeft, doch dat door niemand bereikt kan worden. Godsdienstige, staatkundige en maatschappelijke overtuigingen brengt iedereen van huis uit mee, en hij vervormt ze naar de mate zijner arbeids- en levenservaringen." Ja, hij is rechtvaardig genoeg om uitdrukkelijk te erkennen: "Men kan er de echten Katholiek volstrekt geen verwijt van maken, dat zijn wereldbeschouwing, en derhalve ook zijn onderzoek en zijn onderwijs de invloed ondervindt van zijn geloof." En eindelijk beperkt hij zijn eis in zoverre, dat geen Katholiek iets mag geloven of onderwijzen, dat met zijn verstand in tegenspraak is." Dat klinkt heel mooi. Maar hier ligt juist de zwarigheid! Wie zal bepalen, wat met het verstand van een ander in tegenspraak is? Zo beschouwt Prof. Mommsen, en natuurlijk ook velen van degenen die hem toejuichten, het wonder als iets dat tegen het gezond verstand indruist. Maar van oudsher hebben mensen als Socrates en Salomo, wijsgeren als Augustinus, Pascal en Leibnitz, natuuronderzoekers als Newton en Linnaeus, kerkhervormers als Luther en Calvijn, dus mensen van wie men toch niet zo maar op staande voet alle verstand ontzeggen kan, de mogelijkheid van het wonder wel degelijk met hun verstand overeen weten te brengen. Zo is het tegenwoordig mode, het leerstuk van de pauselijke onfeilbaarheid als klinkklare onzin voor te stellen. Welnu: dat de Paus in wereldlijke dingen onfeilbaar zou zijn, is nog door niemand beweerd, en nog onlangs heeft bisschop Keppler er openlijk de nadruk op gelegd, dat de Paus een arme zondige, de Goddelijke genade behoevend mens is; maar de veronderstelling (die ik zelf niet deel!) dat God ten allen tijde bij moeilijke geloofskwesties aan het opperhoofd Zijner Kerk op aarde zóveel licht van boven schenkt, dat hij steeds het juiste oordeel en de rechte beslissing uitspreekt, houd ik voor nog lang niet zo indruisend tegen het gezond verstand, als het dogma van vele natuuronderzoekers onzer dagen: het niets is eenmaal iets geworden. Waarom? hoe? waartoe? weet men niet.

Heel de theorie van het onbevooroordeelde der wetenschap berust op het grote en onjuiste vooroordeel, dat de mens ooit onbevooroordeeld zou kunnen zijn. Alleen de Heilige Geest kan hem van zijn vooroordelen vrij maken.

Maar gesteld eens dat de mens volkomen vrij ware: dat hij onbevooroordeeld op de wereld kwam, of zich daar onbevooroordeeld kon maken, dan zou nog altijd, eer de Bijbelkritiek als juist en gegrond erkend mocht worden, de grote vraag overblijven: Is zelfs de vrije en onbevooroordeelde mens wel in staat een Goddelijke openbaring ten opzichte van hare echtheid en waarheid te onderzoeken? Bezit hij daartoe de nodige middelen en

werktuigen? Zijn zijn rede en zijn verstand voldoende om een boek te onderzoeken en te begrijpen, dat zich als bovennatuurlijk aandient?

Wij hebben gezien hoe de menselijke rede een veranderlijke grootheid is, bij onderscheidene mensen zich tegenspreekt, ook de zichtbare schepping niet begrijpt, of vat, en immer tussen het eindige en het oneindige heen en weer slingert. Maar al zou ook die rede het altijd met zichzelf eens zijn, en al zou zij de ons omgevende wereld ook volkomen begrijpen, dan zou het toch nog de vraag zijn, of zij ons over het zichtbare en eeuwige, over hetgeen geen oog gezien en geen oor gehoord heeft uitsluitel zou kunnen geven? Neen! hebben daarop van oudsher alle ernstige denkers, die een diepe blik in de dingen hadden, geantwoord. Reeds de geschiedenis van de filosofie, die voortdurende poging van de mens om met zijn verstand de eeuwige grond, of oorzaak van het tijdelijke te vinden, geeft op deze vraag een ontkennend antwoord. Wat hebben de wereldwijzen niet al over God en de ziel, over onsterfelijkheid, geest en stof, tijd en ruimte in het midden gebracht, en hoe hebben zij al deze dingen niet afwisselend erkend en ontkend! Hoe spreekt de een de ander niet tegen! Een Plato beschuldigt Zeno, een Kant Locke, een Schelling Spinoza, een Schopenhauer Hegel, soms met bitteren spot, dat hij onnauwkeurig, inconsequent, en dus onverstandig denkt! Met betrekking tot de hoofdzaak echter zegt de scherpzinnige criticus van het loutere verstand: "Als ik hoor, dat een niet alledaagse kop de vrijheid van de menselijke wil, de hoop op een toekomstig leven en het bestaan Gods heet weggecijferd te hebben, dan ben ik er reeds volkomen van overtuigd, dat hij niets van dat alles tot stand heeft gebracht, niet, omdat ik geloof reeds in het bezit te zijn van onweerlegbare bewijzen dezer gewichtige zaken, maar omdat de transcendentale kritiek, die mij de ganse voorraad van ons louter verstand ontdekt heeft, mij ten volle overtuigd heeft, dat, gelijk zij ontoereikend is om in dit veld iets te bevestigen, er even weinig, of nog weiniger, toe in staat is, om te dien opzichte iets te ontkennen." (Kritik d. r. Vernunft, Recl. Ausgabe, S. 575).

Kan het verstand ons nu niet zeggen, of er al of niet een God is, hoe zal het ons dan over de eigenschappen van dezen God en over Zijn doen onderrichten, of een openbaring Zijnerzijds toetsen om te weten of zij al of niet Goddelijk is. Daarom zegt Kant: Weshalve er nergens van een theologie des verstands sprake kan zijn. "God," zegt Fr. v. Meyer, "heeft twee lichten geschapen, een groot licht tot heerschappij des daags, de openbaring, en een klein licht, dat over de nacht heerst, het verstand."

Ook hier gaat de Bijbel de menselijke wijsheid te boven. Onbarmhartig snijdt hij in het vlees en spot met dit verstand, als het zich in hetgeen Goddelijk is wil mengen. Hij "maakt het verstand der verstandigen te niet", en eist een "gevangen leiden tot de gehoorzaamheid van Christus." (2 Korinthe 10 : 5) Hij beschuldigt dit verstand een natuurlijke neiging te hebben tot het boze, en spreekt van Christenen, die eertijds "de wil des vleeses en des verstands gedaan hebben" (Efeze 2 : 3 naar Luthers overzetting) zegt ronduit: Gij waart "eertijds vijanden door het verstand in de boze werken." (Kolossenzen 1 : 14) Hij verklaart categorisch: "De natuurlijke mens begrijpt niet de dingen, die des Geestes Gods zijn: want zij zijn hem dwaasheid en hij kan ze niet verstaan, omdat zij geestelijk onderscheiden worden", (1 Korinthe 2 : 14) en roept triomferend: "Waar is de

wijze? waar is de Schriftgeleerde? waar is de onderzoeker dezer eeuw? Heeft God de wijsheid dezer wereld niet dwaas gemaakt?" (1 Korinthe 1 : 20)

De door God naar Zijn beeld geschapen mens kan God horen, begrijpen en met Hem spreken. De van God afgevallene kan dat niet meer: zijn ogen zijn verblind, zijn oren doof, zijn geest voor het hogere en hoogste verlamd. Niet alleen is hij van nature onbekwaam geworden om een Goddelijke openbaring te horen en te verstaan, maar de god dezer wereld verduistert voortdurend zijn verstand, verbergt en omhult voor hem de waarheid, en tovert hem leugens en dwalingen voor, onder voorspiegeling dat de mens een God is, en het goede en het kwade kan onderscheiden. En nóg niet genoeg! God heeft voor deze mensen, "voor de wijzen en verstandigen dezer wereld", tot straf voor hun eigenwaan, de waarheid verborgen. (Mattheüs 11 : 25) Wat God verbergt, vindt de mens alleen nooit of nimmer!

Dát is dus de klare, Bijbelse leer: de in zonden geboren en levende, onder de invloed van Satan staande mens, voor wie God de waarheid verborgen heeft, kan de Bijbel niet begrijpen, meester worden en kritiseren. "Uw geloof berust niet op menselijke wijsheid, maar op de kracht Gods."

De kritiek zegt het tegendeel, en beantwoordt bovenstaande vraag toestemmend. Zij gaat van de veronderstelling uit, dat de menselijke rede, de menselijk wijsheid, de menselijke wetenschap, in staat zijn om van een Goddelijke openbaring - altijd gesteld dat er zo iets bestaat! - te beslissen óf zij Goddelijk en wát aan haar Goddelijk is. Daarom bidt de criticus God niet om Zijn bijstand in de zaak, want dat er een God is, en of Hij gebeden verhoort, is voor hem een veronderstelling, die hij eerst kritisch onderzoeken moet. Ook de Heiligen Geest heeft hij daartoe niet nodig; want hij moet eerst onderzoeken, of er wel een Heilige Geest is, en wat die kan en niet kan.

Zo staan hier twee fundamentele zienswijzen zo scherp als slechts enigszins mogelijk is tegenover elkaar. De Bijbel verwerpt de Bijbelkritiek; de Bijbelkritiek verwerpt de Bijbel.

Ondertussen schijnt dit zo klare feit tegenwoordig maar niet duidelijk te willen worden voor velen, die liefst op de grens tussen goed en kwaad, tussen leugen en waarheid rondwalen. Deze lieden denken: wie met behulp van zijn verstand de Bijbel bestudeert, moet hem per slot van rekening toch wel begrijpen, ook zonder er in te moeten geloven. Neen! In vroeger tijd kreeg ik les van een bekend wis- en natuurkundige. Op zekere dag hamerde een blikslager naast ons openstaande venster er dapper op los. Eensklaps deed de beroemde professor mij min of meer verlegen de vraag: "Vindt gij nu wel onderscheid tussen dit geraas en de schoonste muziek, zoals men het noemt? Ik voor mij ben er niet toe in staat!" Deze man was dus de met theorie van het geluid en van de geluidsgolven volkomen vertrouwd, en kon haar onderwijzen en bewijzen; maar voor heel de daaruit ontstaande hogere wereld der melodie en harmonie had hij geen oor; Bach en Händel, Mozart en Beethoven, gingen hem spoorloos en onopgemerkt voorbij. Zo meende Elisa's knecht wel terdege en met recht, goede ogen en een scherp gezicht te hebben, en was hij tóch blind voor de hogere wereld. Eerst toen God hem de ogen opende, zag hij de hemelse lijfwacht rondom de profeet. Daarom bidt David: "Open mijn ogen, opdat ik

aanschouwe de wonderen Uwer wet!" En van de Emmaüsgangers lezen wij: "Hij (Jezus) opende hun verstand, dat zij de Schrift verstonden." Zonder dat openen konden zij haar niet verstaan. Zo waren de schriftgeleerden in deze door hen hooggeëerde Schrift goed tehuis; zij hadden ook destijds nog meer "bronnen" dan wij, studeerden er dag en nacht in, lazen en schreven tal van commentaren, onderwezen haar dagelijks, en ... begrepen er toch niets van. Toen de Zone Gods in de wereld kwam, om juist deze gehele Schrift op het duidelijkst te vervallen, nagelden zij Hem als een dwaalleraar en Godslasteraar aan 't kruis. De Bijbel kent evenals Christus slechts tweeërlei mensen: blinden die hun blindheid erkennen en van hun zonde verlost worden, en blinden die zeggen: wij zien, en wier zonde blijft. (Johannes 9 : 41)

Deze Bijbel is óf datgene, waarvoor hij zich uitgeeft: een woord van God tot de mensen ("En God zei!"; "Zo zegt de Heer; Ik zal Mijn woorden in uw mond leggen!") óf hij is het niet. En dán, in het laatste geval, is hij een maakwerk van aanmatigende, eerzuchtige en leugenachtige mensen. Valt op hem aan, gij critici! wijst het bedrog duidelijk aan, en wij zullen u dankbaar zijn! Maar is de Bijbel een Openbaring, dan: handen weg van het heilige en niet er aan gekritiseerd en getornd! Een Goddelijke openbaring, die vol fouten, onbetrouwbaar en alleen bruikbaar is na eerst door mensen herzien en verbeterd te zijn, is een onding!

Dit wordt dan ook door de van nature kritische Lessing erkend, en daarom schrijft hij: "Wanneer er een openbaring zijn kan en zijn moet, dan moet het voor de rede veeleer een bewijs te meer voor de waarheid er van zijn, dan een bezwaar er tegen, wanneer zij er dingen in vindt die haar begrip te boven gaan. Wie al zulke dingen uit zijn Godsdienst heeft weggewreven kon evengoed in 't geheel geen Godsdienst hebben, want wat is een "openbaring", die niets openbaart?! Een besliste gevangenneming der rede onder de gehoorzaamheid des geloofs berust op het feitelijke begrip van openbaring; of eigenlijk: de rede geeft zich vrijwillig gevangen, haar onderwerping is niets anders dan de bekentenis van haar grenzen, zodra zij van de werkelijkheid der openbaring verzekerd is."

En Luther schrijft aan Spalatin, die hem naar de beste manier om de Bijbel te bestuderen gevraagd had: "Vóór alles is het volstrekt zeker (*primum id certissimum est*), dat men noch door studie, noch door het verstand (*ingenium*) tot de Heilige Schrift kan doordringen. Begin dus met het gebed, dat de Heere u het rechte begrip Zijns Woords zal schenken. Er is geen andere uitlegger van het Woord Gods dan de Auteur van dit Woord, God zelf." (L. Ep. I, blz. 88). "De Schrift zonder enigerlei commentaar", zegt hij elders, "is de zon, waarvan alle doctoren het licht ontvangen."

Aan menig theoloog en niet-theoloog komt de zaak niet zo eenvoudig voor, en ongetwijfeld zijn er in de vraag, of de Bijbel Openbaring is of niet, andere ernstige, diepe, moeilijke vragen opgesloten, zoals bijvoorbeeld de inspiratie. Luther zegt: Eer een mens de eerste woorden van Mozes: "In de beginne schiep God de hemel en de aarde", leert verstaan, is hij dood, en al zou hij ook duizend jaar lang leven, zou hij het toch niet volkomen leren. Zo ook hier. Evenals alle tegenwerpingen tegen de openbaring en de inspiratie ze niet weerleggen, zo bewijzen zij ook niet alle bewijzen. Zulke waarheden liggen aan gene zijde van het bewijs, en moeten door veel geestesarbeid en gebed

doorleefd worden, totdat in de diepte der ziel een levendig besef van haar waar-zijn ontstaat en zich immer verder ontwikkelt, een bewustzijn, dat de gelovige dikwijls in het geheel niet door woorden vermag uit te drukken. Gelijk het tarwegraan vergaan moet, eer het tot een nieuwe plant wordt, en alle natuurlijke deugden in de mens afsterven moeten, om Goddelijk weer in hem op te leven, zo moet dikwijls, bijvoorbeeld bij jonge Christenen, het meegebrachte, geërfde Bijbelgeloof vergaan, tot het wederom levendig en nieuw in hem ontstaat. Grote, diepwortelende waarheden dringen echter onweerstaanbaar tot een beslissing, en lopen ten slotte, naar het doortastend woord van Christus, op een ja of een neen uit. En zo zal altijd tot de ziel van een discipel van Christus de vraag komen: Moet en wil ik met gevouwen handen tot de Bijbel als tot een Goddelijk Woord opzien, of mag ik van de troon mijns verstands, zij het ook met een zekere vrome verering, hem overzien of door-zien, teneinde over hetgeen waar en minder waar is te oordelen. Hoeveel moeite sommigen hiervoor ook doen, toch laten deze twee standpunten zich niet met elkaar verenigen, en, zij het ook langzaam, en wellicht onbewust, wordt iedereen naar de ene of de andere kant heengedreven. Er zullen altijd nog wel bijkomende vragen overblijven. Maar waartoe heeft God Zijn kinderen wijsheid en de Heiligen Geest beloofd, indien niet, om daarmee de hoofdvragen des heils te doorvorsen, en daarin tot een helder blijmoedig geloof te komen. Dat dit, krachtens een directe verlichting door dezen Geest bij de eenvoudigen en de armen van geest eerder mogelijk is dan bij de verstandigen en wijzen met al hun studie en geleerdheid, is een door de ervaring bevestigde leer van de Bijbel.

"Onze ogen", zegt Augustinus, "zien zo ver in de Schrift, als zij de wereld afsterven; voor zover zij echter voor deze wereld leven, zien zij niets." En Krummacher: "De Goddelijkheid der Heilige Schrift wordt door de mens slechts in die mate beseft, als hij zélf Goddelijker wordt."

Waarmee werkt nu de Bijbelkritiek? Zij poogt in de allereerste plaats geschiedkundig uit te vorsen of de Bijbelse berichten waar, werkelijk door de aangegeven auteurs en op de tot dusver geloofde tijd ontstaan zijn. Dewijl het dikwijls aan datums en vertrouwde bronnen ontbreekt, tracht men derhalve uit de inhoud der boeken zélf het bovenbedoelde af te leiden. Dat er hier voor meer of minder scherpzinnige gissingen een ruim veld is geopend, blijkt uit de veelheid, de verscheidenheid en de tegenstrijdigheid van de langs deze weg verkregen uitkomsten. Men kan zeggen, dat er op dit gebied ook niet één theorie of hypothese bestaat, waar niet een andere lijnrecht tegenover staat, die haar geheel omver werpt. Ook hierop is toepasselijk, wat Prof. Jülicher in zijn "Inleiding tot het Nieuwe Testament" openlijk bekent: "Ons weten inzake de belangrijkste vraagstukken is uiterst gebrekkig. Met name ten opzichte van de onderscheidene Bijbelboeken op zichzelf zijn wij van bewijzen en getuigenissen buitenaf bijna geheel verstoken, en moeten wij uitsluitend met gegevens werken, die wij aan de geschriften zelf ontleenen, wat ons tot kritische detail-onderzoekingen noodzaakt, waarbij zich somtijds de ene hypothese op de andere stapelt."

Daarbij betuigen deze critici - en wij willen hen graag geloven - : Wij zoeken slechts naar waarheid, waarheid tot elke prijs, al is het ook ten koste van de dierbaarste overgeleverde beschouwingen, der meest geëerbiedigde geloofsartikelen; wij willen waarheid. Wij ook;

wij allen. Wie zoekt en wil de leugen als zodanig, en om harentwil? Ook de materialist, zoals een Vogt, Moleschott, Haeckel; ook de atheïst, zoals een Nietzsche, en anderen, zoeken, dikwijls met grote ernst, de waarheid. Want de mens is voor de waarheid geschapen, en hij weet het. Waar is iemand, die zijn wereldbeschouwing, zijn wetenschap, zijn geloof der wereld als leugen aanprijst en aanbeveelt? Wie zou hem zijn waar afnemen? Maar wie een doel wil bereiken, moet ook de rechten weg inslaan om tot dat doel te komen, zo hij er zich niet immer meer van wil verwijderen, inplaats van het naderbij te komen. Daarom heeft Christus, eer Hij zegt: "Ik ben de waarheid" eerst vastgesteld: "Ik ben de weg." "Niemand komt tot de Vader", dus tot de waarheid, "dan door Mij." Nu heeft Christus zich óf bedrogen; Hij is noch de weg noch de waarheid, en zijn er nog andere wegen de waarheid en tot de Vader dan door Hem, en dan bestaat Zijn leer uit dwaling en leugen. Of Hij weet het; Hij is de waarheid en spreekt waarheid. Dan is de ganse kritiek op de dwaalweg, en zal nooit tot de waarheid komen. Want niet bij Hem zoekt zij de waarheid. Mythologieën en mythen van ten onder gegane volken, brokstukken van Babylonische en andere sagen, overblijfselen van Indische en Egyptische priesterwijsheid, onzekere en bestreden spraak- en naamvorsingen, berichten, die meestal niet te controleren zijn, beweringen, getuigenissen, meningen van reeds voor lang gestorven personen, die, evenals wij, eenzijdig, bevooroordeeld, onbetrouwbaar waren, en die ook toenmaals hun eigen eer hebben gezocht, dat zijn de bronnen, de autoriteiten, uit welke de kritiek na honderden en duizenden van jaren, met grote naarstigheid en met behulp van haar verstand, gelooft het betrouwbare van het twijfelachtige, het ware van het onware te kunnen onderscheiden, en omtrent eeuwige waarheden tot zekerheid te kunnen komen. Wél zijn wij voor historische navorsingen op dezen weg geweest, om historische feiten vast te stellen, maar dwaas is het, om zulke dingen tot toetsstenen te maken voor het bovennatuurlijke en eeuwige; en onnozel is het, om uit Babylonische gedenktekenen en inscripties te willen bewijzen, dat er engelen noch duivelen zijn; of uit "Romeinse bronnen", dat Christus niet van de Heiligen Geest ontvangen, en uit de maagd Maria geboren is. Hoe weinig de kritiek op deze weg van het historisch onderzoek tot volstreckte waarheid kan komen, toont haar onderlinge tegenspraak. Geen twee navorsers komen tot volkomen dezelfde historische bevinding. Terwijl Professor Delitzsch uit en met Babel de Bijbel bestrijdt, vinden Prof. Sayce, Dr. Jeremias, Rev. Urquhart en anderen daar een glansrijke rechtvaardiging van het Oude Testament.

Ook van nog een anderen kant beschouwd, wekt deze kritiek bij al haar zoeken naar waarheid met haar resultaten een gerechtvaardigd wantrouwen. Het is een eigenschap van de waarheid, dat zij niet ontkent, maar bevestigt, niet neemt, maar geeft; dat zij zich levend, productief, bevruchtend en vruchtbaar betoont, dat zij de ziel, zelfs door schrikkelijke, verpletterende ernst, sterkt, in één woord, dat haar blik de ziel tot in haar binnenste verblijdt. Is bij de resultaten der kritiek iets van deze vreugde der eeuwigheid te bespeuren? Biedt zij vruchtbare gedachten, grote ideeën, een verheven, overtuigende, de ziel stichtende, haar over al het nietige en aardse opheffende, tot God naderende beschouwing aan van God en van de wereld?

Wat heeft deze, in de negatie steeds voortschrijdende kritiek, nu aan 't licht gebracht? Dat de Bijbelse scheppings-, zondeval- en zondvloedberichten slechts mythen,

misvormde, uit Babel of elders afkomstige sagen zijn, spreekt in dit geval hoe langer hoe meer vanzelf. (Daarbij vond zij de reeds afgedankte theorie der twee berichten uit: het Jahvistische en het Elohistische, die onlangs ook weer van de zondvloed werd opgewarmd). Een Bijbel-Abraham is er nooit geweest; maar de Israëlieten vonden in het land Kanaän een opperhoofd van dezen naam, die zij tot hun nationale held verhieven, en hun priesters zorgden voor de verdere legendaire opsiering. Hoe staat het met Mozes, deze reeds uit psychologisch oogpunt zo kolossale figuur uit één stuk, wiens ijzeren wet zijn volk tot op de huidige dag een onverbreekelijke kracht heeft doen behouden? Nu, zegt de nieuwere kritiek glimlachend, een Mozes is er zeker nooit geweest, en Prof. Delitzsch vervangt hem heel handig door "de priesterlijken geleerde, die Genesis 1 schreef, en er zich angstvallig op toelegde om mythologische trekken uit het Babylonische wereldscheppingsverhaal te verwijderen." ("*Babel en Bijbel*"). Hij en zijn boeken, die chronologisch ná de profeten behoren te staan - in de zogenaamde tijd van Mozes toch konden de Israëlieten nog in 't geheel niet schrijven (schitterend door de nieuwste ontdekkingen weerlegd) - zijn fabrikaten van onbekende priesters, die na de Babylonische gevangenschap behoefte gevoelden om het zo deerlijk gehavende volk een steun te geven.

Over 't algemeen speelt de grote onbekende in de kritiek een gewichtige rol. Wie heeft de "Prediker" geschreven? Natuurlijk niet Salomo, ofschoon veel in het eerste hoofdstuk woordelijk overeenstemt met hetgeen ons elders van hem bericht wordt, en het gehele boek hem psychologisch volkomen waardig is; waarom zouden wij niet een Arameïsch (?) afschrift van het Hebreeuwse origineel bezitten? (Zelfs Renan geeft deze mogelijkheid toe). Neen, een onbekende, spoorloos verdwenen Joodse koning, heeft veel later dit ontzaglijke geesteswerk opgesteld. En wie was Daniël, daar herhaaldelijk in dat boek: "Ik Daniël" staat? Weer een onbekende, van wien men verder niets weet; en mijn bescheiden vermoeden, dat deze onbekende misschien Daniël geheten kan hebben en met de profeet identiek zijn geweest, verdient niet ernstig opgevat te worden. "Geloof gij dan werkelijk", vroeg mij een geleerd theoloog, toen ik in de loop van een wijsgerig gesprek deze schrijver ter sprake bracht, "dat er ooit een man geweest is, die Daniël heette?" Wat deze gewaande Daniël niet uitdrukkelijk vermeldt, heeft hij, zegt de kritiek, ook niet geweten (Zo hebben ook Schiller en Goethe onmogelijk in de tijd van Napoleon I kunnen leven; zij kennen immers niet eens zijn naam). Wie heeft het boek Genesis geschreven? Wie is de auteur van Deuteronomium? Wie heeft de Psalmen Davids, deze onvergelykelijke lyriek, deze ontboezemingen van één karakter, van één persoonlijkheid, gedicht? Wie dat granieten gebed van Mozes (Psalm 90), wie het tweede deel van Jesaja? Wie is de opsteller der beide boeken Ezra en Nehemia? De onbekende! de onbekende! Zo wordt door de Engelsen Bijbelcriticus Cheyne het eerste hoofdstuk van 1 Samuël een onbekende schrijver toegedicht, die ongeveer 500 jaren na de tijd der profeten heeft geleefd; maar Hanna's lofzang in het tweede hoofdstuk aan een andere onbekende, van wie niemand weet, wanneer hij schreef. En in een als orthodox geldend werk lezen wij: Van Eli wordt gezegd, dat hij Israël 40 jaren heeft gericht; doch deze chronologische opmerking en de opgave van zijn ouderdom zijn wij waarschijnlijk aan een latere Deuteronomische uitgever verschuldigd. (*Hasting's Bible Dictionary.*) Willekeurige beweringen, in het wild gesproken, of geschreven woorden, waarmee men zich voor de onwetenden met de straalkrans van hogere wetenschap wil omgeven. Of er worden met

verbijsterende zekerheid en ongelooflijk zwakke bewijsvoering de nauwkeurigste tijdsopgaven gedaan. De zegenbede van Bileam, "waarin onmiskenbaar aan de overwinningen van David herinnerd wordt" (!) en de zegen van de stervende Jakob over zijn zonen, zijn eerst ten tijde van Salomo gedicht; de tien geboden werden ten tijde van Manasse opgesteld; de onbekende Deuteronomicus heeft het thans bestaande boek door samensmelting van de Elohistische en de Jahvistische verhalen in het jaar 561 vóór Christus vervaardigd, en de onbekende heerser de Prediker in het jaar 264. Ja, Prof. Kautzsch weet zelfs dat het boek Daniël in de aanvang (waarschijnlijk in de maand januari) van het jaar 164 vóór Christus, en een ander criticus, dat het in 't laatst van het jaar 165 geschreven werd. Stellige resultaten van het vrije onderzoek!

Maar dan komen de gematigden, de bemiddelenden, die het iedereen naar de zin willen maken, en daarbij in eigen ogen de verstandigen zijn, die de gulden middenweg blijven bewandelen. Een Mozes, zeggen zij, is er wél geweest, maar men moet zijn geschiedenissen kalm en bedaard onder de ogen zien. Hij heeft in Midian de stamgod der nomadische Kenieten, hun Jah, leren kennen, en bij een ontzaglijk onweer vlamde misschien door zijn ziel de gedachte: Met dezen God kunt gij uw volk verlossen van zijn pijnigers! Elia is niet geheel en al uit de lucht gegrepen; hij stelt het toenmalige type van het profetendom in zijn sedert Samuël historisch geworden strijd met het koningschap voor; de vurige wagen is natuurlijk een onweer, waarbij een vermaard profeet door de bliksem gedood werd. Neen, Jesaja kon niet voorspellen; hij stelde zich, evenals Plato, een onrechtvaardig vervolgd rechtvaardige voor, en gebruikte het beeld van het rijden op de ezelin als omschrijving van diens zachtmoedigheid. Jezus liet daarna de ezelin voor zich halen, om Jesaja's woorden tot een vervulde voorspelling te stempelen (!) En Daniël? Nu ja! maar niet de grote ziener, aan wie bovenaardse wezens ook de verste toekomst en het einde der wereld openbaarden. "Hij moet zuiver geschiedkundig opgevat worden. Zijn horizon strekte zich niet verder uit dan het Grieks-Syrische wereldrijk van zijn tijd." (Zie daarentegen Daniël 12). Dus geen profetische woorden, maar politieke vertogen van een toenmalig staatsman. Enzovoorts!

In te gaan op de pogingen van deze richting om het wonderbare in de Bijbel ook voor de hedendaagse ontwikkelde aanneembaar te maken, is de moeite niet waard. Zo bijvoorbeeld, als het stilstaan van de ster der wijzen verklaard wordt uit de ligging der heuvelen rondom Bethlehem, die nu eens een ster bedekken, en haar dan weer boven een huis zichtbaar laten worden. Arme wijzen, die zich over zo iets "verheugden met zeer grote vreugde." Gevaarlijker is het uitvorsen der grenzen tussen ja en neen, tussen waarheid en leugen. Een bekend Frans theoloog betoogt, "dat het niet het rechte of valse geloof is, waardoor het heil of de verdoemenis bewerkt wordt, daar men het Godsdienstig geloof wel terdege onderscheiden moet van de zedelijke overtuiging, en het Bijbels geloof (*la foi biblique*), dat onmisbaar is voor de zaligheid, van het geloof aan de Bijbel (*la foi à la Bible*), welk laatste van ons wetenschappelijk oordeel afhangt." ("*Revue de théologie*", Mei 1897). Een Duits theoloog vermaant ons herhaaldelijk, dat wij toch onderscheid moeten maken tussen "waarheid" en "onfeilbaarheid", Een ander schrijft over de opstanding van Christus, wat evengoed toegepast zou kunnen worden op de hemelvaart van Elia: "Deze gebeurtenis is, zo al niet werkelijk gebeurd, tóch waar, dewijl zij uitwendig voorstelt wat er innerlijk in het gemoed der Apostelen (of van Elia) omging." Dus een ware

leugen! Waartoe nog tegen de toelating der Jezuiten in Duitsland te ijveren? Ik zou zeggen, dat wij ze er reeds hebben!

De omvangrijke werken dezer kritiek over de historische ontwikkeling van Israël zouden belangwekkend zijn (ook hier moet men terdege onderscheid maken tussen ernstig Bijbelonderzoek en negatieve kritiek), als sommigen er van niet met haat tegen de Heilige Schrift bezielde waren, zoals Renan's "Geschiedenis van Israël", waarvan een geestig Fransman terecht tot mij zei: Onder elke steen een schorpioen! en wanneer allen niet bij voorbaat de rechtstreekse en vaak wonderbare leiding van het volk Israëls door de enig ware God, Jehovah, loochenden. Dat deze God dit volk werkelijk uit alle andere volken heeft uitverkoren om Zijn volk te zijn, en het, gelijk een herder zijn kudde geleid heeft; dat Hij de Heilige Israëls is en zijn Behoeder, wiens oog niet sluimert of slaapt; dat Hij met dit volk nog iets groters en heerlijkers voor heeft dan hetgeen voormaals geweest is, daarvan weten deze critici niets en willen er niets van weten. Zij vinden in Israëls geschiedenis slechts het product van de strijd van eierzuchtige priesters met het koningschap, en van verschillende uitheemse invloeden. Daar kan van een juist begrip geen sprake zijn. Zo kan men evengoed Dante's "Divina Comedia", door uitsnijding van al het wonderbare, tot een dor en droog verhaal van de staatkundige troebelen van de Florentijnse Republiek vernederen.

Hoe willekeurig de kritiek hier omgaat met de Bijbelse bronnen, de enigen die wij bezitten, moge uit dit ene voorbeeld blijken. In zijn "Geschiedenis van Israël" beweert Dr. Winckler, dat de weer-God Jahu de Noordwaarts van Juda wonende Israëlieten reeds vóór Davids tijd bekend was, doch dat eerst door David de Jahve-cultus in Juda is ingevoerd; want, zo besluit hij, "wij moeten bij het binnenrukken van Israël in Kanaän en bij de verovering des lands wel aan de leiding van een aanvoerder denken, wiens macht en aanzien op hechte grondslagen rustten, en nu geeft Jozua ons geen enkel kenmerk van een historisch persoon te zien", waarom Dr. Winckler "de verovering onder Jozua's leiding als verklaring van de ontwikkeling der dingen" verwerpt. Maar hij heeft tóch behoefte aan een "historisch geloofwaardig man, die op historisch mogelijke wijze Israël verenigde en het zijn Jahve-geloof als teken der vereniging met geweld opdrong!, en die man vindt hij dan in David.

"De Godsdienstige eigenaardigheid" van het volk Israëls wordt óf uit zijn historische lotswisselingen afgeleid, en dan veel gewaagds beweerd omtrent de verbinding van Abraham met de dynastie van Hammoerabi, en uit "namen van godheden, zoals Khoesha en Ilali, die mogelijk (!) ook Arabisch zijn", gevolgtrekkingen gemaakt, óf de sterrendienst der oude Arabieren en de oud-Israëlietische overlevering worden met elkaar in verband gebracht.

Wat het profetendom of het "Nabiïsme" betreft, dat zouden de dienaren van Jahve aan het einde van de Richteren-tijd van de Kanaänieten hebben overgenomen, tegelijk met de verschijnselen der verrukking en der extatische toestanden. (Maar vanwaar hadden de Kanaänieten het dan? Want bij de kritiek moet álles afgeleid, overgenomen en ontleend zijn; van een oorspronkelijke, en rechtstreekse ingeving Gods wil zij niets weten?) Door anderen wordt het profetendom meer "psychologisch" verklaard. Het Woord van God,

zeggen zij, is slechts "dezelfde inwendige stem, waardoor God tot ons allen spreekt", Daarbij wordt dan ook "het voorgevoelend vermogen, zoals het zich in de demonologie van Socrates vertoond heeft", tot verklaring der profetie te baat genomen. De visioenen der profeten zijn hallucinaties van het gezichts- en gehoorzintuig tengevolge van een bepaalde aandoening van het zenuwstelsel, Ezechiël bijvoorbeeld "leed aan tijdelijke stomheid en lamheid" (Bertholet). Natuurlijk hebben zij af en nageschreven en ontleend zoveel zij maar konden! Zo verbaast Prof. Delitzsch er zich terecht over dat "zij het durfden wagen de heldendaad van de Babylonische Mardock (de overwinning van de draak) rechtstreeks op Jahve over te dragen." ("*Babel en Bijbel*")

Omtrent de dichter van het boek Job zegt de kritiek: "Zijn prachtige taal, zijn cultuur-historische toespelingen en zijn Godsdienstige ideeën doen zien, dat hij in een latere periode der Israëlitische geschiedenis, dus omstreeks 600 jaren vóór Chr., geschreven heeft (Baethgen). (Daartegenover hebben Assyriologen zoals Sayce, Halévy en anderen aangetoond, dat er reeds 2000 jaren vóór Christus een bloeiend letterkundig leven in Kanaän bestond.) Het begin en het einde van het boek zijn volkssagen; de woorden van Elihu zijn onecht (waarom onechter dan die van Bildad en Elifas? Dat hij andere gedachten anders uitdrukt, pleit veeleer voor zijn echtheid); ja, een geleerd criticus zegt, dat, als Ezechiël tegelijk met een Noach en een Daniël ook Job of diens gerechtigheid aanhaalt, dit dan niet op het tegenwoordige boek Job, maar op een spoorloos verdwenen later "volkstractaat over deze sage" betrekking heeft. Dit volksboek heeft dan ook nog een hoofdstuk over de triomf van Jehovah en de nederlaag van Satan, dat in het gedicht zelf achterwege gelaten is. De tekst Job 2 : 10 is een overblijfsel uit dit volksboek; 59 verzen daarentegen en 12 gedeelten van verzen moeten geheel verworpen worden. (Budde. "*Het boek Job*".) Mysterieuze alwetendheid, of ... vindingskracht!

Bij al haar vermeende scherpzinnigheid ontbreekt het deze kritiek, met weinige uitzonderingen, aan de edele vermogens van geestdrift en bewondering. Evenals zij zelfs door de schandelijkste vervalsingen en als misbruiken van auteursnamen zich niet tot zedelijke verontwaardiging laat prikkelen, gevoelt zij ook niet de minste of geringste sympathie voor deze, ook afgezien van het Christelijk geloof aan hun Goddelijke inspiratie, prachtig verheven werken: voor een boek als van Job, het schoonste, zegt Lamartine, dat er ooit geschreven is; voor de wonderbare poëzie der Psalmen Davids, bijvoorbeeld voor een lied als "De Heer is mijn Herder!" of voor de diepen, ontzaglijke ernst van het gebed van Mozes voor de hemelboog-juichende, als een reusachtige stroom voortbruisende geestdrift van een Jesaja of de verheven visioenen van een Ezechiël, kortom voor zoveel schoons, dat in het Oude Testament ook door niet-Christenen bewonderd wordt. Zij is door en door met wantrouwen jegens de Schrift en hare schrijvers vervuld, speurt overal vervalsing en bedrog, vraagt steeds als Nietzsche: Waarom waarheid? waarom niet liever leugen? en staat daardoor in scherpe tegenstelling met de liefde, die "zich niet in de ongerechtigheid, maar in de waarheid verblijdt, en die alle dingen gelooft." Maar 't is zo: wat hebben kritiek en liefde met elkaar te maken?

Dát deze zogenaamd scherpzinnige kritiek zich bovendien letterlijk baadt in psychologische tegenstrijdigheden en inconsequenties, schijnt zij volstrekt niet te bemerken. Zo is bijvoorbeeld de hypothese, dat de wet van Mozes eerst ná de profeten

geschreven zou zijn, "wegens inwendige redenen", om deze uitdrukking der kritiek te gebruiken, iets onzinnigs. Niet slechts wordt de volkomen de stempel der waarheid dragende geschiedenis van Abraham, Jozef en Mozes telkens weer door oudheidkundige ontdekkingen bevestigd).

(De lezer herinnert zich wel, dat dit werk door Prof. Bettex geschreven werd vóór de even merkwaardige als verrassende Babylonische opgravingen van Prof. Hilprecht, die zulk een overtuigend licht werpen op de vroegste geschiedenis van Israël. - VERTALER)

Zo ook het de wet van Mozes aanhalende boek van Jozua door de vondst van Tell Amarna, maar alleen de wet van de Sinaï verklaart het wezen van Israël en zijn ontzaglijke kracht van cohesie. Dit te loochenen, staat gelijk met aan dit volk zijn ruggegraat en aan zijn geschiedenis en zijn Godsdienst de beste en eenvoudigste verklaring te ontnemen, evenals de profeten geen ander thema hebben dan de voortdurende ongehoorzaamheid van het volk aan deze wet. Dan hangt alles in de lucht, en wordt men wel gedrongen en gedwongen tot de waanwijze pogingen der kritiek om de Godsdienst van Israël uit brokstukken van verschillende afgodendiensten met fetichisme aaneen te lijmen. ("De Ark des Verbonds bevatte waarschijnlijk een steen, die als woonstede der Godheid beschouwd werd!" beweert Nowack in zijn "Ontstaan van de Israëlietische godsdienst".) Van andere en hogere redenen zwijgen wij hier, want de kritiek gelooft niet dat de Bijbel Gods Woord is; zij gelooft niet aan een Goddelijke Voorzienigheid, en neemt het getuigenis van Jezus niet aan. Maar men heeft reeds aan de tegenstrijdigheden dezer kritiek genoeg. "Hun Jahve is: een gemoraliseerd Godsbegrip", een stamgod, een oorlogs-, bergen- en steppengod, de West-Semietische maangod, een astraal-theoretische figuur, een monotheïstisch product van sagen en legende!" spot met recht de "Evang. Luth. Kirchenzeitung" (1902, Nr. 35). Zo ontheiligt de kritiek de Naam, die geheiligd moet worden, en maakt de ware God tot een afgod. En dát wil dan nog Christelijke wetenschap en Bijbelse theologie heten!

Dat de zo scherp en krachtig getekende figuren van meer dan mensengrote, kernachtige persoonlijkheden, als van een Abraham, een Mozes, een Elia, geen namaaksels, geen vervalsingen van willekeurige onbekenden kunnen zijn - deze onbekenden zouden dan waarlijk groter zijn, dan een Goethe of een Shakespeare! - voelt de kritiek niet. De met een reuzengeest begaafde profeten, bij wie ieder onbevooroordeelde de grootse verachting van het aardse en het zondige, en het leven in en met een heilig God bespeurt en gevoelt, zouden armzalige leugenaars zijn, die, om op hun volk méér indruk te maken, van verdichte visioenen bazelen en steeds verzekeren, dat het woord des Heeren tot hen gekomen is. (Hoe deze tegenstrijdigheden bij de Apostelen en vooral bij Jezus nog toenemen, daarvan later). Wat hebben die mannen Gods zichzelf en anderen toch al niet wijsgemaakt! Want blijkbaar deelt de kritiek de mening van die geleerde filoloog, die eens tot mij zei: "De ouden kunnen wij ons werkelijk niet dom genoeg voorstellen!"

Merkwaardig is het intussen, dat het woord dezer onwetende, bijgelovige mannen door alle eeuwen heen zulk een machtige invloed op de mensheid heeft geoefend, en daar nog altijd onveranderd voor ons staat; en dat daarentegen het woord der hen in wetenschappelijkheid, verlichting en scherpzinnigheid zo ver overtreffende critici zo

spoedig en betrekkelijk doelloos wegsterft. "Wat wilt gij toch met uw voorbeelden uit de oude rommelkamer van het rationalisme?" riep een verontwaardigde Bijbelcriticus mij toe, omdat ik iets uit de nog vóór vijftig jaar zo gevierde school van Strausz aanhaalde. Ja, deze doden rijden snel! Zal men over twee duizend, neen, over honderd jaar nog weten, dat er een Ritschl en een Harnack bestaan hebben? Wie zal dán weer het mensdom met verrassende resultaten en met een nieuw "Wezen des Christendoms" gelukkig maken?

Kortom: in de Bijbel - dát wordt nog door enkele critici toegegeven - schuilt Goddelijke waarheid! Maar hij is een ware chaos vol brokstukken van onbekende auteurs met valse namen, vol onechte of opzettelijk vervalste geschriften; hij is vol fabelachtige persoonlijkheden en verdichte sprookjes. Daarbij zijn er mannen, die om zich heen werpen met stellingen als: "Het is volkomen ongelooflijk" ... "Het is hoogst onwaarschijnlijk" ... "Het is bijna niet aan te nemen" ... "Natuurlijk valt hier aan geen wonder te denken" ... "Zoals vanzelf spreekt, moet deze plaats aldus verklaard worden" ... en men kan aan hen horen dat deze geleerden, gevangen in hun vooroordelen, van de macht en de rijkdom van een ingeving door de Heiligen Geest niets weten willen, door de krachten der toekomstige wereld en de almacht van een levende God nooit diep getroffen werden; en dat hun Hebreeuwse Jahve hun even vreemd en onverschillig is als de Egyptische Osiris of de Romeinse Jupiter. Ook hier blijkt alweer, dat zoveel wat als wetenschap uitgebazuind wordt, in de grond der zaak slechts het geloof der ongelovigen is.

Zullen wij nu nog de door Assyriologen en Egyptologen veroordeelde historische fantasieën van een Wellhausen of de van nature idealistische critici vermelden, bij wie alles zich in dichterlijke beelden oplost? Abraham is de mythe van het morgenrood; de vier koningen van het Oosten (Genesis 14) zijn de vier jaargetijden, en de "vijf koningen van de steden der vlakte" zijn de vijf dagen, die aan het jaar worden toegevoegd om het vol te maken. Volgens een ander is Sara oorspronkelijk Scharratoe, de vrouw van de maangod Sin, en dus zou Abraham hier de plaats van de God van Haran hebben vervangen. Jakob en zijn twaalf zonen stellen het jaar met zijn maanden voor. Saul is de nieuwe maan, die zijn afgehouden hoofd op de armen draagt. "Hallelujah" is oorspronkelijk een aanroeping van de maangod en wil zeggen: "Prijst de maan!" "Sin, Samas en Istar, d.w.z. zon, maan en sterren, zijn ouder en hun gedachten zijn vruchtbaarder en duidelijker, dan hun weerkaatsende samenvatting in "Jahve Sabaoth", in "de Heer der hemelse heirscharen". Zo spreken en schrijven ernstige mannen van wetenschap! Of zij óók, evenals vroeger de Romeinse waarzeggers, elkander glimlachend aanzien, wanneer zij elkaar ontmoeten?

Waar deze kritiek op uitloopt, is onlangs door Prof. Dr. Krüger uit Gieszen, een voorvechter der vrije theologie, een man die belast is met de taak om de aanstaande dienaren der Kerk tot hun verheven ambt voor te bereiden, openlijk in zijn voordracht: "Moderne Wetenschap en Christendom" aldus gezegd: "De kritische geschiedvorsing heeft de Oud-Testamentische canon vernietigd. Er bestaan geen theologen meer, die voor dit eindresultaat der Oud-Testamentische kritiek doof en blind kunnen zijn. (?) Datzelfde lot zal de aangebroken eeuw vermoedelijk ook aan het Nieuwe Testament bereiden." Een

treurige leiding inderdaad, waarvan men niet weet of men er om schreien of om lachen zal!

Is het eerste gevoel van de Christen bij deze kritiek bevreemding en verontwaardiging over de lichtzinnigheid en de aanmatigende driestheid, waarmee zij de schrijvers en de boeken der Heilige Schrift behandelt, bij verdere kennismaking met haar maakt het plaats voor een gewaarwording van vermoeidheid en medelijden met mannen, die hun leven en hun krachten aan de vervaardiging van nu eens brutaal fantastische, dan weer plat kinderachtige, ook door vele gelovigen, helaas! ernstig opgevatte, elkaar tegensprekende verklaringen, hypothesen en theorieën wijden, om ons breedvoerig te bewijzen, dat wij de Bijbel niet moeten geloven. Eenvoudiger zou ik het inderdaad vinden, wanneer zij in de geest van Prof. Krüger op een Europees Concilie der Kritiek eenparig decreteerden: Het wonderbare in de Bijbel is niet waar; het geschiedkundige is volstrekt onvertrouwbaar; en het niet-wonderbare en niet-historische is een moraal, die wij wel zélf maken kunnen; wij gaan ten opzichte van dit verouderde en grotendeels onechte boek eindelijk voor goed tot de orde van de dag over!

Laat ons nu nog een blik werpen op de Nieuw-Testamentische kritiek.

Van de ook voor de eenvoudige zo duidelijke samenhang tussen het Oude en het Nieuwe Testament: dat het eerste de grondslag en de voorbereiding is, en het tweede de opbouw en de vervulling; dat Jehovah Christus is, daar weet de geleerde kritiek niets van, daarom spreekt zij van twee geheel verschillende Godsdiensten. Dat Christus zich steeds op het Oude Testament beroept, en als de vervulling der wet en de door alle profeten Voorspelde optreedt, ontkent zij gewoonlijk. Over 't algemeen behoort tot het vele verbazingwekkende, dat deze kritiek ons aanbiedt, ook de gelatenheid waarmee zij de "zienswijzen" van Christus, de Stichter en het Hoofd des Christendoms, links laat liggen. Het zou althans niet meer dan behoorlijk zijn om bij vraagstukken als inspiratie, Heilige Geest, Bijbel- en wondergeloof, in de allereerste plaats te onderzoeken hoe deze Christus daarover denkt, die de Christenheid nog altijd, ten minste pro forma en met de mond, op hoge feestdagen als de Stichter des Christendoms vereert, en als de enige Zoon van God voor ons aan het kruis gestorven, belijdt. Zulk een persoonlijkheid zou toch een bron van de eerste rang zijn, bijvoorbeeld ten opzichte van de schrijvers en de echtheid der Bijbelboeken, ook afgezien van het feit, dat - wanneer Christus wérkelijk de Logos is, het Woord van God, waardoor alle dingen geschapen zijn - dat *Hij* het dan is, die door de mond van Mozes en de profeten van zichzelf geprofeteerd heeft.

Maar zijn verlichte en geavanceerde Christenheid laat zich niets meer gelegen liggen aan Zijn woorden; Hij is voor haar geen wetenschappelijke autoriteit, geen "bron" meer. De een of andere bekende of onbekende geleerde, en de uitspraak, de mening, de toevallige zienswijze van de een of anderen hoogmoedige arme zondaar, legt bij hen méér gewicht in de schaal, dan het Woord van Hem, van Wie geschreven staat: "Hij heeft geen zonde gedaan, en er is geen bedrog in Zijn mond gevonden." (1 Petrus 2 : 22) Zo zegt Hij van Abraham: "Eer Abraham was, ben Ik"; "Abraham heeft Mijn dag gezien, en is verblijd geweest"; en zo zegt Hij tot de Joden: "Ik weet, dat gij Abrahams Zaad zijt." Maar de

kritiek redeneert lang en breed óf er wel ooit een Abraham geweest is en, of hij wel een Israëliet was. Zo beroept Christus zich ook op Mozes, die van Hem geprofeteerd heeft; Hij verklaart zijn wet voor iets heiligs, waarvan geen tittel of jota vergaan zal, zo lang hemel en aarde staan. Hij bevestigt ook uit het leven van Mozes de koperen slang, het manna, het water uit de rotssteen, en zegt van zijn geschriften: "Zij hebben Mozes en de profeten; dat zij die horen." Indien gij Mozes geloofdet, zo zoudt gij Mij geloven; want hij heeft van Mij geschreven. Maar zo gij zijn geschriften niet gelooft, hoe zult gij Mijn woorden geloven?" Een moderne theologie twijfelt aan Mozes' persoonlijkheid of zegt: Wij geloven nog aan de woorden van Jezus, maar wij geloven niet meer aan de geschriften van Mozes. Jezus betuigt dat David zelf in de 40-ste Psalm en Jesaja in het 61-ste hoofdstuk van Hem geprofeteerd hebben; doch professoren in de theologie leren dat er geen profetie bestaat, en dat misschien geen der "Psalmen Davids" van David afkomstig is. (En waarom niet?) Jezus gelooft, evenals aan de bovengenoemde wonderen van Mozes, ook aan Lots vrouw, aan Jona in de buik van de vis, en heel Zijn arbeid is een aaneenschakeling van wonderen. Maar de hedendaagse Schriftgeleerden komen met de bewering aandragen, dat het wondergeloof in onzen tijd niet meer te pas komt, en veeleer een hinderpaal voor de verspreiding van van het Christendom onder de ontwikkelden is. Zal men zich over de ... onverschrokkenheid is een zacht woord verwonderen, waarmee herders der gemeente het tegendeel leren van wat de Opperherder geleerd heeft, of over de onverschilligheid en de domheid, waarmee hun schapen zich zo iets laten aanpraten? "Ik ben de deur der schapen", zegt Christus. "Die niet ingaat door de deur in de stal der schapen maar van elders inklimt, die is een dief en moordenaar." (Johannes 10 : 1, 7)

Evenals deze mannen het woord van de Meester verachten, doen zij het ook dat Zijner discipelen. Van de eerste drie Evangelieën schrijft Prof. Holtzman: "Wij zullen niet tegenspreken, dat in de synoptische Evangelieën beide, sage en tendentius verhaal, te vinden zijn." Aangaande het vierde Evangelie, welks schrijver zo majestueus vrijwillig op de achtergrond treedt, om het woord aan zijn geliefde Meester te laten, luidt zijn oordeel aldus: "Al wordt op grond van Johannes 21 : 24 de vervaardiging van dit Evangelie aan de Apostel Johannes toegeschreven, tóch kan en mag er geen sprake van zijn, dat werkelijk een der jongeren van Jezus het eigenhandig geschreven heeft. Van persoonlijk doorleefde toestanden en gebeurtenissen vindt men hier zelfs niet het minste of geringste spoor! Alles is óf uit bronnen geput, of met bepaalde oogmerken vrij uitgewerkt. De schrijver heeft op beslissende punten o.a. bij het verhaal van Jezus' zalving te Bethanië, de eigenlijke betekenis zijner gegevens niet begrepen. Bij het verhoor van Jezus voor de hogepriester voegt hij er de onhandige inschuiving van een bij de hogepriester bekende discipel aan toe." "Dat Johannes als de lievelingsdiscipel van Jezus optreedt, is een zeker Ephesinisch lokaal-patriottisme." Enzovoorts!

Een geliefkoosd onderwerp van deze Nieuw-Testamentische critici is: de onechte plaats. Hoe staat het met de "drie zijn er die getuigen?" (1 Johannes 5 : 7) Onecht! Wordt door geen der oude kerkvaders geciteerd, en komt niet in de oudere handschriften voor! (Hebben deze handschriften een datum? Kennen wij alle oudere handschriften, en ook het oudste oorspronkelijke handschrift?)

Hoe staat het met de engel aan het badwater Bethesda? (Johannes 5 : 4) Waarschijnlijk (!) onecht; vertegenwoordigt de zienswijze van dien tijd.

Hoe is 't met de in de samenhang zo natuurlijke woorden van Jezus over de rijken, die hun vertrouwen op rijkdom stellen? (Markus 10 : 24) Een kanttekening! later door een vriend der Farizeeën daar ingevoegd, om hun rijk-zijn te verontschuldigen. (Hoe weet men dat toch?)

Onecht ook het woord van de grote verborgenheid: "God geopenbaard in het vlees", (1 Timotheüs 3 : 16) dit krachtig getuigenis voor de Godheid van Christus. Waarom? Of juist daarom?

Onecht het verhaal in Mattheüs 21 over het vervloeken van de vijgenboom, volgens sommigen, omdat deze daad de Christus onwaardig zou zijn, en volgens anderen omdat Jezus' kracht zich wel aan mensen (op de wijze van een suggestie?), maar niet aan bomen kon doen blijken(!)

Evenzo onecht Lukas 5 : 39 (de oude is beter); moet door Joodse Christenen ingevoerd zijn, om zich wegens hun naleven van de wet tegenover de Christenen uit de Heidenen te rechtvaardigen.

Onecht de geschiedenis der overspelige vrouw, Johannes 8, "wegens de al te slappe moraal", heb ik eens gelezen.

Aardig is de redenering, dat Romeinen 16 onecht is, "omdat Paulus te Rome onmogelijk zoveel bekenden kon hebben!" (Met name worden er 27 genoemd.)

Dat Lukas 8 : 26 en vv. (of ook Mattheüs 7 : 28 en vv. en Markus 5 : 1-20 en andere plaatsen?) onecht zijn, neemt de kritiek "aan wegens gemoedsbezwaren". Bezetenen zijn er nu eenmaal nooit geweest; hoe zullen dan nog wel duivelen in zwijnen varen?

Onecht zou ook aan het slot van het Mattheüs-Evangelie (hoofdstuk 28 : 19 en 20) het doopbevel: "in de Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes" zijn. Want: Christus heeft het eerst in de vierde eeuw aangenomen leerstuk der Drie-eenheid in 't geheel niet gekend. (!)

Van andere plaatsen wordt gezegd: zij passen niet in de samenhang: zij zijn eerst later uit andere Evangelieën geïnterpoleerd (tussengeschoven), en al wat gissingen en vermoedens, geopperd volgens de toevallige subjectieve indruk van het individu, er zo al meer zijn!

Ook hier moet men er zich over verwonderen, hoe de kritiek muggen uitzijgt en kamelen doorzwelgt. Als, gelijk wij zien zullen, een modern theoloog en duizenden met hem, het gehele Evangelie van Johannes voor onecht verklaren; als hij en zij de waarheid der berichten van andere evangelisten over Jezus' geboorte en kindsheid loochenen, en noch aan Zijn wonderen, noch aan Zijn opstanding geloven, dan hebben wij in deze boeken zulk een overvloed van onechte, valse, verdichte plaatsen en ganse hoofdstukken,

onverschillig of zij in het handschrift van een zekeren Mattheüs of Lukas al of niet oorspronkelijk gestaan hebben, dat het waarlijk niet op het een of andere onechte vers aankomt. Wat komt het er op aan, of het bericht, dat Jezus na zijn opstanding en vóór Zijn hemelvaart het bevel heeft gegeven: "Gaaf heen in de gehele wereld" toen of later ingelast werd? Jezus is toch in het geheel niet opgestaan, en evenmin ten hemel gevaren. Geheel Zijn geschiedenis is met leugenachtige berichten doorkneed, met onwaarheid doortrokken. En dan dunkt mij die woordenzifterij voor dit of dat afzonderlijke vers een even overtollige als kleinzielige moeite.

Wij geloven niet aan onechte boeken, noch aan onechte plaatsen, en het daarvoor mees- tal aangevoerde negatieve feit, dat in dit of dat handschrift deze of gene van die plaatsen ontbreekt, slaat ons niet uit het veld. Want wat zou daarmee bewezen zijn? Zou een auteur de macht niet hebben om in de verschillende oplagen van zijn werk het een of ander bij te voegen? Wanneer God zelf naderhand deze of gene plaats heeft laten bijschrijven, mág Hij dat dan niet? Wij nemen aan, dat deze alwetende God, zonder Wiens wil geen musje op de aarde valt, zich óók bemoeid heeft met de opstelling en bestemming van het Woord, dat Hij de mensen geschonken heeft. De God, zegt Bengel, die de haren op ons hoofd telt, kan ook de letters in Zijn Woord geteld hebben. Wanneer Hij in Zijn voorzienig bestuur deze plaatsen eeuwen lang in miljoenen exemplaren en honderden talen voor Zijn mensdom aangebracht heeft, dan zijn zij in onze ogen, onverschillig door wie en wanneer zij te boek werden gesteld, door Hem gewild, en dus echt genoeg. Wij geloven dat, omdat, zoals wij reeds van de varianten zeiden, van geen enkele zogenaamd onechte plaats bewezen kan worden, dat zij in tegenspraak met de geest en de analogie der Schrift zou zijn; veeleer worden zij dikwijls door andere teksten, welke echtheid tot dusver nog niet betwijfeld werd, bevestigd. Zo bekrachtigt Paulus het woord des Heeren van de "rijken, die hun vertrouwen op rijkdom stellen", door de vermaning: "Beveel de rijken in deze tegenwoordige wereld, dat zij niet hoogmoedig zijn, noch hun hoop stellen op de ongestadigheid des rijkdoms, maar op de levenden God, die ons alle dingen rijkelijk verleent, om te genieten." (1 Timotheüs 6 : 17) Ook varianten kunnen waar zijn. Wanneer bijvoorbeeld Luther de tekst: "Opdat gij bekent de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat", (Efeze 3 : 19) overzet door: "Christus lief te hebben, is beter dan al ons weten", dan zijn beide woorden conform de Heiligen Geest en de geest der Schrift; beiden volkomen waar en door God gewild. Daarbij geven wij toe, dat iedere overzetting, juist omdat zij een overzetting is, een verzwakking van het oorspronkelijke betekent, en de diepte en veelzijdigheid van het origineel niet vermag te bereiken, en dat wel tengevolge van een gemakkelijk te begrijpen logica van het Goddelijk wereldplan.

Zoals men weet, heeft de Duitse hoogleraar in de Kerkgeschiedenis en de opvolger van Ritschl, Prof. Harnack, onlangs in zestien lezingen zijn denkbeelden omtrent "het wezen des Christendoms" uiteengezet, en er het Berlijnse publiek mee tot geestdrift vervoerd; ook in boekvorm uitgegeven, hebben zij een grote en algemene verspreiding gevonden. Het ligt natuurlijk niet op onze weg, dit werk hier uitvoerig te bespreken en tot in bijzonderheden te weerleggen, dat hebben trouwens anderen reeds gedaan; maar het is de moeite waard, door dezen nieuwste vertegenwoordiger der moderne theologie nu eens kennis te maken met de tactiek en de beginselen der hedendaagse (gematigde)

Bijbelkritiek, waarbij men zich achter hem - dat bewijzen de hem van die kant toegebrachte huldeblijken - de gehele richting mag denken.

Een lichte lectuur is het boek nu juist niet! Want de schrijver is niet gewoon de dingen eenvoudig te zeggen en ze ronduit bij de ware naam te noemen, maar er bedekt op te zinspelen; hij geeft te verstaan, hij laat doorschemeren, wenkt ontkennend, verclausuleert en vervluchtigt, en laat het meestal aan de lezer over, uit te vorsen wat hij eigenlijk bedoelt. Vraagt men welke autoriteit hij zijn denkbeelden omtrent het Christendom opbouwt, dan luidt het antwoord: op zijn eigen. Hij heerst en regeert over de Schrift; ignoreert met soevereine minachting alles wat hem niet aanstaat; legt vol gracieuze kalmte als onbeduidend terzijde, wat minder in zijn kraam te pas komt; en beslist uit eigen machtsvolkomenheid, wat er van de Bijbel geloofd moet worden en wat niet. Het Evangelie van Johannes, zegt Prof. Harnack - evenals de reeds geciteerde criticus - is niet echt. "Dat Evangelie, dat niet van Johannes afkomstig is, noch afkomstig wil schijnen (zo? zie Johannes 21 : 22), mag niet als geschiedkundige bron gebezigd worden." "De schrijver is met oppermachtige vrijheid te werk gegaan, heeft sommige gebeurtenissen verdraaid en in een verkeerd licht geplaatst, de toespraken eigendunkelijk opgesteld (hoe weet Harnack dit?), en grootse denkbeelden met verdachte situaties geïllustreerd." Professor Harnack heeft, zoals het critici gemeenlijk gaat, vorderingen gemaakt in de ontkenning. Immers schreef hij in de voorrede van zijn "Geschiedenis der oud-Christelijke literatuur" in 1879: "Zij is, uit een literarisch-historisch oogpunt beschouwd, *geloofwaardig en betrouwbaar*. In geheel het Nieuwe Testament is er waarschijnlijk slechts een enkel geschrift, dat pseudoniem, is, namelijk de tweede Petrus-brief" enzovoorts. Dit verheven boek, het heerlijkste onder de Evangeliën, waarvan zoveel waarlijk niet alledaagse zielen getuigen, dat het voor hen het edelste kleinood is, zou dus het werk zijn van - ronduit gezegd - een laaghartige bedrieger en falsaris, die, om meer gezag te verkrijgen, zich de schijn geeft, de discipel te zijn, die Jezus liefheeft, en er zonder blikken of blozen van zichzelf aan toevoegt: "en wij weten, dat zijn getuigenis waarachtig is". (Johannes 21 : 25) Het hogepriesterlijk gebed is dus, evenals andere zogenaamde toespraken van Jezus, slechts een door hem opgestelde en aan Christus in de mond gelegde redevoering!

Nu blijven nog de drie andere Evangeliën over: de zogenaamde Synoptici. Ook deze "zijn niet geschreven", zegt Harnack, "om eenvoudig mee te delen, hoe het geweest is; maar hun doel en strekking is: geloof aan de persoon van Jezus Christus op te wekken, en de beschrijving van Zijn woorden en daden wordt steeds aan dit doel dienstbaar gemaakt." Dus óók al tendentius gekleurd en verwrongen! Doch niet alleen zijn zij dát, maar deze mannen vertellen al dadelijk in de beginne "ongeloofwaardige dingen omtrent de geboorte en de vroegste geschiedenis van Jezus." Christus is niet van de Heiligen Geest ontvangen (wiens Zoon is Hij dan?) en werd niet in de kribbe te Bethlehem geboren. Geen engelen hebben aan de herders in het veld de grote blijdschap, de geboorte van de grote Herder Zijns volk, verkondigd; geen pelgrims uit het Oosten hebben Hem geschenken gebracht; geen Simeon heeft bij zijn aanblik God gedankt, dat Hij nu Zijn dienstknecht in vrede heen laat gaan; geen Herodes heeft alle kindertjes te Bethlehem doen vermoorden. Dit alles, verklaart Prof. Harnack, en hij moet het toch weten, zijn "ongeloofwaardige geschiedenissen!" Wie zal het, na zulk een uitspraak, nog durven wagen, er aan te

geloven? Maar ook omtrent de werken van Jezus verhalen deze Evangelisten "ongeloofwaardige dingen", bijvoorbeeld zulke wonderen als het stillen van de storm door Christus' woord, waarvan Harnack schrijft: "Nooit of nimmer zullen wij dát geloven!"

Eindelijk dissen zij allen een geschiedenis van Jezus' opstanding op, die even ongelooflijk is als het verhaal van Zijn geboorte. Derhalve zijn aanvang, midden en einde van hun mededelingen aangaande Jezus: Zijn geboorte, Zijn werken, Zijn woorden, Zijn opstanding, louter verdichtfels, en hun boeken in dit opzicht hoogst verdacht en onbetrouwbaar. Hoe kan men dus als geschiedkundige bronnen de werken van mensen gebruiken, die zo gemakkelijk met leugens omspringen? Intussen is Harnack wel zo vriendelijk om er op welwillende toon bij te voegen: "Deze overlevering is door en door Galilees; de omstandigheid dat onze eerste drie Evangelieën in 't geheel niet aan Jeruzalem doen denken, doet een goede mening van hen opvatten."

Met en door dit alles maakt Harnack aanspraak op het recht om aangaande de meegedeelde woorden van Jezus te bepalen, welke echt zijn en welke niet. De bergrede is echt, maar het grootse woord: "Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe", is door de valselijk zogenaamde Johannes ingelast en minst genomen onzeker. En even onecht misschien ook het geweldige woord bij Mattheüs: "Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde!", zoals in 't algemeen alle aan Jezus na zijn voorgewende opstanding toegeschreven woorden, o.a. het heerlijk vertroostende: "Ga heen tot Mijne broeders, en zeg hun: Ik vaar op tot Mijnen Vader en uwen Vader, en tot Mijn God en uw God."

Dat bij zulk een behandeling het ware Bijbelse wezen des Christendoms niet tot zijn recht kan komen, maar er slechts een eenzijdige en onechte voorstelling à la Harnack van ontstaat, ziet ook de niet-gelovige, maar onpartijdige beoordelaar wel in. Morgen kan een andere geleerde met dezelfde willekeur aannemen wat Harnack verwerpt, of verwerpen wat hij aanneemt, een geheel ander, even onjuist wezen des Christendoms afschilderen. Dan zijn wij aan "elke wind van lering" prijsgegeven. Als het Woord niet meer kan gelden, waarop rust dan ons geloof? vraagt de dichter terecht. "De zuivere bron des Christendoms", zegt Luther, "is enig en alleen de Heilige Schrift."

Wat zijn geschiedkundige beschouwing omtrent het Christendom betreft, bedoelt ook Harnack, evenals de kritiek in 't algemeen, niet wat Goddelijk, maar wat menselijk is. Evenals de wereldgeschiedenis, is voor hen en voor haar ook de kerkgeschiedenis slechts menselijk maakwerk. Evenals op de gedachten en invallen, op het eierzuchtige en heerszuchtige streven van zekere priesters en profeten het Oude Testament heet te berusten, evenzo het gehele Christendom op het feit dat er in het jaar zo- en zoveel van Tiberius, onder niet nauwkeurig aan te wijzen historische en religieuze invloeden, in het hoofd van een begaafde jonge Jood zich denkprocessen afwikkelde, begrippen ontstonden, elkaar kruisten en ophelderden, die in Zijn binnenste de overtuiging deden rijpen, dat het Zijn levenstaak was, de mensen toe te roepen: "Weest niet bevreesd voor God; door lang nadenken heb ik Hem als Vader leren kennen! Hebt uwen naaste slechts lief en doet hem wel, dan zal alles wel terechtkomen." Later was het die jongeman toen

duidelijk geworden, dat hij de langverwachte Messias was. Overigens "een begrip", merkt Harnack op, "waaraan wij geen betekenis en geen waarde meer kunnen toekennen", (Alsof Christus niet ook voor óns de Beloofde en Verwachte, de ware volkomen vervulling der wet en der profeten is!) Van dit begrip des Christendoms herhaalt Harnack, dat het zeer eenvoudig is, zéér eenvoudig. Ja, verbazend eenvoudig, dat zeggen ook wij; alleen ontbreekt de hoofdzaak.

Na de dood van Jezus heeft toen een ander rabbijns gevormde, dialectisch begaafde Jood, Paulus geheten, uit deze zo eenvoudige leerstellingen van Christus heel de kerkelijke leer opgebouwd, waarbij onder de bekende "Helleense invloeden" ook "het Logos-begrip" gekomen is. Harnack ontkent, dat Johannes reeds geleerd heeft: "Jezus is de lichamelijke verschijning van de Logos geweest." (Zie daarentegen Johannes 1 : 14: "En het Woord is vlees geworden"). Paulus heeft eerst de opstanding van Christus in het middelpunt geplaatst, de Godheid van Christus en Zijn verlossingsdood geleerd, de vervulling der profetie in Hem ontdekt, op die der wet de nadruk gelegd, en gemeente en Godsdienst georganiseerd, waarbij het niet aan protesten tegen de Bijbelse voorstelling der Apostolische gemeente ontbreekt.

Zo wordt er gededuceerd, gecombineerd en geconstrueerd, en loopt de gehele zaak netjes gelijkvloers en op de vlakke grond af. Voor deze stichting van een Godsdienst, waaraan eeuwen lang miljoenen geloven en zich in de dood vastklemmen zullen, heeft de kritiek noch de invloeden, noch de kracht van boven of van beneden nodig. Dat maakt de historische ontwikkeling wel in orde door geniale, Godsdienstig begaafde, stoutmoedig bespiegelende koppen; en God en de Heilige Geest hebben er verder niets mee te maken.

Deze God en "Vader", zoals Harnack Hem dikwijls noemt, ziet stom en werkeloos, want Hij mag niet ingrijpen, kan geen wonderen doen, en heeft ook geen engelen tot boodschappers, van Zijn hemeltrone, of en met hoeveel belangstelling laat zich niet bepalen!, de historisch en wijsgerig-Godsdienstige ontwikkeling ener Christelijke Kerk aan, ongeveer als Hij ook de vooruitgang der beschaving in de Congo-staat, of het natuurwetenschappelijke werken der natuurkrachten bij de vorming van een madreporen-rif in de Stille Oceaan gadeslaat.

Dat Prof. Harnack, zowel met schoonschijnende fraseologie als met warme en voorzeker ernstig gemeende woorden, in zijn boek een vrome, Christelijke toon aanslaat, verandert niets aan deze opvatting!

Laat ons nu verder enige principiële dwalingen van dit boek en van deze richting bezien. Harnack zegt in zijn derde lezing: "Hieromtrent kan geen twijfel bestaan: dit denkbeeld van de twee rijken, het Koninkrijk Gods en het rijk des duivels, van hun worstelingen en hun toekomstige laatsten strijd, waarin de duivel, nadat hij reeds lang uit de hemel verbannen is, nu ook op de aarde overwonnen wordt, dit denkbeeld deelde Jezus eenvoudig met Zijn tijdgenoten. Hij zélf heeft het niet opgeworpen, maar is er mee opgevoed en groot geworden, en heeft het steeds behouden." Daarmede wil Harnack dus zeggen, dat deze denkbeelden speciaal Joods en onjuist waren, die Jezus gevonden en,

helaas! behouden heeft; en er bestaat - dit laat hij overigens duidelijk genoeg merken! - voor hem geen rijk des duivels en geen duivel. Daarmee werpt hij al dadelijk de gehele Bijbel ondersteboven. De Heilige Schrift leert van Genesis 1 tot Openbaring 22, dat de mens, en mét hem de aarde, door een van God afgevallen engel des lichts verleid, nu onder het juk van dezen "god dezer wereld ligt"; dat het over de strijd tussen God en Satan om de wereld en de mensheid gaat; dat "de Zone Gods verschenen is, om de werken des duivels te verbreken"; en dat eindelijk en ten laatste de Satan in het eeuwige vuur wordt geworpen, en Christus als Overwinnaar met de Zijnen tot in alle eeuwigheid over een nieuwe aarde regeren zal. Bestaat er geen rijk des duivels, dan is er ook geen strijd en overwinning, geen hel, en staat de ons beloofde verlossing daarvan gelijk met een sprookje. "Alle zonde en ellende behoort volgens Jezus tot het grote rijk des Satans", zegt een schrijver. Ja! en ook volgens óns; want ook hier weet Jezus méér dan Prof. Harnack. Dát is de enig ware wereldbeschouwing; elke andere zweeft half in de lucht!

Hoe letterlijk eenzijdig moet toch een wereldbeschouwing zijn, die één der twee grote persoonlijke beginselen en hunnen strijd - deze basis van alle Godsdiensten, van alle geschiedenis en alle tragiek, van alle kunst en alle zieleven, die ieder toch immers bij zichzelf kan waarnemen - bij voorbaat loochent! Bestaat er geen duivel, vanwaar komt dan het kwade, deze geheimzinnige, ondoorgrondelijke macht, die zo persoonlijk in de Christenvervolgingen, in zo menig demonische mens en in andere verschijnselen der geschiedenis aan het licht komt? Vreselijk werkt in de geschiedenis der mensheid en nog heden ten dage de verwoede Godslastering, de zinsverbijsterende, tandenknarsende haat jegens God en de verkropte woede van vele verlorenen, van wie meer dan een met huiveringwekkende duidelijkheid gezien en uitgeroepen heeft, dat hij het eigendom des duivels is, en tot hem wil gaan, en zal gaan. Wie de geest, de ingeving, ja de tegenwoordigheid van een hogere persoonlijkheid des bozen niet erkennen wil, moet dan toch tenminste de val erkennen, of zou de goede God oorspronkelijk een Hem lasterende en woest hatende mens geschapen hebben? Duidelijk openbaart deze strijd tussen de beide persoonlijke machten zich in de verzoeking van Christus, op een voor ons onbegrijpelijk hoge en diepe, tot in de beginselen van het zijn ingrijpende wijze. Van dezen duivel zegt Christus: "De duivel is een mensenmoorder van de beginne, en is in de waarheid niet staande gebleven, want geen waarheid is in hem. Wanneer hij de leugen spreekt, zo spreekt hij uit zijn eigen: want hij is een leugenaar, en de vader derzelve leugen!" Harnack en de kritiek leren: er is geen duivel. Wie liegt hier?

Met het begrip van de duivel als tegenstander van God, en van de strijd tussen beiden, valt feitelijk ook dat van de toorn Gods over de zonde en de zondaar, een door de moderne kritiek eveneens verafschuwd begrip, waarvan ook bij Harnack niets te vinden is. Deze heilige toorn, die tot in de onderste hel brandt, is de oorzaak der zedelijke wereldorde en bewerkt het gestadige zichzelf straffen en zichzelf vernietigen van het kwade. Hij vormt, met de aanwijzing van de weg om Heilige Schrift, reeds van de vloek over Adam en de aardbodem af. "Gij adderengebodsels! wie heeft u er aan te ontkomen, een fundamenteel leerstuk der geleerd, de toekomstigen toorn te ontvliden?" riep de voorloper. Christus zegt: "Wie niet in de Zoon gelooft, zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem", en Hij roept Zijn discipelen toe: "Vreest dien, die na de dood ook macht heeft om in de hel te werpen; ja, Ik zeg u: vreest dien!" Maar de kritiek weet

het beter, en kent de Vader nauwkeuriger dan de Zoon. Ook Harnack weet niets van de toorn Gods, en een hel bestaat er volgens hem niet. Hij zegt ontwijkend: "Gods gerechtigheid wordt niet voltrokken volgens de regel: oog om oog, tand om tand (naar welke dan?), maar staat onder de macht Zijner barmhartigheid." Een God nu, die uit bloot medelijden het boze in de mens door de vingers ziet, is een onrechtvaardig God. Maar straft deze God dan niet de zonde der vaders tot in het derde en vierde geslacht? Zien wij het niet dagelijks ook aan de zogenaamde "erfelijke belasting"? Als God niet toorn, waarom worden dan telkens door orkanen, aardbevingen en vulkanische uitbarstingen duizenden onder rampen en verschrikkingen gedood? Mensen doen het niet; een duivel bestaat er niet; er blijft dus niets anders over dan de boze natuurkrachten, die het per slot van rekening zonder de wil en misschien ook zelfs zonder het medeweten van God bewerken. Vanwaar de grote, reusachtige barensnood der schepping en het zuchten der creaturen, de vloek des doods en der vergankelijkheid? Waarom sterven wij allen, en waarom kromt zich de vertrapte worm, en gaan in de wereldruimte de zonnen in de wereldbrand op? Mogen wij dit met een bloemzoet glimlachje weg loochenen en zeggen: De wereld is heel mooi en heel goed zoals zij is? Wie in krankzinnigengestichten, of in asielen voor ongeneeslijke zieken, of bij een wanhopig sterfbed, van de grote smart der mensheid slechts een klein weinigje gezien heeft, moet zuchtend bekennen: Wij leven hier beneden onder Gods toorn, en zullen er daar Boven onder bezwijken, wanneer er niet iemand te vinden is, die ons van de schuld ontlast. Tegen dit bewustzijn in het diepst der ziel van miljoenen baat geen troost der kritiek.

Ja, God is liefde. Maar Hij is óók een rechtvaardig God, en dat zou Hij niet zijn, als Hij het kwaad niet strafte. Met ontzaglijke ernst waarschuwt de Bijbel voor het oordeel, dat eenmaal over alle vlees, dat gezondigd heeft, zal uitgaan, en roept hij ons toe: "Dwaalt niet! Vreselijk is het, te vallen in de handen des levenden Gods!" "Onze God is een verterend vuur." De profeten en de Openbaring verkondigen een eeuwig vuur, dat voor de duivel en zijn engelen bereid is en voor "al degenen, wier namen niet geschreven worden gevonden in het Boek des Levens, en de rook hunner pijn stijgt op van eeuwigheid tot eeuwigheid." Jezus, toch zo liefdevol, bevestigt herhaaldelijk: "Daar zal weinig zijn en knersing der tanden." "Waar hun worm niet sterft en hun vuur niet wordt uitgeblust." Doch daarmee heeft het vrije theologische onderzoek voor goed afgerekend en afgedaan. Met hooghartige verwaandheid schrijft Harnack daarvan, hoe in Jezus ziel de komst van het Koninkrijk Gods zich aanvankelijk "in dramatische trekken" afspiegelde. Aan het slot van het drama ziet Hij zichzelf aan de rechterhand Zijns Vaders en Zijn twaalf discipelen op tronen zitten en oordelen de twaalf geslachten Israëls; zó aanschouwelijk, zó geheel volgens de begrippen van Zijn tijd (!), stond dit alles Hem voor ogen." Maar later was in Jezus toespraken, zo redeneert Harnack, "al het dramatische in de uitwendige, wereld-historische zin verdwenen; verzonken ook heel de uiterlijke toekomsthoop en toekomstverwachting." Oude, afgedankte zienswijzen! Deze Jezus ziet er van af, weder te komen en te oordelen de levenden en de doden. Wij behoeven voor geen oordeel of verdoemenis of hel meer te vrezen!

God toorn niet. Waartoe nog berouw en bekering? Waartoe de zondesmart, de verslagenheid, de vreselijke zielsworstelingen van zoveel vromen, o.a. van een Luther en een Calvijn, het schreien van een David? "Heere, straf mij niet in Uwen toorn, en kastijd

mij niet in Uw grimmigheid!" De weeklacht van Paulus: "Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen van het lichaam dezès doods? Ik vind een wet der zonde in mijn leden!" - Alles een ongemotiveerde zelfkwellings, die door de goede God met een goèdhartig glimlachje als totaal nodeloze aandoeningen en opwellings der ziel wordt aangezien! Waartoe dan ook die gehele strijd over rechtvaardigmaking door het geloof of door de werken? Wij hebben geen rechtvaardigmaking nodig: God heeft niets tegen ons. Hij behoeft ook niet "Zijn werk in ons aan te vangen en te voleinden tot op de dag der wederkomst van Christus." Wij zoeken Hem, leven ons in het Zoonschap in, en worden "heiligen Gods". Dat kunnen wij zèlf wel af, en daar hebben wij niemand voor nodig.

Dat de moderne theologie, in overeenstemming met de moderne verlichting, bijna eenparig het wonder heeft afgeschaft, is bekend.

Eerst geeft Harnach daaromtrent toe. "Wie heeft hier het bereik van het mogelijke en werkelijke beslist afgemeten?" en stemt hij in dit opzicht ook met vele niet-christenen, zoals de grote natuurkundige Tyndall en zelfs de atheïst Büchner, overeen, die openlijk bekennen: "Wij weten te weinig, om te kunnen vaststellen, wat mogelijk en wat onmogelijk is." Maar hoe laat zich dit rijmen met Harnack's volgende en onduidelijke stelling: "Zeker is het, dat er geen wonderen gebeuren; maar wonderbaars en onverklaarbaars is er genoeg." En dan gaat hij voort: "Dat de aarde in haar loop ooit heeft stilgestaan; dat een ezelin heeft gesproken; dat een zeestorm door een woord gestild is geworden, geloven wij niet, en zullen wij nooit of wij nooit of nimmer geloven; maar dat lammen liepen, blinden zagen, doven hoorden, zullen wij niet zo maar als een illusie verwerpen." Alsof er kleine en grote, gemakkelijke en moeilijke, mogelijke en onmogelijke wonderen bestaan! Neen: óf het een, óf het ander. Jammer, dat hij daarna, in plaats van zijn waardelose indeling der wonderen in vijf (waarom juist vijf?) klassen, ons niet eens een catalogus van gelooflijke en ongelooflijke wonderen geeft. Want wij zouden graag weten tot welke categorie het wonder te Kana, de vermeerdering der broden, de genezing van de dienstknecht des hoofdman over honderd, en van de dochter der Kananese vrouw zo ongeveer behoren. De opwekking van Lazarus en de jongeling te Nain behoren zeker wel tot de ónmogelijken? Met de bekende moderne bewering, dat Christus weinig waarde aan Zijn wonderen heeft gehecht, en daargelaten dat dit met de kwestie "wonder of geen wonder" niets te maken heeft, is Harnack hier in tegenspraak met de duidelijke woorden van Christus. Deze zegt: "De werken, die Ik doe in de naam Mijns Vaders, die getuigen van Mij". Hij zegt van de Joden: "Indien Ik de werken onder hen niet had gedaan, die niemand anders gedaan heeft, zij hadden geen zonde; maar nu hebben zij ze gezien, en beiden Mij en Mijnen Vader gehaat." (Johannes 15 : 24) Derhalve was dát hun zonde, dat zij niet aan de wonderen van Christus geloofden, en was dit juist de reden van het zwaardere oordeel van Chorazin en Bethsaida vergeleken met Tyrus en Sidon.(Mattheüs 11 : 21, 22) Kon Jezus groter waarde aan Zijn wonderen hechten?

Dat bij deze wondervrees de kritiek niet aan de lichamelijke opstanding van Christus gelooft, spreekt eigenlijk van zelf. Omtrent de berichten dienaangaande schrijft Harnack schier minachtend: "Wanneer deze opstanding niets anders beduidde, dan dat een gestorven lichaam van vlees en bloed weer levend gemaakt was geworden, dan zouden wij al spoedig met deze overlevering afgerekend hebben." Dat wil natuurlijk zeggen: Met

zulke sprookjes zullen wij ons maar niet verder inlaten! Op een andere plaats schrijft Harnack (door Prof. Boumann in: "De fundamentele kwestie van de godsdienst" geciteerd): "Het feit op zichzelf, dat aanhangers en vrienden van Jezus overtuigd waren Hem na de opstanding gezien te hebben, geeft ook niet de minste of geringste aanleiding tot de veronderstelling, dat Jezus niet in het graf is gebleven. Wat de discipelen gezien hebben, kan ons niet baten." Op die manier behandelt een zogenaamd onbevooroordeeld onpartijdig onderzoek de meest rechtstreekse en eerwaardige bronnen, wanneer hun uitspraken niet in de kraam van dat onderzoek te pas komen! Op die grond verwerpt Harnack de "Paasboodschap", maar tóch verlangt hij het "Paasgeloof", en spreekt hij van Christus als de altijd nog levende. Hier dus alweer het bekende vergeestelijken van positieve feiten!

Maar laat ons toch ophouden met die uitvluchten, noemen wij de dingen bij hun naam! Opstanding van de doden is opstanding van de doden, en heeft nog nooit een louter geestelijke voortdoring na de dood betekend. Wel was Christus levend, ook toen Zijn lichaam in het graf lag; wel ging Hij met de moordenaar in het Paradijs, en predikte Hij de geesten in de onderwereld, maar nooit hebben noch Hij, noch Zijn discipelen, dit onder "opstaan ten derden dage" verstaan. Hij heeft hun na Zijnen dood niet enkel Zijn geestelijke handen en voeten getoond, en niet enkel geestelijke spijzen in hun tegenwoordigheid en met hen genoten. Dwaas belachelijk zou het zijn, wanneer iemand eens allerlei bijzonderheden verhaalde omtrent de opstanding van een zekere Schiller na weinige dagen, en hoe hij met hem gegeten en gedronken had, en daarna verklaarde, dat hij dit bedoelde van zijn geestelijk voortleven en van de reusachtige verspreiding zijner woorden en werken door de firma Cotta! Ook hier: óf het een, óf het ander. Christus verklaarde herhaaldelijk dat Hij ten derden dage zou opstaan van de doden. Hij is opgestaan van de doden. Hij is opgestaan. Dat verhaalt de Heilige Schrift; dat wordt met de meeste beslistheid en in onderlinge overeenstemming met elkaar getuigd door trouwe, ernstige, nuchtere mannen. Evenals zij zeggen: "Wij zijn geen kunstiglijk verdichte fabelen nagevolgd, als wij bekend gemaakt hebben de kracht en de toekomst van onze Heere Jezus Christus, maar wij zijn aanschouwers geweest ... (2 Petrus 1 : 16), verhalen zij ook: "Deze Jezus heeft God opgewekt ten derden dage, en gegeven, dat Hij openbaar zou worden; niet al de volke, maar de getuigen, die van God te voren verkoren waren, ons namelijk, die met Hem gegeten en gedronken hebben, nadat Hij uit de doden opgestaan was." (Handelingen 10 : 46)

Waarlijk: óf een brutale leugen, óf een grote waarheid! Waarom verklaarden zij dit zo rotsvast? Welke voordelen beoogden zij daarmee? Wat hadden zij er aan? Spot en smaad bij de Joden en Grieken; gevangenis, ketenen, geseling en de marteldood, dát heeft hun dit verhaal van een gekruisigde en tenderden dage weer opgestane God opgeleverd! Maar zij leefden en stierven er op: Christus is opgestaan uit de doden. Hij is waarlijk opgestaan.

Met alle recht en reden legt Paulus de nadruk op de volstrekt beslissende betekenis van dit feit voor heel het Christelijk geloof, wanneer hij, na de getuigen van Christus opstanding opgesomd te hebben, met edele toorn de Korinthiërs toeroept: "Hoe zeggen sommigen onder u, dat er geen opstanding der doden is? En indien er geen opstanding

der doden is, zo is Christus ook niet opgewekt; zo is dan onze prediking ijdel, en ijdel is ook uw geloof. En zo worden wij ook bevonden valse getuigen Gods, want wij hebben van God getuigd, dat Hij Christus opgewekt heeft!" En dan barst hij uit in de aangrijpende aanklacht: "Wanneer Christus niet opgewekt is, dan is uw geloof ijdel; dan zijt gij nog in uw zonden, zo zijn dan ook verloren, die in Christus ontslapen zijn! Indien wij alleenlijk in dit leven op Christus zijn hopende, zo zijn wij de ellendigste van alle mensen. Indien de doden niet opgewekt worden, laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij." (1 Korinthe 14 : 12-19, 32). Met recht zegt hij zeer nadrukkelijk: "Indien gij met uw mond zult belijden de Heere Jezus, en met uw hart geloven, dat Hem God uit de doden opgewekt heeft, zo zult gij zalig worden." (Romeinen 10 : 9) Is Christus niet opgestaan, dan ontbreekt het Goddelijk zegel op Zijn zending, en hebben wij geen enkel bewijs dat Zijn nóg zo heerlijke leer, en het geloof van al Zijn discipelen en het ganse Christendom, niet - zoals de materialist beweert - louter voortbrengselen van Zijn, en van anderen, hersenmoleculen ware en zijn, en dat zij niet als deze met de dood in het wereldruim verfladderen. Hij moest wederkomen, lichamenlijk, tastbaar, om ons te bewijzen, dat Hij, zoals beloofd is, door Zijn dood de dood heeft overwonnen en de poorten van de Hades heeft doen openspringen. "Ik leef, en gij zult leven." De geheel enige kracht van dit bewijs heeft de scherpzinnige spotter Talleyrand gevoeld, toen hij aan een filantroop, die hem vroeg: "Hoe zal ik aan de mensen bewijzen, dat de door mij uitgevonden Godsdienst de ware is?" ten antwoord gaf: "Laat u kruisigen, en sta dan ten derden dage weer op!" Dit bewijs ontbreekt bij Mohammed, Boeddha, Confucius, en alle anderen. Wát zij ook geleerd hebben, zij zijn niet wedergekomen, om ons te melden dat hun woord ook daar Boven van kracht was, en dat zij thans en tot in alle eeuwigheid levend zijn.

Is Christus niet opgestaan, dan zijn ook de verdere gezochte en onduidelijke beschouwingen van Harnack, in de geest der hedendaagse kritiek, over de mogelijke waarde van Zijn offerdood onzekere en waardeloze bespiegelingen. Maar is Hij wél opgestaan, dan is Hij waarlijk degene voor wie Hij zich uitgeeft: de eniggeboren Zoon van God. Dan zal Hij lichamenlijk wederkomen en "ons vernederd lichaam veranderen, opdat hetzelfde gelijkvormig worde aan Zijn heerlijk lichaam, naar de werking, waardoor Hij ook alle dingen in zichzelf kan onderwerpen." (Filippenzen 3 : 21)

Daarmee komen wij tot de hoofdzaak: tot de kern van heel de Nieuw-Testamentische kritiek en ook van Harnack's werk. Van een boek met de titel: "Het wezen des Christendoms" verwacht een Christen, dat als het zonneklare, alles bestralende middelpunt ons de Christus der Schriften getoond zal worden. Christendom is niet enkel moraal, noch deugd, noch vroomheid; het is niet godsdienstvrijheid of naastenliefde, niet goede werken, en ook niet een, al was het ook nóg zo verheven, leven in de hoogste idealen, van het welzijn des mensdoms en de beschouwing der Godheid gewijd. "Dit alles doen ook de Heidenen." Christendom is het ongehoorde, onbegrijpelijke, ongelooflijke feit, en het de zondaar tot een heilige makende geloof aan dat feit: dat God mens geworden is, om een van Hem afgevallen, naar de afgrond snellende wereld te redden.

Deze God, de Eniggeborene, die bij de Vader in onbegrijpelijke heerlijkheid leefde, "van vóór de grondlegging der wereld", sprak, toen de tijden vervuld waren: "Zie, Ik kom; in de rol des boeks is van Mij geschreven: Ik heb lust, o Mijn God, om Uw welbehagen te

doen!" Hij, "het afschijnsel der heerlijkheid van de onzichtbaren God", Hij, "door Wien en voor Wien alle dingen geschapen zijn", daalde neder; het Woord werd vlees en woonde onder ons, en "God was in Hem, de wereld met zichzelf verzoenende." "In Hem woont al de volheid der Godheid lichamelijk". Zie het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt!" "Waarlijk, Hij heeft onze krankheden op zich genomen, en onze smarten heeft Hij gedragen, de straf, die ons de vrede aanbrengt, was op hem, en door zijn striemen is ons genezing geworden"; want "God heeft dien, die geen zonde gekend heeft, zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem". Door Hem alle dingen verzoenen zou tot zich zelve, hetzij de dingen, die op de aarde, hetzij de dingen, die in de hemel zijn, door Hem vrede gemaakt hebbende door het bloed Zijns kruises." "Met één offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden", en nu "reinigt het bloed van Christus ons van alle zonden", en maakt God, dat wij "tot alle goed werk overvloedig mogen zijn." (2 Korinthe 9 : 8) "Zo is er dan nu geen verdoemenis meer voor degenen, die in Christus Jezus zijn. Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, die rechtvaardig maakt. Wie is het, die verdoemt? Christus is het, die gestorven is, ja wat meer is, die ook opgewekt is; die ook ter rechterhand Gods is, die ook voor ons bidt." "Verwachtende de zalige hoop en verschijning der heerlijkheid van de grote God en onze Zaligmaker Jezus Christus." Hij zegt: "Ziet, Ik kom haastiglijk, en Mijn loon is met Mij". "Die overwint, Ik zal hem geven te zitten met Mij op Mijn troon, gelijkewijs Ik overwonnen heb en ben gezeten met Mijn Vader op Zijn troon." "En de Geest en de Bruid zeggen: Kom!" "Ja kom, Heere Jezus!"

Dát is het Bijbelse wezen des Christendoms. Maar de Godheid van Christus, de hoek- en grondsteen van het ware Christendom, is der kritiek een doorn in het oog; want daarmee is zij geoordeeld.

Leert en belijdt Harnack dit Christendom: God van alle eeuwigheid? Niemand, en ook hij zelf niet, zal het beweren. Wel laat zich hier het moeilijkst uit het weelderige frasenhulsel de kern zijns geloofs te voorschijn halen, maar zóveel wordt toch duidelijk: zijn Christus is slechts een mens, die zich door eigen verheffing tot de Zoon, en in eigen kracht tot de Heilige Gods maakte; en zijn mening omtrent Christus vat hij samen in deze woorden, die hij onderstreept: "De Zoon behoort niet in het Evangelie maar alleen de Vader." Dus een Christendom zónder Christus! Maar er staat geschreven: "Niemand kent de Vader, dan alleen de Zoon, en wien de Zoon Hem openbaren wil." Het boek van Harnack is een nieuw bewijs voor de waarheid dezer woorden. Hij heeft ook de Vader niet. Hij kent de ware, heilige, rechtvaardige, straffende, ijverige, levende, sterke God des Bijbel niet, omdat hij tot Hem wil komen op een andere wijze dan door Hem, die spreekt: "Ik ben de weg, de waarheid en het leven; niemand komt tot de Vader, dan door Mij!" Zijn God is een eigengemaakte god, naar zijn eigen beeld.

Waar toe zou dus een wijdloperige discussie dienen? Hier is een ondempbare kloof tussen geloof en kritiek. Zullen wij ons dus nog lang ophouden met Harnack's vertogen over de verhouding van Jezus tot het "het vraagstuk der ascese", tot "de sociale kwestie," tot "het vraagstuk van het recht, of van de beschaving?" Waar toe en waarom? Deze zienswijzen van een jonge man, die vóór nu bijna tweeduizend jaar leefde, mogen zekere geschiedkundige belangstelling wekken, maar voor onze geavanceerde en verlichte tijd

kunnen zij niet meer beslissend zijn. Deze Jezus der kritiek, deze poëtische figuur van een vromen Jood aan het meer van Tiberias, baat ons niet. Hij neemt onze zonden niet van ons af en van ons over, en heel dit "Wezen des Christendoms" laat ons per slot van rekening even koel als de Islam of het Boeddhisme!

O arme, in allerlei onjuiste begrippen van Uw tijd opgegroeide en verstrikte Jezus, en niettemin tóch "Heilige Gods," had Gij maar aan Harnack's voeten mogen zitten, dan zou deze meester U wel juister denkbeelden omtrent het wezen des Christendoms hebben bijgebracht! Hij had U van de vrees voor de duivel en voor zijn verzoeking genezen, van de inbeelding dat Gij wind en zee zou kunnen bevelen, van de waan dat Gij Lazarus hebt opgewekt! Hij zou U bewezen hebben, dat Gij slechts een mens waart, en onmogelijk reeds van vóór de grondlegging der wereld bij de Vader in eigene heerlijkheid geleefd zou kunnen hebben. Hij zou U bewezen hebben, dat Gij volstrekt niet in het Evangelie thuis behoort; want niet Gij, maar hij - dat erkennen thans duizenden Christenen (?) vol geestdrift - is de wáre leeraar van het wáre Christendom!

Doch wij blijven zitten aan de voeten van deze Jezus, en tot ons zegt Hij: "Doch gij zult niet Rabbi genaamd worden: want één is uw Meester, namelijk Christus; en gij zijt allen broeders. Noch zult gij meesters genoemd worden: want één is uw Meester." Mattheüs 23 : 8, 10.

Wat is nu de hoofdsom, het praktisch resultaat van deze moderne en ook door Harnack gehuldigde theologie voor de eeuwigheid? Want de toetssteen voor elke godsdienstleer is haar antwoord op de vraag: Wat biedt gij ons hier boven? Wat geeft gij ons, niet voor de korten tijd, maar voor de lange eeuwigheid? Een Godsdienst, een theologie, die alleen voor déze zijde van het graf bruikbaar is, staat gelijk met geen Godsdienst, geen theologie. "Indien wij alleen in dit leven op Christus zijn hopende, zo zijn wij de ellendigsten aller mensen." Doel der religie is: "Hetgeen het oog niet heeft gezien, en het oor niet heeft gehoord, en in het hart des mensen niet is opgeklommen, hetgeen God bereid heeft dien, die Hem liefhebben. Doch God heeft het ons geopenbaard door Zijn Geest." (1 Korinthe 2 : 9, 10) Wat heeft deze "vrije theologie" ons dus aan te bieden? Een dwaalleer was het, dat "de Geest, die Jezus Christus uit de doden heeft opgewekt, ook ónze sterfelijke lichamen levend maken zal" (Romeinen 8 : 11); een schone droom het woord "Het wordt gezaaid in verderfelijkheid, het wordt opgewekt in onverderfelijkheid. Het wordt gezaaid in oneer, het wordt opgewekt in heerlijkheid; het wordt gezaaid in zwakheid, het zal opstaan in kracht!" Een opstanding des lichaams bestaat er niet; laat dat denkbeeld los! Derhalve bestaat er ook geen nieuwe aarde, noch daarop een nieuw Jeruzalem, welks bewoners in witte klederen de paarden deuren in- en uitgaan. Waartoe zou het ook dienen? "Alles wat over het hemelse leven reeds gezegd is, zijn hersenschimmen", schrijft een bekend Christelijk hoogleraar. (Ook het 21-ste hoofdstuk van Openbaring?) Wat blijft er dan over? Een zogenaamde betere wereld, nevel- en schaduwachtig, waarvan men zo goed als niets weet, maar waarvan men hopen mag, dat alle brave en vrome mensen er in zullen komen. Doch waar blijven de anderen dan, als er geen hel is? Hoe staat het met de Dag des Oordeels? Zal een rechtvaardig God nooit

over al het onrecht, dat op de aarde geschiedt, recht spreken? Zal deze met schuld en zonde bevelte aarde eeuwig in de ruimte voortvliegen, of eenmaal in het niet verzinken?

Hoe deze zogenaamd nieuwere theologie, met nieuwe woorden slechts de oude dwalingen van een Arianus en een Pelagius opnieuw verkondigt, evenals die der Sadduceeën, die "zeggen, dat er geen opstanding is, noch engel, noch geest" (Handelingen 23 : 8) brengt ons deze voorgewende voortschrijdende wetenschap dus weer tal van eeuwen naar het standpunt van alle vrome heidenen terug. Ook Socrates en Plato hoopten na de dood in nadere aanraking met de Godheid te komen. Ook Epictetus en Marcus Aurelius, ook de Grieken, geloofden aan de "Velden der Zaligen" (die zij echter van de "Tartarus", of de "Plaats der Pijniging", wel degelijk onderscheidde); en toen Paulus tot de Atheners over de opstanding der doden sprak, "belachten ook zij hem." Als dat álles is, wat de kritiek ons kan aanbieden, waartoe dan al die inspanning van welsprekendheid en onderzoek? Waartoe nog wetenschap en theologie? Laat ons zedelijk-deugdzaam leven, innige godsdienstzin en hoge zedelijke ernst bij ons aankweken, maar zonder vrees of angst, want een oordeel, een duivel en een hel zijn er niet, en wij zullen de een of anderen dag wel in de betere wereld aanlanden. Voor die hoop, voor dat geloof, waarin ook de wilde volken, die Ostiaken en de Patagoniërs delen, hebben wij Bijbel noch Bijbelkritiek, Christendom noch Harnack nodig!

Waarom is deze moderne theologie zo kil en koud, zo totaal verstoken van alle poëzie, zonder grootse wereld- en kosmosbeschouwing uit één stuk; haar heelal zo leeg, haar hemel zo somber, haar God zo eenzaam en stom; het geheel voor de Christen zo onvoldoende en oppervlakkig? Omdat het haar aan de ware levende God en Zijn levenwekkende, bezielende adem ontbreekt! De gelovige, die gewoon is in het gebed met deze God een troostende en verheffende omgang te oefenen, die reeds Zijn nabijheid gevoeld, Zijn goedheid gesmaakt en in Zijn licht het licht gezien heeft, maar ook met de oversten en machten der duisternis en met de god dezer wereld heeft geworsteld, die wordt het benauwd, en nuf, en vervelend in deze koude gehoorzalen, waar een mens zich afslooft om anderen mensen behendig uit zijn brein een God en een wereld voor te goochelen, waar de zoldering de blik en de vlucht naar boven belemmert, en de horizon slechts omvat wat van de kathedra af overzien kan worden.

"De ziel en God, God en de ziel!" roept Harnack, en voor menigeen is deze leuze voldoende. Voor óns niet: zij jaagt ons veeleer schrik aan. Want God en de ziel zijn onmeetbare grootheden. Staat er niet geschreven: God woont in een ongenaakbaar licht, waartoe niemand naderen kan? Hoe zult gij dan tot Hem doordringen, arme mens? Wat heeft uw kleine, eindige, zondige, machteloze en onwetende ziel met de grote, heilige, almachtige en alwetende God gemeen? Wat de kleine, vleugellamme aardvlinder met de op twintig miljoen mijlen afstand in een verblindende lichtzee prijkende zonnen, te midden van gloedgolven en vlammenstormen? De sterrenkunde leert ons, dat, al zou een jongeling ook in staat zijn met de lichtstraal naar de schone zon Alcyone te vliegen, hij toch als een afgeleefde grijsaard in de wereldruimte zou neerstorten, alvorens de ster voor hem ook maar iets in glans en grootte zou zijn toegenomen. Zo ook de ziel, die op eigen vleugelen naar God zou vliegen. God is ver. En wanneer de Eeuwige haar in een Goddelijk onweer tegemoet kwam, wat zou er dán van haar worden? Kan de mot in de

allesverterende gloed van de smeltoven leven, of de met zonden bevlakte ziel voor het vernietigende aangezicht van Hem bestaan, voor Wie ook zelfs de engelen niet rein zijn? "Niemand kan God zien en leven."

Hier weet de nieuwere theologie geen raad, en gevoelt zij er ook geen behoefte aan. Want háár God is nu eenmaal onvatbaar voor toorn; de zonde is Hen slechts onaangenaam; Hij is tamelijk wel door natuurwetten en andere dingen gebonden; Hij kan evenmin gebeden verhoren, als de bliksemen Zijns toorns op de aarde slingeren, noch van Zijn toorn opstaan en de ziel tegemoet komen. Hij hoort haar smeken niet; hoe zou Hij het dan verhoren? De ziel zelf moet alles doen. En dat kan zij? Zij kan, door religieuze en wetenschappelijke ontwikkeling zich omhoog heffen, al bespiegelend tot het Zoonschap komen en tot een Heilige Gods worden, en daartoe heeft zij noch berouw, noch bekering, noch de offerdood van Christus nodig.

De Bijbel leert gans anders. Hij zegt: de gevallen mens kan niet tot God komen, en kan niet voor God bestaan; het eindige schepsel kan van de oneindige Schepper niets kennen. Er moet een Middelaar en Hogepriester gevonden worden; een God, opdat Hij tot God zou kunnen naderen en voor God staan; een Mens, opdat Hij medelijden zou kunnen hebben met onze zwakheid. Maar de Zoon is nedergedaald; Hij is mens geworden, en is de enige Middelaar tussen de ziel en God; Hij heet "Immanuël": "God met ons!" Hij is weer naar de hemel opgestegen; Hij zit neder aan de rechterhand der majesteit Gods. Hij zal wederkomen en ons meenemen, opdat daar, waar Hij is, ook wij zijn. En omdat Hij "het Woord Gods" is, weet dit Woord grote en hemelse dingen van de hemel te verhalen. Gelijk deze Christus zich in Zijn heerlijkheid aan de profeten heeft getoond op de Cherubim door de schrikkelijk wentelende en bliksemende raderen des levens gedragen, zo verhaalt ons Zijn Woord van de kinderen Gods, die juichten, toen Hij de aarde schiep; van engelen, groot in kracht, aan wie de natuurkrachten en de elementen onderdanig zijn, die de kleinen beschermen en de zielen hemelwaarts dragen; van lichtvorsten, die met de vorsten der duisternis om de hun toevertrouwde volken en werelden strijden (zie Daniël 10 : 13); van grote raadsbesluiten Gods en van de zieners en wachters op hemelse plaatsen; van vreselijke laatste oordelen en van een stralen der eeuwige zon na het onweer. En van de zeven Geesten Gods gaat genade en vrede uit, en van Gods troon stemmen, donderslagen en bliksemen, hoge, zalige openbaringen, die de mens hier beneden niet geoorloofd is te kennen. "Verzegel hetgeen de zeven donderslagen gesproken hebben", onuitsprekelijke paradijswoorden, die geen mens zeggen kan. Deze Bijbel biedt de gelovigen een grootheid en schoonheid der Schepping en des Scheppers, zoals 's mensen geest haar nooit gedroomd heeft: een zich baden in tijd en ruimte, in kracht en macht, in oneindige stoffelijke en geestelijke vormen des levens, een juichen van triomf, en een overweldigende blijdschap der eeuwigheid, zoals geen dichter ze uitgedacht heeft. Dat zijn evenwel dingen, die innerlijk verdorde mensen, welke nog slechts met het hoofd leven, schouderophalend als door dichterlijke zielen uitgedachte opsieringen van hun Godsdienst beschouwen. Doch zij bevredigen, verzadigen en versterken het hart: dat wonderbare iets in ons, dat niet van dorre abstracties leeft, maar naar het concrete, naar grote vreugden en schone realiteiten smacht. Evenals God de mens ogen om te zien, oren om te horen en handen om te tasten heeft gegeven, evenzo verlangt de door Hem geschapen ziel in de mens naar begrippen,

die tot zichtbaarheid kristalliseren, naar een harmonie der dingen, die een groot, hoorbaar, "*Te Deum laudamus!*" voortbrengt, en naar een eeuwig leven dat zich met handen grijpen en bij het licht bezien laat; kortom: zij wil baar, echt, blinkend goud hebben, en laat zich niet met nergens in te wisselen papieren aan wijzingen en theoretische bespiegelingen afscheppen.

De zogenaamd liberale, altijd meer in blote kritiek van de vorm en de schaal opgaande theologie kan niets concreets, waars en reëls aanbieden, omdat zij de enige bron der waarheid, het Goddelijk Woord, veracht. Hier is het niet: "En God zeide", maar: ik weet dat, ik vind dat, ik ontdek, ik vermoed, ik bewijs dat ... Maar ondanks al haar wijsheid, weet zij niet vanwaar zij komt en waar zij heengaat, niet wat boven is en wat beneden, niet waarom de schuld en waarom het leed er zijn, niet hoe het eindigen en wie ons verlossen zal; want dat wij dit zélf niet kunnen, wordt ons met vreselijke nadruk gepredikt door het dagelijks bestaan. Zij weet van de tegenwoordige schepping weinig en van de eeuwige niets; haar overschatting van haar eigen wijsheid en wetenschap is slechts met een geringschattende heelal-beschouwing verenigbaar en alleen dáárdoor verklaarbaar.

Het is met de Christenheid in Duitsland en daarbuiten ver gekomen, dat zij een zo willekeurig, de Bijbel in het aangezicht slaand werk als Harnack's "Wezen des Christendoms" vol verbazing aanstaart en bewondert! Dat het boek door geheime en openlijke tegenstanders van het kruis van Christus en Zijn Woord als een verlossing van de door hen verfoeide onverbiddelijke waarheden der Schrift, of, zoals zij zeggen, van een dogmatisch Christendom, juichend begroet is geworden, kan ons niet bevreemden; maar wél, dat ook gelovigen, door schone en ook enkele ware woorden verblind, zich in de toch voor nadenkende lezers zo duidelijke inhoud vergissen. De oordeelvellingen van tegenstanders des Christendoms, of van dezulken die er zeer ver buiten staan, konden hun toch immers de ogen openen? Zo bijvoorbeeld wanneer de scherpzinnige Ed. von Hartmann schrijft (in "*Deutschland*", Nr. 1): "Ik zoek het beslissende kenmerk van de Christelijke Godsdienst en het verschil met alle anderen: in de unieke Godmensheid van de Verlosser Jezus Christus. Aan dit kenmerk getoetst, valt het liberale Protestantisme en het links-Ritschlianisme niet meer onder het begrip van Christendom", En elders: "Wat het werk van Prof. Harnack geopenbaard heeft, is per slot van rekening niets anders dan de zelfontbinding binding van het Ritschlianisme; en deze is weer een volgend station op de weg naar de zelfontbinding van het Christendom." Zo juicht bijvoorbeeld de vrijzinnige predikant George Schneider "In onze ogen is het boek een schitterende rechtvaardiging van het ongeloof geloof en een oorlogsverklaring aan het adres van de belijdende Kerk, zoals er bijna geen scherper kan uitgesproken worden ... Het boek verklaart ronduit, dat het geloof in de gekruisigden en opgestanen God in de ogen der wetenschap voor goed heeft uitgediend".

Wanneer men nu vol verbazing vraagt, waarom de Kerk zulke dingen duldt, en toelaat dat rondom haar katheders de weetgierige jongelingschap, haar toekomstige dienaren, opgevoed worden in dwaalleringen, die in lijnrechte tegenspraak met de kerkelijke belijdenis staan, dan wordt door de hoogste ambtsdragers dezer Kerk openlijk verklaard, dat op de theologische leerstoelen aan alle richtingen, "licht en lucht gelaten moet worden", of nóg ronder en duidelijker gezegd: iedereen moet daar mogen en kunnen

leren, wat hem belieft. Want, voegen anderen er schijnheilig bij, het zou wel treurig zijn wanneer de Kerk zich angstvallig tegen elke vrije uitlating moest afsluiten, en niet zóveel kracht in zich had, dat zij de dwaling kon overwinnen! Voortreffelijke hoveniers inderdaad, die onbewimpeld zeggen: in onze tuin moet aan alle mogelijke soorten van onkruid licht en lucht gelaten worden; onze plantjes zullen hun bestaan wel weten te verdedigen! Welk een vader zou dat zijn, die, wanneer men er hem opmerkzaam op maakt, dat zijn kinderen in het bos dolle kervel en vergiftige paddestoelen eten, kalmpjes ten antwoord geeft: laat hen maar eten, hun goede constitutie zal het gif wel te boven komen! Welk een opvoeder, die tot stelregel heeft: ik laat mijn leerlingen slechte boeken lezen, slechte voorbeelden zien en in slechte gezelschappen verkeren; het zou wel treurig zijn, wanneer de macht der goede opvoeding niet de overhand behield! Laat ons dus maar in Kerk en Staat, op de school en in de huisgezinnen, aan het kwade en het verkeerde volop licht en lucht laten; wij geloven stellig en zeker, dat het goede en het ware wel zullen triomferen! zeggen zij.

Ja, de waarheid zál eenmaal zegevieren, dat geloven ook wij. En wij geloven ook, dat God om deze overwinning te behalen onze hulp niet behoeft; maar dan is *onzer* het nadeel, het verlies. Ja, het Woord Gods zál eenmaal, als de zon uit de donkere wolken, met bliksemend licht te voorschijn komen en de vijanden nedervellen; maar ook in het oordeel dezulken verpletteren, die van de levenden God koelweg zeggen, evenals Gideons vader indertijd van Baäl: "Indien Hij een God is, Hij twiste voor zichzelf, omdat men Zijn altaar heeft omgeworpen!" (Richteren 6 : 31)

Welke uitkomsten heeft de Bijbelkritiek nu opgeleverd? De bekende leider der kritiek in Frankrijk, wijlen Prof. Sabatier, was van oordeel: "*toute la théologie est à refaire!*" (de gehele theologie moet nog eens overgedaan worden); al wat ons op dit gebied van vroegere geslachten is overgeleverd, behoort tot de oudroest-winkel! Minder radicaal zeide een Duits theoloog, tot wie ik bovenstaande vraag richtte: "Nu, over resultaten valt er op 't ogenblik nog niet te spreken; alles verkeert nog in een toestand van overgang, Maar dit antwoord is eigenlijk wel wat te bescheiden; want met ontkenkende resultaten kan, zoals wij gezien hebben, deze kritiek ons rijkelijk dienen. Openbaring? Goddelijke ingeving van de Bijbel? Neen. Drie-eenheid? Neen. Zondeval? Neen. Duivelen? Engelen? Neen. Wet van Sinaï? Neen. Toorn Gods? Neen. Profetie? Neen. Christus God? Neen. Zoendood van Jezus? Neen. Is Jezus opgestaan? Neen. Opstanding van alle doden en laatste oordeel? Neen. De kritiek, dat kind van de geest, die steeds ontkent, rooft ons veel, bijna álles; maar zij geeft ons niets. Men staat daar dan op de levensweg als een van alles beroofde, nog slechts met een dun moreel hemd beklede reiziger, die bovendien niet meer weet, waarheen hij nu zijn schreden moet wenden.

Wartoe zijn wij eigenlijk - en dan nog wel zo kort - in deze wereld? Is het niet om God te zoeken en, wanneer wij Hem gevonden hebben, Hem en Zijn geliefde Zoon, die Hij voor ons gegeven heeft, lief te hebben, Hem te gehoorzamen, Zijn Woord te geloven, en ons geloof door goede werken te bewijzen? Wat hebben wij in dit arme leven al anders, dan een weinig liefde, geloof en hoop? Helpt de kritiek ons in het liefhebben, geloven en hopen? Neen. In de gehoorzaal en op de studeerkamer, in geleerde verhandelingen en wetenschappelijke lezingen ziet zij er, vlot en handig voorgedragen, heel aardig,

fatsoenlijk en deftig uit. Maar in de werkelijkheid heeft de mensheid tegenover de vreselijke, aangrijpende realiteiten van het bestaan, aan iets ánders behoefte, dan aan al zijn ook nog zo schitterende theorieën en scherpzinnige conclusies! Voor de zware dagelijkse strijd hebben wij kracht en geduld van boven nodig. Wij hebben behoefte aan troost, wanneer het hart bloedt, opengereten door de doornen des levens, of aan het graf onzer dierbaren. Wij hebben behoefte aan hulp, wanneer de wanhoop ons van alle kanten bestormt en de waanzin de ziel bedreigt: bij een verpletterende ramp of een onuitwisbare smet. Wij moeten wapenen bekomen tegen de verschrikkingen des doods en des oordeels, in de laatste ure, wanneer het geweten het leven aanklaagt. Wij moeten een Vader hebben, die ons schreien en ons smeken hoort en verhoort, en iemand die ons de schuld, de ondragelijk zware schuld, afneemt. Wij willen eenmaal opstaan, en bij deze Vader eindelijk met lichaam en ziel thuis zijn.

En omdat de kritiek over de Bijbel ons dat niet heeft, maar de Bijbel zonder kritiek het ons, en duizenden met ons, gegeven heeft, dáárom schenken wij aan laatstgenoemde de voorkeur. "Kritiek moet er zijn"! horen wij ook gelovige theologen en niet-theologen zeggen, als een vanzelfsprekend en onweerlegbaar dogma van de nieuwere tijd. Maar waarom? Waar staat dat geschreven? Zo lang ik bij de profeten en apostelen, ja bij Christus, het Woord dat vlees is geworden en dat God is, geen spoor van kritiek, maar wel onvoorwaardelijk geloof aan de Schrift vind, houd ik het voor raadzamer hen ook daarin na te volgen. En zie ik in de geschiedenis der Kerk, hoe zo vele duizenden van door God begenadigde Kerkvaders en martelaren, apostelen en zendelingen onder de Heidenen, hervormers, belijders en gelovigen in God en met God zo veel groots tot stand hebben gebracht, zonder van kritiek iets te weten of te willen weten, dan zeg ik onbeschroomd: Kritiek moet er *niet* zijn. Ja, vergelijk ik deze kritieklozen met de critici, en de veel-honderd-jarige niet kritische gemeente met de hedendaagse zo zeer kritische, zo kom ik al meer en meer tot de overtuiging, dat bovenstaande volzin gecorrigeerd moet worden en luiden moet: Kritiek zal er niet zijn!

Vraagt men naar de geestelijk van deze kritiek uitgaande en zich hoe langer hoe meer uitbreidende invloed, dan zijn hier de resultaten, helaas! duidelijk zichtbaar. Dat de kritiek de achting voor Gods Woord ondermijnd en bij velen verwoest heeft; dat zij God, ondanks al het gepraat van "Vader", tot op een ongenaakbare afstand van ons heeft verwijderd, en Hem de macht en de wil, om ons te verhoren en te helpen, heeft ontnomen, is te duidelijk zichtbaar, dan dat men het zou kunnen loochenen. Als een schadelijke meeldauw is zij op duizenden jonge zielen gevallen, en heeft zij hun de frisse hoop, het kinderlijk geloof en de eerste liefde ontroofd. Zijn dát uitwerkselen van de Goddelijke Waarheid? Nooit en nimmer!

Niet alleen geloofloos, maar ook karakterloos heeft de kritiek ons gemaakt. Het in de natuurwetenschap door de macht der feiten gelogenstrafte, maar op wijsgerig gebied niet zo gemakkelijk te weerleggen Darwinisme heeft aanmerkelijk tot de verflauwing van ons geestelijk leven bijgedragen, en niet ten onrechte schrijft Prof. Vaihinger te Halle Nietzsche's leer aan "een nieuwe opvatting van Schopenhauer onder de invloed van het Darwinisme" toe. Maar evenzeer als het laatstgenoemde, heeft ook de Bijbelkritiek schuld aan het onzekere, heen en weer schommelende, aan elke wind van dwaze lering

prijgegeven leven van de tegenwoordige tijd. En aangezien literatuur en kunst juist producten van dat leven zijn, is zij inderdaad óók schuldig aan de ellendige producten van beiden, onder anderen aan de moderne voorstellingen van Jezus in woord en beeld. Alleen het vaste geloof van de een of anderen aard helpt de mens aan een wereldbeschouwing en wereldopvatting uit één stuk, en dát alleen stelt hem in staat tot grote, krachtige en vruchtbare daden. Doch hoe zal zulk een geloof het deel worden van hen, die omtrent de fundamentele vraagstukken van ons bestaan tussen dozijnen tegenstrijdige meningen zweven, en het wezen van hun Christendom vandaag bij Harnack zoeken, nadat zij het gisteren bij Ritschl en eergisteren bij Schleiermacher of Bauer meenden te vinden, en niet weten, waar zij het over tien jaar zoeken moeten?

In plaats van het "Er is geschreven", waarmee onze Heere en Meester de sterkste tegenstanders versloeg, vragen zij: Staat het wel geschreven? Waar? Wie heeft het geschreven? Is de plaats wel echt? Wie heeft het gezegd? De grond wankelt onder onze voeten, en van de moerassen stijgen dampen op, die ons de blik op de eeuwige, in wit gewaad schitterende bergtoppen benevelen. Een malaria-atmosfeer van twijfel en onzekerheid omhult ons geestelijk leven, dringt onze scholen en zelfs onze kerken binnen, vergiftigt onze Christelijke literatuur. Wij en onze kinderen ademen die giftdampen in, overal, waar wij gaan of staan, en zij maken ons naar buiten weerloos, naar binnen krank en mat.

Hoe oppervlakkig wij geworden zijn, toont het feit, dat menigeen in één adem de Godheid van Christus belijdt, en de waarheid van het Oude Testament betwijfelt, des Boeks, dat deze Godmens tegenover de wereld en Satan met het absolute woord: Er is geschreven, als "de Schrift, die niet gebroken kan worden", de wet, waarvan geen tittel of jota voorbijgaat, voorstelt en vaststelt, en die zich herhaaldelijk op Mozes, David en de profeten beroept. Christus is dus God, maar in Zijn beschouwing van het Oude Testament heeft Hij zich vergist. Zijn eigen woord, en vooral Zijn Sinaïtische wet heeft Hij overschat. Daarin mogen wij Hem niet blindelings navolgen.

De Bijbelkritiek heeft het zóver gebracht, dat weldra geen enkel Christen duidelijk onderscheid meer zal kunnen maken tussen ja en neen, waarheid en leugen, licht en duisternis, kinderen Gods en kinderen des duivels, tussen Christus en Belial. Dat zijn wel Bijbelse, maar onparlementaire, niet meer gebruikelijke uitdrukkingen. Wij spreken nog slechts van meer of minder besliste, of gematigde, of positieve richting, van vrijere, geavanceerder of strengere opvatting; van een onbevooroordeeld, Protestants of strenger Luthers standpunt, van meer links of meer rechts staande, liberale, vrijzinnige of orthodoxe theologie, en wat vage en onbestemde uitdrukkingen er al meer zijn, die bij ons verbleekt geestesleven passen, en welker flauwheid en narigheid het denken en de ziel benadeelt. Van zaligheid en verdoemenis, van hemelvreugde en hellepijn, Satan en de vlammenzee, Cherubijnen rondom Gods troon, en overwinnaars in witte klederen met palmtakken in de handen, verlost en heiligen, verlorenen en verdoemden, is geen sprake meer. Dat zijn voor ons geen verheven, ontzettende realiteiten meer, maar middeleeuwse begrippen van de grote massa, denkbeelden die nog maar alleen in piëtistische kringen, of in methodistische conventikelen, of in vrome liederen gebruikelijk zijn. Of Christus Gods Zoon is en ons door Zijn dood al dan niet van de toekomstige

toorn verlost heeft, dat zijn theo-logische kwesties, waaromtrent men deze dan of die mening kan hebben; gewichtiger en belangwekkender zijn reeds de voordrachten over Babylonische sagen, of over de verhouding van de Byzantijnse kunst en de renaissance tot het Christendom. Boven ons wacht God ons in een eeuwigen oceaan van liefde en zaligheid; onder ons sist en bobbelt de Gehenna; nog deze zelfde dag zullen duizenden zielen opwaarts zweven, neder-storten, gij en ik misschien óók. Wij echter bespreken deze diepste en hoogste dingen even koel en bedaard alsof het rekensommetjes zijn, en de discussies over eeuwige dingen zijn bij ons retorische spiegelgevechten, in de gehoor- en leerzalen gehouden, waarbij het er slechts op aankomt, wie de ander uit de zadel licht en zich de bijval van de menigte en van het hof verwerft! Wat heeft een "Evangelische" kerk gedaan, toen Prof. Harnack's vals "Wezen des Christendoms" overal verbreid, overal door beschaafden en ontwikkelden besproken, duizenden in geestdrift deed ontvlammen en bedroog? Zijn zij, die nog uit het volle hart zeggen: "Er is geschreven", zijn Bijbelgelovige prelaten en predikanten, ouderlingen en leden der gemeente als één man opgestaan om deze dwaalleraar toe te roepen: "Dat is geen Christendom, gij verkondigt en leert leugen?" Dat zou een daad zijn geweest, waarover de engelen in de hemel en Christus zelf zich verblijd zouden hebben; en er zou een storm losgebroken zijn, die de lucht had gezuiverd. Maar wij vrezen de storm. Enkele protesten werden gehoord, enige brochures zijn verschenen, door slechts weinigen gelezen; en dat was alles.

Daarna toonde Prof. Delitzsch openlijk het einddoel en de resultaten der kritiek, en stelde hen, die de moed niet hadden met Harnack te breken, voor de vraag, of zij zich ook aan zijn zijde wilden scharen. Hij, lid van de Evangelische kerk, en van huis uit theoloog, heeft het voor de hoge vertegenwoordigers dezer kerk, voor minister van eredienst en hofprediker, voor rijkskanselier en keizer uitgesproken, dat het: "een der grootste dwalingen van de menselijke geest is, om het Oude Testament voor een Godsdienstige Openbaring te houden, Wat deed ook nu de kerk? Waar, was, ik zeg niet een heilige toorn, een ijver-vuur, maar ook zelfs een eenparig energiek pal staan voor Gods Woord en een bestraffing der leugen? Waartoe zijn wij op aarde? Waarom heten wij Protestanten! Of hopen wij met voorname "academische kalmte" tegenover de dwaling aan de wereld ontzag in te boezemen? Tevergeefs! Gelijk zij, de onrechtvaardige, van ons gerechtigheid eist, zo wil zij, de laffe en geloofloze, van ons een harde, niets of niemand ontziende belijdenis, een duidelijk ja of neen.

Wel is na Prof. Delitzsch's lezing een ware stortvloed van "Babel en Bijbel"-brochures verschenen, die door een talrijk publiek met graagte gelezen werden. Maar hoe weinige daarvan zijn moedig en open voor de ganse waarheid van de gehele Bijbel opgetreden Veeleer toonden de meeste, evenals bij het lezen derzelve bekend geworden beoordelingen, hoe wankelbaar en onzeker, hoe onduidelijk, oppervlakkig en waardeloos het geloof en het Christendom zijn van zoveel beschaafden en ontwikkelden, en hoe zo menig een, die over Openbaring schrijft en spreekt, niet weet wat Openbaring is.

Thans is Prof. Harnack een schrede verder gegaan. Hij heeft zich aan de zijde van Prof. Delitzsch geschaard, schrijft hem "de verdienste toe, een juiste beschouwing (!) van het Oude Testament in wijde kring verbreid te hebben", en zegt, dat Wellhausen in zijn klassieke (!) geschiedenis van Israël reeds lang bewezen heeft, dat het Oude Testament

mythen en legenden uit Babylon bevatte. Daarover schrijft Pastor Zillesen in de "Ev. Volksschule": "De toestand is thans opgehelderd. Harnack heeft zich voor geheel de Evangelische Christenheid ontmaskerd ('t was nauwelijks nodig), en thans moet en zal het gezien worden, hoeveel geestkracht en leven uit God nog in de Evangelische kerk aanwezig is. Van nu aan zal de Evangelische kerk zich tegen het door de theologen gevoede en begunstigde ongelooft hebben te richten." God geve het! Maar wat geschiedde er toen Ds. Rupprecht met heel zijn voor God en de Kerk zo warm kloppend hart in de zaak optrad? Van weerskanten heeft men over de man geglimlacht. Wie zal zich daar ook dadelijk zo druk over maken, of zuiver theologische vraagstukken op persoonlijk terrein overbrengen, alsof het daarbij om het eeuwig heil van elke ziel in 't bijzonder te doen is! Zulke vraagstukken behoren toch immers zo koel en theoretisch mogelijk behandeld te worden? Ja, als het tegen die boze sekten of tegen de Godsdienstige verenigingen ging, dan zouden enige krachtige uitdrukkingen en een weinig warmte veel minder misplaatst zijn! Maar wanneer binnen het gebied der Kerk een officieel aangesteld hoogleraar in de Kerkgeschiedenis in een behendig opgezette redevoering, voor honderden toehoorders zijn zelf gefabriceerd, anti-bijbels Christendom voordraagt, en al de fundamentele waarheden der Kerk, al de artikelen van haar geloofsbelijdenis achtereenvolgens verwerpt, wat heeft dat te beduiden? Zo iets is bovendien reeds meer vertoond (zie de bovengenoemde voordracht van Prof. Krüger over "Moderne Wetenschap en Christendom"). Meninge zijn vrij, en elke zienswijze heeft min of meer recht van bestaan. Ja! ook die des duivels en der demonen. Zij geloven dat er een God is, en wel een persoonlijke God, en zij sidderen voor Zijnen toorn; zij belijden dat Jezus, de Zoon des Allerhoogsten Gods is, en geloven aan een laatste oordeel en aan helse pijnen; zij staan niet eens geheel links.

Zelfs gelovige bladen deden hun best om, in plaats van frank en vrij voor de waarheid tegen de leugen op te treden, aan een zo algemeen, ook in de hoogste kringen met bijval ontvangen boek iets goeds te ontdekken. Harnack's loochening van het wonder is louter "oppervlakkigheid" (!); in zijn werk is toch veel, dat als "brug naar de waarheid" kan dienen (en het wordt dus de eenvoudig zoekende zielen aanbevolen). Anderen prezen de verkwikkende warmte van hart of de "hoog zedelijke ernst", en roemen de geestdrift, die Harnack bij zijn studenten weet op te wekken, en zijn persoonlijke vroomheid. Maar wij hebben niet te doen met hetgeen Prof. Harnack is, doch wél met hetgeen hij leert. Wat baten de schoonste gaven, wanneer zij zich in de dienst der dwaling stellen? Een ander blad spreekt de naïeve mening uit, dat Harnack ten minste als geneesmiddel tegen Nietzsche te gebruiken is. Morfine tegen blauwzuur!

Zulk een toegevendheid, zulk een minzame collegiale houding ook tegenover de duidelijkste dwaalleer, staat in de ogen der mensen wel goed en wordt door hen geprezen; maar om dien rede te brengen, kwam Jezus niet in de wereld. "Wie niet haat vader moeder, broeder en zuster, om Mijns naams wil, is Mij niet waardig." Hoe de niet onbeduidende theoloog Paulus over dezulken oordeelt, die een ander Evangelie verkondigen, dan het door hem in de kracht van de Heilige Geest gepredikte, staat te lezen in Galaten 1 : 8, 9; en in 2 Johannes 10, 11 wat de apostel der broederliefde, de discipel, die Jezus liefhad, omtrent de juiste houding tegenover zulke dwaalleringen

voorschrijft: "Die tot hem zegt: Zijt gegroet, die heeft gemeenschap aan zijn boze werken."

Zou er dan in Prof. Harnack's werk in het geheel niets goeds of waars te vinden zijn? Stellig wel! Maar al zou er nog veel meer waars of goeds in zijn, zou het voor de Christus toch even ongenietbaar blijven, als een goede gezonde spijs, waarin gif gemengd werd. Wie de Zoon uitwerpt uit het Evangelie, diens woord, hij moge verkondigen wat hij wil, is minder dan waardeloos. Ook dat is Bijbelse leer. Wanneer men de geschiedenis van de martelaren leest, zou men, met het oog op deze trouwe bloedgetuigen, tranen van schaamte willen schreien, in de allereerste plaats over zichzelf, maar dan óók over onze onverschillige, met mensenvrees vervulde, lafhartig tegen het belijden opziende Christenheid. Schaamrood wordt men, wanneer men hoort, hoe duizenden mannen, jongelingen en grijsaards, zwakke vrouwen en jonge kinderen zich lieten doodmartelen, om voor God en mensen te getuigen tegen dwaalleringen, die nog niet eens zo verderfelijker ware als de hedendaagse, welke wij kalm en bedaard in dagbladen, boeken en voordrachten, in het dagelijks leven, van onze bekenden of van sommige predikers en onderwijzers, te horen krijgen!

En tóch trachtte men het dezen bloedgetuigen nu en dan zo gemakkelijk mogelijk te maken. Zo bijvoorbeeld wanneer een bevriend proconsul sprak: "Raakt maar zwijgend met één vinger het offerdier aan, dan zal ik ulieden in vrijheid stellen!" Maar "zij hebben de aangeboden verlossing niet aangenomen." (Hebreeën 11 : 35) Of wanneer een inquisiteur van een ketter verlangde: "Onderteken dit slechts: ik geloof aan de enig ware Apostolische Kerk." Maar hij bemerkte, wat de eigenlijke bedoeling was, tekende niet, en stierf in de vlammen. O, die eigennuttige dweper! Neen, dan zijn wij tegenwoordig vrij wat verstandiger. "Gij bedenkt niet", werd mij eens op ernstig verwijtende toon door een vroom man toegevoegd, toen ik van een jeugdig predikant een energiek protest tegen dwaalleringen verwachtte, "gij bedenkt niet, dat hierbij zijn positie wel eens gevaar zou kunnen lopen!" Want inderdaad! ... wij zingen wel uit volle borst op de Hervormingsdag "Delf vrouw en kinderen 't graf! Neem goed en bloed ons af!" maar dat men zijn positie niet aan de belijdenis van zijn geloof kan wagen, is tegenwoordig voor ieder verstandig Christen een uitgemaakte zaak! Wat zou er ook van een kind Gods zonder "positie" moeten worden? "Al zou ik ook volgens de door u bedoelde manier optreden", zei een ander tot mij, dat zou de zaak toch niet anders maken; welk doel zou dat hebben?" Nu, geen ander doel, dan dat Christus u eenmaal ook voor Zijn Vader en Zijn heilige engelen belijden zou. Maar op zó ver verwijderde mogelijkheden slaan wij volstrekt geen acht meer!

Maar lachen zou men willen om hen, die deze onze verbleekte en misvormde, kracht- en belijdenisloze kerkelijke toestanden als een beslissende overwinning, een schone vereffening der tegenstellingen en een definitief Europees evenwicht beschouwen. Bitter zullen ook deze vrede-vrienden teleurgesteld worden; want Jezus Christus is gisteren en heden en in eeuwigheid dezelfde, en de wereld is en blijft de wereld. Tussen deze beiden, tussen leugen en waarheid, Christus en Belial, is geen vrede mogelijk. Wij bezitten tegenwoordig wel niet het materiaal nóch voor krachtige vervolgingen, nóch voor blijmoedig gelovige martelaren - daartoe zijn wij te humaan, te verdraagzaam en te

ruimhartig - maar laat God de geesten weer vrijelijk begaan, dan zal de vervolging weer uitbarsten, even bloedig en onbarmhartig als ooit tevoren. Er staat van die laatste tijden geschreven: "En de leraars des volks zullen vallen door het zwaard en door vlam, door vangens en door beroving, om hen te louteren en te reinigen, en wit te maken, tot de tijd van het einde toe." (Daniël 11 : 33, 35) En staat de mens der zonde, de "Übermensch" op, dan zal de grote verdrukking aanvangen: "zo groot als er geen geweest is sedert de aanvang der dingen, die God geschapen heeft." Maar wie gelooft het Woord nog?

Ten gevolge van deze verflauwing en onzekerheid op godsdienstig gebied, en als tweede boze vrucht der kritiek, sluipt er - 't zij Gode geklaagd! - onder ons volk een onheilspellend en steeds toenemend wantrouwen tegen de dienaren der Kerk in. God aan de mensen te verkondigen, *dienaren* Zijns Woords te zijn, een hoge eer! Welke schare van zulke dienstknechten Gods zullen eens Hem volgen, die op het witte paard verschijnt en "het Woord Gods" genoemd wordt (Openbaring 19 : 11-13), gelijk het op aarde dikwijls reeds in het uitwendige voorkomen iets schoons en eerwaardigs is om zulk een in de trouwe dienst zijns Heeren, en in de verkondiging Zijner waarheid grijs geworden man te zien. Hoe echter, wanneer de dienaar zich tot meester opwerpt, en van de kansel met grote holle woorden het Goddelijke Woord aan menselijke wetenschap ondergeschikt maakt? De tijden zijn voorbij, toen de gemeente, in de schone overtuiging dát een dienaar des Woords slechts waarheid kon spreken, ieder woord van de kansel gelovig aannam. Men predikt ons het recht van vrij onderzoek. Goed, maar dan willen wij ook aan het vrije onderzoeken gaan, zoals het ons in de Schrift beloofd is, en zoals de edele Joden in Berea ook gedaan hebben, "onderzoekende dagelijks de Schriften, of deze dingen alzo waren", gelijk Paulus ze hun predikte. (Handelingen 17 : 11) Ook wij, leken, zijn door de geest der kritiek bevangen; ook wij willen onderzoeken, vergelijken, en de waarheid van hetgeen ons gezegd wordt, toetsen. Ook wij willen alleen waarheid. En nu kunnen wij niet begrijpen, dat, zoals van Roomse zijde spottend wordt opgemerkt, van één en denzelfde kansel het geloof en het ongeloof, nu eens de Bijbel en dan weer de kritiek, 's morgens Luther en 's middags Harnack, gepredikt wordt; of dat een dienaar der Kerk, die bij de aanvaarding van zijn ambt op ernstige toon zegt: "Ik beloof voor God, dat ik het Evangelie van Christus, zoals het in de Heilige Schrift vervat is, in de eerste "Onveranderde Augsburgsche Confessie" en voorts in de overige Belydenisgeschriften der Evangelisch-Luthersche Kerk is uitgesproken, naar mijn beste weten en geweten zuiver en rein zal leren en verkondigen", daarna in woorden en geschriften het tegendeel leert van hetgeen in de Schrift en in de Augsburgsche Confessie geschreven staat. Hoe kan, vragen wij zo iemand, die met Harnack de verhalen van Jezus' geboorte voor "ongeloofwaardige geschiedenissen" houdt, nog eerbiedig Kerstmis met zijn gemeente vieren, of de Goede Vrijdag, terwijl hij niet aan de zoendood van Christus gelooft, of het Paasfeest, en tóch Zijn opstanding loochent? Wij begrijpen niet hoe een predikant, die niet in de Drie-eenheid gelooft, en met de kritiek het doopbevel (Mattheüs 28 : 19) voor onecht houdt, tóch plechtig de kindertjes "in de Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes" kan dopen, of nog altijd zijn gemeente begroet met de zegenbede: "De genade van onze Heere Jezus Christus, en de liefde van God onze Vader, en de gemeenschap des Heiligen Geestes zij en blijve met u allen!" Wij kunnen niet begrijpen, dat zo iemand, die in theorie een gebedsverhoring als iets onmogelijks beschouwt, nog altijd eerbiedig voor de gemeente het Onze Vader bidt; of dat deze man, die het wondergeloof voor

verouderd, ja voor schadelijk houdt, nog altijd die hoofdstukken uit de Heilige Schrift, waarin wonderen verhaald worden, met grote ernst van de kansel voorleest. Zo schrijft ook een niet van orthodoxie verdachte vijand van alle belijdenissen, Dr. J. Johannsen: "Deze liberale theologen bezitten niet de moed der waarheid om een belijdenis, die zij verwerpen, te veranderen, maar lezen in de kerk nog altijd de oude belijdenissen en doen er de oude gebeden, die zij toch volgens hun gezuiverde zienswijze als iets ongerijmds moeten beschouwen."

Daaronder moeten ook de gelovige leraren lijden: zij moeten het zich laten welgevalen, voor mooipratende huichelaars te worden aangezien. Het doet ons Christenleken pijnlijk aan, wanneer zulke leeraars ons herhaaldelijk deemoedig schrijven: "Het woord van een gelovige leek heeft tegenwoordig véél meer waarde, gewicht en invloed, dan dat van een predikant." Dat moest zo niet zijn, het is een abnormale, ongezonde toestand.

Dat de kritiek een verzwakkende invloed op de prediking moet oefenen, is duidelijk. Door haar wordt voor de jonge theologen het Oude Testament een met Zeven zegelen gesloten boek. Zij weten er niets meer mee te beginnen, en zulke werken als Krummachers "Elia de Thisbiet" worden onmogelijk. Niet het Woord Gods, waaraan zij niet meer geloven, maar hun eigen woord brengen zij op de kansel, en maar al te dikwijls herinnert de preek van deze critici aan hun boven aangehaald oordeel over de Evangelist Johannes: "er is geen spoor van iets dat zij zelf ervaren of doorleefd hebben! Alles is óf aan bronnen ontleend, óf naar bepaalde inzichten vrij bewerkt. Zij stellen de gebeurtenissen voor in een vreemd licht, illustreren hoge gedachten door zelf uitgedachte situaties en begrijpen de zin niet van de stof, die zij hebben te verwerken. Zulk een rede kan "niet van een eigen discipel van Jezus afkomstig zijn." Maar ook niet-kritische predikers verstaan het niet meer twee derde van de Bijbel, de wet en de profeten te waarderen. Daarbij vrezen zij voor eenzijdig, ruw en streng of onverdraagzaam gehouden te worden, leggen er zich op toe de waarheid zo te zeggen, dat zij niemand kwetst, alleen, het onstrijdbare en onbestredene aan te roeren, en op hun preken is dikwijls toepasselijk, wat een dame eens tot mij zei, na zulk een leerrede gehoord te hebben: "Alles heel mooi en heel waar; en nu kunnen wij eens op de anderen kant gaan liggen, en weer rustig voortsluimeren tot aanstaande Zondag!"

"Waarom", vraagt Fr. Spemann (*Van de Renaissance naar Jezus*) "waarom gaat heden ten dage de verkondiging dikwijls op onhoorbare zolen?" Waarom draagt de preek viltschoenen aan de voeten? Waarom treden wij altijd slechts apologetisch op? Wij hebben niets te verdedigen, wij behoeven ons niet te verontschuldigen, wij moeten aangrijpen, aanvallen. Wij zijn ambtenaren van het openbaar ministerie en de gehele mensheid staat tegenover ons op de bank der beschuldigten. Er is majesteitschennis gepleegd, een gruwelijke misdaad. Deze mensheid heeft de Zoon des Allerhoogsten vermoord, die haar de hemel gebracht heeft. Betert u dan, en bekeert u; want ook is alreeds de bijl aan de wortel der bomen gelegd. En hij slaakt de verzuchting: "Ach mochten toch wederom mannen vol heilige geestdrift de kansel beklimmen! Mochten wederom stemmen in tranen worden gesmoord! mocht wederom gloed en glans op de aangezichten komen!"

Maar om tot een juiste verhouding van de prediker tot zijn hoorders te komen is het nodig, dat zij eens voorgoed breken met de illusie, de valse leer, dat wij een volk van Christenen zijn. Dat zijn de Duitsers evenmin als de Engelsen of de Amerikanen, of enig ander zich Christelijk noemend volk van Europa. Laat ons toch onze ogen openen! Onze wetgeving, onze rijksdag, onze politiek, zijn niet Christelijk, dat heeft de leider van dezelve openlijk toegegeven. Onze kunst, onze literatuur, onze dagbladders, ons toneel, deze voornaamste uitingen van het volkskarakter, zijn niet Christelijk, maar antichristelijk. Steden waarin, gelijk in die van de tweede grootte in Duitsland, slechts 3% der bevolking de kerken bezoekt, waar dus 97% geen behoefte aan Godsdienst gevoelt, de zulke, die met grote meerderheid een (zij het overigens ook braaf man) socialist tot haar vertegenwoordiger verkiezen, zijn geen Christelijke steden. De menigte, die onze pleinen en straten, onze bierhuizen, schouwburgen en spoortreinen vult, bestaat niet uit Christenen, en het is een grote, rampzalige leugen van de veronderstelling uit te gaan, dat deze ongelovige, en deels ook goddeloze, menigte, omdat zij gedoopt en tot leden der Kerk zijn aangenomen en bevestigd, nu ook de Kerk, de gemeente van Christus voorstelt.

De Bijbelkritiek met haar ontkenningen betoont zich tegenover deze betreuenswaardige toestanden en de huiveringwekkende toeneming der sociaal-democratie niet slechts volkomen machteloos. Deze laatste verleent zij zelfs hulp, daar zij de menigte in haar ongeloof en haar weerzin tegen de Bijbel, de Kerk en de geestelijke stand stijft, maar, wat nog bedenkelijker is, zij heeft ook van die Kerk de gelovige Christenen, dus haar beste steunpilaren vervreemd, dat wordt onbewimpeld toegegeven door de dienaren dezer Kerk, die anders tot haar ijverige verdedigers behoren. Zo o.a. een in "Het Oude Geloof" (2de Jaargang, Nr. 21): "Door het ongeloof, dat op onze kansels verkondigd wordt, en op uitgebreide schaal onbeschroomd verkondigd worden mág, heeft er zich een steeds groter wordende kloof tussen de Bijbelgelovige kringen onzes volks en de Kerk gevormd." Dat zij zich daarvoor niet eens de achting van bepaald anti-kerkelijke kringen verworven heeft, en hoe zelfs verklaarde vijanden van allen Godsdienst daarover denken, spreekt de socialist-leider Frans Mehring bij zijn beoordeling van Harnack's werk uit: "Een orthodoxe, die het geloof in zijn letter heeft, en het met heiligen ijver verdedigt, kan nog een voorwerp van eerbied zijn; maar dat kan zulke een, met echt theologische uitvluchten gevoerde Evangelie-kritiek niet meer zijn!"

De vruchten der kritiek zijn niet goed.

"Wacht u voor de valse profeten, die in schaapsklederen tot u komen, maar van binnen zijn zij grijpende wolven!" voorspelt Christus. "Leest men ook een druif van doornen, of vijgen van distelen? Alzo een ieder goede boom brengt voort goede vruchten, en een kwade boom brengt voort kwade vruchten. Een goede boom kan geen kwade vruchten voortbrengen, noch een kwade boom goede vruchten voortbrengen. (Mattheüs 7 : 15-18) "Want er zal een tijd zijn", zegt de Apostel, "wanneer zij de gezonde leer niet zullen verdragen; maar kittelachtig zijnde van gehoor, zullen zij zichzelf leraars opgaderen naar hun eigen begeerlijkheden; en zullen hun gehoor van de waarheid afwenden en zich keren tot fabelen." (1 Timotheüs 4 : 3, 4)

Zeggen wij dat, dan verwijt men ons, dat wij in liefde jegens andersdenken te kort schieten. Moge God in Zijn genade ons er voor bewaren, dit verwijt te verdienen. Wij reiken de broederhand aan ieder, ook de Rooms en Griekse priester of monnik, die gelooft dat Christus, de Eengeborene Zoon des Vaders, voor onze zonden is gestorven, en dat de Bijbel Gods Woord is. Wie dat niet gelooft, is onze broeder niet; toch kunnen wij hem, als onze naaste liefhebben, in vrede met hem leven, en zijn denkbeelden krachtig bestrijden. Wanneer echter door hen, die dienaren van het Goddelijke Woord behoorden te zijn, dit Woord verachtelijk wordt gemaakt, en de mannen, die het geschreven hebben, en welker de wereld niet waardig was, als oneerlijke schelmen door hen behandeld worden, die sluw opgesteld, misvormd, vervalst en wondersprookjes verduidelijkt hebben, dan kan van barmhartigheid, of liefde, geen sprake meer zijn, dan is slechts de gerechtigheid aan het woord. Dan hebben ook wij, Christenen, een eer, die onze hemelse Vader en Zijn kinderen, te hoeden; dan is het tijd, om de heren aan te zeggen, dat zij zich in goed gezelschap - en daaronder verstaan wij dat der ware kinderen Gods - onmogelijk gemaakt hebben, en dat wij hen niet meer groeten kunnen. (2 Johannes 10, 11)

Dan beschuldigen de tegenstanders ons met deugdzame verontwaardiging van onverdraagzaamheid en dweepzieke ijver, en roepen zij uit: Gij barse streng-gelovigen moogt niet dadelijk iedereen verketteren en verdoemen, die uw lettergeloof en uw steile orthodoxie niet delen kan! Want met dat al valt er toch dikwijls een diep gevoel van Godsdienstigheid en zedelijke ernst bij de tegenstander te roemen; bovendien kan men immers ook op Godsdienstig gebied geavanceerd zijn, en menigeen, die aanvankelijk in Christus slechts de Onderwijzer der reinste moraal ziet, kan zich langzamerhand tot een nog hogere opvatting van Hem verheffen.

Daarop antwoorden wij: Wij veroordelen niemand, want wij zijn niet in 't bezit van de sleutelen des hemels en der hel. Maar wel veroordeelt Christus zélf, en het gehele Woord van God evenzeer, een ieder die niet gelooft. "Indien gij niet gelooft, dat Ik die ben, gij zult in uw zonden sterven." (Johannes 8 : 24) "Die in Hem gelooft, wordt niet veroordeeld; maar die niet gelooft, is alrede veroordeeld." (Johannes 3 : 18) enz.

Wat vermogen wij tegen zulke duidelijke woorden? Of moet het ware verdraagzaamheid en echte broederliefde heten, wanneer ik op een weg naar de afgrond een blinde ontdek en hem toeroep: "Ga maar voort! Gij zult mettertijd wel bemerken, dat gij verloren gaat!"? De Bijbel kent geen evolutie, geen voortgaan in de dwaling, geen brug der leugen, die tot de waarheid leidt; en evenmin als een smal hemelpad, dat langzamerhand op het verderf uitloopt, kent hij de brede weg, die zich met een flauwe bocht weer hemelwaarts wendt. Wij zien dagelijks, hoe dezulken, die zich op hun wijsheid verlaten en zélf de weg menen te kunnen vinden, hoe langer hoe verder van het doel afraken. Want ómkeren moet de mens op de weg, die ter helle voert. Hij moet aan het tot dusver door hem beoogde doel de rug toewenden, en voorwaarts streven naar het doel, dat hij achter zich liet, en zijn verstand, zijn wijsheid ter zijde leggen, en God bidden om Zijn Geest; hij moet weer worden als een klein kind. Maar wie zou iets durven verwachten van de trotse geesten, de vorsten der wetenschap en de Schriftgeleerden, die, aan alle kanten door daverende bijval omringd, God en Zijn Woord willen beheersen en aan de aandachtig luisterende menigte verklaren, wat en hoe zij geloven en niet geloven moet. "Zij sluiten het Koninkrijk

der hemelen voor de mensen, overmits zij daar niet ingaan, noch degenen die ingaan zouden, laten ingaan." (Mattheüs 23 : 13)

Welnu, dus moogt gij vrijelijk, o Bijbelcritici en Bijbelverachters, groot en klein, met een hooghartig glimlachje of een minachtend schouderophalen over ons "onwetenschappelijk, onnozel, door en door kinderlijk (lees: kinderachtig) Bijbelgeloof", over onze "heilige eenzijdigheid", tot de orde van de dag overgaan, om daarna onder elkaar wrevelig, gering-schattend of hoogmoedig te spreken: "Heeft iemand uit de Oversten in Hem geloofd, of uit de Farizeeën? Maar deze schare, die de wet niet weet, is vervloekt!" Dat imponeert ons niet, en brengt ons niet aan 't wankelen; maar wél treuren wij diep om de verwoesting, die uw dwaalleringen als een sluipende pestilentie in de Kerk hebben aangericht. Wij treuren om de honderden jongelingen, die openlijk bekennen, dat gij hun het geloof ontroofd hebt; om de duizenden zielen, die, door het woord van zulke ongelovige predikers verontrust, wankelend en twijfelend geworden zijn, en misschien voor altijd de vrede hebben verloren! Wat moeten deze armen beginnen in leven en sterven met uw geleerd klinkende, maar in waarheid geest- en waardeloze hypothesen, met uw moreel suikerwater en uw zogenaamd Evangelie zonder Christus, zonder vergeving van zonden zonder eeuwig leven? Hoe verbleekt dit alles voor de schrikkelijke reële nood des levens; hoe verschrompelt het tot een niets, als de majesteit des doods tot de mens nadert! "Ach, dominee!" riep een stervende vrouw in haar doodsangst, "hebt gij mij dan niets ánders te zeggen?" Maar hij wist niets anders; en hoe had hij ook met haar kunnen bidden, nadat men hem op de hogeschool geleerd had, dat God geen gebeden kan horen en verhoren?

Gijlieden hebt de gemeente van Christus verdorven! Maar God zal ú verderven.

Overziet men zo de tegenwoordige kerkelijk-theologische toestand, dan komt men onwillekeurig tot sombere gedachten over de toekomst der Kerk. Niet dat er dwaalleraren in haar midden opstaan - dat heeft ten allen tijde volgens de voorspelling van Christus plaats gevonden - is het bedroevende, maar dat de Kerk de kracht niet meer bezit om zich tegen dezulken te verzetten. Bestond er nog een krachtige kerkelijke tucht: een kern van mannen, die over de ware leer waakten, een autoriteit, die het leer- en predikambt aan zulke dwaalleraren ontnam, dan zou er nog hoop bestaan; doch waar is die te vinden? Zij worden veeleer door voorname en mindere leden der Kerk met geestdrift als verkondigers van een nieuwer en juister Evangelie aangehoord en bewonderd; en de Kerk zelf blijft aan elke leugenleer op haar leerstoelen "lucht en licht" waarborgen. Wanneer een organisme zoveel gezonde kracht niet meer bezit, dat het alle schadelijke en verwoestende bestanddelen uitwerpt, dan zijn dat bedenkelijke tekenen ten opzichte van zijn voortbestaan. Een Kerk is niet gezond, die ook openlijk optredende Godloochenaars, lasteraars, spotters, en smaders van de Bijbel en van het Christendom, verklaarde vijanden van allen Godsdienst en duizenden, ja miljoenen van haar aanhangers rustig en kalm tot haar leden blijft tellen, en duldt dat haar dienaren hen aan hun graf zalig spreken. "Wat gemeenschap heeft het licht met de duisternis? En wat samenstemming heeft Christus met Belial?" (2 Korinthe 6 : 14, 15) Een Kerk, die tweeërlei waarheid kent, een wetenschappelijk kritische voor theologen, en een populair stichtelijke voor de gemeente, staat niet meer in de waarheid. "Ik ben rein van het bloed van allen", zegt met hoge ernst

Paulus tot zijn gemeente, "want ik heb niet achtergehouden, dat ik u niet zou verkondigd hebben al de raad Gods." (Handelingen 20 : 27) Een Kerk wier aanzienlijkste leraren haar belijdenis bestrijden, op welker leerstoelen geloochend wordt, wat op haar kansels wordt verkondigd, aan welker studenten in de theologie geleerd wordt, datgene te verachten, wat zij als herders en leeraars der gemeente moeten prediken, oordeelt zichzelf. "Een koninkrijk, dat tegen zichzelf verdeeld is, kan niet bestaan." Hier baat geen vergoelijken of bedekken, geen vrome troostredenen, geen vrede, vrede roepen, geen hooghartig verwerpende glimlach. Heeft de kritische theologie zowel met het Nieuwe als met het Oude Testament afgedaan, dan heeft ook zichzelf geen reden van bestaan meer. De Moor heeft zijn plicht gedaan, de Moor kan vertrekken! Voor zedelijke voordrachten op Zondag (waartoe ook in het geheel op Zondag) tegen het duel, over opvoeding van kinderen, behandeling van dienstboden en algemene zelfvolmaking van de mens, hebben wij geen theologen, geen kerken geen predikanten van node, gelijk het ook tot de tekenen des tijds gerekend kan worden, dat leken in veel gelezen tijdschriften, zoals de "Grünen" en andere bladen, de geestelijke leiding van de beschaafde klassen overnemen. Met de terzijdestelling van het Oude en Nieuwe Testament door de kritiek is het fundament der Kerk ondermijnd, en wankelt het gehele gebouw. Waar de Bijbel eindigt, schrijft Luther, daar eindigt de Kerk. "Het recht van bestaan van een Kerk hangt niet daarvan af, dat andere Kerken haar als zodanig erkennen, ook niet daarvan, dat de wetten van de staat haar erkennen (ook niet van haar historisch verleden) maar wel van de erkenning van het Hoofd der gemeente, en deze richt zich naar de erkenning, die dat Hoofd der gemeente in de desbetreffende Kerk vindt." (Limbarts, Siehe, Er Kommt! blz. 122)

Niet Rome is te vrezen. De uitwendige vijanden hebben de Kerk nog nooit geschaad. Tegen hen is onze God een vaste Burg, en Zijn Woord "een machtig schild en wapen." Waren wij mannen des geloofs, gelijk Luther, dan zouden wij, evenals hij, met de Bijbel in de hand, paus, Jezuïeten en monnikendom, gemakkelijk overwinnen. "Ik heb niets gedaan", zegt hij, "het Woord heeft alles gedaan." Waarmee heeft die man onder Gods bijstand de Reformatie tot stand gebracht en Rome geslagen? Met de leer van de rechtvaardigmaking alleen door het geloof aan Christus' verdienste. Wie deze hoek- en grondsteen van het ware protestantisme verwerpt, mag zich niet meer in oprechtheid een protestant, noch een Lutheraan noemen, en zijn strijd tegen Rome zal op niets uitlopen. Werpen wij het pantsier weg, en verbreken wij zelf het zwaard, dan kan en wil God ons ook niet meer helpen.

Bedenkelijk en bedroevend is het, dat zoveel eerlijke en te goeder trouw zijnde lieden zich nog vromelijk aan de kerkelijke vormen vastklem men, en daarbij de vreselijke kanker over het hoofd zien! De versiering van het "huis des Heeren", de fraaie vormen van de kansel, het orgel, het Avondmaal-stel enz., zijn voor hen gewichtiger, dan de vraag of van de kansel de ware leer van Christus of de oppervlakkige moraal der moderne verlichting wordt verkondigd, en onnadenkende mannen en gedachteloze vrouwen geloven God een dienst te doen, als zij des Zondags in een kerk met meer of minder uitwendige aandacht een rede aanhoren, niet over, maar tegen het Evangelie van Christus. Terecht zegt Luther in zijn "Duitse Mis" over de uiterlijke inzetten in de Kerk: "Ze zijn van menselijke oorsprong, en kunnen ieder ogenblik ook weer door mensen afgeschaft worden. Wij stellen zulke inzetten ganselijk niet in ter wille dergenen, die reeds Christenen zijn,

want zij hebben aan geen dezer dingen behoefte; zij hebben hun Gods-dienst in de geest." Anderen plaatsden de Catechismus naast, zo niet bóven de Schrift, roepen: Luthers! Luthers, en wanen in dat woord het geneesmiddel tegen alle kwaad in de Kerk te hebben. "De ware discipelen", zegt Luther, "geloven niet aan Luther, maar aan Jezus Christus!" en hij voegt er bij: "Ik ken ook zelf Luther niet." (Zie 1 Korinthe 3 : 3-8) En anderen noemen zich Gereformeerden, Geüniëerden, Ritschlianen, Harnackianen, enz., maar niet Christenen. Maar inderdaad wie weet nog, wat onder de naam van "Christen" verstaan moet worden? Dat deze verheven naam op de huidige dag zo zinledig en waardeloos is geworden, behoort tot de bedenkelijkste tekenen des tijds. De toekomstige vervolgingen zullen hem eerst weer in zijn recht herstellen.

Maar tóch laat het Woord zich niet binden! Langzamerhand ontstaat er een reactie, en hoe langer hoe groter wordt het aantal ernstig gestemde zielen, die van de draf der liberale theologie beginnen te walgen. Zo schrijft een Frans Godsdienstig tijdschrift: "Wat wij thans nodig hebben, is niet meer de constructie, maar de reconstructie; laat ons tot de krachtige en pittige exegetische van Calvijn terugkeren, in plaats van de zich uitsluitend met dorre auteurs- en tijdskwesties afgeevende Duitse exegetische!"

De Geest waait waarheen Hij wil, en gij hoort Zijn geluid wel. Bij duizenden verwekt Hij een honger en een dorst naar de gehele Schrift en de onvervalste leer van Christus, en overal verzamelen zich ware Christenen, die zélf de Schriften onderzoeken, en zich niet de valse en geesteloze resultaten van een zogenaamde wetenschap als Christendom laten opdringen. - Ik geloof de gemeenschap der heiligen. Ik geloof het ware priesterschap van alle gelovige. (1 Petrus 2 : 9) - Daarmee komt de in de "oefeningen" der Piëtisten en der Hahnsche Broeders aangevangen verwezenlijking van een lievelingsidee van Luther tot stand: de *ecclesiola* in de *ecclesia*. Immers, hij schrijft in zijn "Duitse Mis": "Die zo recht Christenen willen zijn en het Evangelie met hand en mond belijden, moeten zich met hun naamtekening onderling verbinden, en dan samen in een huis bijeenkomen om te bidden, te lezen, te dopen, het Sacrament te ontvangen, en andere Christelijke werken te beoefenen. Hier kan de kerkelijke tucht dan werkelijk geoefend worden." (Groene-Donderdag-preek 1523) "Die dus recht geloven, moeten op een bepaalde plaats bijeenkomen, en een eigen godsdienstoefening houden. Helder en klaar heeft de grote Kerkhervormer het diepgaande verschil tussen evangelisatie en godsdienstoefening begrepen. De onzekerheid daaromtrent is het, welke de hedendaagse, nu eens tot de goddelozen of socialisten of Rooms-Katholieken, die er niet bij zijn, dan weer tot de naam-christenen, die als gedoopten worden aangesproken, soms ook tot de ware Christenen en gelovige gerichte predikatie verlamt.

Christus heeft aan allen en overal, in een schip, en op de berg, het Evangelie gepredikt. Godsdienstoefening hield Hij in de opperzaal, waar Hij met de Zijnen het brood brak, en het Hogepriesterlijk Gebed uitsprak. Van dáár is ook die ene valse broeder uitgegaan. Maar de wereld liet Hij buiten. De akker, waarop de tarwe en het onkruid te zamen moeten opwassen tot aan de oogst, is niet de gemeente van Christus, is niet de Kerk; het is de wereld. Christus zegt het. (Mattheüs 13 : 38)

Dat wij, waarvoor de Hervormers indertijd zo nadrukkelijk waarschuwd, te veel op vorsten- en staatshulp gebouwd hebben, en dat deze hulp de Kerk meer geschaad dan gebaat heeft, begint menig Christen thans in te zien. Pascal zegt: "De ware toestand der Kerk is: alleen door God beschermd te worden." En Calvijn: "Wanneer al de vorsten der aarde zich verenigden, om het Evangelie te handhaven, zouden wij tóch niet op hen mogen bouwen; wil echter, zoals het de schijn heeft, bijna de gehele wereld verhinderen, dat de waarheid zich baan breekt, dan mogen wij niet twifelen, dat God al hun voornemen te schande kan maken. Hij zal boven ons geloven en hopen doen." (Calvijn, Opp. V., blz. 680-684.) Zal de bovenbedoelde beweging tot een Vrije Kerk leiden? Dat ook deze haar gevaren heeft, ontkennen wij niet; maar met de verwijzing daarnaar is de vraag niet beantwoord. Is zij meer in overeenstemming met de Schrift, dan de thans bestaande instelling, dan moeten alle ware Christenen naar haar verwezenlijking streven.

Wij Christenen zijn er niet om de wille der Kerk, maar de Kerk is er om onzentwil. De Kerk is niet doel, maar middel, middel tot de zichtbare voorstelling der gemeente van Christus, tot verwezenlijking van de gemeenschap der heiligen, tot opbouw in en op de leer van het Goddelijke Woord en tot de aanbidding Gods in geest en in waarheid. Waar zij dat niet is, is zij minder dan waardeloos, en mag dan heengaan en vergaan. Dat is geen verlies; hierom gaat de zaak van Christus niet te niet.

Omtrent het toezicht in de eerste Christengemeente op het stuk van de leer wordt ons verhaald: "Toen heeft het de apostelen en de ouderlingen, met de gehele gemeente, goedgeacht, enige mannen uit zich te verkiezen ..., en zij schreven door hen dit navolgende: De Apostelen, en de ouderlingen, en de broeders ..., want het heeft de Heilige Geest en ons goedgeacht ..." (Handelingen 15 : 22-28)

Of het daartoe ooit weer zal komen, weet de Heere alleen; wij zullen het in vertrouwen aan Zijn leiding overlaten! Vaak komt Hij Godsdienstige vormen en instellingen, al zijn ze ook nóg zo eerwaardig, en al zijn ze zelfs vele eeuwen oud, te Zijner tijd verbreken, opdat wij zouden leren, dat Hij onze kerken en onze vormen niet van node heeft; en Christus, de ware Heer der Kerk, waakt over Zijn Gemeente. De poorten der hel zullen haar niet overweldigen!

5. BIJBELGELOOF

"Ik geloof, Heere! Kom mijn ongelovigheid te hulp!"

Markus 9 : 24

Laat ons het voorafgaande in 't kort samenvatten.

Is er een God? Ja. Zonder Hem is de stoffelijke en geestelijke wereld een onverstaanbare, zin- en doelloze chaos. Deze God moet een persoonlijke, levende God zijn; een onpersoonlijke God is geen God, en een dode God is waanzin.

Heeft deze God des levens ons geschapen, waarom is dan de dood in ons? Omdat wij van Hem zijn afgevallen. Bekommert die God zich over ons tijdelijk en eeuwig lief en leed? Ja. Hoe kunnen wij dat weten? Alleen door een openbaring Zijnerzijds.

Heeft Hij er ons een gegeven? Ja. Hij heeft zich van tijd tot tijd aan enkele personen rechtstreeks door verschijningen, gezichten, dromen en woorden geopenbaard, en aan de gehele mensheid door het geschrevene, aan Zijn knechten geschonken Woord: de Bijbel. Zo er een profeet onder u is, Ik, de Heere, zal door een gezicht Mij aan hem bekend maken, door een droom zal Ik met hem spreken. Alzo is Mijn knecht Mozes niet; van mond tot mond spreek Ik met hem, en door aanzien, en niet door duistere woorden, en de gelijkenis des Heeren aanschouwt hij.

Wat is de Bijbel dus? Een goddelijke Openbaring. "Hetgeen het oog niet heeft gezien, en het oor niet heeft gehoord ... God heeft het ons geopenbaard door Zijn Geest." "De openbaring van Jezus Christus, die God hem gegeven heeft, om Zijn dienstknechten te tonen de dingen, die haast geschieden moeten." (Openbaring 1 : 1)

Hoe is deze openbaring geschied? Doordat de derde Persoon der Godheid, de Heilige Geest, nu en dan een mens be-geestte, zodat hij niet anders kón, dan juist datgene zeggen en schrijven, wat de drie-enige God door hem aan Zijn mensheid wilde meedelen. "De heilige mannen Gods hebben gesproken, gedreven door de Heiligen Geest." (2 Petrus 1 : 21) Deze Schrift moest vervuld worden, welke de Heilige Geest door de mond Davids voorzegt heeft. (Handelingen 1 : 16) Ik leg Mijn woorden in uw mond. (Jesaja 51 : 16; 59 : 21; Jeremia 1 : 9)

Waren deze mannen dan niet willoze werktuigen? Neen, evenmin als een Christen, die uit de volheid van zijn hart de Heiland het Onze Vader nabidt.

Maar de Bijbelse auteurs schrijven een individueel verschillende stijl. Ja: de goddelijke inspiratie werkt niet vernietigend, maar verheffend op de individualiteit. Konden die mensen zich niet vergissen en hun eigen woord voor het Woord des Heeren houden of in bijzaken, die niet onmiddellijk tot de Openbaring behoren, zich vergissen? Neen, want God wilde, dat door hen juist dát, dat alléén, en niet ánders dan dat, aan de mensheid gezegd werd. God kent geen bijzaken.

De Bijbel is dus woordelijk ingegeven? Ja. "Het is lichter, dat de hemel en de aarde voorbijgaan, dan dat een tittel der wet valle", zegt Christus. (Lukas 16 : 17) Dus ook daar, waar toch blijkbaar tegenspraak bestaat, of in de onderscheidene varianten? Ja. De verschillende overzettingen zijn door God met Zijn medeweten en willen tot bepaalde doeleinden gegeven.

Moet een Christen heel de Heilige Schrift geloven? Ja: zij is één geheel, en hij mag niet uitkiezen, wat hij geloven wil en wat niet. Wie het Oude Testament niet gelooft, gelooft ook het Nieuwe niet. "Alle Schrift is van God ingegeven." "Ik geloof *alles*, belijdt Paulus voor Felix, wat in de wet en de profeten geschreven is." (Handelingen 24 : 14) Christus kwam in de wereld, omdat "het alles moest vervuld worden, wat van Hem geschreven is in de wet van Mozes, en de profeten, en Psalmen." (Lukas 24 : 44)

Ik moet dus álle in de Bijbel verhaalde, al zijn het ook nóg zo onbegrijpelijke en ongelooflijke wonderen geloven? Ja. Er bestaan geen begrijpelijke wonderen, maar alleen boven-begrijpelijke. Het is kinderachtig tussen kleine en grotere, en onbijbels, om wonderen, die tot de heilsgeschiedenis behoren en andere te willen onderscheiden. Het wonder met het verstand te begrijpen, staat gelijk met de zonneshijn of de bliksemstraal met de hand te willen vatten. Gelooft gij er ook maar één niet, dan gelooft gij het wonder niet, en weet gij niet wat een wonder is!

Is het wondergeloof de kern en het hart van het Bijbelgeloof? Ja; het geloof aan het wonder aller wonderen: Christus, van eeuwigheid God, mens geworden, zonder zonde ontvangen, voor onze zonden gestorven, ten derden dage lichamelijk opgestaan. "Buiten allen twijfel, de verborgenheid der godzaligheid is groot: God is geopenbaard in het vlees, is gerechtvaardigd in de Geest, is gezien van de engelen, is gepredikt onder de Heidenen, is geloofd in de wereld, is opgenomen in heerlijkheid." (1 Timotheüs 3 : 16)

Maar men kan Jezus toch vereren, Hem liefhebben, Hem trachten na te volgen en zich een Christen noemen, zonder Hem als God te erkennen? Neen; dat is zelfbedrog. Daarmee heeft de mens "God tot een leugenaar gemaakt, dewijl hij niet geloofd heeft de getuigenis die God getuigd heeft van Zijn Zoon." (1 Johannes 5 : 10) En het einde is verschrikking. "Indien gij niet gelooft, dat Ik die ben, gij zult in uw zonden sterven." Christus is "de Koning der eeuwen", "Hij draagt alle dingen door het woord Zijner kracht." "*Welker zijn de vaders, en uit welken Christus is, zoveel het vlees aangaat, dewelken is God boven allen te prijzen in der eeuwigheid.*" Dat of niets.

Doch waar blijft dan het verstand? Nergens. Maar waartoe heeft God het ons dan gegeven? Om te planten en te bouwen, te kopen en te verkopen, ten huwelijk te nemen en ten huwelijk te worden gegeven.

Is het ons ook niet door God gegeven om er Zijn Woord mee te beoordelen? Neen. Met de rede of het verstand de Bijbel te willen beoordelen, is reeds dáárom iets onzinnigs, omdat de Bijbel geheel en volkomen op het wonder is gegrond, dat door het verstand niet begrepen kan worden. Is mijn verstand beslissend, en kan het mij zeggen, hoeveel of hoe weinig ik van de Bijbel geloven moet, dan is óók, en met hetzélfde recht, het verstand

van elk mijner medemensen beslissend; en geeft men ze allen achtereen volgens gehoor, dan blijft er geen woord der Heilige Schrift meer over.

Moeten menselijke geleerdheid en wetenschap zich ook niet tegenover de Bijbel en voor de Bijbelstudie handhaven? Neen. "Ik dank U, Vader, Heere des hemels en der aarde, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt!" (Mattheüs 11 : 25)

Wat is er van de speciaal geschiedkundige, aardrijkskundige en oudheidkundige onderzoekingen omtrent de Bijbel te denken? Niet veel. God heeft in Zijn wijsheid 1800 jaren lang de Christenheid onbekend gelaten met de geschiedenis van Oud-Egypte, Assyrië en Babylonië; en tóch had zij aan haar Bijbel genoeg om zalig te worden. Toen Christus in de woestijn verzocht werd, heeft Hij niet met bewijzen - waarvan Hij er meer en betere wist, dan wij allen - Zijn tegenstander verslagen, maar met: "Er staat geschreven." Daarmee wijst Hij ons de weg, dien wij bij alle opwellingen en aanvallen van het ongeloof moeten inslaan.

Maar men moet Gods Woord toch met verstand lezen, daarin navorsen, vergelijken en onderzoeken? Ja. Doch niet met ons eigen verstand, maar met dat, hetwelk ons van boven gegeven wordt. Wij hebben hier te doen met een Woord, zó hoog boven onze blinde rede en verstand gelegen, als de hemel boven de aarde. Luther schrijft er van: "Wij moeten onze eigene wijsheid terzijde stellen, en in Gods gebod en zaken alzo denken: Ziet het er mij dwaas uit, dan heeft dit in waarheid geen andere oorzaak, dan dat ik een grote dwaas ben, die de Goddelijke wijsheid niet vatten, noch begrijpen kan, want mijn dwaasheid en blindheid beletten het mij. Men moet eerst in de Bijbel geloven, om hem te begrijpen, en niet hem eerst willen begrijpen, om hem daarna te geloven." Pascal zegt: "God wil eerst geliefd (dus geloofd) zijn, eer Hij zich toont zoals Hij is." Maar de mensheid, in zoverre zij de Bijbel kent, bestaat uit vele mensen, die om overwegende redenen er niet in geloven willen, en wie het leed zou doen, als zij er in moesten geloven, want hij veroordeelt hen en hun daden; uit enigen, die er in geloven, of zouden willen geloven, en wien God, al ware het ook eerst aan het einde huns levens, het gewenste geloof schenkt; en eindelijk uit dezulken, die hun verstand gevangen geven onder de gehoorzaamheid des geloofs.

Is er dus geen Bijbelkritiek bestaanbaar? Neen. De naam alleen is reeds een aanmatiging; want om iets te kritiseren, moet men hoger staan dan het voorwerp van kritiek. "Zij willen leraars der wet zijn, niet verstaande, noch wat zij zeggen, noch wat zij bevestigen." (1 Timotheüs 1 : 7) Hoe wijzer en verstandiger de mens zich tegenover Gods Woord waant, des te meer zendt God hem daarentegen dwalingen en twijfelingen toe. "Maak het hart dezès volks vet, en maak hun oren zwaar, en sluit hun ogen, opdat het niet zie met zijn ogen, noch met zijn oren hore, noch met zijn hart versta, noch zich bekere, en Hij het geneze." (Jesaja 6 : 10) "Ziet, de dagen komen, spreekt de Heere Heere, dat Ik een honger in het land zal zenden; niet een honger naar brood, noch dorst naar water, maar om te horen de woorden des Heeren. En zij zullen omlopen om het woord des Heeren te zoeken, *maar zullen het niet vinden!*" (Amos 8 : 11, 12) Het is geschied. Zij zoeken het in Babel en in Indië, bladeren in hun Bijbel, en vinden er het Woord Gods niet in. "Zich uitgevende voor wijzen, zijn zij dwaas geworden." Een rechtvaardig en vreselijk oordeel!

Maar er is toch ook wel door vrome en invloedrijke Christenen kritiek geoeffend? Zij zullen het eenmaal moeten verantwoorden!

Moet de Christen zich niet met de tegenwerpingen der critici vertrouwd maken, om ze naar omstandigheden te weerleggen? Neen. (Als het niet tot zijn ambt of vak behoort). Moeten wij ons door duizenden ijdele, elkaar tegensprekende meningen van mensen heenwerken? Dat verhoede God! Maar wedersta de dwaze vragen, en geslachtsrekeningen, en twistingen, en strijdningen over de wet, want zij zijn onnut en ijdel. (Titus 3 : 9)

Maar de Bijbel is toch zeer moeilijk te begrijpen? Ja, zó moeilijk, zó hoog, zó diep, dat nooit nimmer ook maar een enkel mens hem geheel begrepen heeft en begrijpen zal; en aan de andere kant toch ook weer zó eenvoudig, bevattelijk en klaar dat ieder kind, of een onwetende oude vrouw, of een bedelaar, daarin alles vinden, wat zij nodig hebben om zalig te worden. En zalig te worden, dat is het ene nodige. "Indien gij u niet verandert, en wordt gelijk de kinderkens, zo zult gij in het Koninkrijk der hemelen geenszins ingaan." (Mattheüs 27 : 3)

Maar de Bijbel is toch langzamerhand ontstaan, en evenzo zijn samenstelling uit onder scheidene boeken? Ja, met medeweten en -willen van God, en naar Zijn eeuwig raadsbesluit.

Zijn er niet nog andere boeken van God dan de canonieke? Neen. De canon is niet door mensen, maar door God met tussenkomst van mensen samengesteld. "Alle Schrift is van God ingegeven."

Waarom kan ik het verschil zien tussen de boeken der Heilige Schrift en vele vrome boeken, bijvoorbeeld de terecht door tal van Kerken, o.a. de Hervormde, Anglicaanse en Presbyteriaanse, uit de Bijbel verbannen Apocriefen, waarvan Luther schrijft: "Boeken die niet gelijk te stellen zijn met de Heilige Schrift?" Door de Geest Gods.

Aan wie geeft God dezen Geest? Aan ieder, die er om bidt. "Indien dan gij, die boos zijt, weet uwen kinderen goede gaven te geven, hoeveel te meer zal de hemelse Vader de Heiligen Geest geven, degenen, die Hem bidden. (Lukas 2 : 13)

In hoeverre hebben de Apocriefe boeken kwaad gedaan? In zoverre zij er bij velen toe hebben bijgedragen, de scherpe grenslijn tussen Gods Woord en 's mensen uit te wissen.

Is de Bijbel dus rechtstreeks van hemelse oorsprong? Ja; het is een afschrift van het hemelse "Boek der Waarheid" (Daniël 10 : 21), waarin de engelen lezen. (Maleachi 3 : 16)

Wat moet de Christen de ongelovige antwoorden, die hem allerlei fouten, onjuistheden, tegenstrijdigheden onhoudbare plaatsen in de Bijbel wil aantonen? Niets. Het is hem niet om rekenschap van uw geloof (1 Petrus 3 : 15) te doen, maar om de uitstalling zijner ingebeelde wijsheid op het gebied der heilige dingen. Het heilige mogen wij niet voor de

honden werpen; en over het licht en de kleuren met een blinde te twisten, loont de moeite niet. Met zijn Bijbelgeloof moet de Christen het zich nu eenmaal laten welgevallen, door de wereld als een dwaas en een domoor te worden aangezien!

Wat moet hij zeggen aan de nog twijfelende, eerlijk zoekende, die hem om raad daaromtrent vraagt? "Neem en lees!" Bid God om verlichting, dan zult gij een groot licht aanschouwen. Wordt gij niet door de Geest Gods verlicht, dan baat u nóch eigen peinzen, nóch wijsheid van andere mensen.

Is dit Bijbelgeloof niet een dood lettergeloof? Dat het dat niet is, hebben van oudsher het leven en de werken dergenen, die het bezitten, bewezen.

Maar dát gaat nu toch te ver! roepen hier dezulken, die zichzelf wijs achten, omdat zij halverwege blijven staan. Christus zegt: "Er zal geen jotta of tittel van de wet voorbijgaan, voordat alles vervuld is geworden!" Aan louter figuurlijke uitdrukkingen of aan overdrijvingen uit de mond van Hem, die gezegd heeft: "Ik ben de Waarheid", geloof ik niet. Dus heeft iedere jota en tittel der wet zijn betekenis en zijn waarde, wat niet voor ons, maar voor de engelen openbaar is.

Maar zulk een Bijbelgeloof is immers niet meer van onze tijd: is immers te onnozel, te kinderachtig, en in tegenspraak met de tijdgeest, met het gezond verstand, en ook met de uitleggingen en meningen van vele geleerde en vrome mannen? Ja.

Laat ons voor nu en voor altijd de hoop laten varen om een Bijbelgeloof uit te vinden, dat in de ogen der wereld, onverschillig of zij zich de Christelijke of de goddeloze noemt, genade vindt. Evenals "de wijsheid dezer wereld dwaasheid is bij God" is en blijft de wijsheid Gods een dwaasheid voor de wereld. Haalt ge u met uw Bijbelgeloof niet de tegenspraak, de fijnen of groven spot, de zwijgende of uitgesproken verachting en de haat der wereld, der geleerden en der beschaafden op de hals, dan kunt gij daaruit opmaken, dat uw geloof niet het rechte is. Of wilt gij groter zijn dan uw Meester? Hij sprak de woorden "des eeuwigen levens", en "zij bespotten Hem."

Wie heeft ooit zulk een Bijbelgeloof gehad? Zij, die de wereld met hun geloof overwonnen hebben: de profeten, de apostelen, de martelaren.

Waarom moet dan dit Bijbelgeloof het enig juiste, ware en Christelijke zijn? Omdat het het Bijbelgeloof van Christus was en is.

Kent Christus enige kritiek van de Bijbel, of onjuistheden, of tegenstrijdigheden in de Bijbel? Waarschuwt Hij voor "onechte plaatsen", of valse opgaven van tijd en van schrijvers, of vindt Hij er onderscheidingen in tussen een menselijk en een Goddelijk Woord? Neen. Hij, het Woord, dat in de beginne was, gelooft aan Zijn Woord. Hij, die door Mozes en profeten gesproken heeft, gelooft aan Mozes en de profeten. Hij, die wonderen deed, gelooft aan de wonderen in de Bijbel. Hij, de Opgestane van de doden, gelooft aan de opstanding der doden. Hij zegt: "De Schrift kan niet gebroken worden." "Er is geschreven."

Is zulk een geloof niet iets gedwongens, waarmee een Bijbelgelovig Christen zich steeds moeite geeft om, tegen zijn beter weten in, te geloven wat hem zelf bijna ongelooflijk voorkomt? Neen. Het is de juichende zekerheid der ziel, die eindelijk tussen de golven en in de branding der totaal onzekere mensenmeningen de Rots gevonden heeft. Zulk een ziel hongert en dorst naar een vast Bijbelgeloof, want voor háár is het kracht en zaligheid.

Is dit geloof in de Bijbel niet een nog onrijp, van onwetendheid op elk gebied van 's mensen weten getuigend geloof, dat niet tegen helderder verlichting en onderricht bestand is, en alle studie en nasporing belet? Neen. God schenkt het rechtstreeks aan tal van eenvoudige en onwetende zielen, die Hij lief heeft; maar ook bij grote geesten, zoals bij Augustinus, Calvijn, Pascal, Newton, Leibnitz en vele anderen, is het de vrucht en het resultaat van een ernstig, levenslang, met gebed om verlichting, volbracht onderzoeken en bestuderen van alle menselijke wetenschap en filosofie.

Kan een mens door eigen kracht en eigen studie tot zulk een eenvoudige Bijbelgeloof komen? Neen. Hoe komt men dan daartoe? Door Gods genade en door aanhoudend smeken, of Hij ons de ogen wil openen. Dan vernietigt de Heilige Geest, door veel strijd en twijfel heen, de mens inwendig, en stelt Hij hem de totale blindheid en onmacht van zijn verstand en zijn wijsheid zó duidelijk voor ogen, dat hij oprecht en waarlijk erkent: ik ben niets; ik heb niets; ik kan niets; ik weet niets. Daarna toont deze Geest hem uit de geschiedenis der mensheid en uit de tegenwoordige wereld, hoe wankelend hoe onzeker, bedriegelijk en elkaar weersprekend mensenwoorden en mensenbewijzen, gevolgtrekkingen, zienswijzen en leerstellingen zijn. Daardoor werkt Hij in hem een hartgrondige verachting van het mensenwoord en de ijdelheid en onmacht daarvan, in zoverre het op de bovenaardse, onzichtbare, Goddelijke en eeuwige dingen betrekking heeft, en een walg van "het vuilnis" van heel de wijsheid dezer wereld! Is de mens dan van het bijgeloof aan zichzelf en aan anderen, aan het weten en kunnen der mensheid, genezen en ontledigd, dan kan de Geest hem met het ware, kinderlijke, eenvoudige geloof in God en Zijn Woord vervullen. Is hij eerst een dwaas geworden, dan kan "de Geest der waarheid hem in al de waarheid leiden."

Schenkt God Zijnen kinderen dit vaste Bijbelgeloof uit één stuk op eens? Neen! Hij leidt hen door vele worstelingen tot de overwinning, door de duisternis tot het licht. Evenals jonge bomen eerst na door stormen heen en weer geschud te zijn, vaste wortels krijgen, zo ook het geloof door allerlei twijfel en aanvechtingen. Het is kostbaarder dan goud en zilver, moet het dan ook niet door vuur beproefd worden?

Wat bewerkt de Geest Gods met dit Bijbelgeloof? Dat het Woord van God tot een levende kracht wordt, die de mens zalig maakt. Niet op bewijzen berust dat geloof; want een geloof, dat bewijzen nodig heeft, is geen geloof. Maar wél schenkt God aan degenen, die Hem met dit geloof eren, grote en schone bewijzen daarvan, bijvoorbeeld in gebedsverhoringen. Dan doet Hij hun zien, dat dit Woord van God met de gehele schepping en met het ganse heelal in harmonie is. De Bijbel alleen verklaart de natuur; en de natuur in de mens en rondom hem heen stemt met de Bijbel overeen. Alle andere

wereldbeschouwingen zijn afkomstig uit de nacht van het eeuwige Niets, en vallen eindelijk in de buitenste duisternis; zij weten ook zelf geen ander einde.

Verder toont de Geest de Bijbelgelovige in de wereldgeschiedenis de gerechtigheid, de heiligheid en de liefde Gods, en hoe de Bijbelse voorspellingen letterlijk en met de meeste duidelijkheid vervuld zijn geworden.

Eindelijk toont de Geest aan, dat dit Woord in het verleden en het heden, bij aanzienlijken en geringen, bij alle volken en natiën, het enige Woord en het enige Boek is, dat de macht heeft om van oude, zondige mensen kinderen Gods te maken; het enige, dat de mensen leert en in staat stelt, geduldig te leven en zalig te sterven. De Christen, wiens ziel van de onophoudelijke wisseling der dingen, van het steeds aan onze handen ontsnappende verschijnsel genoeg heeft; die van het holle en eentonige lied over 's mensen weten en kunnen, en van 's mensen woorden in 't algemeen, een afkeer heeft, en de leugen der wereld in zich en rondom zich onuitsprekelijk moede is, grijpt dit Goddelijk Woord aan, en vindt daarin absolute woorden, rotsen der eeuwigheid, en aan hem wordt dan het woord van Christus bewaarheid: "Komt tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven."

Dan lacht, wien God dat Bijbelgeloof geschonken heeft, om alle menselijke bewijzen, redetwisten en onderzoekingen; om al het "maar", en "als" der geleerdheid en der kritiek; en prijst hij God, die zich aldus de mensen geopenbaard heeft, "Uw Woord, Heere! verkwikt mijne ziel!"

NAWOORD ELISABETH FREIJSTADT

Lees ik dit boekje nu door, dan overvalt mij een huivering van vrees. Het is alsof God tot mij sprak: Wat vermeet gij u, mensenkind en aardworm! voor Mijn Woord op te treden, alsof het úw verdediging nodig heeft? Is Mijn Woord niet een verterend vuur, een hamer, die rotsen vermorzelt; is het niet levend en krachtig, scherper dan een tweesnijdend zwaard, en zal het niet ook zónder uw hulp volbrengen waartoe Ik het zend? Bezit Ik niet zélf de macht om de spotters en de wederpartijders te verslaan, en zal Ik het niet doen ter bestemder tijd, wanneer dit Woord verschijnen en het zwaard uit Zijnen mond het derde deel dergenen doden zal, die op de aarde wonen?

Gij, die anderen leren wilt, zijt gij niet zélf nog een schommelend riet? Wankelt uw Bijbelgeloof niet dikwijls, en bekruipt u niet telkens weer vrees voor de mensen en hun woord, voor hun afkeuring, voor hun spot en hun toorn, alsof gij hún en niet Mij alleen rekenschap schuldig waart; alsof zij u kunnen helpen, wanneer gij eenzaam door de dood gaat, en voor Mij staat, om geoordeeld te worden?

En ik moet antwoorden: Ja, Heere! ik weet, dat Uw woord mijn armzalig woord niet tot zijn verdediging nodig heeft. Maar tóch hebt Gij ons bevolen, ons geloof in U en in Uw Woord voor de mensen te belijden, en op dien grond heb ik het gewaagd. Vergeef het mij, dat ik met onreine lippen over Uw heilig Woord gesproken heb; en heb ik iets verkeerd gezegd, vergeef het mij door Uw grote genade. Ja Heere: 's mensen woord vergaat, maar

Uw Woord blijft in der eeuwigheid!

